

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Martin Iversen Christensen

*Bondeslægt med aner blandt
rådmænd, præster og uradel*

En slægtshistorie fra Himmerland.

**BONDESLÆGT MED ANER
BLANDT RÅDMÆND, PRÆSTER
OG URADEL**

En slægtshistorie fra Himmerland

Martin Iversen Christensen

BONDESLÆGT MED ANER
BLANDT
RÅDMÆND, PRÆSTER OG
URADEL

EN SLÆGTSHISTORIE FRA
HIMMERLAND

FAMILIENS HISTORIER, BIND 1

© Første udgave 2021, Anden udgave 2023/2024
Martin Iversen Christensen, tekst og fotos uden
anden angivelse Forlag: BoD – Books on Demand,
København, Danmark Tryk: BoD – Books on
Demand, Norderstedt, Tyskland
ISBN: 9788743029397

Indhold

Indhold	8
Forord	12
Niels Kristian Christensens slægts baggrund	13
Nord mødte syd	15
Brugsuddeier i Vejby	17
Barn-dom under besættelsen	20
Intermezzo	24
Købmand i Rosensgade	25
De fire sønner	29
Skomageren og gårdmandsdatteren	35
Da Huus forsvandt	39
Huus i Himmerland	41
Vår fra Vesthimmerland	45
Husholdningen i en landbofamilie	50
Slægten Østergaard på Østergård	51
Skrædder i Hverrestrup	54
Overtog mesters gård	56
Karen overlod gård til søn og fik aftægt	59
Et kamereskiit i 1700-tallet	61
Skræddere i Snæbum	65
Slet tilstand i Svngelbjerg	69
Hendes navn nævnes ikke	73
Konen fra apoteket	75
Fæstere under Lerkenfeløt Gods	79
Vognsild var gårdmand i Ullrøs	83
Enke fradømt gården på grund af skattegæld	85
Enken fæstede gården	87
Rytterbønder i Monum	89
Den gamle enestegård	93
En gård i to sogne	97
Købte Vester Gundestrup til selveje	99
Hørby ved Hobro	103
Tollestrup gennem tiderne	105
Fæstere af annexgård	107
Gårdfæstersker i Hverrestrup	111
Grovsmed og bolsmand	115
Bonde-slægter og rådmandsfamilier	117
Kromand i Hvan	119
Vigtige folk i Viborg	123
Det uopklarede mord	127
Præst med beskyttelsesbrev	130
Præsteslægt med rødder i Viborg	131
Gejstlige med adelige aner	134
Danmark i middelalderen - opløsning og genopbygning	135
Hedegårdslinjen af slægten Junil	137
Høvedsmænd i hele landet	143
Aner i Thy og på Mors	149
Haraldskærlinjen af slægten Friis	152
Blandt de godsigeste og mægtigste herrer	153
Skånsk uradel	159
En udbredt og magtfuld slægt	161

Afhøjeste adel.....	163
Jyske godssamlere.....	169
Skiftende alliancer.....	173
Tætte forbindelser til kongefamilien.....	177
Oprørsk adelsmand.....	179
Den bortførte fæstemo.....	181
Slægten Hvide som ikke kaldte sig Hvide.....	185
Hele hertigheden i Hvilsom.....	191
Slægt af sognefogeder på Søgård i Snæbum.....	195
Hvilsom ved heden.....	199
Havde hjemme i Hejring.....	201
Skiftende slægter på Snæbum Østergaard.....	205
Skifte efter Sidsel.....	207
Møller på Vorming Mølle.....	211
Gården Gammelby.....	213
Fæstere af halvgård under Mariager Kloster.....	217
Østergård i Vorming.....	219

Forord

Denne slægtshistorie tager udgangspunkt i Niels Kristian Christensen, der blev født i 1907 i Simsted i Himmerland og døde i Århus i 1966. Han var min farfar. Hans aner var næsten alle sammen fra Himmerland og Kronjylland i amterne Viborg, Ålborg og Randers, der eksisterede fra 1794 til 1970, og som stadig er udgangspunkt for den måde, arkiverne er ordnet på.

Martin Iversen Christensen

Langt den overvejende del af anerne var gårdfolk i de barske hedeegne i det nordlige Jylland. Slægten tæller herudover nogle skræddere og en enkelt skomager. Egentlige husmænd var ikke imellem, bortset fra gårdmænd, der skiftede gården ud med et hus som en form for pensionistliv.

Ligeledes havde Niels Kristians slægt rødder tilbage til købmand- og rådmandsfamilier i Viborg samt gejstlige i Nordjylland. Hertil kommer tråde der rækker bagud til store dele af den danske uradel, hvoraf nogle grene kan føres tilbage til stormanden Toke Trylle omkring 1000.

Jeg har forsket min farfars slægt i omkring 10 år, og der er særligt tre kilder, der har haft stor betydning.

Den ene er Karlo Gustav Hansens Arkiv, der findes på Ålestrup Lokalkarkiv. Han har mange fælles aner med min farfar og har gennemforsket slægten i en egn, hvor mange kirkebøger først starter i 1800-tallet på grund af brændte præstegårde. Desuden begynder fæste- og skifteprotokoller over de forskellige kilder til at stykke et billede af familiens historie sammen.

Den anden kilde er min far, Hans Kristian Christensen, som har nedskrevet sine barndomserindringer hvor han fortæller om sin opvækst i Vejby, Skive og Århus, krydret med mange iagttagelser om familien og samtiden.

Den sidste kilde har i høj grad været grundlaget for afsnittene om den danske uradel, som bygger på en bearbejdning af oplysninger i mange forskellige bind af Danmarks Adels Årbog. Det er skrevet i en meget kondenseret og svært tilgængelig form, der har krævet flere gennemskrivninger. Disse fortællinger er blevet suppleret med andre informationer.

Siden 2014 har jeg formidlet min slægtsforskning på hjemmesiden familienshistorier.wordpress.com. Den bliver stadig opdateret.

Min egen baggrund er, at jeg oprindeligt er uddannet cand.mag. i historie og mellemøststudier fra Syddansk Universitet. I en årrække arbejdede jeg med kommunikation i flere organisationer, inden jeg tilbragte tre år i Bruxelles. Efter jeg flyttede tilbage til Danmark, har jeg taget en læreruddannelse og underviser på en folkeskole i Hovedstadsområdet.

Denne bog, "Bondeslægt med aner blandt rådmænd, præster og uradel - En slægtshistorie fra Himmerland", er første bind i en serie med titlen "Familiens Historier". En oversigt over alle bind kan ses på allersidste side i bogen.

Fotos, hvor andet ikke er angivet, har jeg selv taget, eller der er tale om privatfotos fra Niels Kristians slægt.

Anden udgave

I første udgave havde jeg i flere tilfælde valgt at følge slægtsgårde, møller eller kronologien fra bønder til borger, gejstlige og adelige. Det gav udfordringer, da jeg besluttede at flytte slægtstavlerne fra bagerst i bogen til de relevante afsnit, da den hidtidige opdeling sprang mellem den fædrende og mødrende slægtslinje. Derfor er der byttet om på flere af kapitlerne.

Samtidig var Margrethe Stigsdatter (Hvide) i første udgave placeret i en forkert slægtslinje. Hun er nu blevet flyttet til kapitlet "Af højeste adel".

Martin Iversen Christensen
Frederiksværk 2023

Niels Kristian Christensens slægts baggrund

Niels Kristian Christensens familie kom næsten uden undtagelse fra Himmerland med enkelte undtagelser i naboegnen, der kaldes Kronjylland. Slægten var koncentreret i amterne Viborg, Ålborg og Randers, der eksisterede fra 1794 til 1970.

Himmerland med inddelingen fra middelalderen. (Kort af Johannes Steenstrup i "Danmarks Riges Historie", 1900, Wikimedia Commons).

Nærmere betegnet kom Niels Kristian Christensens familie hovedsageligt fra Vesthimmerland og egnen omkring Vesterbølle, Østerbølle, Snæbum og de nærliggende landsbyer – særligt i de daværende Viborg, Ålborg og Randers amter, der bruges som udgangspunkt for den måde, arkiverne er ordnet på.

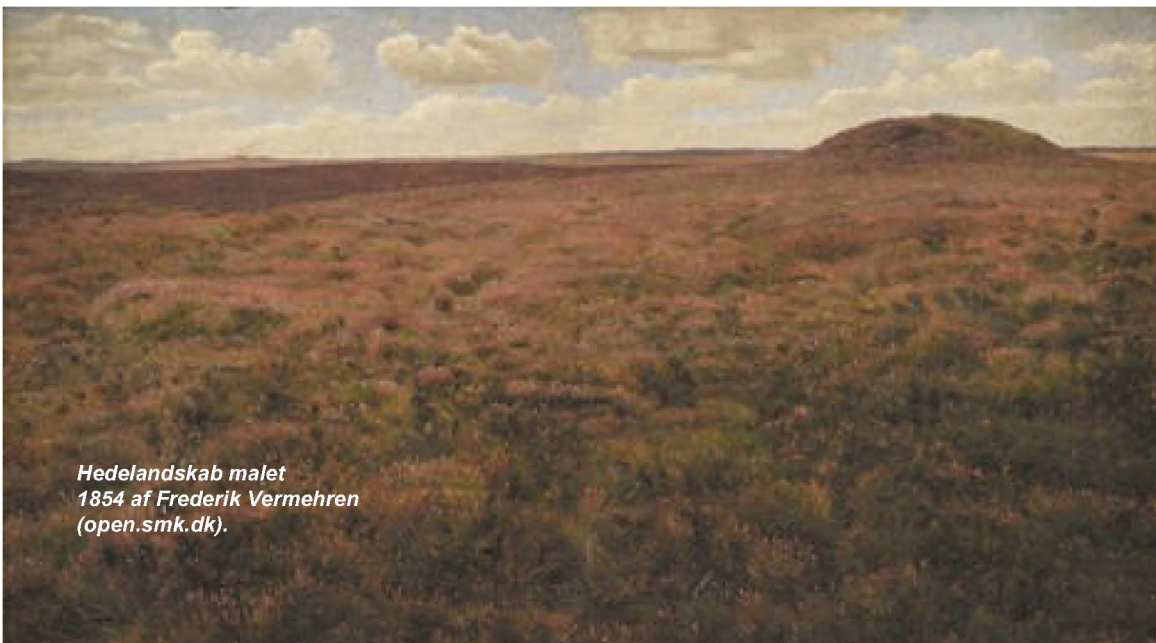
Hans far var skomager, og der var enkelte skræddere og andre husmænd i familien, men ellers var de alle gårdmænd i de barske egne.

Hedens opståen

Heden er opstået ved, at bønder har fældet skov for at få landbrugsjord. Jorden er efter nogle år blevet opgivet som ager, og lyngen er vandret ind. Græssende dyr og slåning har forhindret heden i at springe i skov igen. Heden begyndte for alvor at brede sig i 1600-tallet og havde sin største udbredelse omkring 1750-1800.

Da først hederne var opstået, valgte befolkningen at udnytte dem på den bedst mulige måde, og det lykkedes at skabe en levevej ved at være hedebonde. Gårdene havde et jordtilliggende på flere hundrede tønder land lynghede samt eng og agerjord.

Heden kunne udnyttes af græssende får og kreaturer, man slog lyng til brændsel, foder og tækkemateriale, ligesom der kunne graves tørv. Desuden lavede man en kompost ved at blande møget fra staldene med hedetørven, og ved dens hjælp kunne de små arealer omkring gårdene alligevel dyrkes med korn. For at holde dyrene med frisk græsning, blev hederne brændt af med jævne mellemrum, og for at skaffe vinterfoder blev lyngen høstet og tørret.

Hedelandskab malet
1854 af Frederik Vermehren
(open.smk.dk).

At bønderne var i stand til at skabe et livsmønster, som var tilpasset dette landskab, er formodentlig årsagen til, at en nyopdyrkning ikke fandt sted før i 1800-tallet.

Danmarkskort fra 1844 viser jordbonitering i hele landet. Jo grønnere, jo større afkast (hartkorn). Hedens udstrækning svarede nogen lunde til de magre midtjyske jorder. (Det Kongelige Geografiske Selskab).

Heden dominerede

I 1600-tallet var omkring en fjerdedel af Vesthimmerland opdyrket, mens en tredjedel var hedearealer, som især lå i den midterste del af området og i sognenes udkanter. Derudover var omkring en tredjedel af arealet ekstensive græsningsområder, og knap en femtedel var vådområder.

Fordelingen viser, at dyrkningssystemet i fællesskabstiden var græsmarksbrug med vægt på græsningsressourcer i landskabet, og at området overordnet kan karakteriseres som en hedebygd.

De fleste sogne havde mange små landsbyer. Dertil kom en del enkeltgårde, som især koncentrerede sig i den midterste del, hvor heden også var udbredt. Muligheden for græsning betød, at landskabet også var attraktivt for flere mindre herregårde. Og Niels Kristians forfædre og formødre var fæstere under mange af disse.

Livet på landet og krigenes betydning

Fra 1536 og frem til 1660 steg befolkningen ret markant, og det gav knaphed på jord. I Midt- og Vestjylland

gennemførte man ofte uformelle delinger af gårdene. I resten af landet blev der i stedet bygget huse med meget lidt eller slet ingen jord.

Efter Grevens Fejde blev en del jyske selvejerbønder gjort til fæstere, så antallet af selvejere kom under 10% på landsplan. Andelen af selvejere faldt til omkring 6% i 1651. For landbobefolkningen var et vigtigt resultat af Reformationen, at kongen overtog kirkens gods og dermed halvdelen af landets fæstebønder, mens de fleste andre hørte under adelige godsejere. Kun 2% af befolkningen var selvejere. Resten var fæstere under en herregård, som kunne ligge tæt ved eller længere væk. De måtte betale en afgift, indfæstning, ved fæstets indgåelse og en årlig landgilde til godsejeren og yde hovarbejde på hovedgårdens marker til gengæld for lejen af godsejerens ejendom.

I 1600 til 1800-tallet var livet på landet præget af forskellige krige. Krigene i 1620'erne og 1640'erne ramte Jylland og hertugdømmerne hårdt, men første gang kunne bønderne tære på reserver, og anden gang klarede de sig stadig nogenlunde. Derimod betød krigene i 1650'erne mere varig økonomisk nedgang. Også Englandskrigene 1801-1804, der blandt andet førte til statsbankerotten i 1813 fulgt af en landbrugskrise, gik ud over indbyggerne på landet. Det afspejler sig også i fortællingerne om Niels Kristian Christensens slægt.

Englænderne sejler bort med den dansk-norske flåde den 21. oktober 1807, Maleri et Flåden forlader havnen for sidste gang af Christian Mølsted, 1919.

Nord mødte syd

Skomagersonnen fra Himmerland og arbejderdatteren fra Sønderjylland mødte hinanden i Vestjylland i 1929. De blev gift året efter og fik hurtigt fire sønner.

Niels Kristian Christensen (1907-1966) var yngste søn af Christen Nielsen, som var husmand og lappeskomager, og Dorthe Marie Mogensdatter, der boede under ret træge kår i udkanten af Hvilsom.

Han gik i skole syv år hver anden dag, hvor han kom ud i den anden ende i stand til at skrive dansk fejlfrit med en nydelig håndskrift, og han kunne plusse og minusse samt gange og dividere, alt hvad man skulle kunne for at komme i lære i Brugsen.

Det kom han i hvert fald – sikkert som 14-årig, som det jo var skik både da og langt senere. Herefter om han i lære som komis ved brugsforeningen i Bjerregrav, omkring 15 kilometer syd for Hvilsom.

*Niels Kristian Christensen
aftjente sin værnepligt ved
et artilleriregiment i Viborg.*

Brugsforeninger

Herefter ville han så se, om græsset kunne bære uden for Himmerland, og rejste derfor til Oksby som ligger i det vindblæste og sandede område ved Vestkysten - lige ved Blåvand - hvor han blev komis i den lokale Brugs. Det vil sige, at han var "almindelig" ekspedient og hjalp uddeleren, som var den, der stod for den daglige drift og bestyrede forretningen.

Brugsforeningerne blev begyndt fra en tanke om, at forbrugerne skulle gå sammen for at købe ordentlige varer til rimelige priser. Medlemmerne investerede brugsforeningen og blev

andelshavere. Efterhånden som foreningerne blev større i form af omsætning og medlemmer, blev der mange steder ansat en person til at stå for fælles vareindkøb og uddeling af varer og dividende, når året sluttede. På landet var brugsforeningerne tæt knyttet til Andelsbevægelsen, og i Oksby lå Brugsen og mejeriet side om side.

Pige i huset hos bestyrerparret

Det var da også her, at Niels Kristian og Cæcilie Marie Iversen mødte hinanden. Hun var nemlig pige i huset på det lokale Mejeri hos mejeribestyrerparret Hans Peter Larsen (f. 1878) fra Odden Sogn og Ferdine Mariane Juhl Frost (f. 1877), som stammede fra Esbjerg.

Niels Kristians arbejdsgiver var uddeler Carl Nielsen i Oksby Brugs, der ses på et foto fra midt i krigen. (Fotograf ikke angivet, Blåvandshuk lokalhistoriske arkiv).

Danmarks andet andelsmejeri blev oprettet i Ho i 1888, og det dækkede områderne Ho, Blåvand, Bredmose og Oksby. Mejeriet krævede udbygning og renovering, men Ho- og Oksbybeboerne kunne ikke blive enige om, hvor et nyt mejeri skulle placeres.

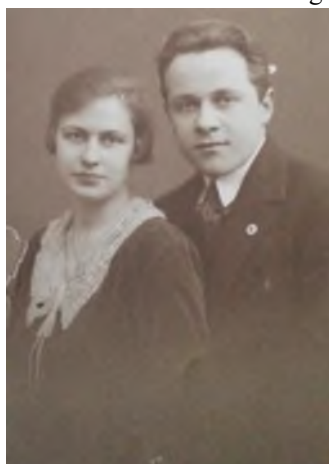

Oksby Mejeri og Brugsforening side om side (Ukendt fotograf: Blåvandshuk resulterede i, at lokalhistoriske Arkiv).

Det resulterede i, at mejeriet Blåvandshuk blev opført i 1914. Det blev placeret overfor kirken og den daværende skole. Ved siden af mejeriet blev der også oprettet en andelsbaseret brugsforening.

Ægteskab og fire sønner

Cæcilie Marie – som blev kaldt Cilia - stammede fra Sønderborg i Sønderjylland, mens han, som nævnt var fra den nordlige del af Jylland.

Niels Kristian og Cilia mødte hinanden i Oksby.

Cilia og Niels Kristian blev borgerligt viet 18. juli 1930, og i oktober blev deres første søn født i Perlegade 2 i Sønderborg, hvor hendes forældre boede. Det er sandsynligvis for at skjule, at hun var gravid, inden ægteskabet, at hun var taget fra Oksby. Morforældrene, Dorothea Marie Nielsen og Hans Christian Iversen, var faddere ved dåben den 9. november, hvor han fik navnet Egon.

Og to år senere blev den næste i rækken, Niels Erik, født på Varde Sygehus, men familien var allerede på vej videre, idet Niels Kristian var blevet brugsuddeler i Vejby nordvest for Viborg på halvøen Salling, som var noget tættere på hans barndomsegn end Blåvand.

Børge og Hans Kristian

Egon, Niels Erik og Børge

Brugsuddeler i Vejby

I begyndelsen af 1932 blev Niels Kristian uddeler i Vejby brugs i Salling – ikke langt fra den egn, hvor han var vokset op. Her fulgte de to yngste af de fire sønner.

I marts 1933 blev sønnen Børge født, og endelig som rosinen i pølseenden fulgte Hans Kristian i 1937. De to sidste fødsler foregik hjemme, og de ældre brødre var længe overbevist om, at

jordmoderen havde lillebror med i sin taske, men den opfattelse forlod de senere.

Det at der var fire børn, var i hvert fald der på egnen ikke almindeligt. De fleste familier havde kun et eller to børn,

Møbleringen i brugsuddelerboligen var enkel. I den ene ende et spisebord med seks ubekvemme stole og ved vinduet et skrivebord. I den anden ende var der 2 lænestole, en sofa og et sofabord.

Brugsens beboelsesafdeling var sammenbygget med butikken. Fra forstueen

kunne man gå til højre ind i butikken, eller til venstre ind i privaten, som bestod af en pæn stor stue med to vinduer ud mod vejen, telefon på væggen med telefonnummeret Ramsing nr. 36. Desuden var der kamin til opvarmning, og belysningen bestod af to lysekroner og en standerlampe. En bogreol var der også.

Videre var der et køkken med gammeldags komfur, som var udstyret med en beholder, hvor der som regel var varmt vand, og ind mod stuen var der en slags hylde, hvor der ofte lå en kat og lunede sig.

I både kamin og komfur var det eneste opvarmingsmiddel i krigsårene tørt, som blev produceret i en nærliggende mose.

En stue fra Hjerl Hede, der kunne minde om brugsuddelerboligens indretning.

Langs den ene væg var der skabe, hvoraf nogle blev brugt til opbevaring af brød til salg i butikken, så der har ikke været meget plads til husgeråd.

Madlavning

Under køkkenbordet var der en lille kælder til opbevaring af madvarer. Konserveringen foregik enten ved nedsalting eller henkogning. Hvis noget mugnede, blev muggen skrabet af, og så kunne det godt bruges alligevel. Friske varer fik de dog også.

Køkkenet med kig til soveværelset i brugsuddelerboligen på Frilandsmuseet

Af og til kom en fiskehandler på cykel med sine fisk i en trækasse. På en varm sommerdag kunne de måske nok være lidt ulækre, men spist blev de.

Vask i bryggerset

I forlængelse af køkkenet var der et bryggers med gruekedel og et bord med en vaskekumme, så der var rindende koldt vand både der og i køkkenet, så det var en facilitet, som ikke mange havde.

Bryggerset fungerede til gengæld også som badeværelse, så det var ikke hver dag det blev til grundvask. En gang om ugen blev en balje fyldt med vand, og der blev børnene så efter tur rensset og tørret.

Når det var varmt om sommeren, blev en balje fyldt med vand ude i gården, og når vandet så var lunt hen under aften, var det fint at bade i.

Ad en trappe kom man til loftsrummet, hvor man først kom

gennem et værelse med plads til to af drengene, før man kom til soveværelset, hvor der stod en lille kakkelovn i et hjørne. Væggene var af brædder og der var ikke nogen form for isolering, hverken for oven eller til siderne, så om sommeren var der ofte meget varmt og om vinteren som en isboks. I den fjerne ende af loftet var der endnu et værelse, hvor den ældste hjemmeboende residerede.

Kolde krigsvintre

Vintrene i 1942 og 1943 var ekstremt kolde, så når sengetid nærmede sig, blev sengetøjet varmet ved kaminen i stuen. Så gjaldt det om at komme i seng i en fart, medbringende sengetøj og en varmedunk.

Gruekede. via Wikimedia Commons.

Toilettet var et lokum indrettet i lagerbygningen, kun med adgang udefra. På et tidspunkt – vistnok under krigen – blev lageret udvidet med en nybygning og der blev indrettet et nyt aftrædelseshus, men stadig af åben spand typen, men helt ekstraordinært blev der også indrettet et pissoir, samt et vaskehus. Og man skulle altså stadig over gården for at forette sit æreinde.

Vintrene i 1942 og 1943 var ekstremt kolde, så når sengetid nærmede sig, blev sengetøjet varmet ved kaminen i stuen. Så gjaldt det om at komme i seng i en fart, medbringende sengetøj og en varmedunk, via Wikimedia Commons.

Kloakering fandtes ikke, så alt affald, inklusiv det fra toiletet, blev hældt i en støbt kumme, som en gang om året blev tømt af en bonde (eller hans karl), som kunne bruge det til sine marker.

Indretningen af butikken

Bag butikken var der et lagerrum og en kælder, hvor der blandt andet blev opbevaret ost. Det husker Hans Kristian, fordi ostene engang blev lagt i vand. Det var for at få ormene til at forlade ostene, så det har i hvert fald været gammelost, der ville noget.

I en af isvintrene lå der også nogle flasker med prop, og da indholdet frøs, blev proppen skubbet ud og sad på enden af den frosne saft, det stak ud af flaskehalsene.

Butikken var typisk for tiden, med en disk i vinkel, masser af skuffer og noget, der kaldtes ”den tavse sælger”. Det var et skab med hylder, hvor forskelligt kunne udstilles for at friste svage sjæle til køb – deraf navnet.

Varer som sukker, salt og mel, ja stort set alt, blev leveret i sække eller kasser, så meget af uddelerens tid gik med at veje af og fylde i poser.

Varene bag disken og den meget moderne ”tavse sælger”, altså glasskabet, hvor varerne blev stillet frem for at friste kunderne. I en brugs på landet kunne man købe alt muligt: tøj, porcelæn, ting til husholdningen, madam blå, haven, smålandbruget og så videre. Indretningen af brugsforeningen på Frilandsmuseet er fra 1920'erne, men minder ifølge Hans Kristian Christensen meget om hans barndomshjem.

Barndom under besættelsen

Den 9. april 1940, stod hele familien ved gavlen af huset og så nogle flyvemaskiner flyve lavt forbi. Det var starten af besættelsen. Og det blev en periode med varerationering, og hvor man måtte organisere sig.

Men familien manglede aldrig noget at spise, selv om Cilia engang skulle forsøge sig med at tilberede nogle af naboens kålrabi, men det blev ikke gentaget, så succesen har nok ikke været stor.

Men det med, at der var mangel på mange ting og meget var rationeret, fik af og til en af nabokonerne til at antyde, at uddeleren "jo havde rationeringsmærker nok". Det var ikke korrekt.

Dog havde Cilia, da krigen brød ud, sørget for at få lagt en portion håndsæbe til side, så der var nok til hele krigen, men det var også kun hende, der brugte af det. Resten af familien brugte noget, som hed "maksimalsæbe".

Genbrug og omforandringer

Om forsyningsituationen i øvrigt er at sige, at af tøj og sko, havde familien det nødvendige, men bestemt ikke ret meget. Slidte trøjer blev trævlet op og strikket om, tøj blev repareret og genbrugt og en ting konerne ofte talte om var, at hvis et lagen blev slidt på midten, kunne det "endevendes og sidekantes". Der må jo så være fremkommet en søm i midten, men det måtte man så leve (sove) med.

Da der ikke var så meget tøj, blev der naturligvis sparet på det, og om sommeren havde sønnerne meget af tiden hverken fodtøj eller strømper på. I løbet af kort tid blev man så hærdet,

Tre drenge i Vejby.

Rationeringsmærker fra efter krigen. Systemet fortsatte frem til 1949. (Frihedsmuseets billedsamling, ukendt fotograf, samlinger.natmus.dk).

at, småsten og lignende ikke generede væsentligt. Når det blev koldere, blev strømperne fundet frem igen, og det var lange strømper, der blev holdt fast ved hjælp af stropper i et såkaldt livstykke – et slags korset!

Tobak var naturligvis også rationeret, selv om det var fremstillet af danske tobaksplanter, som blandt andet også dyrkedes i Vejby. Niels Kristian havde et mindre cigaretlager, som en af de ældre sønner ikke kunne holde fingrene fra, så enten har han selv røget, eller han har givet dem til andre.

Skrå (europeana.eu)

Hvorom alting er, så opdagede faren svindet, og da oplevede Hans Kristian den eneste gang, ham fysisk afstraffe nogle af drengene.

En mørk vinteraften kom en ældre mand, som ikke plejede at handle i Brugsen og bad om at købe en pakke skrå. "Beklager" svarede Niels Kristian, "det er desværre udsolgt".

Da Hans Kristian jo ikke var så høj, kunne han til alt held se ind under disken, så han måtte korrigere og gøre opmærksom på, at der faktisk lå en pakke ovre i hjørnet. Det måtte Niels Kristian nødtvungent indrømme, så manden fik sit skrå. Mon ikke han godt kunne se komikken?

Man organiserede sig

Der blev organiseret for at skaffe mad. Fx en griseslagting ude på gårdspladsen, hvor Hans Kristian endnu som voksen husker, hvordan den gris skreg, da den blev stukket i halsen i bedste halalstil, kunne det i hvert fald ikke holdes hemmeligt for nogen i omegnen.

En anden gang drog han og faren med hestevogn af sted til en gård i Lem, hvor det tiltuskede korn blev malet til mel.

Legetøjet

Legetøj var der ikke meget af, men Hans Kristian fik engang en blikmotorcykel med sidevogn og fjederoptræk. Den fik han til at køre i en bunke sand, og ødelagde derved mekanikken. Det var naturligvis noget af en tragedie.

En anden gang, op mod jul, hvor Niels Kristian havde en smule legetøj i butikken, stod der højt på en hylde en lastbil, der kunne styres ved hjælp af en stang. Hver dag var Hans Kristian inde for at se, om den var fjernet fra hylden. Den stod der længe, men en dag var den væk, og så troede han naturligvis, at julen var reddet, for så meget han havde plaget sin far, kunne han da umuligt have solgt den. Det havde faren imidlertid, og Hans Kristian genså den hos en anden af sine legekammerater – Johan.

Ellers legede

Hestevogn
på Frilandsmuseet
Maribos Gamle Huse.

Danske og tyske tinsoldater. Europeana.eu.

drengene med det, de kunne finde. Fx gjorde sten med huller igennem udmærket fyldest som heste og køer. De havde også tinsoldater, dels af tin – det var danskerne – og dels nogle krigsfremstillede – vist af ler – forestillende tyske soldater. Det var altid dem, der blev skudt med en kanon, der kunne lades med tændstikker.

Når vejret tillod det, foregik drengenes aktiviteter udendørs, og specielt to uheldige episoder husker Hans Kristian.

En gang var han via en hyldebusk kravlet op på et nytjæret tag, og sikke da en opstandelse der blev. En anden gang, hvor husets skorsten var under reparation, tog han turen op ad stigen helt op til skorstenen, mens mureren holdt pause. Hans undrede sig såre over opstandelsen, da man fik øje på ham deroppe. Han følte bestemt ikke, der var noget at være bange for.

Jul under besættelsen

Julen var naturligvis noget drengene så hen til med spænding, Og når Niels Kristian en søndag først i december gik i gang med at pynte op i butikken, vidste de, at nu var det snart. Uddelerbørnene var så heldige, at de kunne følge pynteriet indefra, mens nabobørnene måtte nøjes med at trykke næsen mod ruden.

Juletræ fra Den Gamle By i Århus.

Det var også faren i huset, der pyntede træet juleaftensdag, og det måtte ikke beskues, før lysene var tændt. Cilia forældre, der var flyttet fra Sønderborg til Vejby i 1940, var altid gæster juleaften, og hjalp med at gå rundt om træet og synge julesalmer.

Da chokolade ikke fandtes, var der ikke meget knas, men pebernødder var der dog i mængder, og alt var fryd og gammen. Og julemorgen var der varm stakitøl til alle.

Oplæsning

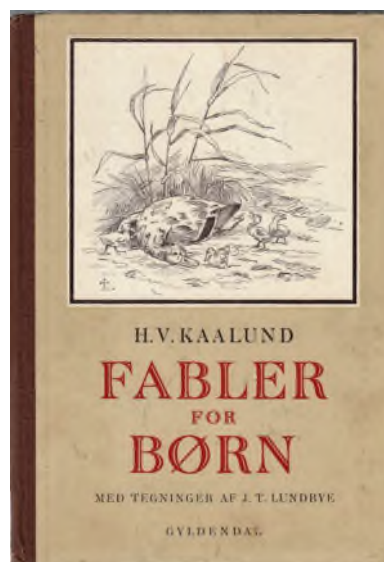
Om aftenen læste Cilia ofte for drengene – især H.C. Andersen, men også Kaalunds fabler, Grimms eventyr og også en roman som ”Borgslægtens historie”. Og i det hele taget husker Hans Kristian det som et trygt hjem at vokse op i, selv om verden stod i brand.

Da tiden nærmede sig, hvor Hans Kristian skulle i skole, skulle han mindst lære alfabetet og helst også lære at læse først. Begge dele lykkedes på grund af Cilia ihærdige indsats, men der var i hvert fald mindst et af de sjældne bogstaver, han havde svært ved at huske, og det tog hun en aften så meget på vej over, at Niels Kristian prøvede at dæmpe hende. Det blev hun

så sur over, at hun marcherede ud af stuen og smækkede døren efter sig. Det er vist den eneste gang Hans Kristian har set dem rigtigt på kant med hinanden. Den første læsebog hed ”Lille sorte Sambo”, der på den tid var meget almindelig, men senere blev forbudt på grund af dens kontroversielle forhold til racespørgsmålet.

Muligvis fordi faren var uddeler, kom hele områdets befolkning til andendagsgilde, da de tre ældste sønner, Egon og siden Niels Erik og Børge, blev konfirmeret. Ved den lejlighed var der dækket op overalt i beboelse og lagerlokale.

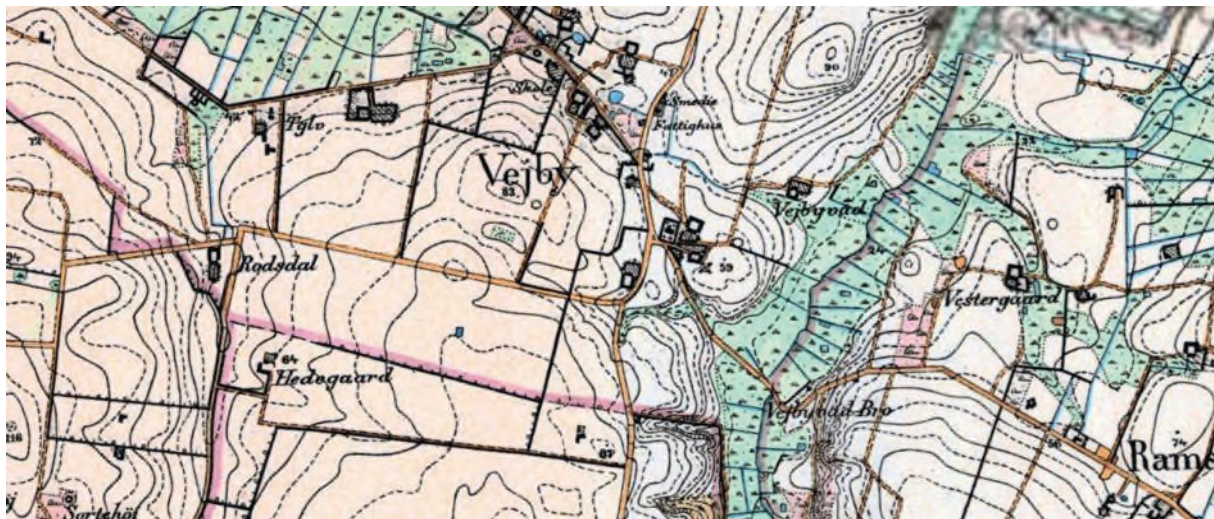
Vejby var og er kun et beskedent sted på jorden. Foruden Brugsen var den eneste forretning et brødsalg, hvor der også kunne købes is. Der var runde is, vanilje eller jordbær til 10 øre, og firkantede nougatis til 25 øre.

Og fedtebrød kunne købes til 10 øre, men det var bestemt ikke hver dag, der var råd til at nyde en sådan luksus. Og faren skulle bearbejdes mange gange, før der faldt en mønt af.

Engageret i det lokale liv

Niels Kristian var engageret i det lokale foreningsliv. Blandt andet spillede han med i dilettantforestillinger og læste forskellige historier i det lokale forsamlingshus. Han var desuden formand for den lokale idrætsforening og involveret i ungdomsarbejdet. Det var gennem dette arbejde, at han ifølge sønnen Niels Erik, blev en god bekendt af præsten og forfatteren Kaj Munk, som efter sigende boede i uddelerboligen i Vejby, når han var på sine ture rundt på egnen.

Kort over Vejby, med stationen Vejbyvad, som var del af Skive-Vestsalling Jernbanen. (historiskatlas.dk).

Ventegruppe og tolkning

Under 2. Verdenskrig var Niels Kristian med i en ventegruppe – det vil sige del af den sene modstandsbevægelse. Ifølge Nationalmuseets side om Besættelsestiden begyndte man fra begyndelsen af 1944 over hele landet på britisk initiativ at rekruttere til en undergrundshær, de såkaldte militærgrupper (M-grupper). De skulle foreløbig bare holde sig parat - heraf også navnet ventegrupper - fordi de skulle afvente ankomsten af allierede tropper, som de skulle aflaste i en eventuel slutkamp mod tyskerne.

Som bekendt overgav de tyske styrker sig uden kamp den 5. maj 1945, så gruppernes vigtigste indsats kom til at ligge efter befrielsen i forbindelse med interneringen af landssvigere, bevogtningsopgaver og så videre. Så da freden kom, blev Niels Kristian da også sendt af sted på lastbil med gevær og det hele. Han var ikke væk ret længe, men da han returnerede, havde han et gevær med, som han beholdt et stykke tid. I øvrigt florerede tomme håndgranater og patron- og granathylstre. Næsten alt kunne bruges til en eller form for udsmykning.

Da Cilia kunne tale tysk, virkede hun i kort tid som tolk i nabobyen Lem, hvor der var kommet tyske flygtninge. Den 8. februar 1945 havde Tyskland meddelt det danske udenrigsministerium, at man måtte forvente, at tusindvis af tyske flygtninge kom til Danmark. Ved befrielsen var der ca. 250.000 tyske flygtninge i Danmark. En opgørelse i maj 1945 viste, at de var indkvarteret ca. 1.100 forskellige steder på skoler, i forsamlingshuse, på fabrikker og i lejre bestående af barakker. I 1945-46 blev der opbygget flere store lejre, hvor flygtningene blev samlet. Den største var Oksbøl-lejren i Vestjylland, der kunne huse op til 36.000 personer.

Intermezzo

Efter krigen forsøgte Niels Kristian sig først med kornhandel som supplement til brugsuddelerlønnen, og siden drev han en frugt- grønthandel i Skive i et års tid, inden turen gik videre til Århus.

Uddelerlønnen har nok ikke været så høj, så Niels Kristian havde forskellige aktiviteter i gang for at supplere indkomsten.

Fx begyndte han efter besættelsen at sælge rundstykker om søndagen, og der blev hele familien aktiveret, dels med at fylde i

poser og dels med at

bringe ud til de sultne kunder. I den større skala opkøbte han en overgang korn og videresolgte det.

Og vist i efteråret 1945 eller 1946 begyndte han at opkøbe kartofler med eksport for øje. Der var vældig aktivitet, og Hans Kristian husker blandt andet flere gange at have været med en bil på havnen i Skive, når et skib var under lastning.

Ifølge Hans Kristian opstod der i den periode problemer i ægteskabet mellem Niels Kristian og Cilia, og de besluttede at flytte fra Vejby i eftersommeren 1947 for at begynde på en frisk.

Frugt-grønt og blomster i skive

Fra 1947 til 1948 drev Niels Kristian en frugt-grønt og blomsterbutik i Brogårdsgade i Skive.

Forretningen lå i en større ejendom med både forretninger og lejligheder. Og over grønt-butikken lå den tilhørende beboelse, som bestod af et smalt køkken, en pæn stue og et soveværelse. Og så var der toilet med træk og slip fælles med ejendommens forretninger og placeret i en sidebygning. Så man skulle altså ned fra 1. sal og over gården. Økonomisk gik det dårligt med forretningen. Derfor fik Niels Kristian et job med at distribuere margarine fra et engroslager til byens handlende.

Det foregik i en gammel varebil, og sønnen Hans Kristian var ofte med på turen.

Men efter et år valgte Niels Kristian at sælge butikken i Skive og købte i stedet en købmændsbutik i Rosengade i Århus, hvor familien flyttede til.

Skive havn omkring 1945 (Ukendt fotograf, Skive Byarkiv).

Kort over Skive fra omkring 1900.

Købmand i Rosensgade

Efter intermezzoet i Skive, overtog Niels Kristian i 1948 en kolonialhandel i Århus, som han drev til sin død i 1966.

Forretningen var en mindre købmandsbutik, af en type og størrelse, som på den tid var meget almindelig. Mod gaden var butiklokalet, bag dette var et smalt lokale skilt af med en bræddevæg ind mod stuen. Sammen med et kælderrum, var det al den lagerplads, der var.

I kælderen opbevaredes de grovere ting som sprit, petroleum, øl og vand. Øllene leveredes i trækasser med 50 flasker, og de måtte transporteres op og ned ad en stejlt trappe. Ølkuskene leverede dem i kælderen, men de skulle så slæbes op igen.

Udstillingsvinduet var halveret med en træplade for neden og småruder foroven. Grunden var, at den store rude var blæst ud, da der i 1944 skete en kæmpe eksplosion på havnen.

Der gik flere år, før det blev tilladt igen at sætte en stor rude i. Og der var i det hele taget adskillige krigsar i byen, dels spor fra omtalte eksplosion, og dels var en del huse i nærheden ødelagt ved schalburgtage og henlå enten som tomter, eller som i Guldsmedegade erstattet med lave basarbygninger.

Øget konkurrence

Forretningen gik sandsynligvis bedre og bedre gennem årene, indtil Føtex åbnede deres første forretning i Guldsmedegade, kun få hundrede meter fra Rosensgade. Fra da blev det vanskeligt at være "Den frie købmand".

Da Niels Kristian overtog butikken, var der både ansat en dame og en bydreng. Damen blev

Niels Kristian Christensen var frugt-grøntforhandler og kolonialhandler efter først at have været brugsuddeler

snart sagt op, men bydrengen blev et stykke tid, indtil det blev opdaget, at han stjal penge fra Niels Kristians tegnebog. Derfor overtog Hans Kristian jobbet og tjente derved 5 kr. pr uge – senere sat op til 15 kr. med fradrag på 1 kr. pr. dag for kost og logi.

Familiens bolig de første år

Bag butikken var der en stue med et enkelt vindue ud mod en smal gård og bag stuen et køkken, hvor der i det ene hjørne var bygget et rum til toilettet. Det sidste var i hvert fald en luksus, selv om beliggenheden vel ikke var den mest ideelle.

Købmandsbutikken i Rosensgade i Århus.

Døren åbnede nemlig lige ud til det bord, hvor madlavningen foregik ved to gasblus og en gasovn.

Ud over Han Kristian skulle der også skaffes soveplads til Børge, som efter nogle måneder sluttede sig til familien. Derfor blev der anskaffet en etageseng, som blev placeret i køkkenet. Hans Kristian husker endnu den klamme væg og den fedtede, sure lugt fra bygassen. Gashanerne var nemlig af en type, der ikke var 100 % tætte. Og for at gøre det fuldendt, var der også en vandhane, der ofte var utæt og kunne levere masser af natteunderholdning.

Cilia og Niels Kristian sov på en sovesofa i stuen. Og det var ikke muligt at flytte, af den grund, at for at være boligberettiget i Århus, skulle man have boet i byen i mindst to år. Og nået så langt, var det på grund af boligmangelen, næsten umuligt at skaffe sig en lejlighed.

Rosensgade 34 i 2023 var der en frisør, der hvor Christensens Kolonialhandel lå. Familien boede i baglokalet bag butikken.

Klare sociale skel

Ejendommen Rosensgade 34 var ejet af kommunen, fire etager høj og forsynet med en sidebygning og to bagbygninger. Mod gaden var der toværelses lejligheder, indrettet som familien Christensen – men med stue i stedet for butik.

Juleudsmykningen i 1953 set fra lejligheden i Vestergade, som familien flyttede til efter, efter at have boet to år i butikkens baglokale.

Der var også treværelses, endda med badeværelse. I første bagbygning var standarden ringere. Ingen linoleum på trapperne og toiletter fælles for to etager – det vil sige for fire familier. På den måde fik man delt kategorierne op. Forrest i huset lavere funktionærer (fx en sporvognsfører), faglærte håndværkere og lignende og længere bagude et par enlige mødre og ufaglærte arbejdere. I den bageste bygning var der værksteder i tre etager og fælles vaskehus i kælderen. Bygningerne omkransede således to gårdspladser, der ind mod nummer 36 var afgrænset af en høj mur.

Aktiv fritid

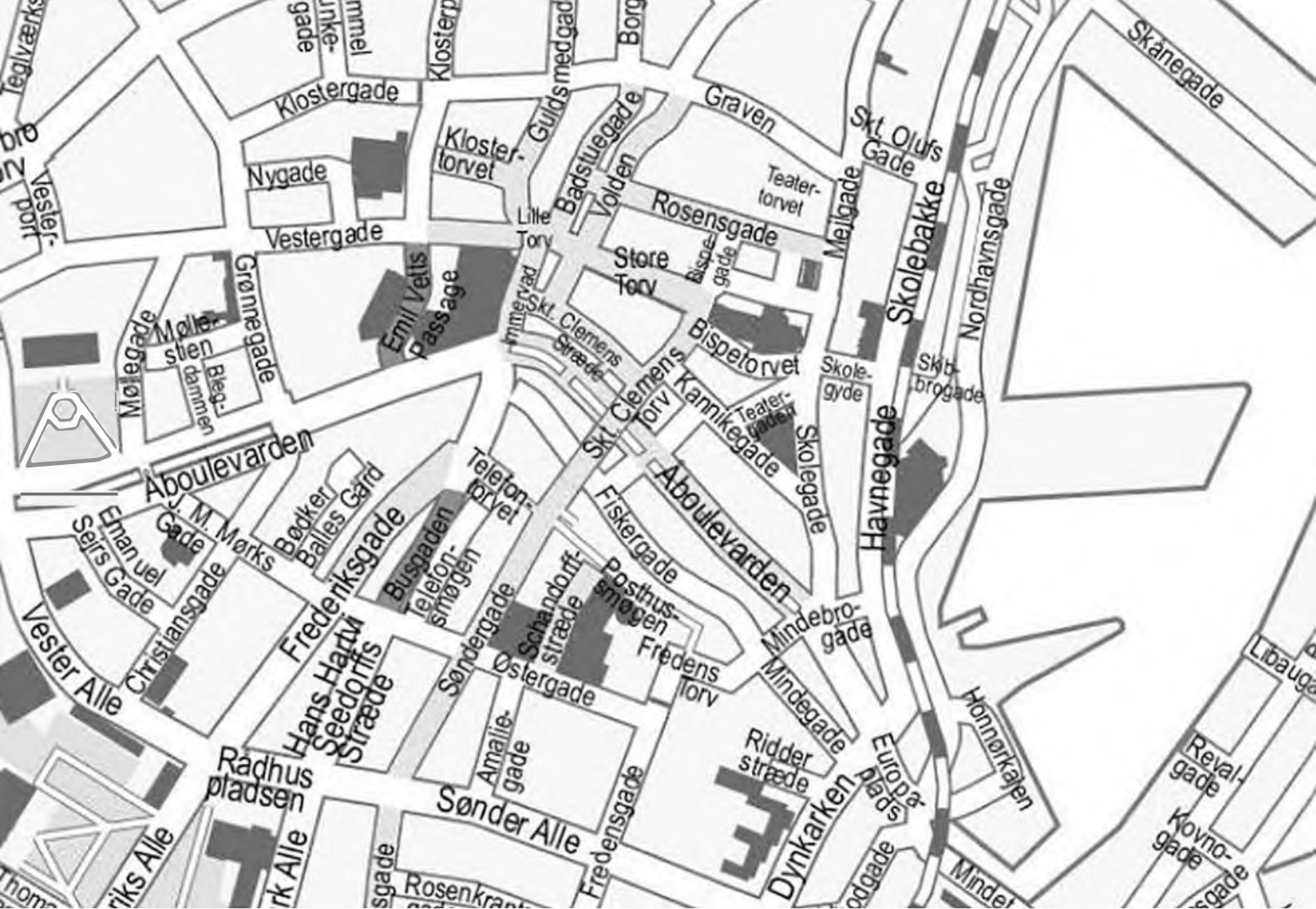
Niels Kristian tog ofte til fodboldkampe med AGF sammen sønnerne og spillede selv fodbold nogle år på et old boys-hold, og da det blev for meget, dyrkede han gymnastik og volleyball lige til han døde.

Gennem nogle år skrev Niels Kristian dagbog, og den fortalte om lange arbejdsdage efterfulgt af forskellige aktiviteter om aftenen. Det kunne være gymnastik, fodbold, biografbesøg eller vareudbringning.

Cilia og Niels Kristian sammen med sønnerne Hans Kristian, Egon, Niels Erik og Børge, Niels Kristian julen 1959, parret på skovtur med svigerdatteren Nelly og med Fanny og døtre, Niels Erik og hans datter samt i Vindeby hos svigerdatteren Nellys mor Inger - her sammen med Nellys bror Peter

Vestergade og Rosengade ses overst på kortet - omtrent midt på. Sidstnævnte gade lå tæt på havnen, som havde en særlig tiltækningskraft for Hans Kristian. (Kort via Wikimedia Commons).

Vestergade i 1940'erne (Ukendt fotograf, aarhusbilleder.dk)

De fire sønner

Niels Kristian og Cilia fik fire sønner mellem 1929 og 1937: Egon, Børge, Niels Erik og Hans Kristian.

De fire drenge. Bagerst: Egon (1930-1991) og Niels Erik (1932-2022) og forrest: Børge (1933-1990) og Hans Kristian (f. 1937)

at været meget sammen

I de mørke vinteraftener sad familien ofte samlet. De tre store arbejdede med løvsav og finer, hvoraf de fremstillede forskellige nyttige ting til brug i hjemmet. Mønstrene hertil fandtes i gamle Familiejournaler som naboens Dre's (Andreas?) havde stakkevis af. Børge var i øvrigt den snildeste med værktøj og fremstillede en del, der kunne bruges til andet end pynt og julegaver.

Egon Christensen (1930-1991)

Selvom de ikke så meget til hinanden, husker Hans Kristian den ældste storebror som meget opmærksom over for ham, og de havde et tæt forhold, så længe han levede.

Efter han var flyttet hjemmefra, kom han tit forbi med en eller anden ting til lillebroren. Og det var vist også ham, der dukkede op en aften, hvor Hans Kristian var alene hjemme og ved at dø af skræk, fordi han mente at kunne høre nogen, der var ved at bryde ind. At det viste sig kun at være et hyldetræ, der i blæsten slog mod muren, var dejligt at få at vide.

Kort tid før familien flyttede fra Vejby, havde både Egon og Niels Erik fået nok af bondelivet, så sammen med to jævnaldrende valgte de en helt anden løbebane, som startede på Svendborg Sømandshøjskole med en grundlæggende sømandsuddannelse, hvorefter de tog ud og sejle.

Egon sejlede i nogle år, og han hjembragte sin fremtidige hustru, Fanny Petrine Jacobsen (1930-2019), fra Færøerne. Da hun kom til Danmark, boede hun en tid hos svigerforældrene, Niels Kristian og Cilia i Vestergade i Århus.

Hans Kristian Christensen bemærker i sine barndomserindringer, at når man er barn, så er 7 og 5 år en stor aldersforskel. Så der var ikke så meget forbindelse mellem de to ældste, Egon og Niels Erik og deres yngste bror, da de var børn.

Den tredje bror, Børge, var han tættere på. Han boede også hjemme i meget af den tid, som Hans Kristian kan huske.

Men de to store havde deres egen omgangskreds, og da de kom ud at tjene hos bønder, endnu før de var konfirmeret, har alle brødrene ikke nået

Egon og Fanny.

Efter at Egon gik i land, arbejdede han som lastbilchauffør, hvor han kørte med benzin og fyringsolie og desuden kørte han turistbus til Østrig og Sydeuropa. Han holdt meget af store amerikanebiler, og havde flere af disse.

Han og Fanny fik fire døtre og en søn, og siden mange børnebørn og oldebørn. Egon var meget belæst og havde en kæmpe bogsamling, som fyldte både stuer og kælderrummet i lejligheden i Rosenhøj i Århus, som var en nybygget og attraktiv bebyggelse, da de flyttede ind.

Egon og Fanny under et besøg hos broren Hans Kristian og dennes kone Nelly i Svendborg i begyndelsen af 1960'erne. Opel Recorden blev efterfulgt af stadig større amerikanebiler.

Niels Erik Christensen (1932-2022)

Niels Erik blev født på Varde Sygehus, mens forældrene boede Oksby, men han blev døbt en måned efter i Vejby Kirke, hvor Niels Kristian altså havde overtaget hvervet som uddeler i den lokale brugsforening.

Hans Kristian husker, at Niels Erik engang havde gulsot, hvor han i lang tid var isoleret i gavlværelset på loftet og kun måtte spise en masse kogt fisk.

Ligesom sin storebror, kom Niels Erik ud og tjene bønder inden han blev konfirmeret. Men han tog også en grundlæggende sømandsuddannelse og sejlede nogle år som matros.

Han blev gift med Birgit Engelsholm (1930-2019), og fik to børn og senere tre børnebørn og flere oldebørn.

Han valgte at gå i land og tage en læreruddannelse på Århus Seminarium, og da han havde gået i landsbyskole hver anden dag, indbefattede det 12 måneders såkaldt præparandklasse, hvor han skulle indhente det "forsømte", så det var en hård tid. Herefter var han skolelærer og skolebibliotekar i Svendborg i mange år, og samtidig engageret i den lokale kredsbestyrelse i Danmarks Lærerforening og den socialdemokratiske vælgerforening.

Niels Erik ved konfirmationen.

Birgit Engelsholm og Niels Erik Christensen

Herudover var han formand for menighedsrådet ved Fredens Kirke i en lang menneskealder og desuden formand for Svendborgs Kirkegård.

Birgit arbejdede på kontoret på politistationer i Viborg og Århus og senere var sekretær i skolevæsenet og på kommunkontoret i Svendborg. Hun var også engageret i socialdemokratiet og gik meget op i ligestillings spørgsmål.

Børge Christensen (1933-1990)

Børge var nok et lidt hidsigt gemyt, og derfor var det rigtig sjovt for de to ældste at drille ham. Han

Børge ved sin konfirmation.

Engang tog han fx et par figurer, som Egon havde fået blandt andet for at gå med aviser, og smed dem i kakkellovnen. En anden gang fik en af de store en hårbørste hevet efter sig, så han fik næseblod.

Børge var ikke mere end 13 år, da han flyttede til nabobyen Rødding, fordi den bonde, han tjente hos, flyttede hertil. Så det sidste skoleår gik han på en friskole i Rødding.

Omkring 1949 flyttede han tilbage til forældrene i

Århus efter at have afsluttet tjenesten hos en bonde i Balling. Det betød, at han og Hans Kristian begge skulle sove i køkkenet i Rosensgade. Børge kom i lære hos en møbelsnedker, og i de fire år det varede, var han travlt optaget. Det indebar arbejde

seks dage om ugen og derefter teknisk skole flere aftener om ugen.

Han var gift to gange og fik to døtre og en søn.

Børge med sin ældste datter.

Hans Kristian Christensen (f. 1937)

Den yngste søn kom ikke ud at tjene, da familien boede i Århus, da han blev gammel nok.

Niels Kristian og Cilia havde gerne set, at deres yngste søn var blevet den første i familien, der tog en studentereksamen, hvilket på den tid absolut ikke var almindeligt blandt jævne folks børn. Men han havde allerede besluttet sig til at blive styrmand, og det accepterede de uden protester.

Efter han gik i land, var han shippingmand og arbejdede på De Danske Sukkerfabrikker og senere Danisco. Han var meget engageret i forskellige foreninger som formand eller kasserer, blandt andet i Daniscos Funktionærforening, Assens Bys Museer og senere Vestfyns Museer, Sømandsforeningen og i de senere år også Aktive Ældre samt fra 2022 også formand for andelsforeningen i de rækkehuse, hvor han bor, efter også her at være kasserer i en årrække og formand fra 2022.

I 2023 er han stadig et aktivt medlem af rokklubben, hvor sculleren med styrmand flere gange om ugen kommer på Lillebælt, når det er sæson fra april til september/oktober.

Han har været gift to gange og med sin første kone, Nelly Christensen, fik han to sønner - Martin i 1967 og Steen i 1970, som er far til hans eneste barnebar, Tobias. Nellys slægt er beskrevet i bind tre og fire i "Familiens historier". Hans anden kone var Sonja Jensen.

Hans Kristian Christensen i en alder af 10. Det er hans erindringer, der er bearbejdet på disse sider.

De to øverste fotos er fra Hans Kristians skolegang i 1945 i Viby og Århus i 1953, De to fotos i næste række er fra en spejdertur til Østrig.

Oven over ses foto fra Kogtved Søfartsskole i Svendborg og herover højre ses Hans Kristian som matros i marinen, i midten med Nelly og til højre som løjtnant.

Hans Kristian læser avis på det værelse på Frederiksberg, hvor hans og Nelly boede, mens han gik på officerskolen i København.

Hans Kristian på gulvet med sønnen Martin i lejligheden i Klintemarken i Svendborg, hvor familien var var flyttet

Martin og Hans Kristian på Tobicruiser, hvor Hans Kristian var kaptajn.

Hans Kristian med sønnerne Steen og Martin en juleaften i villalejligheden på Nyvangs Allé i Kastrup.

Hans Kristian med Steen og Martin i Zoologisk Have.

Hans Kristian og Nelly med hans brødre Egon og Niels Erik og svigerinderne Birgit og Fanny.

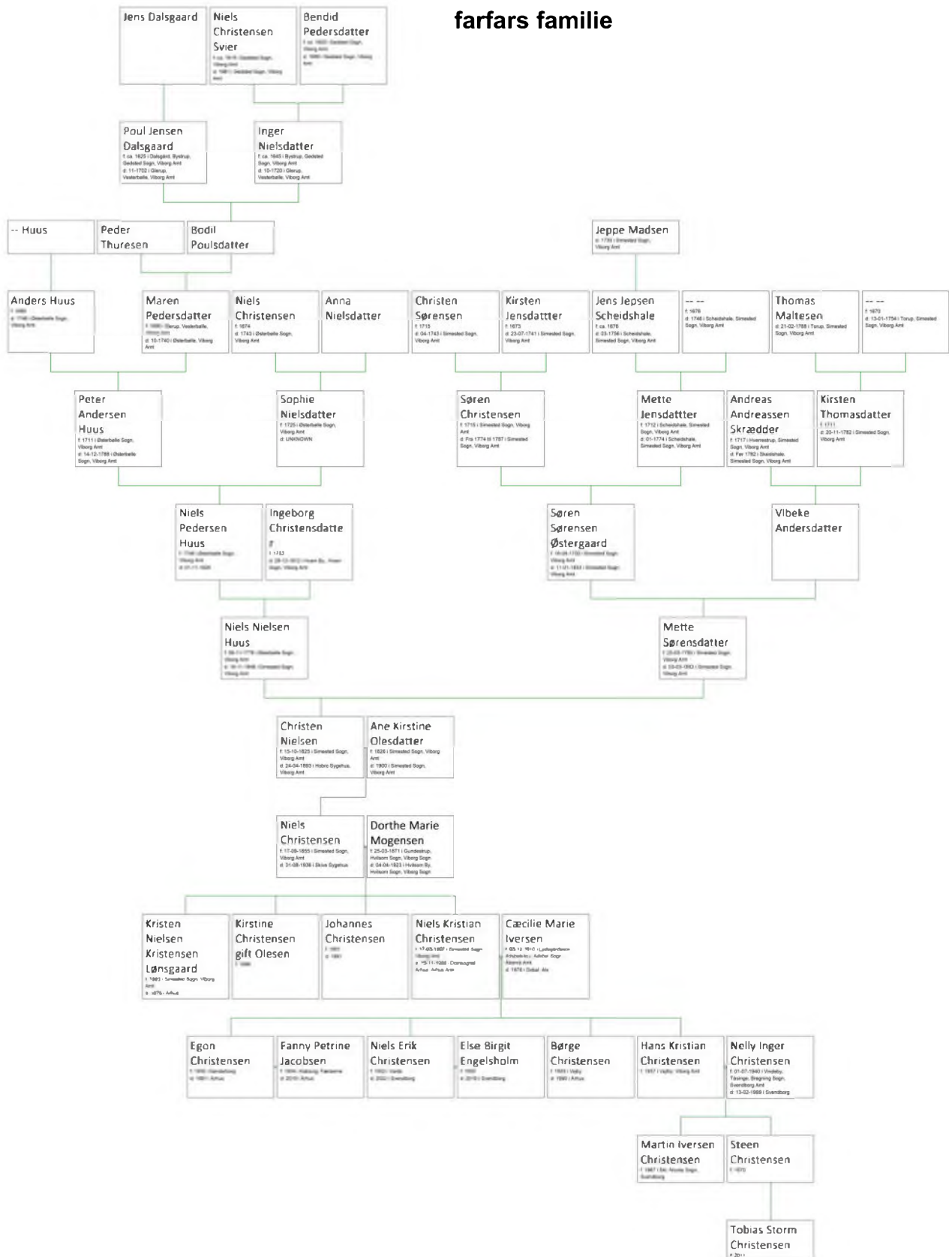

De to brødre Hans Kristian og Niels Erik til en rund fødselsdag i Assens i 2006.

Steen, Hans Kristian, Martin og Tobias i 2023.

Niels Kristian Christensens farfars familie

Skomageren og gårdmandsdatteren

Niels Kristian Christensens forældre var skomageren Niels Christensen og gårdmandsdatteren Dorthe Marie Mogensen. De boede i Hvilsom og fik fire børn

Niels Christensen og Dorthe Marie Mogensen

Niels Kristian var yngste søn af Niels Christensen (1855-1936) og Dorthe Marie Mogensen (1871 – 1923), som blev gift i Simested den 1. oktober 1809. Normalt ville man formode, at når en gårdmandsdatter på 19 og en skomager på 36 blev gift, så var hun gravid. Men der gik tre år, før deres første barn, Kristen, kom til verden. Herefter fulgte yderligere tre børn: Kristine i 1896, Johannes i 1901 og Niels Kristian i 1907. De tre ældste er beskrevet neden for, mens de foregående kapitler omhandler den yngste søn og hans familie.

Niels var konfirmeret i Vognsild i 1868 og Dorthe Marie i Tostrup kirke i 1885. Men derudover findes der ikke mange informationer, om deres liv.

Husmand i Hvilsom

Niels og Dorthe Marie boede i Hvilsom, hvor børnene blev født. Men senere er de flyttet til Simested, hvor de begge boede ved deres død. Det oplyses ikke i kirkebogen, hvorfor Dorthe Marie døde i en alder af kun 52 og dødsattesterne for området er ikke tilgængelige på nettet i 2020.

Niels døde på Skive Sygehus ”under et midlertidigt ophold” hos sønnen Niels Kristian i Vejby. Han blev 81.

Niels og Dorthe Maries fire børn: Kirstine, Kristian, Niels Kristian og Johannes

Kristen Lønsgaard (1893-1975)

Den ældste søn blev i 1893 døbt Kristen Nielsen Kristensen. Han var udlært murer, inden han skiftede job til togfører hos DSB. Da der var mange ansatte, som hed Christensen, blev han opfordret til at skifte efternavn og valgte altså Lønsgaard.

Stillingen som togfører var vigtig dengang og gav status i samfundet. Hans opgave var at tage sig af salg af billetter og billetkontrol i toget, han viste passagererne på plads og gav oplysninger om tidspunkter, ophold og togskifte undervejs samt gav signal til lokomotivføreren ved afgang fra stationerne.

Kristen Lønsgaard som soldat i 1922, ved vielsen med Lydia, de fire børn og med en af sønnerne ved Cilia og Niels Kristians sølvbryllup.

Han var først gift med Agnes, som døde som ung af nyresvigt i 1931. Året efter blev han gift med Lydia Marie Hornbæk, som han fik børnene Ulla, Jørgen, Ole og Kirsten med. Den ene har boet det meste af sit liv i Norge og de andre tre blev boende i nærheden af Århus. Familien boede på Nørre Allé 88 i Århus, og der var i mange år en tæt forbindelse mellem de to brødre, Kristen og Niels Kristian.

Kirstine Olesen (f. 1896)

Datteren Kirstine førte hus for familien efter morens død i 1923. I folketællingen for 1925 står hun som husbestyrerinde for sin far.

Det vedblev hun at være, indtil hun i 1932 blev gift med Niels Kristian Olesen (f. 1896), der var skomager i Hvilsom, hvor familien blev boende. Året efter fik de deres eneste barn, Bendt Olesen (1933-2015), der blev vognmand i Viborg og far til et barn.

Kirstine var missionsk, som på det tidspunkt af mange blev betragtet en meget konservativ retning inden for folkekirken, der var mod dans og kortspil og lagde vægt på fromhed. Det var også sådan hun blev opfattet af nevøen, Hans Kristian.

Hun må være død efter 1966, som i øjeblikket er det år, hvortil kirkebogen i Hvilsom er tilgængelig på nettet.

Kirstine Christensen var husholderske for faren, inden hun blev gift.

Til venstre: Kirstine omgivet af manden Niels Christian og sønnen Bendt Olesen ved Niels Kristian og Cilia's sølvbryllup – festens centrum ses i baggrunden. Til højre: ved sit eget bryllup i 1932.

Johannes Christensen (1901-1991)

Næste i rækken var Johannes Christensen (1901 – 1991). Han blev 1923 gift i Glenstrup Kirke med Marie Lambek (f. 1902), der var datter af gårdejer og sognefoged Karl Martin Lauritz Lambek og Maren Andersen Stadsgaard fra Handest.

Frem til 1937 fik de børnene Doris, Karl, Benny og Vagn. Sidstnævnte var en kendt fodboldspiller. Sønnerne tog deres mors efternavn, som bliver stavet både Lambek og Lambæk.

Johannes var amtsvejmand i Handest. Det vil sige, at han var ansvarlig for Randers amts veje i Glenstrup Sogn og omegn.

Johannes og Marie ved Cilia og Niels Kristians sølvbryllup. I baggrunden ses Cilia's søn Børge. Billedet til højre viser Johannes og Maries eget sølvbryllup, hvor de er omgivet af børn og børnebørn.

Termindret Kort
HVILSUM SOGN
 Rindes Herred, Viborg Amt

Da Huus forsvandt

Tilnavnet Huus kendes hos Niels Christensens fædrene familie tilbage fra i 1600-tallet, indtil det forsvandt med de nye navnelove i 1800-årene. Lovene skulle sikre, at danskerne fik forskellige efternavne, men i stedet endte det med at rigtig mange fik navne, der ender på sen, fordi lokale præster og degne opfattede formålet med lovene forkert.

Niels Christensens far, Christen Nielsen (1825 – 1893), var den første i mange generationer af slægten, der ikke havde Huus som tilnavn. Og han er den første, hvor tilnavnet Huus

Niels Christensen med sønnen Kristen Lønsgaard, svigerdatteren Cilia og datteren Kirsten. Forrest i billedet er det muligvis Niels' bror, urmager Ole Christensen (1857–1937).

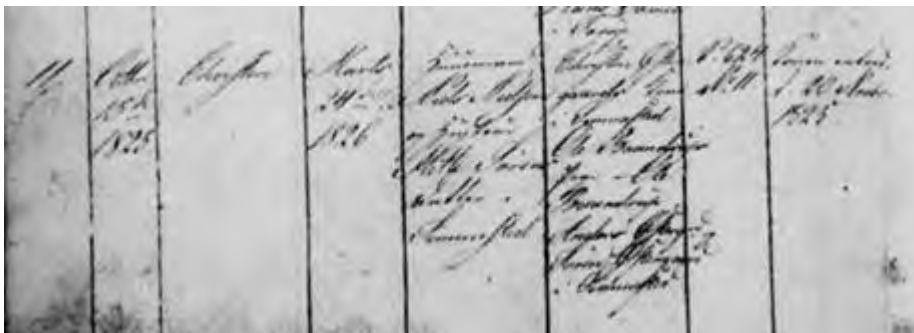
overhovedet ikke findes i kilder. Han var født tre år før, Danmark fik sin første dåbsforordning, hvor det blandt andet fremgik, at alle børn herefter skulle døbes “ei alene med fornavn, men og med det familie- eller stamnavn, som det i fremtiden bør bære.”

Den nye navnelov

Forordningen var meget løst formuleret og overlod meget til de enkelte familier og lokale skøn, og det betød at der ikke kom den ensartethed i navngivningen, der var meningen – søskende kunne fx have forskellige efternavne.

Derfor blev dåbsforordningen indskærpet i 1856, så det fremgik, at familienavne skulle gå i arv fra generation til generation.

Samtidig fik præsterne ordre om altid at døbe børnene til det efternavn, deres far havde. Det betød, at de udbredte sen-efternavne blev næsten altdominerende, fordi der nu var lukket for en løbende tilgang af tilnavne og stednavne. Og at dømme efter en gennemgang af

Christen Nielsen døbes i Simsted i 1825, uden at tilnavnet Huus er nævnt.

kirkebøgerne i området, ser det ud til, at præsterne i de sogne i Vesthimmerland, hvor Huus-slægten boede, har været særligt opsatte på at undgå kaldenavnene. I hvert fald forsvandt de i en periode helt ud af optegnelserne.

Huus igen hos to af sønnerne

Christen Nielsen var gift med Anne Kirstine Olesdatter (1826 – 1900), hvis far var Ole Christensen Støttrup Back (1776 – 1847).

Skomagerværksted på Frilandsmuseet.

Og på trods af navneforordningen kom børnene til at hedde Christensen og ikke Nielsen – også pigerne.

Kun en enkelt ses i kilderne med tilnavnet Huus, nemlig Søren Christensen (Huus) (1860-1926), der var skomager i Simested som sin far og storebror. Så selvom Huus forsvandt ud af kilderne, har det sandsynligvis stadig været brugt i det daglige. Han var gift med Louise Sørensen (1860-1930) fra Thisted Sogn. De ældste børn var Christen i 1881, Ane Kirstine Christensen i 1887, Søren i 1890, Anine Jensine Christensen i 1892 samt Johannes Marinus Christensen (Huus) i 1901, som ejede gården Bakkely i Simested og hvis to børn hed Huus til efternavn. Som den sidste fulgte Viggo Arnold Otto Christensen (Huus) i 1903, der var kendt som Viggo Huus, og var husmand i Simested og havde datteren Lilly med sin

kone, Karla Marie Jensen.

Den ældste af Christen og Ane Kristines børn var Mette Cathrine Christensen (f. 1852), som ikke ses i folketællingerne efter 1855.

Nummer to, Ole Christensen (1857-1937), var urmager i byen. Han var gift med Petrine Pedersen (1873-1916), datter af Anders Pedersen og Johanne Mortensdatter af Hverrestrup. De fik døtrene Johanne Christensen og Ane Kirstine Kristense Christensen i henholdsvis 1899 og 1901.

Den næste datter fulgte i 1863 og fik navet Karen Kirstine Kristensen. Hun blev gift med Jens Peter Jensen fra Hald Sogn, som var landmand i Simested, og de fik to sønner og en datter.

Tre år senere fulgte den sidste i rækken, Kirstine Mette Marie Christensen, som blev gift med snedkermester og landmand i Stenild i Ålborg Amt, Niels Kristjan Nielsen Moth. Deres ældste søn, Niels Nielsen Moth (f. 1893) var murermester. Han fik datteren Ulla med sin kone Kristine Steengaard. Datteren blev gift med Viggo Monrad, som var ejer af gården Petershåb i Thorup ved Nørager, og de fik flere børn. Kirstine Mette Marie havde desuden to døtre. Den første var Kristine Nielsen Moth i 1896, som fik sønnen Kristian Moth Jensen med sin mand, Laurits Kristian Jensen. Den yngste var Marie Nielsen Moth, som fik tre børn med Søren Nielsen Bak.

Skomagerværksted på Hjerl Hede.

Huus i Himmerland

Der synes at have været tætte familiebånd mellem de forskellige grene af Huus-slægten i Vesthimmerland. Det fremgår af oversigter over mænd indkaldt til militærtjeneste, jordebøger, skattelister og så videre. Kirkebøgerne er til gengæld dårligt bevarede i de sogne, de boede.

Christen Nielsen var den yngste af tre børn af Niels Nielsen Huus (1778 – 1848) og Mette Sørensdatte (1780 – 1852), der stammede fra Simested.

Niels Huus var fra Hvam og blev gårdmand efter vielsen i januar 1812. I kirkebogen stod:

"1811 d. 16 oktober meldte ungarl, Landvæsenmand Niels Nielsen af Hvam, at han ville ægte pigen Mette Sørensdatte i Simested, heri intet Vitterligt for til Hinder, som Vidnerne tillige at de begge ungdommen har haft de naturlige Kopper."

Tre børn

Niels Huus og Mette Sørensdatte fik deres første barn i 1820. Hun hed Else Marie Nielsdatte, og var væverske. 1850 boede hun hos broren Christen i Simested med sin uægte søn. Fem år senere var hun gift med Søren Christensen, som var daglejer og stammede fra Sebber Sogn i Ålborg Amt. Hun

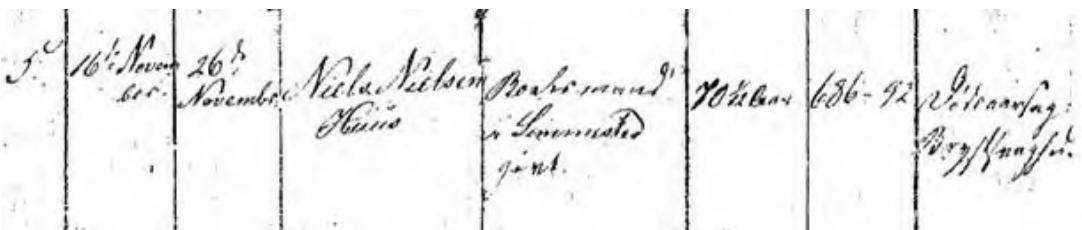
Hvam By, hvor Niels Nielsen Huus og hans familie oprindeligt stammede fra (Historiske Kort på Nettet).

fik børnene Niels Sørensen (f. 1845), Mette Kirstine Sørensdatte (f. 1851) Christen Sørensen (f. 1853).

Det mellemste af Niels Huus' børn var Mette Maria Nielsdatte (f. 1823), som der pt ikke er flere informationer om.

Simested Kirke

Niels Nielsen Huus boede den sidste del af sit liv i Simested, hvor han var bolsmand. Ved hans begravelse i 1848 nævnes tilnavnet Huus. Han blev 76 år gammel.

Gårdmand i Hvam

Niels Huus var ældste søn af Niels Pedersen Huus (1748 – 1826) og Ingeborg Christensdatter (1753 – 1812) fra Hvam. Da kirkebøgerne mangler, kendes hendes baggrund ikke. Niels var gårdmand i Hvam by.

I 1791 blev hartkornet for Niels Pedersen Huus' gård opgjort. Fra 1662 indtil 1903 var hartkorn en måde at beregne skatteværdien af jord, idet skatter blev beregnet i tønder hartkorn efter jordens kvalitet, hvor man brugte en skala fra 2 til 24, så der af den bedste jord gik 2 og af den ringeste 20 tønder land til 1 tønde hartkorn. Andre former for ejendom (skov, tiende, mølleafgift m.v.) vurderedes også i tønder land hartkorn. Hartkornsspecifikationen viste, at Niels Huus' gård var på hartkorn 4 tønder, 1 skæppe, 0 fjerdingkar og 21/22 album (Også skrevet som 4•1•0•21/22) og i 1810 var den opgjort til 3•7•0•0. Tønder, skæpper, fjerdingkar og album var måleenheder.

Fem andre børn

De manglende kirkebøger i Hvam, betyder, at børnenes dåb ikke kan findes. Men sønnernes fødselsår stammer fra lægdsrullen for Hvam for året 1789, hvor Christen var 16, Niels 12 og Peder 10.

Den ældste af børnene var Inger Marie Nielsdatter, som var født omkring 1772. Hun boede hjemme ved morens død i 1812.

De næste i rækken er der ikke mange informationer om. Sønnen Christen Nielsen Huus var født i 1773 og var National Soldat i 1801, mens datteren Anna Sophie Nielsdatter var født i 1776. Sønnen Peder Nielsen Huus, der fulgte i 1779, var gårdmand i Hvam By. Han var gift med Maren Jensdatter fra Hornung Sogn i Randers Amt. De var forældre til en datter og søn, som de boede på aftægt hos ved Folketællingen i 1850.

Der er ikke flere informationer om den yngste, Else Nielsdatter, ud over at hun blev født i 1783.

Haven ved hedegårdene havde volde af tørv omkring sig for at beskytte mod vindende fra det åbne og træløse landskab.

Peder Huus

Niels Huus var den ældste af Peder Andersen Huus (1711 – 1788) og Sophie Nielsdattes otte sønner. Sophie var født i 1725, men det vides ikke, hvornår hun døde.

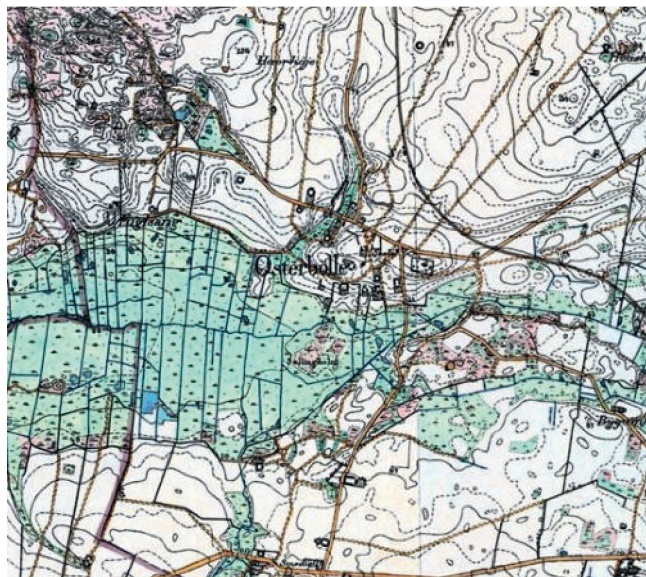
Niels var fæster af en gård i Østerbølle, som havde et hartkorn på 4 tønder, 6 skæpper og 2¼ album, som han havde overtaget efter sin far, Anders Huus.

Køkken fra gård på Frilandsmuseet.

Peder og Sophies anden søn

Peder og Sophies anden søn, Anders Pedersen Huus, blev født i 1749 med Kirsten Huus, Niels Huus og Maren Huus som faddere. Den næste i børnerækken var Christen Pedersen Huus (f. 1752). Han var gift med Ane Christensdatter. De havde seks børn. Da de to ældste, Niels og Jens Christensen Huus, blev døbt i 1781, var det med en række Huus-slægtninge som faddere: Maren Pedersdatter Huus i Simested, Niels Huus i Hvam og Niels Pedersen Huus i Simested. Jens døde kort efter dåben.

Christen havde desuden følgende børn: Jens Christensen Huus (f. 1782), Anne Christensdatter (f. 1786) og Christen Christensen Huus (f. 1796). Samt Jens Christensen Huus (1799-1891), der var gift med Ane Marie Poulsdatter og Ane Maria Jakobsdatter. Han boede i sine sidste år på aftægt hos sin fætters søn, Christen Nielsen, søn af Niels Nielsen Huus og sønnesøn af Niels Pedersen Huus. Han havde fire børn.

Østerballe på Højtanskort 1840-1899. (Historiskatlas.dk).

Peder og Sophies næste sønner

Tilbage til Peder Huus og Sophies sønner, så fulgte den fjerde i rækken i 1754. Han fik navnet Jens Pedersen Huus, og ved hans dåb var Niels Huus blandt fadderne.

Niels Huus var også fadder for den næste søn, Peder Pedersen Huus (1756-1806). De to næste i rækken, Thomas Pedersen Huus og Søren Pedersen Huus, havde begge Anders Huus som fadder ved deres dåb i henholdsvis 1759 og 1764.

Hylde med noget af gårdens husgeråd.

Søn nummer otte var Søren Pedersen Huus (1768–1808), som var gårdmand. Han var gift med sin slægtning Giertrud Christensdatter Huus (1773 – 1808), der var datter af Christian Christensen Huus. Parret havde to børn: Sønnen Peder Sørensen Huus (f. ca. 1803) – som 1834 tjente på Korsøgård Hovedgård i Simested sogn – og datteren Kirsten Marie Sørensdatter (f. ca. 1805). Hun var gift med Christen Jensen, husmand i Hverrestrup by, der var født cirka 1801 i Fjelsøe sogn. De havde fire børn.

Peders begravelse

Peder og Sophie må på et tidspunkt være kommet på aftægt. Sandsynligvis hos den ældste søn, Niels. Og da Peder døde, noterede pastor Poul Pedersen Winding følgende i kirkebogen: "Jordet Peder Andersen Huus af Østerballe – gl 77 Aar."

Jan 14de Indt. Dømt: 111 d. v. jordet Peder Andersen Huus
af Østerballe – gl. – 77 Aar
1789

Tilsyneladende enebarn

Sophie Nielsdatter var tilsyneladende gårdmand Niels Christensen (1674 – 1743) og Anna Nielsdatter i Østerbølles eneste barn, og hun blev født året efter, de blev gift.

Ved Sophies dåb i 1725 var to fastre faddere. Den ene, Maren Christensdatter, var første gang gift med Jens Stygesen Hosum i Glerup og anden gang med Jørgen Christensen Borch af Skive. Den anden faster var Kirsten Christensdatter i Glerup i Vesterbølle Sogn. Hende er der pt. ikke flere informationer om.

Gårdmand i Østerbølle

Peder Huus' far var Anders Huus (1689-1746), som også var gårdmand i Østerbølle. Hans mor var Maren Pedersdatter (1679 -1746), der stammede fra Glerup.

Peder Huus var det andet af Anders Huus og Maren Pedersdatters omkring otte børn.

Den ældste af parrets børn var Anders Andersen Huus. Han blev 1744 gift med Anne Nielsdatter og var muligvis far til den Anders (f. 1759) som ses i Lægdsrullen over Hvam i 1798. Der er forskellige henvisninger i en række skifter, der kunne tyde på hans slægtsforhold, men det er ikke undersøgt nærmere.

Uld gøres klar til forarbejdning, som her i Den Fynske Landsby.

Og efter ulden er blevet kartet og spundet til garn, bruges det til at væve stof til gårdens eget brug og salg. Væven er fra Frilandsmuseet.

De næste to var Anne Andersdatter Huus, som var født omkring 1718 og blev konfirmeret 1732 og Niels Huus, der blev født ca. 1730, konfirmeret 1746 og første gang ses som fadder 1749.

Derefter fulgte datteren Kirsten Huus. Hun fik datteren Maren Pedersdatter uden for ægteskab, som kom i pleje hos sin morbror - "vores" Peder Huus, der som omtalt ovenfor, havde otte sønner.

Herudover var der Maren Andersdatter Huus, der nævnes som Anders Huus' steddatter, hvilket peger i retning af, at Maren Pedersdatter har været gift før. Hun blev konfirmeret 1739 og optræder ofte som fadder ved sine søskendes børns fødsler og nævnes i 1751 som "*I Præstegården i Østerbølle*", hvilket må betyde, at hun var tjenestepige her.

Anders Huus blev efterfulgt som fæster på gården i Østerbølle af sin søn, Niels Huus.

Var fra Vesthimmerland

Maren Pedersdatters aner var fæstere af store gårde og selvejere i den sydlige del af Vesthimmerland, koncentreret i sognene Vesterbølle og Fjelsø, hvor de ældste grene kan følges tilbage til starten af 1600-tallet.

Hedegård på maleri af Hans Schmidt (open.smk.dk).

Maren Pedersdatter (1679 -1746), som var gift med Anders Huus, var datter af Peder Thuresen og Bodil Poulsdatter.

Der er ingen informationer om Peder Thuresens baggrund, men han må have været gårdmand i Bystrup i Gedsted Sogn, som lå i det, der indtil 1970 var del af Viborg Amt.

Peder og Bodil havde ifølge forskellige hjemmesider fem børn, Ud over Maren var det blandt andet Peder, Else og Inger, som der pt. ikke er fundet yderligere informationer om.

Ladefoged og gårdfæster

Bodil Pedersdatter var datter af Poul Jensen Dalsgaard (ca. 1625-1702) og Inger Nielsdatter (ca. 1645-1720).

Poul Dalsgaard, der nævnes som ladefoged,

Dalsgård ved landsbyen Bystrup i Gedsted Sogn på matrikelkort fra 1816. (Historiske kort på nettet).

var oprindeligt fæster af Dalsgaard i Bystrup i Gedsted Sogn fra cirka 1665 til omkring 1687, hvor han flyttede til Glerup i Vesterbølle sogn.

Ved matrikuleringen i 1688 nævnes han som fæster af og bondeskyldejer af gård nummer 6 i Glerup, hvis hartkorn på det tidspunkt blev ansat til 4 tønder, 3 skæpper, 3 fjerdingkar samt 2 album. Og indtil 1688 var herligheden - der var ejet af borgmester Bruns enke i Viborg - og bondeskyllden udregnet til henholdsvis 1 tønne, 1 skæppe, 2 3/5 album og 2 tønder hartkorn.

Den omtalte enke var Margrethe Pedersdatter Ostenfeldt (1632-1694, som i andet ægteskab var gift med Mourids Bruun, der døde i 1682 og blandt var borgmester i Viborg og landstingshører fra 1674. Hun havde fem døtre med sin første mand, købmand og rådmand Jens Ibsen.

Fem børn

Ud over Bodil, havde Poul og Inger fire andre børn.

Den ældste af dem var Anne (f. 1662, som fik seks børn med Christen Prebensen (1660-1726).

Herefter fulgte Niels, som der i 1687 i Glerup var fadder hos morbroren Christen Nielsen Svier i Glerup. Han boede fra før 1704 i Gedsted og var gift med Birgitte Pedersdatter, som varadder 1704 hos hans bror Jens.

Den næste i rækken var Jens (1677-1752, der var gårdmand i Glerup, gift med Anne Byrialsdatter og far til fire børn.

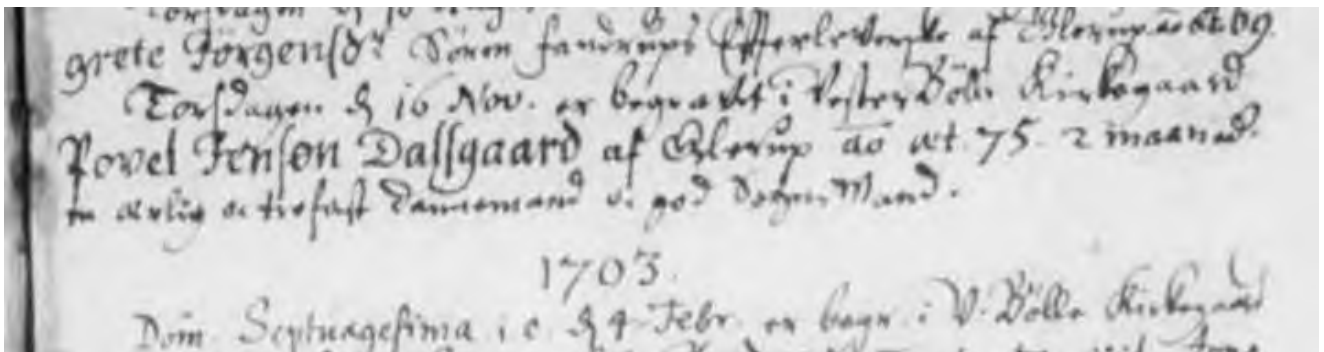
Den yngste, Inger (1685-1720, var gift med Simon Pedersen (ca. 1670-1749, som var søn af Peder Byrialsen og Johanne Simonsdatter. Han fik tre børn med sin anden kone, Giertrud Christensdatter.

Tærskning på Xylografi fra 1879

Poul Dalsgaards begravelse

Ved Poul Dalsgaard begravelse den 16. november 1702 skrev pastor Lauritz Axelsen i kirkebogen: *"en ærlig og trofast dannermænd og god sognemand"*, begravet i sit alders 75 år, 2 måneder gammel".

Fjelsø By på kort fra 1816. (Historiske kort på Nettet.)

Gårdejer i Fjelsø

Inger Nielsdatters far var Niels Christensen. Hendes mors navn er ikke fundet, men den måde, der navngives på i de efterfølgende generationer, tyder på, at hun må have heddet Bendid.

Niels Christensen har muligvis heddet Svier som sin søn. Han må fra senest 1639 have boet i Glerup, men blev herudover ejer af en gård i Fjelsø.

Det ses ved, at Jørgen Lykke til Søgaard den 4. februar 1662 udstedte skøde til Niels Christensen i Glerup på en gård (med både bondeskyld og herlighed) i Fjelsø, der var beboet af Niels Poulsen, Jens Ibsen, Mads Nielsen og Erik Nielsen. I øvrigt hørte der et hus til gården, som var beboet af Jep Hansen.

Ved matrikuleringen 1688 fik gården nummeret 10

og hartkornet blev ansat til 3 tønder, 1 skæppe og 1 album. Gårdens fæstere var da Erik Nielsen, Jens Jensen og Jens Nielsen.

Ved samme lejlighed nævnes som ejere af bondeskylden og herlighed følgende: "*Christen Nielsen ibidem (sandsynligvis en fejl for Glerup), Anders Jensen i Glerup og Poul Jensen i Dalsgaard*".

Landgilden for gården var udregnet til 2 tønder og $\frac{4}{5}$ album hartkorn, mens Taxeire (omtalt som "en jøde") ejede den såkaldte Kalø yding af gården, der var på 6 skæpper og $1\frac{1}{3}$ album hartkorn.

Disse forhold er eksempel på, hvordan man i denne del af Jylland delte de eksisterende gårde op i flere dele for at løse udfordringen ved en voksende befolkning. I andre dele af landet blev den "overskydende" del af landbobefolkningen husmænd med eller uden jord eller inderster, det vil sige, at de lejede sig ind hos andre og arbejdede som daglejere.

Niels Christensens datter Inger Nielsdatter solgte sammen med sine børn halvdelen af gården den 4. november 1707.

Et skifte som kilde

Da børnene er født, før kirkebogen starter, stammer flere af informationerne om Niels og Bendids børn fra et skifte fra Nibe Byfoged efter hendes niece, som døde i 1734.

Forklaringen er som følger: Niels Christensen Sviers kone må have været søster til Peder Pedersen i Gedsted (død 1699), som kun fik ét levedygtigt barn med Johanne Jensdatter Klitgaard fra Nibe, Anne Pedersdatter Giedsted (ca. 1683-1737). Ane fik ingen børn med sin mand, Rasmus Mikkelsen Dybvad, som var købmand i Nibe og døde i 1734, hvorfor deres formue på cirka 5.600 rigsdaler blev fordelt mellem arvingerne. - det vil blandt andet sige efterkommere af Niels Svier og hustru (Bendid Pedersdatter). Det skete ved et skifte, der blev påbegyndt den 11. februar og sluttede 2. oktober 1737.

Paradeseng som den kunne ses i storstuer på velhavende gårde rundt om i landet, som her på gård på Frilandsmuseet.

Fire eller fem børn

Ifølge skiftet i 1737 fik Niels og Bendid altså fire levedygtige børn. Inger var den anden i rækken.

Vesterbølle Kirke, hvor børnene blev døbt (Foto: Hideko Bondesen, nordenskirker.dk, CC BY-SA 2.5, via Wikimedia Commons).

Herudover var det Christen Nielsen Svier (ca. 1639-1715), som gårdmand var i Glerup, og gift med Mette Ibsdatter eller Jepsdatter. Af deres seks børn blev kun én voksen og stammoder til properitærslægten Steenild.

Den tredje, Anne (ca. 1649-1710), var gift med gårdmand i Glerup. Anders Jensen, og fik otte børn.

Den yngste, som også hed Anne, døde i Fjelsø før kirkebogens begyndelse. Hun var først gift med Laurids Jensen og anden gang med Christen Baarup/Borup i Fjelsø.

Ifølge hjemmesiden kragh2.dk havde parret derudover en datter, der åbenbart ikke var nævnt i skiftet, nemlig Barbara Nielsdatter (ca. 1643-1696), som fik to sønner med Mats Nielsen Vestergaard (1643-1694) på Vestergård i Vesterbølle og havde flere efterkommere. De er ikke i slægt med Niels

Kristian Christensens forfædre på Vestergård, som omtales i efterfølgende kapitler.

Gårdejerinde

Niels Christensens far var nok Christen Nielsen og Bendid Pedersdatter var sandsynligvis datter af Peder Andersen. Bendid må have været identisk med den Benedicte eller Bendit, der i matriklen 1688 er opført som enke og ejerinde af en gård i Fjelsø af hartkorn 6 tønder, 4skæpper, 2 fjerdingkar og 2 album.

Hun må være død inden kirkebogens begyndelse, selvom hun endnu står som ejer i 1688 matriklen. Denne gård ser ud til at være identisk med den selvejergård i Fjelsø, der i 1614 var opført i Hald lens jordebog. På det tidspunkt var den beboet og ejet af de to mænd Peder Andersen og Christen Nielsen. Det peger i retning af at disse to kunne være fædre til henholdsvis Bendit Pedersdatter og til Niels Christensen.

I 1614 blev der svaret 8 skilling leding af gården, en afgift der fra gammel tid var lagt på selvejergårdene som afløsning for ledingspligten.

I hedeegnene, hvor der var meget få træer, brugte man i stedet brugte man en velvoksen kålstok som juletræ helt frem til slutningen af 1800-tallet.

Det vil sige, at gården og gårdmanden var underlagt et krav om at drage med i krig eller til at møde bevæbnet ved hæren, når kongen påbød det.

Glerup by i Vesterbølle sogn på matrikekort fra 1815. (Historiske Kort på Nettet)

Selvejerbonde i Glerup

Niels Christensen var selvejerbonde i Glerup i Vesterbølle sogn og på side 124 i Viborg Landsting skøde- og panteprotokol no. 3 (1662) ses følgende skøde til Niels Christensen i Glerup:

Forskr. Jørgen Løckis Skøde huorudi hand hafuer skiødt och afhendt til Niels Christensen i Glerup och hans Arvinger till euindelig eye med ald Høyheds och Herligheds Afgift cen Gaard liggeddis i Rindtz Herred i Fielsø Sogn og Bye, som Niels Poulsen, Jens Ibsen, Mads Nielsen och Erik Nielsen nu paaboer, noch en Gadehuus ibidem som Jep Hansen paaboede, som Jørgen Locke af Kgl. Mayst. til Magelaug er overladt, efter derpaa, Skiødes Indhold. Sul dato 7. Novbr. 1661, hvilchen forermeldte Gaard og Gadehus forne Niels Christensens Hustru og Arvinger skal hafue nyde bruge og beholde til euig Eye.

Dateret Viborrig d. 4de February 1662.

*Til Vitterlighed forne Erik
Lunou og Verner
Parsbjerg.*

Kvæg på vej i stald. (Maleri: Johannes Wilhelm Zillen, Den Danske Radeerforening, 1871-1872, open.smk.dk)

Husholdningen i en landbofamilie

I "Kost på Landet" har Kirsten Egholk beskrevet, hvordan gårdens folk spiste tre hovedmåltider om dagen; davre - morgenmad, middag og nadver - aftensmad. Desuden fik man mellemmad om formiddagen og eftermiddagen. Om sommeren spiste man davre kl. 6.00 om morgenen efter malkning af køerne. Om vinteren først kl. 7 eller 8. Davre bestod ofte af spegesild, grød og brød.

Middagen kl. 12.00 hjemme på gården bestod af "søbemad" og "sulemad". Søbemad var skemad fx grød. Sulemaden kunne fx være vælling kogt på flæsk med byggryn, kartofler og gulerødder. Aftensmåltidet, nadveren, blev spist kl. 19.00 eller 20.00 om aftenen. Om sommeren endnu senere.

Nadveren bestod som regel af grød. Havde man fået grød til middag, fik man mange steder kold grød overhældt med varm mælk.

Brødbagning

På landet blev der bagt rugbrød en gang om måneden. Surdej fra sidste gang var med til at gøre brødene mere holdbare. Men alligevel blev brødene ofte mugne og hårde som sten sidst på måneden, og de blev opblødt med øl og serveret som øllebrød. På selve bagedagen var der travlhed i gårdens bryggers.

Kvinderne formede de mange brød til hele måneden, og mændene gjorde ovnen klar. Der blev tændt et bål i den store ovn, og når ovnens loft var rødglødende, blev det glødende træ og aske raget ud. Brødene blev sat ind i ovnen og skulle nu bage mellem to og fire timer. Efter at brødene var taget ud af ovnen, brugte man tit eftervarmen fra ovnen til at tørre frugter, fx æbler, som på den måde kunne holde længe.

Illustration fra Landbohistoriske billeder (Kunstner: Rasmus Christiansen (1863-1931)).

Slægten Østergaard på Østergård

Mette Sørensdatters slægt var fæstere og ejere af Simested Østergård fra før 1700 til den sidste fra familien solgte gården i 1972.

Niels Nielsen Huus' kone, Mette Sørensdatter (1780 – 1852), stammede fra Østergård i Simested. Hun var datter af sognefoged, lægdsmand og gårdmand Søren Sørensen Østergaard (1750 – 1833) og Vibeke Andreasdatter (1745-1816).

Stue med håndgerning i Hedegård på Hjerl Hede.

Parret var blevet gift den 17. november 1771 i Simested Kirke. Og deres første søn Jens blev født året efter, men ses ikke senere.

To år efter fulgte Christen Christensen Østergaard, der var gårdmand i Simested. Han var første gang gift med Inger Nielsdatter (1774-1834/36) og anden gang med Mariane Larsdatter (f. 1806). Han fik i 1836 sønnen Søren Christensen Østergaard, og levede selv frem til 1860.

Datteren, Kirsten Sørensdatter (1777-1849), var gift med Niels Christian Jensen Fogh (1775-1831) og mor til seks børn, hvor flere fik tilnavnet Nørager.

Efter Mette, der som nævnt var gift med Niels Nielsen Huus, fulgte sønnen Anders Sørensen Østergaard (1783-1867). I 1819 overtog han Gammelgård i Simested efter sin Svigermor, Dorthea Jensdatter. Samme år

fik han en datter med sin første kone, Anne Christensdatter (1785-1821), der var hans kusine – hun var nemlig datter af Christen Sørensen Østergaard. Efter at Anne døde i barselsseng, blev han gift med Anna Kirstine Larsdatter (ca. 1792-1853), som han fik fire sønner med.

Det blev den yngste søn, Søren Sørensen Østergaard (1785-1863), der overtog Østergård, og det er der mere om nedenfor.

Forrige generation

Søren Østergaard havde overtaget gården efter sine forældre, Søren Christensen (1715 – ca. 1774) og Mette Jensdatter (1712 – 1774). Parret var blevet gift den 11. april 1742.

Af deres seks børn døde to som små, og to af sønnerne kan følges i kilderne, mens de to øvrige kun med sikkerhed er nævnt ved dåben.

Hedelandskab af Carl Milton Jensen (1855-1928), via Wikipedia Commons).

Den første som blev nævnt, var da præsten ni måneder efter vielsen skrev i kirkebogen: *"Den 31. Januar blev Søren Christensøn af Simmersted fød et naunløs barn"*.

1744 fik de datteren Kirsten, som ikke ses i senere kilder. Året efter fik de sønnen, Christen Sørensen, der blev gårdmand på Gammelgård i Simested, som hans anden kone, Dorthe Jensdatter, drev videre indtil 1819, hvor datteren Anne overtog gården sammen med sin mand og fætter, Anders Sørensen Østergaard (se ovenfor).

Tre af Christens øvrige fire børn døde som små. Den anden overlevende datter, Mette, fik ingen børn med sin mand, Anders Henriksen, der var gårdmand i Kongens Tisted.

Da Søren og Mette fik datteren Mette døbt i 1747 skrev præsten: *"Den 3. Marts blev Søren Christensøn i Simmersted fød en liden Daatter, som for Svagheds Skyld blev hiemmedøbt og kaldet Mette. Vidne til Barnets Svagthed foruden forældrene .. By.. Kone. D 8. Marts blev samme Barns Daab publiceret, baaren af Degnen Christen Andersens Hustru, med hende fulgte Jens Østergaards Hustru i Simmersted."*

De øvrige faddere var: Niels Bach af Schiedshale, Frederich Snedker og Thomas Kellingtand af Simmersted". Hun ses ikke i senere kilder.

I 1751 fik parret endnu en søn døbt, men hans navn er ikke noteret i kirkebogen, og han må være død umiddelbart efter.

Sengesteder i gård på Frilandsmuseet Hjerl Hede, som var typisk for gårde på landet, hvor man sad halvt op og sov. Dynerne var så vigtige, at de blev nævnt i skifter efter afdøde.

Landsbyen Skjedshale i Simested Sogn. (Historiske kort på nettet).

Aner i Skedshale

Mette var datter af gårdmand i Skedshale i Simested Sogn, Jens Jepsen Schiedshale (1676-1756). Hendes mors navn kendes ikke, da kirkebogen første er bevaret fra 1735. På den tid blev kvinder nemlig som oftest kun nævnt ved deres navn ved dåb, konfirmation og vielse – ellers blev de omtalt som deres mænds hustruer, eller sønners mødre.

Ældste kendte generatoin

Jens' far var Jeppe Madsen (d. 1735) og hans mors navn kendes heller ikke. Det vides, at Jeppe ud over Jens også havde sønnen Mads Jepsen (ca. 1666-1704), som fik tre børn.

Ældste generation på gården

Søren Christensens forældre var Christen Sørensen (1674-1753) og Kirsten Jensdatter (1673-1741), som var den ældste kendte generation på Østergård.

På grund af de manglende kirkebøger i Simested, kan man ikke komme længere tilbage, da der heller ikke findes bevarede skifter i området. Men muligvis har Christen Sørensen forfædre også fæstet gården fra før 1700, men det kan ikke fastslås.

Efterkommere på Østergård frem til 1972

Det var som nævnt tidligere Søren Østergaard og Vibeke Andreasdatters søn, Søren Sørensen Østergaard (1785-1863), der overtog gården og samtidig med hvervet som sognefoged. Han var gift fire gange og fik ni børn.

Næste generation på gården hed også Søren Sørensen Østergaard (1833-1912). Han og hans kone, Elise Kristine Nielsen, havde seks børn. Han var sognerådsformand i Simested, og hans datter, Sophie Østergaard (1868-1943), overtog gården sammen med manden Niels Østergård Christensen.

Den sidste generation på stedet var Anker Østergaard (1908-1987), som solgte gården i 1972.

Fadebur med indhold

En velhavende by

Viborg Museum skriver om, hvordan de gamle Vesterbøllebønder grundlagde deres by med omtanke, ved en vejforgrening tæt ved et gammelt vadested over Lilleå, og på randen mellem det bakkede agerland og de brede enge. Her lå gårdene centralt i forhold til de naturgivne ressourcer.

De dyrkede marker nåede helt ind til den nordre bygrænse, mens moser og enge, hvor bønderne kunne slå hø, grave tørv og

Vesterbølle by på postkort fra omkring 1900.

lade kvæget græsse, begyndte

lige udenfor byens tofter på den anden side. Længst nordøst i ejerlavet lå landsbyboernes fælles hede og overdrev og den fælles lergrav. Derimod ser det ud til, at der allerede meget tidligt i sognet var knaphed på skov.

Vesterbølle bys ejerlav talte oprindeligt 14-16 gårde samt kirken, der blev opført på en bakke næsten midt i byen. Hver gård fik en afgrænset toft med plads til bygninger og kålhave, hist og her mellem gårdene førte småveje og stier til eng og mark, bredest var drivvejen til Holmen. På begge sider af den løb høje jorddiger, så byhyrden undgik, at genstridigt kvæg løb fra ham og ind i kornmarkerne.

Skrædder i Hverrestrup

Vibeke Andreasdatters far var skrædder, som stammede fra en gårdmandsfamilie i Hverrestrup i Simested Sogn.

En skrædder i Den Gamle By i Århus giver et indtryk af den måde, Andreas Skrædder har arbejdet på.

Vibeke Andreasdatter (1745-1816), som var gift med Søren Sørensen Østergaard, var ældste datter af Andreas Andreassen Skrædder (1717-før 1782) og Kirsten Thomasdatter (1711-1782), der nævnes som enke ved sin begravelse.

Andreas Skrædder af Hverrestrup, som han også kaldes, blev gift første gang den 14. oktober 1742 med Vibeke Mortensdatter.

Ifølge kirkebogen for Simested døde "*Andreas Skrædders hustru*" den 22. november 1744 i en alder af 44 år.

Andreas og Kirstens anden datter, Signe Andreasdatter, der blev født i 1748, blev gift i 1781 med THomas Jensen, som var husmand med jord og "afskeediget Recrut".

I 1751 fulgte den tredje datter, Anna Andreasdatter. Hun var først gift

med Mads Christensen Meldgaard og anden gang med Thomas Jensen Snedker (f. ca. 1761). Parrets yngste barn var sønnen Anders Andreasen (f. 1755).

Mor med ukendt navn og far med ukendt baggrund

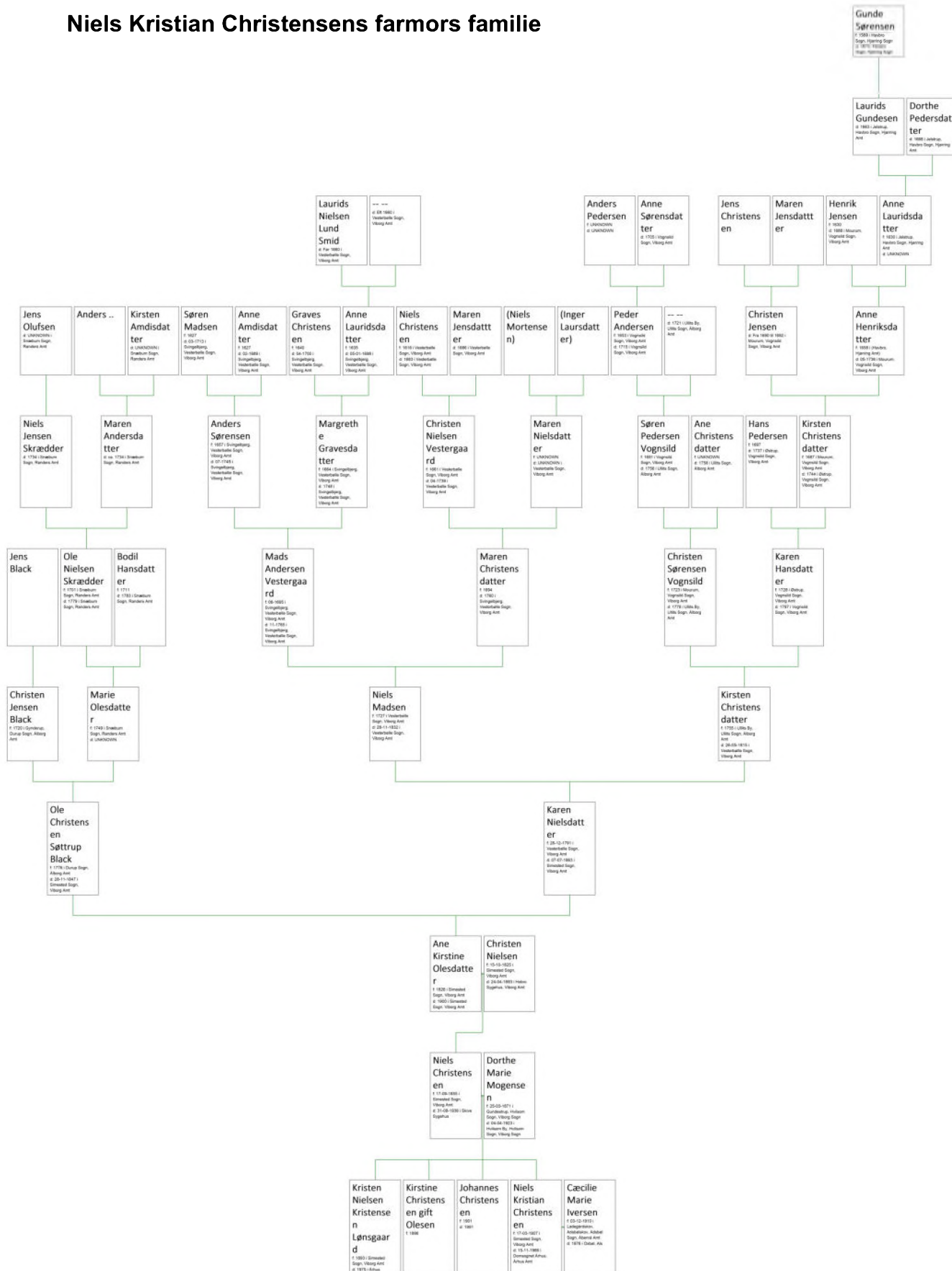
Kirsten Thomasdatters mor levede fra 1670 til 1754, men hendes navn kendes ikke, da hun kun omtales som sin mands kone i kilderne.

Hendes far var Thomas Maltesen, der døde i 1768, og det eneste der vides om ham, er, at han var gårdmand i Simested. Men det er muligvis ham, der 1748 der som "Tomads Maaltesen i Torup" var vurderingsmand i et skifte under Nøragergaard efter Christen Nielsen Engeland af Simesteds død (Opslag 64-68). Og igen i 1751 som vidne for kisten ved skiftet efter Karen Christensdatters død (opslag 126-127), der var gift med Erik Pedersen af Torup. Denne gang noteret som "Thomas Maltisen i Torup"

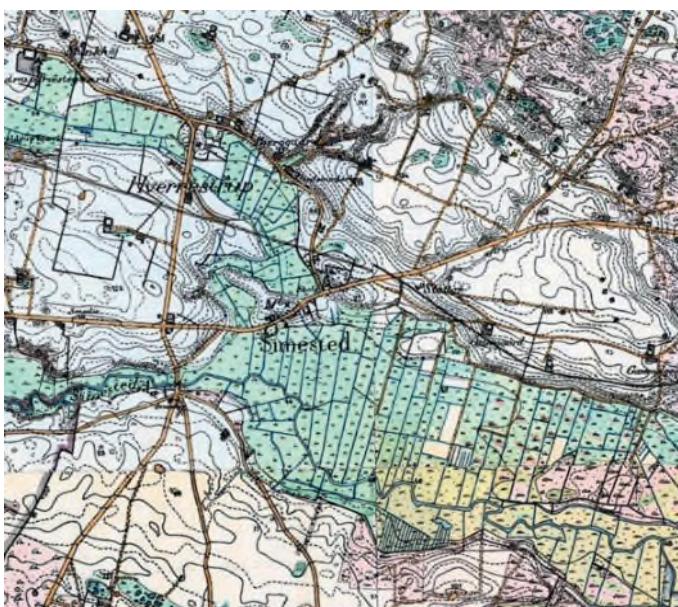
Kig gennem stuer i bolig på Frilandsmuseet.

Niels Kristian Christensens farmors familie

Overtog mosters gård

Med Ole Christensen Bach Støttrup er vi nået til Niels Kristian Christensens farmors familie. Ole var oprindeligt fra Grynderup, og voksede op hos sin moster og onkel og overtog deres gård i Simested, som senere gik videre til hans kone og efter hende til en af sønnerne.

Simested omgivet af marker og hede. (Højkantkort 1844-1899, Historiskatlas.dk)

Anne Christine Olesdatter, der var gift med Christen Nielsen, og var altså Niels Kristian Christensens farmor.

Hun var datter af Ole Christensen Bach Støttrup (1776-1847), og hans anden kone, Karen Nielsdatter (1791-1863), som stammede fra Vesterbølle.

Ole havde 1802 fået sønnen Christen med Ane Kirstine Mikkelsdatter (Ca. 1778-1818) fra Støttrup, som han blev gift med tre år senere. De fik yderligere tre sønner, Niels (1806-1879), som var gift med Ane Sophie Nielsdatter, Jens (1809-1857) samt en dødfødt søn i 1811.

Karen var anden kone

Ole og Karen blev gift i 1818, og ud over Ane Kirstine, som var født i 1826, fik parret fire børn. Den ældste, Niels, døde i 1824 i en alder af fem år.

Der var tale om sønnerne Christen Olesen (1822-1885) og Anders Olsen (1824-1906). Den ældste var gårdmand i Guldager og havde otte børn med Johanne Pedersdatter. Nummer to var gift med Mette Marie Nielsdatter og far til fem børn

Den yngste i børneflokken var Kirsten Marie Olesdatter (1830-1897), som var gift med Mads Madsen (1812-1886), der var gårdmand i Korsø efter sin mor. De fik otte børn.

I pleje hos moster

Ved folketællingen i 1787 boede Ole hos sin barnløse moster, Maren Olesdatter, og hendes mand, Anders Jensen Støttrup, i Simested. De fungerede altså som hans plejeforældre, og han overtog da også gården efter dem, og fik mosteren og onklen på aftægt.

I kilderne blev han skiftevis kaldt for Bach og Støttrup. Lægdsrullen tog den fulde konsekvens og kaldte ham Ole Christensen Støttrup Bach. Det fremgår også af lægdsrullen, at Ole Støttrup var 60 tommer høj, eller 157 centimeter - han var altså en ret lille mand, selv efter datidens målestok.

Strik og håndværk på Frilandsmuseet.

Alkovevæg i stue i Hedegård på Frilandsmuseet. I væggen kan man se skabet, hvor gårdens værdigenstande blev opbevaret, og noget stod fremme til pynt.

Gård på fire fag

Af Matrikelkortet fremgår, at Ole ejede matrikel 10, hvis gårdhus lå i Hverrestrup ved Simested, og hans jorder var spredt ud over byen indtil udskiftningen, hvor gården blev flyttet ud på marken. I taksation til brandforsikring i 1829 blev gården beskrevet som firlænget gård stuehuset mod nord. Det fortælles, at gården lå øst for vejen mellem Viborg og Ålborg og havde jorder på begge sider af Ålestrup-Simested-vejen. Gården, som fik navnet Højgård, blev flyttet til sin nuværende placering på Gl. Aalborgvej 65 ved krydset til Boldrupvej, efter at den oprindelige gård brændte.

Enke overtog fæstet

Ole Støttrup overtog ifølge lægdsrullen sin plejefars gård ved fæstebrev af 30. november 1805, og efter hans død i 1847, blev gården overtaget af hans enke, Karen Nielsdatter, som var gårdfæster frem til 1853, hvor hun afstod gården til sønnen Christen Olesen, der samtidig fik skøde på gården, og hun lavede en aftale om aftægt med ham.

Da hun døde anmeldtes til Rinds og Gislum herreders skifteprotokol: *“Aftægtsenke Karen Nielsdatter af Simested er død. Ejede intet.”*

Ølkrus stod fremme, fordi det var sikrere at drikke end vand, da det havde været kogt.

Enken sad i uskiftet bo

Ved skiftet efter Ole Christensen Støttrup's død fik Karen Nielsdatter lov til at sidde i uskiftet bo: "Aar 1847 den 29. November blev anmeldt at Fæstegaardmand Ole Christensen af Simested ved Døden er afgaaet igaar. Enken hensidder i uskiftet Bo efter fo. 21 Mai 1845, efter Bevilling saal. Fol. 332.

Efter derom indkommen Ansøgning tillades det herved i Medhold af Forordningen af 21 Mai 1845, § 18, at Karen Nielsdatter, Enke efter Fæstegaardmand Ole Christensen af Simested, maa, saalænge hun i Enkestand forbliver, hensidde i uskiftet Bo efter fornævnte hendes afdøde Mand, med deres fælles umyndige og myndige Børn, hvilke Sidste dertil have givet samtykke, samt med de paa Mandens Side værende myndige Særkuldsbørn, alt forsaavidt Sidstnævnte dertil maatte være villige. Hvilket tjenstligen meddeles Hr. Overauditør til behagelig Efterretning og videre Bekjendtgørelse for Vedkommende."

*Viborg Stiftamt, den 31te December 1847.
Til Hr. Overauditør, By og Herredsfoged Høyer.*

[.....] er betalt:

<i>til</i>	
<i>Skifteforvalteren</i>	<i>10-0-0</i>
<i>til Skifteskriveren</i>	<i>3-2-0</i>
<i>20 % Afgift deraf</i>	<i>2-4-0</i>

16-0-0 --- er sexten Rigsbankdaler.

*Hedegård fra frilandsmuseet
med stuehuset til højre og toavlsbygninger*

Karen overlod gård til søn og fik aftægt

Som nævnt i foregående kapitel tilskødede Karen Nielsdatter efter seks år som om fæster gården til sønnen Christen Olsen og indgik en aftale om aftægt med ham, der sikrede hende forsørgelse resten af livet.

Skøde af 15. juli 1853, læst 24. november 1853 fra Christian Cæsar Holm, prokurator ved retten i Aarhus og Viborg stifter, til ungkarl Christen Olesen i Simested den mig tilhørende gård smst., som har været overdraget hans afdøde fader Ole Christensen Støttrup i fæste, og som hans moder Karen Nielsdatter endnu besidder som enke, på matr. 10 Simested af 3 tønder og 2¼ album. Købesum 3.000 rdr. Under salget er indbefattet under samme matrikelnummer 1½ alb hartkorn i Østerbølle sogn, som har været henlagt under gården. ,

Ejendommen tilhører mig efter tinglæst skøde af 19. november 1831 og overdrages med reservation af enken Karen Nielsdatters fæsterettighed efter hendes sal. mands fæstebrev, dog er herved at erindre, at køberen, med hensyn til den del af købesummen som han har erholdt (...) tilsagn om at måtte forblive første prioritet i gården, har inden 3

Matrikel 10 i Simested på kort fra 1815 med "Ole Støttrup" påtegnet (Historiske kort på nettet).

Gården solgt og aftale om aftægt

Allerede 1856 solgte Christen Olesen gården, og Karen flyttede til svigersønnen Christen Nielsen i Simested, hvor hun var på aftægt til sin død i 1863: "Overenskomst af 30. juni 1856, læst 3. juli 1856, hvorefter jeg, Christen Olesen, forhen gmd. i Simested, har akkorderet – med min moder Karen Nielsdatters og lavværge Mads Madsens samtykke – med min svoger boelsmand Christen Nielsen i Simested, at han i mit sted og imod at jeg betaler ham 350 rdr skal give min moder følgende aftægt:

Hun skal blive boende hos Christen Nielsen med de rettigheder hun hidtil har haft. Vælger hun at bo for sig selv, skal Christen Nielsen indrette hende en stue på to fag. Til sikkerhed for aftægten meddeles Karen Nielsdatter første prioritet i de mig ved skøder af 24/1 1850 og 30/12 1853 overdragne ejendomme i Simested og Østerbølle sogne:

- a. En parcel på Simested bys mark af 0 tdr, 2 skp, 0 fdk, ¾ alb. (af matr. 11).*
- b. En parcel på Simested bys mark af 0 tdr, 5 skp, 2 fdk, 1½ alb. (af matr. 14).*
- c. En parcel i Østerbølle sogn af 0 tdr, 0 skp, 0 fdk, ¼ alb. (matr. 16).*
- d. En parcel i Østerbølle sogn af 0 tdr, 0 skp, 0 fdk, 1¼ alb. (matr. 9)*
- e. En parcel i Simested by af 0 tdr, 0 skp, 0 fdk, 1¼ alb. (matr. 15b) tilligemed mit i Simested by beliggende sted med bygninger."*

(Kilde: Karlo Hansens Arkiv)

Staldlænge på hedegård på Frilandsmuseet Hjerl Hede.

*Stue i hedegård på Hjerl Hede med
lerstampet gulv, væv,
"garnvikler" og sengested*

Et karriereskift i 1700-tallet

Opfattelsen af, at landbobefolkningen i tidligere tider blev boende i samme sogn og blev i det samme job hele livet, holder ofte ikke stik. Fx var Christen Jensen Bach først møller og gårdejer, inden han blev skoleholder.

Vandmøllen på Hjerl Hede er en kopi af en mølle på Viborgeggen.

Ole Christensen Bach Støttrup var søn af Christen Jensen Bach (Ca. 1721-1806) og hans anden kone Marie Olesdatter (1749-efter 1805). Christen Bach skiftede omkring 1780, job fra møller i Durup Sogn til skoleholder i Grynderup Sogn. Han var da omkring 60 år gammel.

Møller på Thorsdal mølle

Christen Bach boede oprindeligt på Thorsdal mølle i Durup sogn, antagelig som fæster af både mølle og gård under Nøragergård gods, som var ejet af Hans Christoffer Londemann Edvarnsen greve Rosencrone.

Christen har sandsynligvis boet i møllen fra senest 1757, da alle sønnerne ifølge lægdsrullen født i Durup sogn.

Den nu nedlagte mølle lå lige ved skellet til Torup by i Simested sogn. Vandkraften til møllen kom fra Torsdal bæk. Den nævnes første gang 1551 og var tilsyneladende mølleri frem til 1888. Senere blev vandet brugt til overrisling af Nøragergårds jorder.

Christen Bach (Bak eller Back's baggrund kendes ikke. Det samme er tilfældet med hans første kone, Johanne Jensdatter, der døde i 1774, med hvem han fik børnene Marius (f. ca. 1757, Jens (f. ca. 1761, Søren (f. ca. 1763, Hans (f. ca. 1765 samt Johanne og Maren.

Ny kone og nyt job

Christen og Marie fik tre børn: Ole Christensen Back Støttrup (f. ca. 1776, Christen (f. 1782 samt Johanne (f. 1785)

Og som omtalt skiftede han løbebane kort efter, at parret indgik ægteskab.

Det indre af en vandmølle i Den Fynske Landsby.

Som skolelærer har Christen Bach sandsynligvis boet i skolen, der indtil udskiftningen 1791 var uden hartkorn – altså ikke havde noget jordtilliggende, hvilket normalt var et vigtigt supplement til indtægten. Og i sogneprotokollen blev skolen da også nævnt at være uden gammelt hartkorn, men var i den nye matrikel tillagt et hartkorn på 2 skæpper og $\frac{1}{4}$ album. Det var ikke særlig meget. Men ikke desto mindre supplerede Christen Bach den lave løn som skoleholder ved at drive et lille landbrug. Allerede 1788 var hartkornet på 3 skæpper og fjerdingkar, og 1801 for 4 skæpper og 1 fjerdingkar. I et skøde fra 1800 på hovedgården Nøragergaard var Christen Bachs jordtilliggende på 4 skæpper, 1 fjerdingkar og $\frac{5}{8}$ album.

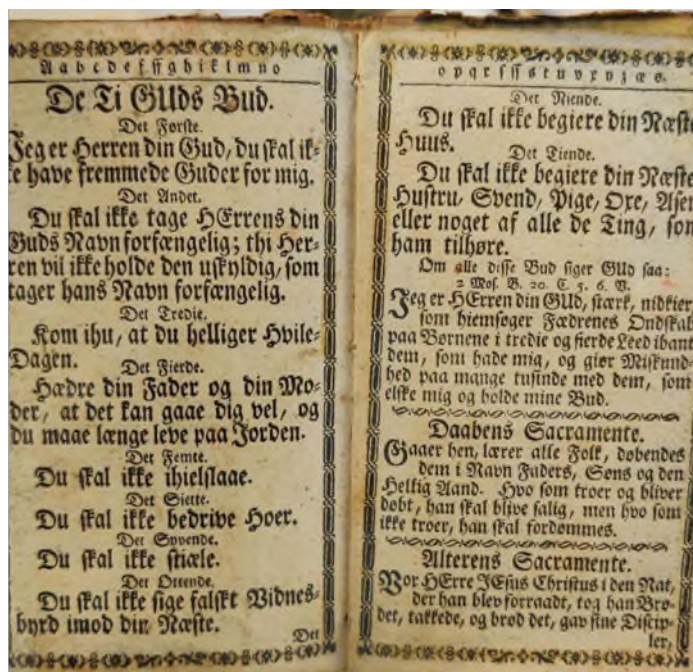

Kort over Grynnerup By fra 1816. (Historiske kort på nettet).

Rollen som skoleholder

En skoleholder var en læsedygtig person, som før skoleloven af 1814 drev skoler på landet, og det har Christen Bach været – altså skrive- og læsedygtig - i kraft af sit tidligere erhverv som møller, der som regel var godt uddannede for at kunne styre møllet.

Den vigtigste opgave var at undervise børnene i Luthers Katekismus og den rette kristne tro. Eleverne gik i skole hver anden dag, og deres afsluttende eksamen var deres konfirmation, hvor de skulle demonstrere, at de havde styr på de vigtigste pointer i Bibelen.

Skolestue fra Hjerl Hede og en læsebog fra 1777 med de 10 bud fra Tåsinge Museum.

I Christian 5.s Danske Lov fra 1683 står der følgende om Præsternes Embede med Ungdommens Undervisning:

Anden Bog, 6. Kapitel, 1. Artikel:

Præsterne paa Landsbyerne skulle med Dægnene, eller Substituterne, undervise Ungdommen i Børnelærdommen, saa de endelig een gang i et af Sognene hver Uge see til hvorledis dermed tilgaar, og det saa forskaffe, at hvis om Søndagen ej kand forrettis, der til een anden Dag i hver Uge, som er hver Onsdag om Eftermiddagen, bestemmis, saa fremt de ikke have lovlig Forfald, og da skal de een anden Dag dertil tage og bruge, og at hand, som lærer Børnene, gjør det stetze med al Flid og Alvorlighed, uden Forargelse og Forsømmelse, som Præsten selv baade i Provstens og Superintendentens Visitatz vil svare dertil.

Solgte huset

Ved skøde af 24. februar 1804 solgte Christen Jensen Bach sit hus med tilliggende på Grynderup mark til Jens Jonassen. Det fremgår af skødet, at Christen Bach havde købt huset til selveje tilbage i 19. juni 1801.

I et koncept til sogneprotokol havde Christen Jensen Bach endnu et hartkorn på 4 tønder 1 skæppe og $\frac{5}{8}$ album, men i den færdige protokol, er der ingen parcel på den størrelse.

Ved taksation 3. februar 1801 til brandforsikring var Christen Jensen Bach ejer og beboer af et hus. I 1806 boede Jens Jonassen i huset, og efter ham ses skolelærer Christen Tolstrup som beboer. Det ser altså ud til, at Christen Bach var fæster, og senere ejer af et hus på Grynderup mark. Efterfølgeren Jens Jonassen var måske også skolelærer, ligesom dennes eftermand Christen Tolstrup. Men selvom huset tilsyneladende havde en forbindelse til skolelærerne, må det faktum, at det blev handlet betyde, at det ikke var identisk med skolen.

Christen Bach levede endnu et par år efter at have

solgt huset, og må have haft et sted at bo. Og med sine 96 kvadratmeter må huset efter datidens forhold have været stort nok til, at der både var plads til Christen Bach og kone samt Jens Jonassen, og sandsynligvis også lidt besætning.

De steder på landet, hvor der ikke var en degn til at varetage undervisningen, var det en læsekyndig skoleholder. Og som møller har Christen Bach kunnet læse og skrive. Foto taget på Frilandsmuseet

Gynderup Kirke (Foto: Bococo, via Wikimedia Commons)

Maries begravelse ikke fundet

Marie Olesdatters begravelse er ikke fundet indført i Grynderup kirkebog frem til 1846, men der findes en indførsel fra 1805, hvor Christen Bach og hustru var indskrevet til altergang.

Da Marie Olesdatters far døde i 1779, blev det noteret i skiftet, at familien boede i Durup sogn, men da hendes mor døde i 1784, var familien flyttet til Grynderup.

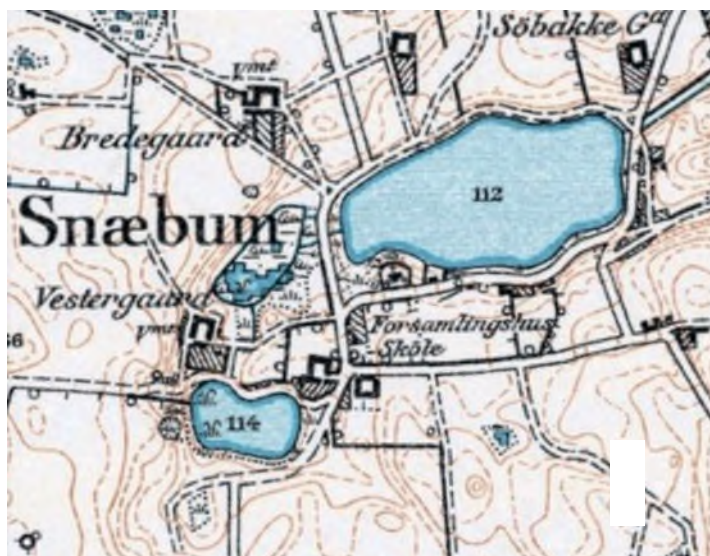

Skræddere i Snæbum

Både Marie Olesdatters far, farfar og oldefar var skræddere i Snæbum. De fæstede huse, hvor der ikke hørte mere jord til, end en kålhave, og skifterne efter deres død viser, at de levede et fattigt liv.

Marie Olesdatter, der var mølleren og skoleholderen Christen Jensen Backs anden kone, stammede fra en familie af flere generationer af skræddere i Snæbum.

Det vides ikke, hvor hendes mor, Bodil Hansdatter, stammede fra, men noget tyder på, at hun havde været gift før. I hvert fald ser det ud til, at hun omkring 1736 havde fået en datter med en mand ved navn Mogens, som der ellers ikke findes flere detaljer om. Bodil var nemlig formentlig mor til Lene Kirstine Mogensdatter, der døde 1803 i Snæbum som "Jens Olesens halvsøster" – og muligvis var identisk med den ugifte Anne Kirstine Mogensdatter, der 1801 "havde ophold" hos Jens, og ernærede sig ved at spinde. Lene/Anne Kirstine Mogensdatter er ikke fundet døbt i årene omkring 1736 i Hvornum. Det er dog ikke usædvanligt, at der blev rodet med navne og tilnavne i kirkebøger og andre kilder.

Ole Skrædders hus lå omkring det sted på kortet, som er ved at spinde. Lene/Anne Kirstine markeret med "Forsamlingshus". (Historiskatlas.dk).

Andet ægteskab

Marie Olesdatter forældre, Ole Nielsen Skrædder og Bodil Hansdatter, må være blevet gift senest 1743, måske i Snæbum, hvor kirkebogen mangler indførsler for årene fra 1728 til 1744.

Ud over Marie, der var født i 1749, havde parret fem børn.

Kål er en af de afgrøder, der kunne modstå den hårde vind fra heden, og desuden er det en meget næringsrig grøntsag.

Den ældste var Maren Olesdatter (1743-1816, som 1768 blev gift i Snæbum med Anders Jensen af Støttrup, der var gårdmand i Simested. Som omtalt i et tidligere kapitel, havde de plejesønnen Ole Christensen, der var søn af hendes søster Marie Christensdatter og svogeren Christen Bach, og som overtog gården i Simested efter dem.

De to næste var sønner: Niels Olesen (1745-1793) og Jens Olesen (1746-1828). Niels var fra senest 1774 fæster af en gård i Hørby. Jens fæstede 1780 huset i Snæbum efter faren og købte 1800 en gård i samme by.

Han havde seks børn med Johanne Christensdatter (1758-1831). Derefter fulgte Anne Olesdatter (1752-1772 og i 1755 som den sidste i rækken, Anders Olesen, der i 1779 og 1784 boede i Hobro.

Huset i Snæbum

Ole Nielsen, kaldet Skrædder, overtog ved fæstebrev af 13. november 1734 huset i Snæbum efter faren, og betalte 2 rigsdaler i indfæstning. Desuden skulle han hvert år betale 1 rigsdaler i huspenge og 1 rigsdaler i landgilde. "Indfæstning" var en form for depositum, "huspenge" en slags husleje

Stue med fyrretræs bord med åben fod, af den type, der nævnes i skiftet efter Niels Skrædder.

og "landgilde" en skat.

Ligeledes havde Ole Skrædder påtaget sig gælden efter faren, og lovede at forsørge moren, så længe hun levede, så der har været trange kår lige fra starten.

Huset havde et lille jordstykke. Nærmere betegnet var det opgjort til et hartkorn på 1 fjerdingkar og 2½ album. Det hørte under Snæbum kirke, og var ejet af Frederik von Arenstorff til Overgaard. Fæstet omfattede herudover 6 skæpper, som allerede faren havde fæstet.

Mellem 1735 og 1745 kom huset under Trinderup Gods, der fra 1730 var ejet af Frederik Christian von Muderspach indtil 1745, herefter af hans enke, Anne Helvig Marsvin, og efter hendes død i 1763 af deres søn, Carl Christian von Muderspach (1737-1787).

Ole Nielsen var i 1749 stadig noteret i hartkornslisterne for 6 skæpper, 1 fjerdingkar og 2½ album, men i perioden fra 1752 til 1779 var han kun noteret for 1 fjerdingkar og 2½ album. Og han ses både som Ole Skrædder og Ole Nielsen i kilderne.

Da sønnen Jens Olesen overtog fæstet i 1780, var det af samme størrelse, og det er derfor sandsynligt, at Ole Skrædder omkring 1750 mistede fæstet af de 6 skæpper hartkorn, og herefter kun havde en kålhøve.

Skifte efter Ole

Ved skiftet efter Ole Skrædder i 1779 oplyses det, at stedet bestod af rålingshuset på fem fag samt lade og fåresti på otte fag, som var forfaldne. Af husdyr var der kun fire får og to lam.

Indboet var yderst beskedent, og skiftet afslører et underskud på 9 rigsdaler, så Ole nåede ikke i løbet af et lang liv at afdrage farens gæld.

Bodil Hansdatter afstod fæstet efter hans død, men fik lov til at bo i huset til påske. Herefter fik hun ophold hos datteren Maren og svigersønnen Anders Støttrup i Simsted. Ved skiftet efter hende i 1784 blev hendes få ejendele opgjort til 2 rigsdaler, men da svigersønnen forlangte 8 rigsdaler for kost og pleje i hendes sidste tid, blev der ikke noget at fordele mellem arvingerne.

Landsbykrædder gengivet på maleri af den schweizisk maler, Albert Anker, (1831-1910) (via Wikimedia commons).

Far var også skrædder

Ole Skrædder var søn af Niels Jensen Skrædder, der døde 1734, og som var skrædder og husmand med jord i Snæbum By. Hans mor var Maren Andersdatter, der døde efter faren på et tidspunkt omkring 1734.

Niels Skrædders jord stammede fra en af de gårde, der 1688 var ejet af Mariager kloster. Det betyder muligvis, at han var fæster af de 6 skæpper hartkorn fra han blev bosat i Snæbum.

Udover Ole, havde forældrene i hvert fald tre børn. Anne Nielsdatter var muligvis familiens ældste barn. Ifølge skiftet efter faren blev hun gift med Christen Kjeldsen Rytter, men det er ikke noteret, hvor han boede - deres vielse er ikke indført i Snæbum kirkebog mellem 1715 og 1728.

Anders Nielsen var 36 år ved skiftet i 1734. Hans opholdssted var allerede da ukendt.

Den yngste, Jens, som var født i 1703, nævnes ikke ved skiftet, men da både han og Ole underskrev, er det mest sandsynligt, at skifteforvalteren havde glemt at notere ham som arving. De andre arvinger var enken Maren Andersdatter og børnene. Lavværge var Baltzer Andersen.

Til venstre en hvergarnsvest og til højre et eksempel de store drejlsmonstre brugt til snøreliv, skårter og mandsveste i Jylland. Der var forskellige regionale mønstre. (Foto: europeana.eu).

Begge forældres mulige slægtninge

Niels Skrædder var sandsynligvis søn af Jens Olufsen i Hvornum, som flere gange var fadder for Niels Skrædders børn.

Maren Andersdatter var muligvis søster til den Mette Andersdatter, der også kunne være hendes mor og bror.

Men på grund af de manglende kirkebøger i området kan det ikke slås fast med sikkerhed.

Hvornum ved Klejtrup Sø på Højkantkort 1840-1899 (historiskatlas.dk)

Der blev foretaget skifte

Skiftet efter Niels Jensen Skræder i 1734 viser et fattigt husmandssted, hvor beboerne levede af håndværk. Indboet var beskedent, og besætningen omfattede 2 heste, 2 køer og 10 får. Da det hele var gjort op, viste boet et underskud på 25 rigsdaler. Sønnen Ole lovede desuden at forsørge sin gamle mor og overtog ved samme lejlighed boets gæld.

Afslutningen af skiftet efter Niels blev udsat i seks uger for at afvente de fraværendes hjemkomst. Slutningen er ikke fundet i skifteprotokollen.

Registrering og Vurdering!

<i>1 furbord med aaben fod</i>	0-2-0
<i>1 fur sengestæd</i>	0-1-0
<i>1 Olmerdugs Overdyne</i>	0-1-0
<i>1 underdyne</i>	0-1-0
<i>Noch 1 sengestæd af fur</i>	0-1-0
<i>1 Overdyne</i>	0-1-0
<i>1 underdyne og lagner</i>	0-1-8
<i>1 Jerngryde</i>	0-1-8
<i>1 ballie Kar 1 Mk, 1 lidet Kar 1 Mk 4 Sk, 1 tønde 12 Sk</i>	0-3-0
<i>1 brun hest, 14 aar</i>	2-0-0
<i>1 blaae skimlet ubetalt og tilhør Jens Mickelsen ibidem, og ej andføres</i>	
<i>2 gamle Kiøer</i>	3-2-0
<i>10 faar å 2 Mk</i>	3-2-0
<i>1 gl. trævogn med behør</i>	2-0-0

Ildsted med jerngryde og en tønde, som begge blev nævnt i skiftet efter Niels Skrædder.

Slet tilstand i Svingelbjerg

Det kneb for Anders Sørensen og Margrethe Graversdatter at få betalt skatterne, og af medlidenhed med "deres høje alder og slette tilstand" byggede grev Christian Lerche på Lerkenfeldt et hus til dem i Svingelbjerg.

Mads Andersen Vestergaard, som overtog en gård i Vesterbølle, var søn af Anders Sørensen (1657-1745) og Margrethe Graversdatter (1664-1743) i Svingelbjerg by, som på daværende tidspunkt var del af Vesterbølle Sogn. Hans familie er beskrevet i kapitlet "Konen fra apoteket".

Væksterne på vej på i forsommeren i køkkenhaven på himmerlandsk gård på Frilandsmuseet.

Anders fik 1719 bekræftet fæstet på en gård i Svingelbjerg på halvdelen af matrikel 8 og en fjerdedel af matrikel 7. Han havde sandsynligvis gården fra 1694, hvor han blev gift. Forgængeren på gården, Jens Christensen, er ikke nævnt i kirkebogen efter 1689.

I alt seks børn

Mads var nummer to i rækken af Anders og Mettes fem sønner og ene datter.

Den ældste var Christen Andersen (1693-1740), som var gårdfæster i Ullits og gift med Anne Christensdatter (1693-1742). Efter hans død blev hun gift med Christen Christensen Skamris, som overtog fæstet på gården.

Christen Andersen og Anne fik otte børn.

I 1698 fulgte Søren Andersen, der var gift med Anne Michelsdatter og far til i hvert fald to børn.

Den næste i rækken, Gravers Andersen, var født i 1703 og havde én kendt søn med sin kone, Karen Jensdatter Storgaard, som havde været amme på Lerkenfeldt.

Den femte af sønnerne, Niels Andersen (1708-1754), var formentlig ugift. Han drev familiens gård fra 1735 til et tidspunkt før 1744, hvor gården var nedlagt og hartkornet fordelt på andre gårde.

Herefter boede han i et gadehus.

Som den yngste kom datteren Anne Andersdatter til i 1717. Hun var gift med Søren Sørensen Skrædder, som overtog fæstet på et hus i Svingelbjerg efter svigerfaren. De fik fem børn.

Ubetalt skat

Det gik åbenbart dårligt økonomisk for Anders Sørensen. Det kneb med at få betalt skatterne, og han fik 1703 og igen 1735 dom for skatterestance. I alle årene 1703-1733 betalte han slet ikke landgilde, og i 1735 måtte han overlade gården til sønnen Niels Andersen.

Til trods for den manglende skatteevne ser det ud til, at Anders havde et godt forhold til grev Christian Lerche på Lerkenfeldt.

Husgeråd placeret på hylde oppe under loftet i gård på Frilandsmuseet

For af medlidenhed med ham og Margrethe Graversdatter i "deres høje alder og slette tilstand" byggede greven et nyt hus til dem i Svingelbjerg med to små tofter, som de fik overladt for livstid ved fæstebrev af 27. maj 1735.

Oven i købet forsynede greven dem med en ko, nogle får og adskilligt bohøve, og fritog dem for enhver form for afgift.

I en hartkornsspecifikation fra 1744 blev Anders og Margrethes hus nævnt som et gadehus uden jord, som "Anders Sørensen og hustru nyder fri deres livstid."

Og til trods for deres åbenbart svage helbred blev begge meget gamle. Han 88 og hun 94.

Efter Anders' død i 1745 blev huset overdraget til svigersønnen Søren Sørensen Skrædder ved fæstebrev af 26. august samme år. Margrethe døde tre år senere.

Grev Christian Lerche deltog i Den Store Nordiske Krig, blandt andet i Holstenske Rytterregiment som oberstløjtnant. Frederik 5 udnævnte ham 1746 til general til hest og overkrigssekretær. Han ejede en lang række godser. (via Wikimedia Commons).

Anders' forældres baggrunde er ukendte

Anders Sørensen var det ældste barn af Søren Madsen (1627-1713) og Anne Andersdatter (1627-1689) i Svingelbjerg.

Det vides ikke, hvor de kom fra, og er muligt, at de flyttede til Svingelbjerg omkring 1657, da sønnen Anders blev født.

Opført i mandtal og matrikler

Første gang Søren Madsen og Anne Andersdatter blev nævnt i landsbyen, var i et skattemandtal fra 1660. Det ser dog ikke ud til, at han allerede på det tidspunkt var gårdfæster, da han ikke nævnes i matriklerne fra 1662 og 1664. Han var heller ikke noteret i en fortegnelse over gårde og bol fra 1657, eller for brokornsskat 1660.

Først fra omkring 1680 ses han som gårdmand i Svingelbjerg, da han var fæster af en halv gård, som i den gamle specifikation af hartkornet var på 3 tønder, 2 skæpper, 1 fjerdingkar og 21/5 album. Der var tale om den gård, der i matrikel 1688 fik matrikelnummeret 8. Tilbage i 1664 var denne gård beboet af Rasmus Lund og Laurids Nielsen, men det ser ikke ud til at hverken Søren eller Anne var i slægt med dem. I markbogen fra omkring 1682 optrådte Søren Madsen sammen med Jens Christensen på matrikel 8 og sammen med Peder Christensen på matrikel 9.

Svingelbjerg Landsby, som fra 1500-tallet til 1907 var del af Vesterbølle Sogn.
(Historiske kort på nettet)

I 1680 blev Peder Christensen nævnt sammen med Anders Schreder. Gårdens beboere har ikke kunnet identificeres i matrikel 1664. Den nævnte Anders Schreder kunne være Anne Andersdatters far, men det kan ikke slås fast.

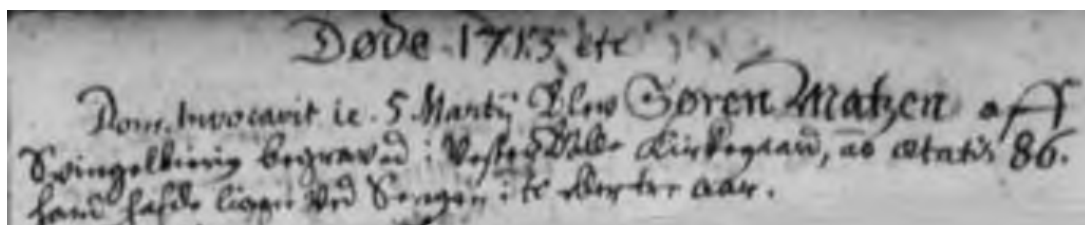
Søren var igen noteret i matriklen for 1688 som fæster under Lerkenfeldt gods af en gård i Svingelbjerg bestående af halvdelen af matrikel 8 og halvdelen af matrikel 9 – denne gang med et hartkorn på i alt 3 tønder, 2 skæpper, 3 fjerdingkar og 2 album.

Børn og død

Udover Anders fik Søren og Anne datteren Kirsten og sønnen Mads, som blev født omkring 1671.

I 1694, efter fem år som enkemand blev Søren i en alder af 66 gift med Maren Sørensdatter (1644-1705), der netop var blevet enke efter Christen Madsen (1621-1694) i Svingelbjerg. De sidste otte år af hans liv, var han altså enkemand igen, og han tilbragte de sidste år som sengeliggende, inden han døde i en alder af 86.

Da Søren døde i 1713 skrev pastor Laurits Axelsen i Vesterbølle kirkebog:

"Dom invocavit, i.e. 5 Marty. Blev Søren Madsen aff Svingelbjerg begravet i Vesterbølle Kirkegaard, ao ætatis 86. Han hafde ligget ved Sengen i to eller tre aar."

Hedegård på Xylografi fra 1872.

To kalve i stald (Tegning af Adolph Kittendorff fra 1890, open.smk.dk).

Gården blev delt

Efter Søren Madsens tid blev gården delt mellem sønnen og svigersønnen, der ved samme lejlighed fik tildelt forskellige dele af matrikel 7. Anders Sørensen fik et hartkorn på ½ tønne, 8 skæpper, ¼ fjerdingkar og 7 album. Ved samme lejlighed fik Niels Graversen et hartkorn på ½ tønne, 9 skæpper, ¼ fjerdingkar og 7 album.

Kort over Vesterbølle Sogn (Historiske kort på nettet) →

Formindret Kort
 over
 VESTERBØLLE SOGN,
 Rindø Herred, Viborg Amt.
 Formindret og tegnet af Brønner.
 1833.

Hendes navn nævnes ikke

I Svingelbjerg overtog Laurids Nielsen Lund Smeds enke fæstet på familiens gård omkring 1650. Men hun nævnes kun som sin mands enke. Hendes navn kendes ikke, da hun og Laurids blev gift før kirkebøgerne begynder, og vielsen er ofte det eneste sted, en kvindes navn blev nævnt, efter hun var blevet gift.

Gravers Christensen og Anne Lauridsdatters gård har mindet om dette maleri af et gårdhus på hede (Maler: Hans Smidth (1839-1917), open.smk.dk).

Margrethe Graversdatter (1664-1748), som var gift med Anders Sørensen i Svingelbjerg, var datter af Gravers Christensen og Anne Lauridsdatter, som også var fra Svingelbjerg.

Anne Lauridsdatter fik efter oplysningerne i kirkebøgerne at dømme en datter uden for ægteskab, nemlig Kirsten Sørensdatter.

Karlo Hansen, som har gennemforsket slægten, mener at det må være denne datter, der blev kaldt Kirsten Graversdatter, da hun i perioden fra 1689 til 1695 var fadder – blandt andet hos Niels Graversen, når han fik sine børn døbt i Vesterbølle Kirke, hvor Svingelbjerg hørte under. Desuden fandt der 1698 en vielse sted mellem Søren Christensen, Christen Øbolls slegfredsøn i Bystrup, og Kirsten Sørensdatter, Gravers Christensens steddatter, også et slegfredsbarn, i Svingelbjerg.

Tre børn

Margrethe Graversdatter blev født i 1664 som Anne og Gravers første fælles barn. Det næste barn var Christen Graversen, som i 1716 blev gift med Karen Jensdatter, der var datter af Jens Jensen Markmand i Svingelbjerg. De fik fire børn.

Hus med hønsegård. (Hans Schmidth, open.smk)

Forarmet og gammel

I 1700 nævnes Gravers som forarmet og gammel, og han døde samme år. Hans gårdpart af et hartkort på 2 tønder, 3 fjerdingkar og 2 album blev overtaget af Mogens Giversen, der i 1703 fik fæstebrev på en gård på 4 tønder, 5 skæpper, 2 fjerdingkar og 1 album, ½ tønne samt 1 skæppe, ½ fjerdingkar og 3 album. Gravers' lod af 1 tønne, 2 fjerdingkar og 1½ album blev overtaget af sønnen Niels Graversen, der også havde ½ tønne og 9 skæpper efter svigerfaren Søren Madsen.

Lund eller Smed

Det vides ikke, hvor Gravers stammede fra. Anne Lauridsdatter var den eneste kendte datter af Laurids Nielsen i Svingelbjerg og hans kone, hvis navn ikke kendes.

Laurids Nielsen, enten kaldet Lund eller Smed, nævnes 1651 og 1657 i fortegnelser over gårde og bol .

Enken stod for gården

I matriklen 1662 nævnes Laurids Nielsens enke sammen med Rasmus (Nielsen) Lund for en gård af et hartkorn på 9 tønder, 7 skæpper, 3 fjerdingkar og $\frac{3}{5}$ album og i matrikel 1664 for en gård, som var opgjort til 6 tønder, 4 skæpper, 3 fjerdingkar og $1\frac{2}{5}$ album samt en gård af 3 tønder, 2 skæpper, 1 fjerdingkar og $2\frac{1}{5}$ album.

I Skattemandtallet for 1660 står "*Laurids Nielsens enke med et barn*" og i matriklen af 1664 nævnes Laurids Nielsens enke igen med Rasmus Lund.

Gården blev delt, og 1680 fremgår det af matrikelekstrakten fra 1680, at Søren Madsen boede på den mindre gård, mens den større gård var beboet af Gravers Christensen og Hans Møller.

Laurids Nielsens enke må således have afstået sin gårdpart mellem 1664 og 1680, hvorefter Gravers Christensen tog over. I den nye matrikel af 1688 havde

Gravers Christensen halvdelen af matrikel 1 på 2 tønder, 3 fjerdingkar og 2 album samt fjerdedelen af matrikel 7 på hartkorn 1 tønne, 2 fjerdingkar og $1\frac{1}{2}$ album.

Hedegård i sne på Frilandsmuseet.

Stue med spinderok, hvor der er bearbejdet uld til garn og ved siden af indfarvede garnnøgler.

Konen fra apoteket

En gårdmand i Vesterbølle hentede sin kone på apoteket i Viborg. Hans aner kan føres tilbage til 1600-tallet på Vestergård.

Karen Nielsdatter (1791-1863), som var gift med Ole Christensen Støttrup Back, var yngste datter af Kirsten Christensdatter (1755-1814) og Niels Madsen (1727-1802), der var gårdmand i Vesterbølle.

Da Niels og Kirsten blev gift 17. maj 1786 noterede pastor Poul Pedersen Winding om hende: "*.....Kirsten Christens Datter fra Apotheke i Viborg*".

Og ved skiftet efter hendes far otte år tidligere, står der, at hun "tjente i Viborg". Hun har altså arbejdet hos apotekeren på Nytorv ved Store Sct. Hansgade.

Kirsten var datter af Christen Sørensen Vognsild (1723 -1778) og Karen Hansdatter i Ullits i det senere Ålborg Amt.

Apotekeren på Viborgs Svaneapoteke var Andreas Nielsen (1740-1825) i perioden fra 1775 til 1798 sammen med hustruen Elisabeth Kragh. Bygningen er fotograferet i 2020.

Et gammelt apotek der er udstillet i Den Gamle By i Århus.

Gift med enkemand

Niels Madsen var enkemand. Hans første kone, Kirsten Madsdatter, døde 29. januar 1786 i en alder af 53 år. De havde fået tre børn.

Den ældste af børnene var Mads Nielsen, som døde 26 år gammel i 1788. Herefter fulgte Niels Nielsen (1765-1841), der var gårdmand i Vesterbølle og fik otte børn med Kirsten Madsdatter.

Datteren af første ægteskab, Maren Nielsdatter (1768-773), døde af børnekopper, som var en meget smitsom og farlig virussygdom.

Mads og Karen fik også tre børn. Det første blev født året efter de blev gift, hvor præsten noterede i Kirkebogen: "*den 18de Novbr. jordet Niels Madsens lille Søn af Vesterbølle kaldet Christen. 4 Dage gl.*"

To alkover side om side i stue på Frilandsmuseet. Det lille hul under alkoverne er til natpotten.

Parrets midterste var Kirsten Marie Nielsdatter (1789-1828), som blev gift med Jens Christian Christensen (f. ca. 1779) i Fjelsø, der var gårdmand i Tollestrup, indtil han måtte afhænde gården på grund af gæld og senere overtog et husmandssted på Dalsgård Mark. Parret fik 10 børn.

Den yngste af Mads og Karens børn var som nævnt Karen.

Karen gift igen

Efter Niels Madsens død i 1802, blev Kirsten gift med Niels Nielsen af Østrup, som også blev kaldt Niels Jepsen (f. 1766).

Overtog hendes fars gård

Niels Madsens far, Mads Andersen Vestergaard (1695-1765), var født i Svingelbjerg, hvor hans far og farfar kendes som gårdfæstere.

Han overtog Vestergaard i Vesterbølle efter svigerefaren, da han blev gift med Maren Christensdatter (1694-1760), hvis familie kan føres til tilbage til begyndelsen af 1600-tallet på gården.

Yngste af tre

Marens far var Christen Nielsen Vestergaard (1661-1739), som i sin tid havde overtaget gården efter sin mor Maren Jensdatter.

Marens mor var Maren Nielsdatter (1660 – 1715), der muligvis var datter af Niels Mortensen og Inger Laursdatter.

Maren Christensdatter var det yngste af forældrenes tre børn. Det ældste, Niels Christensen Vestergaard (1689-1752), var gårdmand i Vesterbølle. Han fik ingen børn med sine to koner: Else Andersdatter (1676-1742) og Anne Christensdatter Lovns.

Den mellemste fulgte i 1691, og fik navnet Inger Christensdatter. Hun fik fire børn med sin første mand, ritmester Søren Mortensen (d. 1731), som var gårdmand i Ullits, og ét barn med Christopher Sørensen i Ullits.

Marens død

Da Maren Nielsdatter døde i 1715 skrev pastor Laurits Axelsen om begravelsen på Vesterbølle Kirkegård: *"Dom. 19. Trin. i.e. d. 27. Oct. begr. itm. Christen Niels. Vestergaards Hustru her i byen, Nafnl. Maren Nielsd. a.o. æta. 55, hun døde af et sær tilfald, der satte sig, som en Hævelse udi høire Side hennes Hals. laa ickun 8 dage."*

Barselspotte fra gård i Den Fynske Landsby. Efter fødslen blev der holdt barselsgilde, og den nybagte mor skulle holde sig i sengen i flere uger, og nabokonerne kom forbi med mad i denne type potter.

Gården var ejet af Valdemar Daa, (1616-1691), som blandt andet ejede Lerkenfeldt fra 1641 til 1677. Han var officer i krigen mod Sverige 1644 og 1657 og brugte siden sin formue på alkymi. (Samtidigt maleri på Roskilde Kloster).

Fik gården via første kone

Christen Nielsen Vestergaard var søn af Niels Christensen Vestergaard (1616 – 1683) og hans anden kone Maren Jensdatter.

Niels Vestergaard havde tilsyneladende overtaget gården via sin første kone, hvis navn er ukendt. Han fæstede gård nummer 12 under godset Lerkenfeldt. Dens hartkorn var ansat til 6 tønder, 4 skæpper, 3 fjerdingkar og 1½ album. Der var to fæstere på gården. Den anden var Peder Sørensen.

Niels' anden kone var Maren Jensdatter, der i 1686 nævnes i kirkebogen som enke i Vestergaard.

De fem børn

Niels og Maren fik fem børn. Den ældste datter, Maren Nielsdatter (1637-1717), boede i Svingelbjerg i Vesterbølle Sogn med sin mand Christen Dammergaard, og fik tre børn.

Herefter fulgte Mads Nielsen Vestergaard, (1643-1694), der overtog halvdelen af Vestergård, som han fæstede sammen med Niels Christensen. De nævnes begge i matriklen 1688. Gård nummer 7's hartkorn blev på det tidspunkt ændret fra 6 tønder, 4 skæpper, 3 fjerdingkar og 1½ album til 4 tønder, 5 skæpper, 2 fjerdingkar og

2 album. Han var gift med Barbara Nielsdatter, der sandsynligvis var datter af hans medfæster, Niels Christensen. De fik to børn. Ved hans begravelse skrev præsten: *“God oc troskyldig Dannemand.”*

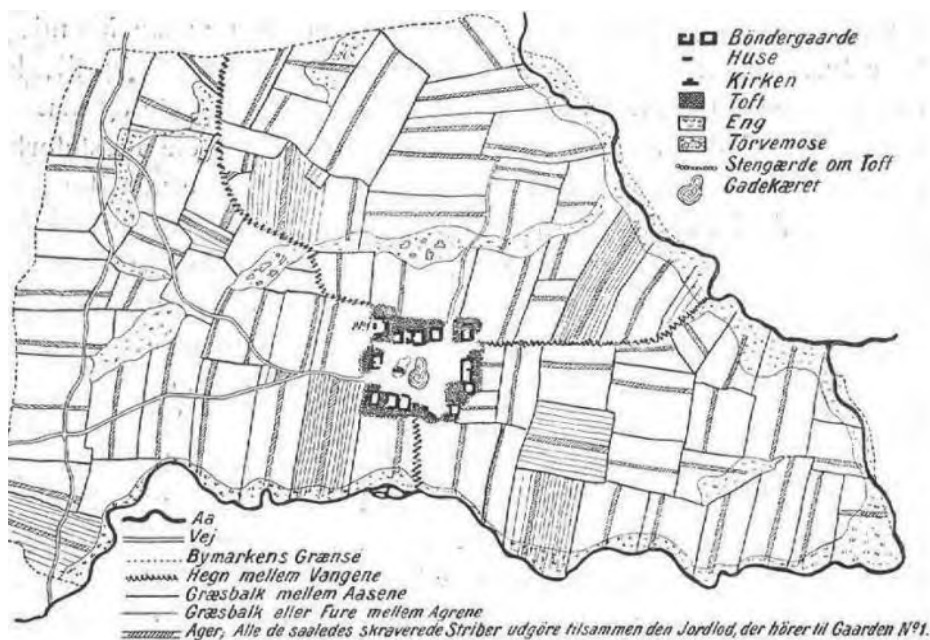
Den næste af Niels og Marens børn var Kirsten Nielsdatter (1655-1721). Hun var gift med Jens Jensen Smed (1649-1724), som var søn af Jens Pedersen og Kirsten Espensdatter, og fungerede som gårdmand og smed. De fik fire børn.

Den næstsidste i rækken var Christen Nielsen Vestergaard (1661-1739). Den yngste fulgte i 1670 og fik navnet Sofie.

Efter Niels' død drev Maren Vestergaard videre fra 1683 til sin egen død tre år senere.

Vesterbølle før og efter udskiftningen

Inden udskiftningen var de enkelte gårde i Vesterbølle en del af et landsbyfællesskab. Byens marker var opdelt i talrige strimler, så hver gård fik andel i den mindre gode jord.

Teoretisk plan over en landsby med marker inden udskiftningen. Her kan man se bøndernes små strimler mange steder på bymarken. (Illustration fra Danmarks Riges Historie (1896-1907)).

Vesterbølle efter udskiftningen på matrikelkort fra 1805
(Historiske kort på nettet).

Driftsformen i Vesterbølle var det såkaldte græsmarksbrug. Byjorden bestod af 10 marker, eller gjøder, som de kaldtes. Fem gjøder var udlagt til græsfælle, mens bønderne i de andre fem såede byg, rug og havre. Markerne indgik i et rotationsystem, således at en ny græsmark hvert år blev gødet, pløjet og tilsået med korn, mens marken i den anden ende fik lov at gro til med græs efter at have været dyrket i fem år.

På de fem brakmarker har man måttet tøjre kørerne for at sikre, at de ikke strejfede ind på de dyrkede marker. I ældre tid måtte landsbyens hyrder dog også hele tiden holde dyrene under opsyn, fordi Jylland endnu sidst i 1600-årene var hårdt plaget af ulve.

Alle beslutninger om bymarkens og landsbyens drift blev besluttet på bystævnet. Når

byens oldermand blæste sit horn, mødte alle gårdmænd til stævne. Her besluttede mændene eksempelvis, hvornår høøsten skulle begynde, eller om man skulle have en ny bytyr eller hvilken mark, der skulle gødes det næste år. Landsbyselvstyret rækker lige så langt tilbage som selve landsbyens historie.

Gårdene i Vesterbølle hørte under Lerkenfeldt gods. Bønderne fæstede gårdene af herremanden mod at de betalte afgift og ydede hoveri i form af arbejde på godset. De store landboreformer i slutningen af 1700-tallet betød dog, at det gamle driftsfællesskab kunne ophøre og i 1815 enedes man i Vesterbølle om at udskifte byjorden, så den enkelte gård i højere grad fik sin jord samlet.

Næsten alle gårdmændene valgte at lade deres gårde blive liggende i landsbyen. De gik i stedet efter en kamudskiftning, så hver gård fik en hovedparcel agerjord nord for byen samt spredte parceller på heden og i engene

Bønder i mange forskellige byer og sogne
– og hermed mange af Niels Kristian Christensens arer-
varfæstere under Lerkenfeldt gods, som ses på illustration fra midt
i 1800-tallet med heden i baggrunden. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Fæstere under Lerkenfeldt Gods

Kirsten Christensdatters mand i Vesterbølle og hendes far i Ullits var begge fæstere under godset, hvis bøndergods var spredt ud over flere sogne og landsbyer i Himmerland.

Familien Vognsilds tidligere gård i Ullits hedder i dag Jørgensminde og ligger på Ullitshøjvej 123, og ses på luftfoto fra 1946 (Foto: Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek).

Kirsten Christensdatter, der var gift med Niels Madsen i Vesterbølle, var født i Ullits, hvor hendes far, Christen Sørensen Vognsild (1723-1778), var gårdmand under Lerkenfeldt Gods. Hendes mor var Karen Hansdatter.

Udover Kirsten havde forældrene fire andre børn: Hans, Anne Marie og Søren.

Hans Christensen (f. 1751) blev 1812 skilt fra Kirsten Sørensdatter, som han havde fem børn med. Samme år blev han gift med enke Anne Sørensdatter. Først

fæstede han sin første kones families gård og var fra 1782 husmand i Ullits.

Anne Marie Christensdatter (f. 1756) var først gift med enkemanden Christen Michelsen og fik tre børn med ham. Hun var efter hans død gift med Jens Jensen.

Søren Christensen (f. 1763) blev også kaldt Søren Bak. Han var gift med Anne Christensdatter, og blev gårdmand på den ene af de to gårde i Dammergård, formentlig efter konens stedfar, Søren Nielsen Bach.

Overtog gården fra far

Christen Sørensen Vognsild overtog 1748 hovedparten af det fæste, som hans far havde på gården på matrikel 15 (I dag matrikel 10 a). Gården overtog han efter faren, Søren Vognsild, ad to omgange. 1748 overlod hans far to tønder hartkorn til ham og beholdt resten, så længe han levede.

Landgilde til Lerkenfeldt

Det fremgik af fæstebrevet, at Christen Sørensen foruden betaling af landgilde skulle forrette hoveri til Hessel og rejser til Lerkenfeldt.

Stald med forskellige dyr (Xylografi af H.P. Hansen, ca. 1850, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling)

I 1744 var landgilden: "Penge 4 mark 8 skilling, rug 1 tønne og 1 fjerdingkar, byg 1 tønne, 1 skæppe og $3\frac{3}{4}$ fjerdingkar, havre 2 tønne og $31\frac{1}{8}$ fjerdingkar, $\frac{3}{4}$ svin, $\frac{3}{4}$ gås, $1\frac{1}{2}$ høns og 15 stykker æg."

I en hartkornsspecifikation fra 1770 nævnes landgilden at være på 18 skæpper rug, 10 skæppe byg og 80 skilling penge årlig.

Gift på kryds og tværs

Efter Christen Vognsilds død i 1778 giftede Karen Hansdatter sig med Søren Christensen, der overtog gården.

Fæsteren af den anden halvpart af gården var Christen Nielsen Mikkelsen, som først var gift med forrige den fæsters datter. Og da den første kone døde, blev Christen Nielsen Mikkelsen gift med Christen Vognsilds søster, Ane Marie Sørensdatter.

Christen Sørensen havde to tilnavne: Vognsild og Bach. Vognsild efter sin far og Bach efter gården. Langt tilbage i tiden blev gårdens beboere kaldt Bach, og eftermanden, Søren Christensen, blev også kaldt Bach.

Byerne Vognsild, Morum og Østrup i Vognsild Sogn. (Historiske kort på nettet).

Overtog enken og fæstet

Da Karen Hansdatter blev enke, ved Christen Sørensen Vognsilds død, overtog Søren Christensen Vesterbølle fæstet på gården i Ullits mod at love at gifte sig med hende.

Christian Cæsar von Lüttichau bestalter Major af Cavalleriet. Giør Vitterligt at ieg haver Stæd og Fæst som ieg og hermed stæder og fæster til nu værende land Soldat Søren Christensen Vesterbølle, den gaard i Ullits Bye, som Christen Sørensen sidst har beboet, og nu er fradød, bemelte gaard som efter Matriculen er ansat til hartkorn 3 tdr 3 skp 3 fk 113/24 album overlades til Fæsteren bemelte Søren Christensen sin livs tiid i Fæste at beholde paa følgende Conditioner nemlig:

1. at hand ægter Enken som er ved Stædet, og nyder med gaarden ald den Besætning og Inventarium som ifølge skifteforretningen efter afgangne Christen Sørensen er Specificeret og i gaarden forblivet til Stærboets gields afbetaling og gaardens istandsættelse.

2. I saadan henseende betaler Fæsteren Søren Christensen ald paa Boen hæftende gield ifald nogen er og værer forpligtet at sætte gaardens Bygninger i god og forsvarlig stand, samt derefter at holde samme aarlig vedlige.

3. Af gaarden og dens tilliggende Hartkorn betaler Fæsteren alle Kongelige Skatter og paabuder som enten allerede er eller herefter paabuden vorder, svarer til sin rætte forfalds tid afbetalt og clareret.

4. Og udi landgilde aarlig til hver Mortensdag ligeledes at erlægge 2 tdr 2 skpr Rug og 1 td 2 skp Byg og Penge 5 mk siger Toe Tønder Toe skpr Rug Een Tønde Toe Skipper Byg og Penge Femb mark Danske.

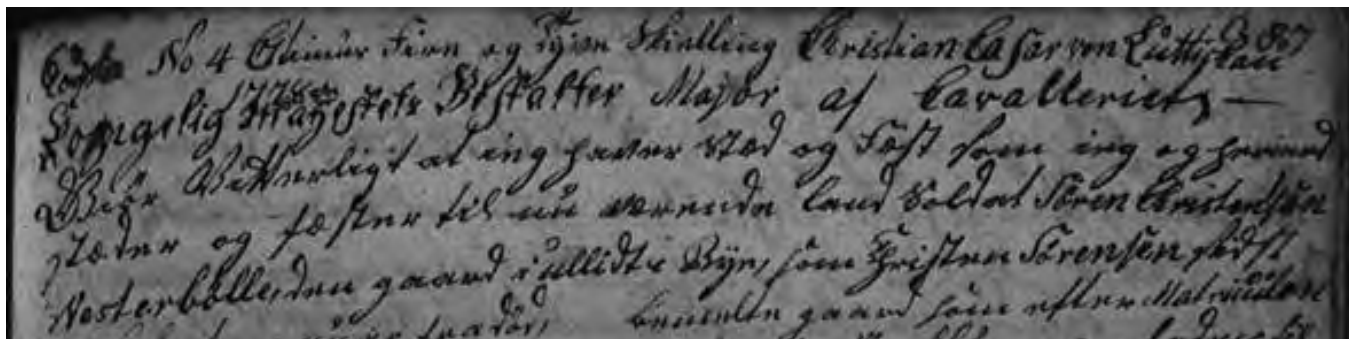
5. Saa forrætter hand og det sædvanlige Hoverie og Reyser af $\frac{1}{2}$ gaard, NB, Reyserne forrættes af $\frac{3}{4}$ gaard ligesom hans Naboer i Byen forrætter samme.

6. Gaardens aufling skal Fæsteren forsvarlig giøde dyrke, og behandle, intet af dens tilliggende Eyendom i mindste maade enten at bortleye, bortlaane, eller i andre maader til upligt bruge eller bruge lade.

7. Udi indfæstning betaler hand til næstkommende Michelsdag 10 rdr siger Tie Rixdaller. Iøvrigt rætter hand sig efter hans Kongelig Mayestet allernaadigst Forordninger og er mig og mine udsændt horig og lydig, alt under dette Fæstes fortabelse og anden straf.

Til bekræftelse under min (hånd) og Signætte, Lerchenfeldt d. 31. Marti 1778.
Ligelydende original Fæstebrev haver ieg underskrevne

Søren Christensen imodtaget og
forbinder mig i alle maader
fuldkommenlig at efterleve.

Indledningen af fæstekontrakten fra Lerkenfeldt fæsteprotokol 1719-1794, fol. 387A. Fæstebrev nr. 636. (Karlo Hansens Arkiv).

*Stue med alkover og vugge samt en
1500-tals kachelovn fra gård på
Frilandsmuseet Hjerl Hede.*

Vogsild var gårdmand i Ullits

Søren Pedersen flyttede fra Vogsild til Ullits omkring 1715, hvor han blev gårdmand, og det var grunden til, at han fik sit tilnavn. Hans familie kan følges som gårdmænd i Vogsild i flere generationer.

Christen Vogsilds far, Søren Pedersen Vogsild, fik den 27. februar 1716 fæstebrev på en gård i Ullits, Matrikel 15 under Lerkenfeldt gods. Gården svarer til den, der i dag hedder Jørgensminde og ligger på Ullitshøjvej 123, matrikel 10a.

Christens mor, Anne

Christensdatters baggrund er ukendt. Ved trolovelsen var hun tjenestepige hos Søren Mortensen i Ullits. Blandt fadderne til børnene har ingen kunnet forbindes til Anne Christensdatter, og hun nævnes aldrig selv som gudmor ved dåb i Ullits. Det kunne tyde på, at hun kom fra et andet sogn.

Forgængeren på gården, Peder Mouridsen, måtte forlade den på grund af fattigdom og alderdom. På grund af gårdens armod fik Søren Pedersen forskellige lettelser ved tiltrædelsen. Han skulle ikke yde landgilde "*før til martini 1717*", og ikke "*gøre arbejde for Gedsted Nørgaard før næstkommende påske.*" Gården var en større ejendom end den ved Vesterbølle.

Endnu 1744 nævnes Søren Vogsild for gården, men den var formentlig allerede fra 1739 beboet af sønnen Peder Sørensen, der blev gift det år.

Stue i hedegård på Frilandsmuseet fra to forskellige vinkler, med sengesteder med typiske blåternede omhæng, kakkellovn og kobberkedel.

Tilnavnet Bach fulgte gården

Der var på det tidspunkt to fæstere på gården, der begge fik tilnavnet Bach, som havde fulgt med gården i generationer.

Det er nok ikke tilfældigt, at Peder Sørensen blev gift 1739, for samme år blev Søren Vogsild fæster af en anden gård – nemlig halvdelen af matrikel 11 og en fjerdedel af matrikel 1, hvis hartkorn var ansat til i alt 2 tønder, 7 skæpper og 3 fjerdingkar. Noget fæstebrev er ikke bevaret. Gården var tidligere beboet af Peder Christensen Bach, der døde 1736. Hans enke nævnes 1738 for gården, og fra 1739 var Søren Vogsild noteret som fæster.

10 år senere overlod Søren Vogsild ved fæstebrev af 6. december 1748 to tønder hartkorn af gården til sønnen Christen Sørensen. De sidste 7 skæpper og 3 fjerdingkar beholdt Søren Vogsild, så længe han levede.

Urtehaven var en vigtig faktor i selvforsyningsøkonomien på hedegårdene.

Tre børn

Søren og Anne fik deres første barn, Peder Sørensen Vognsild, tre måneder efter vielsen i 1718. Han blev gift med Maren Andersdatter, og de fik syv børn. Han havde gården i Vognsild indtil 1760, men herefter vides det ikke, hvad der skete med ham.

Den mellemste af børnene var Else Sørensdatter, som sandsynligvis var gift med Poul Andersen af Låstrup.

I 1723 fulgte Christen som den yngste:
"Den 27 November Søren Vognsilds Hustrue fød 1 Søn, samme Dag inddøbt med Nafn Christen. Dom 2 Adventus i Kirke til Daabens Confirmation, baaren af Fasteren Karen Pedersdatter, Faddere Farbroderen Anders Kirkegaard, Anders Peders. og Peder Smed i Ullits, nok Aage Pedersens Hust. Giertrud, og Anne Bygom ibidem. "

Stammede fra Vognsild

Søren Pedersen Vognsild nævnes i sit fæstebrev at være født i Vognsild, og desuden var han nummer seks af forældrenes otte børn.

Hans far var Peder Andersen (1653-1715).

Hans mors navn kendes ikke.

Peder overtog omkring 1682 Matrikel 10 i Vognsild efter sin mor, Anne Sørensdatter. Gårdens hartkorn var på 3 tønder, 3 skæpper, 3 fjerdingkar og 2 album.

Børnene var spredt

Den ældste af Peder og hans kones børn var nok Anders Pedersen Vognsild eller Kirkegaard (1679-1760), som i 1713 fæstede en gård kaldet Kirkegaard i Ullits. Han blev året efter gift med Apelone Madsdatter Bach (d. 1755), som muligvis var datter af Mads Nielsen, der 1688 var fæster af en del af Kirkegaard. En af deres seks børn, sønnen Mads Andersen, overtog gården 1756.

Herefter fulgte fire døtre. Den første, Kirsten Pedersdatter, døde 1726. Det nævnes i skiftet efter hende, at hun havde *"husværelse m.v."* hos broren Søren Pedersen Vognsild i Ullits. Det vil altså sige, at hun boede hos sin bror.

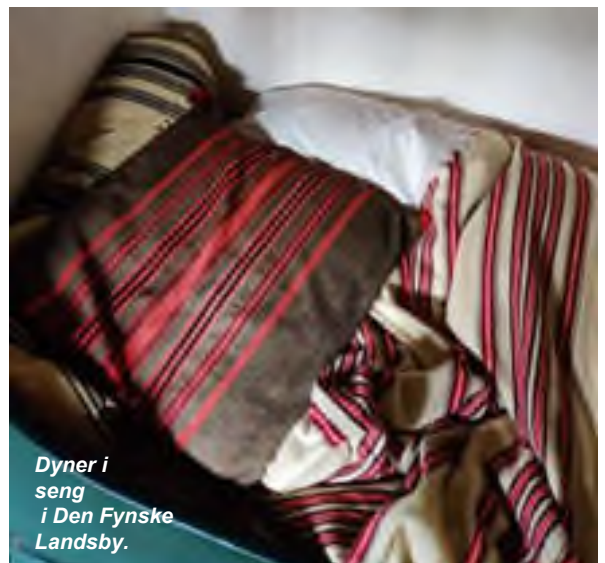
Den næste datter, Maren Pedersdatter, mentes i skiftet efter storesøsteren Kisten i 1726 at opholde sig i København.

Nummer tre var Anne Pedersdatter, som blev født i 1686, 1703 blev besøvet af Jens Andersen, der var søn af hendes husbond, Anders Jensen i Svingelbjerg, efterfølgende fik en uægte søn ved navn Niels og i 1726 vidstes at opholde sig i Århus.

Den sidste i datterrækken, Karen Pedersdatter, boede også hos Søren i 1726.

Herudover havde Peder og hans kone to sønner, der døde som teenagere. Den første døde i 1711 i en alder af 14 år. Han er kun noteret som sin fars søn.

Året efter døde sønnen Søren, 16 år gammel.

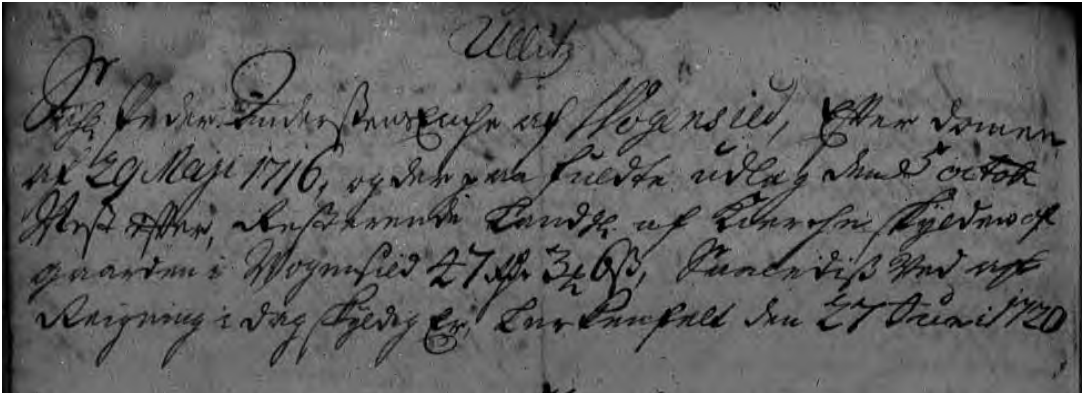

Dyner i seng i Den Fynske Landsby.

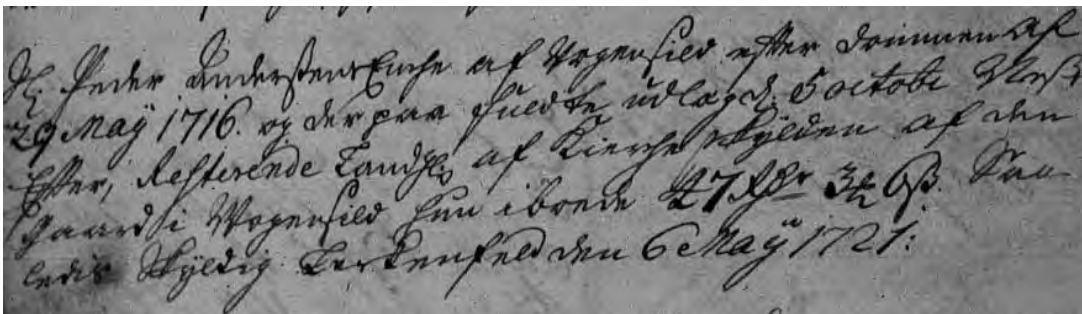
Enke fradømt gården på grund af skattegæld

Efter et år blev Peder Andersens enke fradømt gården i Vognsild på grund af skatterestancer.

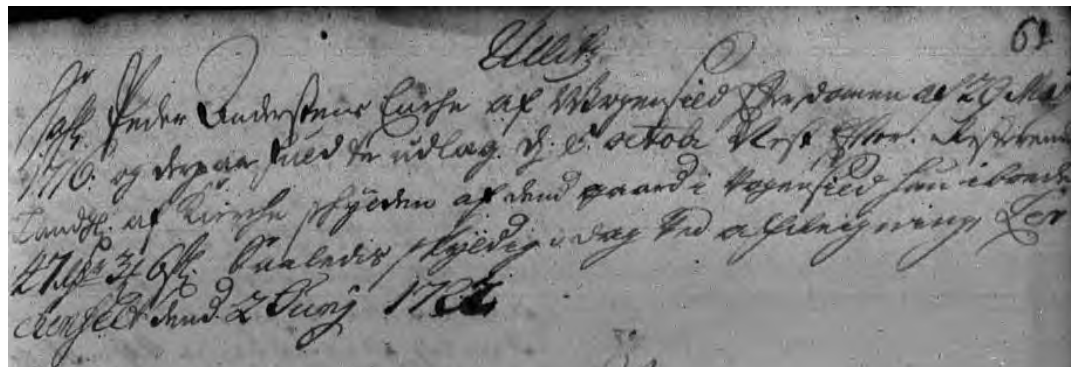
Hendes navn kendes som nævnt i det foregående kapitel ikke. Og det på trods af, at hun overtog fæstet på gården efter ægtefællens død 1715 og blev fradømt den året efter den 29. maj 1716, fordi hun ikke kunne betale sin gæld, som forfulgte hende selv efter hendes død. I 1716 var hun flyttet hun med sønnen Søren til Ullits, og her blev hun flere gange noteret for sine skatterestancer til Lerkenfeldt. Det ses følgende steder i protokollen:

"Sahl. Peder Andersens Enche af Vognsild, Efter Dommen af 29 Maj 1716, og derpaa fuldte udlæg den 5te octob. Nest efter, Resterende Landgl. af Kirche skylden af Gaarden i Vognsild 47 Rdr 3 mk 6 B. Saaledis Ved affRegning i dag skyldig Er. Lerkenfeldt den 27 Juni 1720." ("Lerkenfeldt Skatter og Landgilder 1719-1808" fol. 24 - sa.dk)

"Sl. Peder Andersens Enche af Vognsild efter dommen af 29 May 1716 og derpaa fuldte udlæg d. 5 octobr. Nest Efter, Resterende Landgl. af Kircheskylden af den Gaard i Vognsild hun iboede 47 Rdr 3 mk 6 B. Saaledis Skyldig Lerkenfeldt den 6 May 1721". (fol 41)

Sal. Peder Andersens enke af Vognsild efter dommen af 29 maj 1716 og derpå fulgte udlæg d. oct. nest efter. Resterer landgilde af kirkeskylden af den gård i Vognsild hun iboede. 47 rdr 3 mk 6 B, Således skyldig i dag ved afregning. Lerkenfeldt 2. juni 1722.

Døde 1721

Fra 1716 blev efterfølgeren på gården, Christen Vognsen, også nævnt for skattegæld. Han må have overtaget gården efter Peder Andersens enke.

Og i 1721 står følgende at læse i Ullits kirkebog: "*D 20 Majj begravet Søren Vognsilds Sl. Moder.*"

Peders mor var også gårdfæster

Peder Andersen var søn af Anders Pedersen og Anne Sørensdatter (d. 1705).

Anders Pedersen var fra senest 1646 fæster af en gård i Vognsild. 1660 nævnes han og Anne Sørensdatter med tre børn. 1672 nævnes Anne Sørensdatter med sønnerne Søren og Peder. Det sidste barn kendes der ikke mere til.

Det må samtidig betyde, at Anders Pedersen må være død senest 1672, hvorefter Anne stod for gården i nogle år, indtil sønnen Peder overtog den omkring 1678.

På væggen bag bænken i stuen på Frilandsmuseet hænger to "mindevers" over afdøde slægtinge, som betød at man ofte kendte sin familie flere generationer tilbage.

Gården blev ommatrikuleret

I matriklen af 1664 nævnes gården med et hartkorn på 6 tønder, 3 fjerdingkar og $\frac{3}{5}$ album. I den nye matrikel af 1688 fik gården nummer 10 og blev ansat til 3 tønder, 3 skæpper, 3 fjerdingkar og 2 album. Det gamle hartkorn var på en herlighed på 1 tønne og 2 skæpper og kirkeskylden var på 3 tønder, 4 skæpper, 3 fjerdingkar og $\frac{3}{5}$ album. Sammenlagt blev det til i alt 4 tønder, 6 skæpper, 3 fjerdingkar og $\frac{3}{5}$ album.

For de fleste af byens gårde var det gamle hartkorn ændret fra 1664 til 1688. For matrikel 10 blev det reduceret med 1 tønne og 2 skæpper.

Hele landet blev matrikuleret

Matriklerne blev brugt til at opgøre hvert enkelt landbrugs skatteevne målt i tønder hartkorn. Og matriklerne var skattevæsenets vigtigste redskab og grundlaget for langt de fleste af de skatter, der blev pålagt landbefolkningen, som dengang udgjorde ca. 80 % af rigets indbyggere. Og skatternes formål var at finansiere de mange krige, som landet blev indblandet i.

Og den gamle brudesang viser, at lejlighedsviser ikke er et nyt fænomen.

Enken fæstede gården

Som enke var Kirsten Christensdatter var gårdfæster i Østrup fra 1737, til hun selv døde syv år senere.

Karen Hansdatter, der var gift med Søren Vognsild i Ullits, var det næst yngste barn af Kirsten Christensdatter (1687-1744) og hendes mors anden mand, Hans Pedersen (1697-1737). De blev gift i 1723, året efter Kirstens første mand var afdøet ved døden.

Parret boede i Østrup i Vognsild sogn, som dengang bestod af to gårde med to fæstere hver (tvillingegårde). Begge gårde havde siden 1628 været underlagt godset Lerkenfeldt.

To ægteskaber

Kirsten Christensdatter var blevet gift første gang i 1709 med Niels Sørensen af Østrup, som samme år havde fået overdraget forældrenes gård af sin mor.

Hans Pedersen ses flere gange i godset Lerkenfeldts skatteregnskaber – nærmere betegnet i ”Bog 13, skatter og landgilde 1719-1808”:

Fol. 169.

Hans Pedersen har Clarerit Kongl. Skatter og Skatte korn for 1730 samt Landgl. for aar 1729 Efter Jorde bogen som hans qvitantz bog vidre udviser. Lerkenfeldt dend 4 Majj 1730.

Fol. 169.

Hans Pedersøn haver Clarerit Kongl. Skatter og Skatte Korn til Dato samt Landgl. efter Jordebogen som hans qvitantze Bog udvise. Lerkenfeldt dend 5 May 1731

Fol. 215.

Hans Pedersen. Haver Clarerit Kongl. Skatter og Skatte Korn til Dato samt Landgl. Efter Jorde bogen for aar 1733 og Forige aaringers. Lerkenfeldt ved afreig. (12.maj 1735).

10 børn i løbet af 19 år

Kirsten fik i ægteskabet med Niels sønnen Søren i 1711, der må være død, inden lillebroren blev født året efter og fik samme navn, men døde i 1721. Herefter fulgte datteren Anne i 1713, som blev gift med Jens Poulsen af Årup og Anne Nielsdatter af Østrup. De næste børn: Christen (f. 1714, Niels (f. 1716, Maren (f. 1718 og Jens (f. 1721 blev alle nævn i skiftet efter deres far i 1723.

Kirsten og Hans fik året efter deres vielse sønnen Niels, der blev gift med Karen Christensdatter af Morum.

Efter Karen i 1728, der som omtalt var næststygst, fulgte den sidste søn, Peder i 1730, som var gift med Maren Christophersdatter, og blev gårdmand i Ullits, inden han overtog et jordløst hus i samme by.

Indgang med støvler og lampe på Frilandsmuseet.

Kirsten var gårdfæster

Fra 1737, hvor Hans døde, blev Kirsten som gårdfæster. Det blev hun ved med at være, frem til hun selv døde syv år senere.

I Lerkenfeldts Jordebog fra 1743 står hun som "*Hans Pedersens Enke*" og fæster af Gård nummer 1 (Senere matrikel 1a). Alle gårdene var sat til samme hartkorn, nemlig 3 tønder, 4 skæpper, 3 fjerdingkar og 2½ album. Herudover skulle gården yde hoveri.

Hoveri

I bogen "Et par stokkesten til Gislum og Vognsild Sognes historie" beskriver Hans Gjested det hoveri, som det fremgår af Lerkenfeldts hoveriprotokol, nemlig at fæstebønderne i 1780 skulle yde

Pløjning i en hedeegn (Rs. Christiansen (1863-1940)).

hegnsvedligeholdelse – inklusiv arbejde ved Mølledammen, 1 spanddag, hvor fæstebonden kørte med egen vogn og et spand heste, og 1 gangdag, hvor man sendte en "arbejdsfør person".

Udkøring og blanding af mæg udgjorde 12 spanddage og 12 gangdage, tærskning, kastning og rensning af

korn var 41 gangdage, mens gårdsreparationer og medhjælp til flytning var opgjort til 1 spanddag og 3 gangdage, rejser til 6 spanddage og endelig udgjorde indebrændselsbjergning 3 læs tørv. Hoveriet var fastsat efter en forordning fra 1770/1773, og viser, at det var endnu mere belastende før den tid.

Rytterbønder i Morum

Kirsten Christensdatter stammede fra en familie af rytterbønder i Morum i Vognsild Sogn. Det betød, at de områder, de boede i, var ejet af kronen og havde til formål at være med til at finansiere hæren, inden der blev indført decideret værnepligt.

Stue med alkove, vugge, spisebord og husgeråd. Modsat befinder ildstedet sig, hvor der blev lavet mad.

Hans Pedersens baggrund kendes ikke, men Kirsten Christensdatters mor var Anne Henriksdatter (1658 -1736), som var gift tre gange.

Kirstens far var Annes første mand, Christen Jensen, der døde 1690/1692, og som overtog den ene del af officersgården omkring 1678, og drev den sammen med sin svigerfar far, Henrik Jensen.

Gården bestod af 64,8 tønder lands jord, og det var ikke ret meget, men hertil kom gårdens del af overdrevene og den braklagte jord, som var udlagt til græsning i 10-12 år, og derfor ikke talte med i opmålingerne.

I krigsJORdebogen af 1696 nævnes Jens og Christen Jenssønner som tidligere fæstere og Anders Andersen som nuværende. Og i følge disse data levede Christen Jensen stadig 1690, men er død senest 1692. Han var muligvis søn af Jens Christensen og Maren Jensdatter i Vognsild, som der ikke er flere informationer om.

Anne Henriksdatter fik sammenlagt seks børn med sine tre mænd. Børnene blev født mellem 1679 og 1701.

Ud over Kirsten, som var nummer tre i rækken, havde hun med sin første mand Maren Christensdatter (1679-1736), som var gift med Christen Sørensen Torsgaard og fik seks børn. Deres andet barn var Anne Christensdatter, som levede fra 1685 til 1708.

Andet ægteskab

Anne Henriksdatter (1658-1736) blev gift anden gang omkring 1691 med Jens Jensen. De fik sønnen Henrik Jensen (1691-1764), der ejede en gård i Jelstrup, som han i 1763 overlod til sønnen Christen Henriksen. Han blev gift med Johanne Pedersdatter (1706-1767) af Overlade i Bjørnsholm sogn og fik 10 børn.

Tredje ægteskab

Allerede omkring 1696 blev Anne gift igen, denne gang med Jens Sørensen Torsgaard (1671-1730), der i 1720 købte Morumgård som selvejergård. Hans far, Søren Christensen, havde tidligere været fæster på gården.

Morum på matrikelkort fra omkring 1800. (Historiske kort på nettet)

De fik først sønnen Søren Jensen Torsgaard (1699-1760), som formodes at have været fæster af ryttergården til sin død 1760, hvorefter hans enke købte den til selveje to år senere. Han havde ingen børn med sin første kone Anne Christensdatter (1702-1728) af Torsdals mølle i Durup sogn, men 12 børn med sin anden kone, Else Knudsdatter af Giver (1703-1779).

Den yngste var Anne Jensdatter Torsgaard (1701-1754), der havde seks børn med Jens Andersen (1690-1764), som var gårdmand på Katbygård i Giver Sogn.

Sandemand i Gislum Herred

Annes far, Henrik Jensen, blev gift med Anne Lauridsdatter i 1653, men han overtog først officersgården 1662, og derfor må det formodes, at familien har boet et andet sted i mellemtiden.

Det skete dog også, at der gik adskillige

år fra en person reelt overtog et fæste til det blev formaliseret ved et fæstebrev.

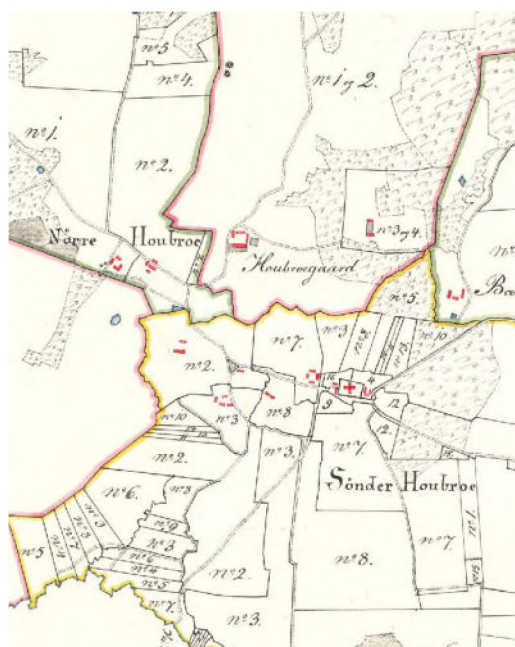
Officersgården er den samme som Morumgård og havde matrikelnummer 5. Gården nævnes blandt andet i Mariager Klosters Jordebogsregnskaber i 1678 sammen med svigersønnen Christen Jensen.

Henrik (eller Hendrik) var sandemand. Ifølge Jyske Lov skulle der udnævnes 8 Sandemænd i hvert herred. De blev udnævnt af kongen og afgav udtalelse i en række grovere sager – kaldet “sandmænds tov” – som lå til grund for tingets sagsafgørelse.

Morumgård var i 1632 blevet udlagt som officersgård, som blev drevet af en fæstegård og skulle opretholde livet for forskellige officerer.

Henrik Jensen, var fæster under Mariager Kloster, som ses øverst til højre på prospektet fra 1700-tallet. Indtil 1660'erne var det nedlagte kloster ejet af kronen, som solgte det og andre godser efter de mange krige. Den nye ejer var Leonhard Marselis og arvingerne efter Albert Bernt. I 1680 blev klosteret overtaget af Frands Ludvig von de Wiele, der døde samme år. Hans enke, Anna Bernt, solgte klosteret i 1683 til svigersønnen Andreas Pauli von Liliencron, som fik ry for at være en hård godsejer, der satte afgifterne op. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Forbindelser til Havbro

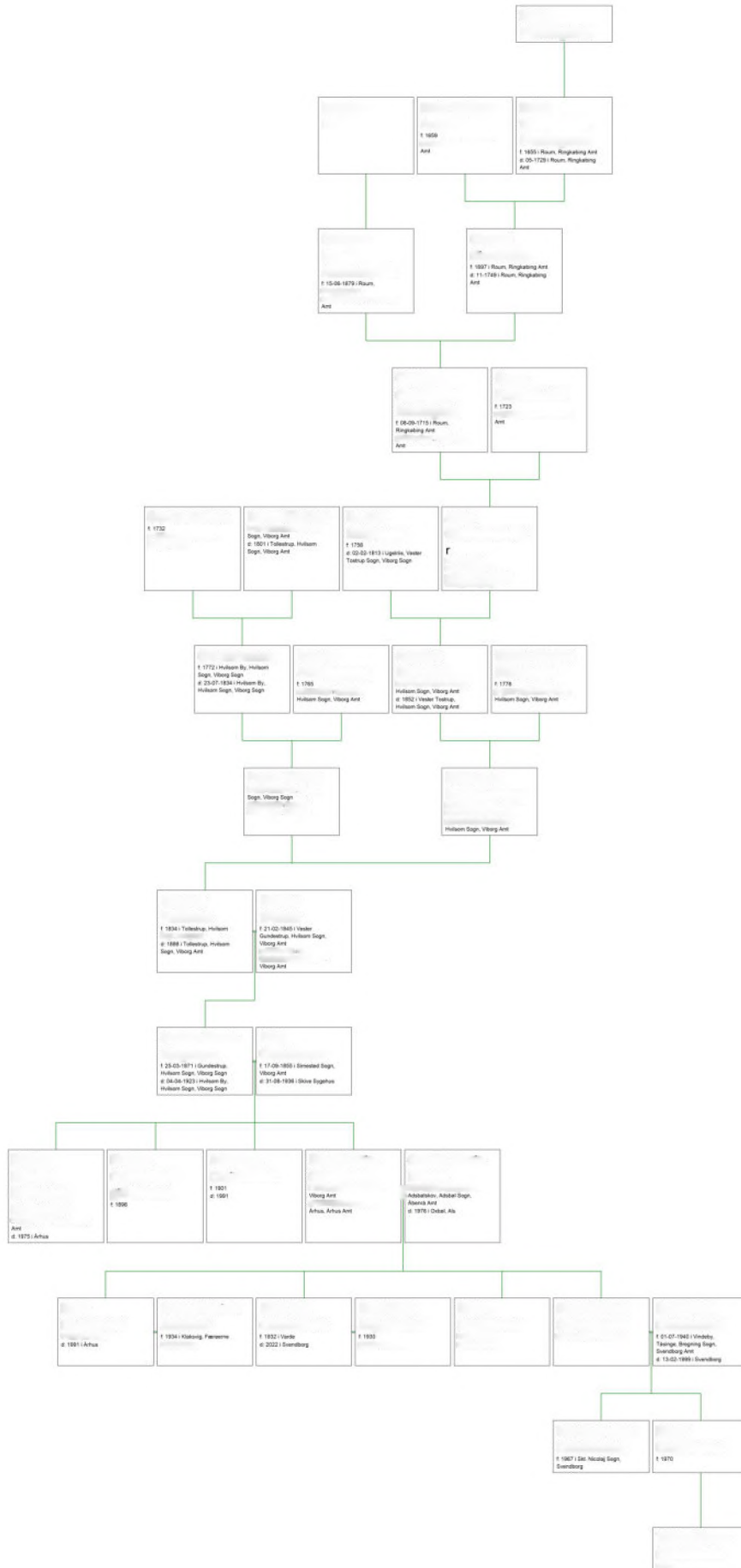
Henrik og Anne var blevet trolovet Havbro sogn i Ålborg Amt, og derfor er det nærliggende at formode, at i hvert fald Anne Lauridsdatter kom herfra. Hvis det var tilfældet, var hun muligvis datter af Laurids Gundesen, hvis kone antages at være Dorthe Pedersdatter. Når denne Dorthe var fadder, blev hun i perioden fra 1652 til 1659 nævnt som “af Bandsholm”, men i 1662 “af Jelstrup”. Og en “Dorthe Pedersdatter af Jelstrup” i Hjørring Amt døde 1666.

Laurids Gundesen var det eneste kendte barn af Gunde Sørensen (1589-1673, hvis baggrund er ukendt, og hvis kones navn ikke kan findes i de tilgængelige kilder.

Haubro eller Havbro på sognekort fra omkring 1816. (Historiske kort på Nettet).

*Hedegård i sneen på
Frilandsmuseet).*

Den gamle enestegård

Dorthe Marie Mogensdatters mor, morfar, oldefar og tipoldefar ejede alle den gamle enestegård Vester Gundestrup, der var delt mellem de to sogne Snæbum og Hvilsom, men kirkemæssigt hørte til sidstnævnte.

Dorthe Marie Mogensen.

1866 overtog Dorthe Marie Mogensdatters mor, Kirsten Nielsen, gården Vester Gundestrup, som havde matrikel 5 i Hvilsom Sogn efter sin far, Niels Nielsen Gundestrup, der havde overtaget den i 1838. Hun var fjerde generation på gården.

Dorthe Marie Mogensdatters far var Mogens Pedersen fra Tollestrup

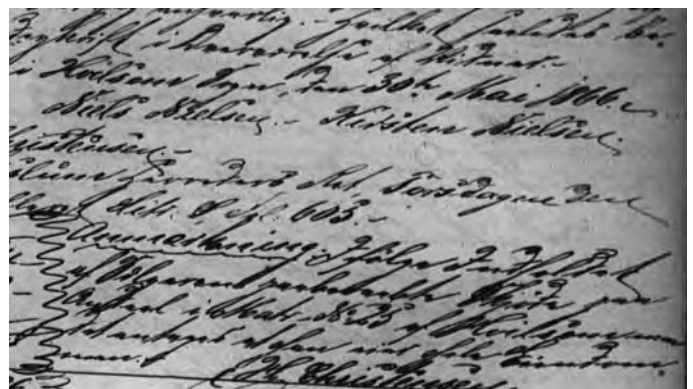
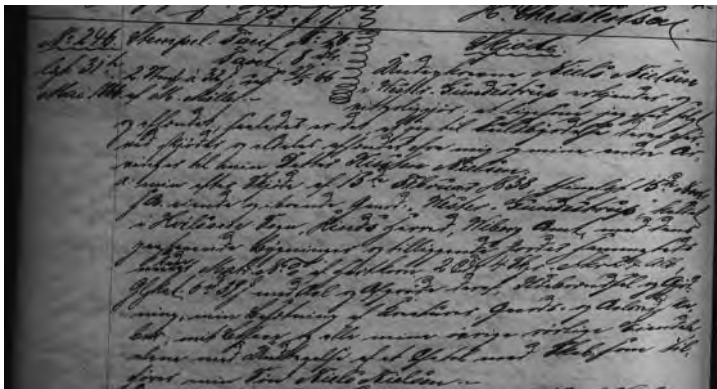
Skøde ved overdragelsen til Kirsten

“Skøde af 30/51866, læst 31/5 1866 fra Niels Nielsen i Vester Gundestrup til hans datter Kirsten Nielsen på:

a), min efter skøde af 15/2 1838, læst 15/11 1838 ejende gård Vester Gundestrup i Hvilsom sogn af hartkorn som var opgjort i måleenhederne 2 tønder, 4 skæpper, 0 fjerdingkar og 2¼ album, med tilliggende jorder, bygninger, besætning, redskaber og løsøre med undtagelse at et chatol med skab som tilhører min søn Niels Nielsen.

b), den mig tilhørende andel i natr. 25 Hvilsom af hartkorn 0 tønder, 0 skæpper, 3 fjerdingkar og ¾ album, og ejes foruden af mig af ejerne af nr. 2-12 og 14-22 i Hvilsom, og bemærkes, at min ejendomsret er begrundet i mit skøde af 16/6 1838, læst 7/3 1839, og

c), den mig efter adkomstdokument læst 31/7 1851 tilhørende og på Stenild bys ejendom beliggende engareal matr. 25 af hartkorn 0 tønder, 0 skæpper, 2 fjerdingkar og 2¼ album. Købesum 1300 rdr. foruden aftægt til mig og min nuhavende hustru i vor levetid af kapitalværdi 1000 rdr.”

Starten og slutningen af skødet i Rinds og Gislum Herredsfogedprotokol 1863-1866, første del, fol 604A-605B.

Den Niels Nielsen, der nævnes i skødet, var Kirsten Nielsens yngre bror, Niels Gundestrup (1851-1908), som først var gift med sit næstsøskende barn Christiane Christensen fra Hvilsom og anden gang med Helmine Gertrud Jensen. Han var murer, snedker, husmand i Korsø og detaillist.

Gården nævnes første gang 1580

Vester Gundestrup var i lang tid Hvilsom sogns eneste selvejergård. Gården var fra gammel tid en "enestegård", som lå uden fællesskab med nogen af sognets byer. Og sammen med tvillingegården Øster Gundestrup lå den langt ude på heden med jorder både i Hvilsom og Snæbum sogne.

Vester Gundestrup blev første gang omtalt 1580, da gården blev købt af kronen. 1664 frasolgte kongen en stor del af sine besiddelser for at finansiere Svenskekrigene. Gården kom herved under Hald Slot, som Frederik 3. overdrog til to af sine kreditorer, brødrene Jacob Isak de Lima og Samuel de Lima, der stammede fra en betydende nederlandsk handelsfamilie af jødisk oprindelse. Samuels enke, Rachel, solgte i 1703 Hald til generalmajor Gregers Daa. I 1724 var gården ejet af etatsråd Christian Møinichen, der var oversekretær i Kammerkollegiet i danske Kancelli fra omkring 1720.

Beskrivelse for brandforsikringer

Af vurderinger til brandforsikring ses, at gården i 1805 havde tre længer: Et langt hus mod nord, hvor der var bolig i den østlige ende og kohus og lade i den vestlige ende. Mod vest en længe til stald med videre og mod syd en længe til lade med videre.

I 1829 havde gården fire længer, hvoraf længen mod nord nu udelukkende fungerede som stuehus. Det må være denne gård, der ligner luftfotoet herunder mest.

Vester Gundestrup fra luften omkring 1946 (Foto: Sylvest Jensen, Luftfoto, Det Kongelige Bibliotek)

Det fremgår desuden af Det Kongelige Biblioteks luftfotografier, at den oprindelige gård på et tidspunkt blev nedbrudt og blev erstattet af en moderne gård med adressen Gundestrupvej 11. Gården Øster Gundestrup er stadig nabogård, og har husnummer 13.

Stue i velhavende gård i 1800-tallet som den kan ses på Frilandsmuseet.

Overdrog gården til mand

Kort efter at Kirsten Nielsen havde overtaget gården, giftede hun sig med Mogens Pedersen, og overdrog ejerskabet af Vester Gundestrup til ham. Efter at Kirsten døde i 1883, giftede Mogens sig den 29. december samme år med Kirsten Andersen. Efter hans død i 1889 fik hun adkomst til gården den 19. marts 1891. Samme dag blev vielsesattesten med en Niels Nielsen tinglyst som hans adkomst til gården. Han havde Vester Gundestrup indtil til 14. juni 1917, hvor han solgte gården til Martin Jensen. I stedet overtog han et mindre husmandssted i Tollestrup, nok som en form for aftægt i forhold til at drive en stor gård.

Ni børn

Kirsten og Mogens fik i alt ni børn, hvor Dorthe Marie var nummer tre i rækken.

De to ældste sønner, Peder og Niels blev født i 1867 og 1869, men det vides ikke, hvad der skete med dem efterfølgende.

Herefter fulgte de sidste fem: Marianne i 1873, Kirsten i 1875, Niels Kristian, der døde kort efter fødslen i 1877, Maren (1879-1961) som boede i Michigan USA, samt Niels Christian, der også døde efter fødslen i 1882.

Gift igen

Med sin anden kone, Kirsten Andersen (1852-1927), fik Mogens i 1884 sønnen Christian Mogensen, som var gift med Else Sørensen Lund. Parret fik et sæt enæggede tvillinger. Den ene af tvillingerne fik selv tvillinger og også i den følgende generationer var der enæggede tvillinger.

Hvilsom Kirke (Foto: Calvin, via Wikimedia Commons)

En gård i to sogne

Vester Gundestrup lå langt ude på heden i Hvilsom Sogn. Og da gården lå uden for landsbyen, blev den som nævnt betegnet som en enestegård. Den var i samme families eje i fire generationer fra 1789 til 1891.

Kirsten Nielsdatter, som oprindeligt var blevet døbt Kjersten, var datter af Niels Nielsen Gundestrup (1802-1850) og Dorthe Marie Nielsdatter fra Snæbum.

Niels og Dorthe Marie blev viet i Snæbum kirke 30. marts 1838. Forlovere var gårdmand i Snæbum, Christen Andersen, og gårdmand i Hannerup, Jens Madsen. Mores familie kan man læse mere om i kapitlet ”Slægt af sognefogeder på Søgård i Snæbum”.

Kilderne viser at Vester Gundestrup var en velhavende gård, og den fine stue kan have været indrettet i samme stil fra midt til sidst i 1800-tallet som i en velhavende gård fra friluftmuseet Den Fynske Landsby.

Overtog gården

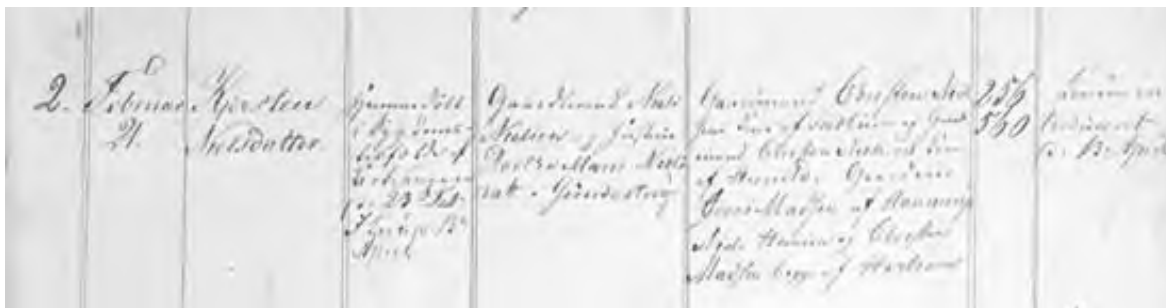
Niels Nielsen fik Vester Gundestrup overdraget ved skøde af 15. februar 1838 efter faren. Samme år købte han en andel i Hvilsom bys fællesjord af Niels Nielsen i Damgaard.

I de første år sad han skattemæssigt billigt af et hartkorn på 7 skæpper og 2 fjerdingkar, men fra 1844 blev det øget til 2 tønder, 4 skæpper og 2¼ album.

1866 overdrog Niels Nielsen som tidligere beskrevet slægtsgården til sin datter, Kirsten Nielsdatter, der samme år blev gift med Mogens Pedersen, og hun overførte herefter gården til ægtefællen.

Fem børn

Kirsten var det tredje af Niels og Dorthe Maries fem børn. Ved hendes dåb i 1845 står i Hvilsom kirkebog, hvor præsten var Jacob Deichmann:

Kjersten, født 21. februar hjemmedøbt i sygdomstilfælde af Kirkesangeren 23. februar, i Kirke 13. april. Gmd. Christen Nielsens Kone af Snæbum, Gmd. Christen Nielsens Kone af Stenild, Gmd. Jens Madsen af Hannerup, Niels Hansen af Hvilsom, Christen Madsen.

Herefter fulgte datteren Karen Marie (1841-1924), som fik syv børn mellem 1864 og 1883 med sin mand Christen Nielsen i Hvilsom.

Den næste var Maren Nielsdatter, som døde 1849 af skarlagensfeber i en alder af 15 måneder.

Yngst var Niels Nielsen Gundestrup (f. 1851), som først var gift med sit næstsøskende barn Christiane Christensen fra Hvilsom og anden gang med Helmine Gertrud Jensen, kaldet Mine. Han var murer og snedker og far til sammenlagt 11 børn. (Omtalt i kapitlet "Den gamle enestegård")

Indførsler om deres begravelser

Dorthe Marie Nielsdatter døde 28. november 1866 af tæring, og blev begravet 6. december på Hvilsom kirkegård, 57 år gammel. Det vil sige, at hun havde tuberkulose, hvor de ramte tabte i vægt – deraf navnet.

Niels Nielsen Gundestrup døde 17. april 1867 af brystsyge, og blev begravet 25. april på Hvilsom kirkegård i en alder af 64. Han var aftægtsmand hos sin svigersøn Mogens Pedersen i Gundestrup, født sammesteds.

Endnu en generation på gården

Niels Nielsen Gundestrup, som var født 20. juni 1802 i Vester Gundestrup, var eneste barn af Niels Nielsen Thomsen (1768-1850) og Maren Nielsdatter (1780-1837).

Niels Nielsen, også kaldet Thomsen, overtog Vester Gundestrup efter faren ved skøde af 13. juni 1796. Hele købesummen lånte han af Thomas Christensen i Båndrup, men pantet blev allerede indløst 1802. Familiens gård blev som nævnt overdraget til hans søn i 1838.

Vester Gundestrups jorder kombineret af udsnit af to kort fra de to sogne, Hvilsom og Snæbum., som jeg har hentet på Historiske kort på nettet)

Skifte

Niels Nielsen Thomasens død blev anmeldt af hans søn, Niels Nielsen Gundestrup, og der var skifte, selvom han var eneste arving: "Aar 1850 den 14 October anmeldtes at Aftægtsmand Niels Nielsen af Gundestrup i Hvilsom Sogn den 11te dennes er afgaaet ved døden. Boet tiltraadt af en myndig Arving, som blev paalagt at gjøre lovbefalet Anmeldelse om Arvens Størrelse og derefter at berigtige Arveafgiften til den kongelige Kasse. Anmeldelse modtaget saalydende Fol. 418.

Som myndig og eneste Arving efter min i Gundestrup Hvilsom Sogn afdøde Fader Aftægtsmand Niels Nielsen anmelder jeg herved paa Tro og Love, samt under tilbud ad Eed at den Arv jeg efter ham har erholdt ikke kan anslaaes til højere Værdie end 500 rd, hvoraf den ved fo. 8. Febr. 1810 paabudne ½ p afgift herved indbetales i Amtstuen i Viborg med 2 r 48 Sk mod udledende Qvittering paa ligelydende Anmeldelse. Gundestrup den 27. December 1850, Niels Nielsen."

Skifteprotokol for Rinds Herred, B 48 C-186, fol. 410, 418. (Karlo Hansens Arkiv).

Købte Vester Gundestrup til selveje

Første generation af slægten på gården var Niels Thomasen. Han havde i 1748 overtaget sin første gård efter sin første svigerfar, og overlod den senere til svigersøn. Efter en kort periode som husmand købte han gården Vester Gundestrup som selvejer. Ud over kirkebøgerne udgør skifteprotokollen og skøder kilderne til hans livsforløb.

Niels Thomasen overtog ved fæstebrev af 4. juli 1748 gården matrikel 7 Snæbum efter hans kommende kones far, Jens Michelsen. Gården hørte under Horsens hospital, indtil den 1761 blev overtaget af Skovsgård gods.

Han blev gift med sin første kone, Anna Jensdatter i oktober 1748. Hun blev begravet i sit 37. år den 26. december 1749 og samme dag blev deres eneste datter, Anne Nielsdatter døbt. Hun blev begravet 9. januar året efter.

Niels Thomasen var fæster under Horsens Hospital, som ses på prospekt over byen i 1600-tallet med hospitalet til højre på prospektet. Herved var gården med til at finansiere den borgerlig stiftelse, som stadig eksisterer. Stiftelsen var grundlagt af kong rederik 2.

Andet ægteskab

Kort efter Anne Jensdatters død blev Niels gift med Anne Pedersdatter (1724-1763), som han fik seks børn med.

De to ældste Peder og Thomas og den yngste Mariane, som blev født i henholdsvis 1751, 1752 og 1761 er der ikke flere informationer om. Den tredje i rækken, Anne Nielsdatter (f. 1755), blev 1783 gift med Jens Laursen, der samtidig overtog hendes fars gård, som han købte til selveje den 7. juli 1785.

Den fjerde, Maren Nielsdatter (f. 1756), blev muligvis gift med enkemand Anders Christensen fra Hørup.

Og den næst yngste, Jens Nielsen (f. 1758), nævnes i skøde 1785 til faderen Niels Thomasen at være fri for værnepligt, og i modsætningen til broren Niels er han ikke indskrevet i Lægdsrullen.

Børnene blev nævnt i skiftet efter Ane Jensdatter, men deres navne var ikke noteret. Det fremgår, at en datter havde ophold hos sin moster, Maren Pedersdatter, i Øster Gundestrup. Det er sandsynligvis Anne, der senere bliver trolovet i Gundestrup.

Den ældste søn og en datter boede hos deres morbror, Poul Pedersen, i Stenild. Det må være Peder og formentlig datteren Maren. De to yngste sønner og en datter blev hos faren. Det vil sige Thomas og Jens samt sandsynligvis den yngste datter Mariane.

Tredje kone

I august 1763 døde den anden kone, Anne Jensdatter, og i november noterede pastor Niels Mathiesen Lemmich følgende i kirkebogen: "*4 Novembr. bleve Niels Thomasen og Anne Christensdatter begge af Snæbum trolovede. D. 29 Novembr. bleve bemældte Folk sammenviede i Snæbum Kirke.*"

Slægtsforskeren Karlo Hansen har foretaget en lang række undersøgelser for at finde ud af, hvor den tredje kone stammede fra, men kom det ikke nærmere.

Niels og Anne fik børnene Christen (f. 1764), Anne Cathrine (f. 1766), Niels (f. 1768), Karen Marie (f. 1771) samt Anne (f. 1777).

Om Niels stod ved hans dåb: "*3die Acend(?) Nativit. Chr. blev Niels Thomasens Barn af Snæbum døbt og kaldet Niels. Den som bar Barnet var Christen Byrialsens Daatter. Fadderne vare Niels Michelsen, [...], Jeppe Smed, Niels.*"

Dåbsdatoen var nok 3. juledag, 27/12.

Det eneste af de øvrige børn, der er fundet spor efter, er den yngste, Anne, som i 1801 boede hos sin bror, Niels i Vester Gundestrup. Hun fulgte sandsynligvis med forældrene, da de flyttede til Gundestrup 1789.

Snæbum kirke dannede ramme om vigtige begivenheder i familiens liv.

Solgte gården til svigersøn

Niels Thomasen nævnes på gården i Snæbum frem til 1777, og den blev omkring 1783 overtaget af svigersønnen Jens Laursen, der samme år blev gift med datteren Anne.

I stedet for gården overtog Niels Thomasen et husmandssted, som tidligere var beboet af hans svigersøns far, Laurs Sørensen, der døde 1781.

I 1789 købte Niels Thomasen som nævnt ligeledes selvejergården Vester Gundestrup i Hvilsom Sogn.

Søn overtog gården

I 1790 solgte Niels Thomasen det såkaldte Bierguset i Snæbum til Styge Andersen Glerup og hans kone. Og syv år senere solgte han desuden gården Vester Gundestrup til sin søn, Niels Nielsen Thomsen. Som det var normalt på det tidspunkt, indeholder aftalen også aftægt til forældrene. Derved kom en del af gårdens drift til at bidrage til deres aldersforsørgelse. Det fremgår af aftalen, at det meste af det, som Niels Nielsen skulle betale sine forældre, bestod af naturalier i form af korn, kød og så videre. Og i dette tilfælde også en årlig pengesum.

Kig gennem stuer i gård på Frilandsmuseet.

Skøde læst 1796 til Niels Nielsen i Vester Gundestrup

Kiendes jeg underskrevne Niels Thomasen boende i Vester Gundestrup og hermed for alle vitterliggøre at have Bortsolgt, skødet og afhændet, ligesom jeg og hermed skøder og afhænder fra mig og mine Arvinger til min Søn Niels Nielsen og hans Arvinger, den min iboende Gaard beliggende udi Halds Amt, Rinds Herred, Hvilsom Sogn, Vester Gundestrup kaldet, som bestaaer af Hartkorn nye Matricul 7 Skp. 2 Fk.

Og da bemeldte min Søn for berørte Gaard haver betalt mig den derfor accorderede Købe Summa med 198 Rdr, skriver Eet Hundrede, Halffemtesindstve og otte Rigsdaler, saa kiendes ieg for mig og mine Arvinger, hvorefter ingen ydermeere Lod, Deel, Ret eller Rettighed at have til eller udi benævnte Gaard, men at samme fra nu af skal tilhøre forbenævnte min Søn Niels Nielsen og hans Arvinger, som en uigienkaldelig kiøbt Ejendom, med alle de Rettigheder og Herligheder, som nu dertil ligger og af arrilds Tid tillagt haver, og derforuden Gaardens Besætning i den Stand, den nu forefindes, hvilket alt tilhører ham og Arvinger for ovenmeldte erlagte Kiøbe Summa, uden mindste Prætention fra min eller Arvingers Side.

Dog skal meerbemeldte min Søn Niels Nielsen derimod være forpligtet til aarlig at give mig og min Hustrue til vores Ophold 6 Tdr Rug, 3 Tdr Byg, samt frie Huus i forsvarlig beboelig Stand, saa og vores behøvende Ildebrand uden ringeste Vægning, eller os til nogen Bekostning, ligesom ieg og selv forbeholder mig alt mit Indboe af hvad Slags det være maae til mit eget Brug, ligesaa fratager ieg af Besætning en Koe og 10 Stk. Faar, som han aarlig skal holde i forsvarlig Stand med Foer og Græs, uden nogen Paatale, men skulde det skee at een af os skulde ved Døden afgaae, da skal den Efterlevende nyde samme Huusværelse til Beboelse, som han bestandig holder vedlige, men kun den halve Deel af det os tillagte Korn, og ligesaa een Koe og fem Faar paa samme Maade, samt sit fornødne Ildebrand til sin Død. Skulde det derimod skee, at min Søn Niels Nielsen ved Døden skulde afgaae og vi gamle efterlever, da foruden det os tillagte af Gaarden, nyder derforuden 50 Rigsdaler enten vi begge lever eller og kun den eene, skal udbetales af Gaarden til os uden Paatale.

Paa disse anførte Vilkaar skal min Søn oftmeldte Niels Nielsen, beholde bemeldte Gaard, med alle sine Bygninger og videre som ovenmeldt er, som et fast Eiendom for ham og hans Arvinger, uden ringeste Paastand om noget deraf fra min eller Arvingers Side.

Til Bekræftelse haver ieg selv egenhændig underskrevet og forseglet dette mit udgivne Skiøde, samt formaaet underskrevne 2de gode Mænd, samme til Vitterlighed at underskrive og forsegle.

Gundestrup d. 13 Junii 1796. Niels Thomasen (L.S.).

Efter Begiering underskrive og

forsegle til Vitterlighed,

Søren Sørensen (L.S.)

Christen Siøegaard (L.S.).

At ikke nogen skriftlig Contract om indbemeldte Kiøb, enten af os eller nogen paa vore Vegne er bleven oprettet, det tilstaaes herved under vore Hænders Underskrift.

Gundestrup ut supra. Niels Nielsen, Niels Thomasen.

Sandsynligvis døde mellem 1796 og 1801

Hverken Niels Thomasens eller Ane Christensdatters død er fundet i Hvilsom. Kirkebøgerne her er først bevaret fra 1821, da de så at sige er brændt i flere omgange. De ældste brændte med hovedsognet Simesteds præstegård den 1. juni 1734, og da det senere hovedsogn Hvams Præstegård brændte den 19. juli 1821, gik også Hvilsoms kirkebøger for 1813-1821 til. Desuden er Skifteprotokollen for Rinds Herred først bevaret fra 1810. Men de nævnes begge to både i folketællingen i 1787 samt i skødet fra 1796, men ingen af dem er fundet i folketællingen for 1801. Derfor er det nærliggende at formode, at de døde på et tidspunkt mellem 1796 og 1801.

Niels og Anes begravelse må have foregået nogenlunde som vist på billedet. Foran i ligtoget ses degnen og synger for. Foran i ligtoget ses degnen og synger for. Bagefter bliver den sorte kiste båret af fire mænd, mens familien sidder i vognen bagved. Tegningen er fra 1866, så moden havde nok ændret sig, men den måde, begravelsen foregik på, var den samme som omkring 1800. (Julius Exner, samlinger.natmus.dk).

Hørby ved Hobro

Niels Thomasen stammede fra Hørby i nærheden af Hobro i det daværende Ålborg Amt. Her er kirkebogen først bevaret fra 1742 og skifteprotokoller fra 1794, så hans familie kan ikke føres mere end en enkel generation tilbage.

Køkkengrej på Frilandsmuseet.

Niels Thomasens far var Thomas Lassen (1681-1758, der var gårdmand i Hørby Sogn i Ålborg Amt, som ligger knap fire kilometer fra Hobro.

Niels' mors navn kendes ikke, men hun var 84 år gammel, da hun blev begravet 28. august 1784 som "*Thomas Lassens Enke i Hørbye*". Det vil sige, at hun må være født omkring 1700.

I Hørby kirkebog nævnes Thomas Lassen fra dens begyndelse 1742. Hans hustru står fadder 1745, og nævnes end ikke ved navn ved sin begravelse. Alle børnene kalder en datter Anne, så det var muligvis det, hun hed. Der er ret stor aldersforskel mellem dem, så Thomas Lassen kan have været gift før.

Thomas Lassen er ikke fundet i hartkornsspecifikationer eller skøde- og panteprotokoller, der omfatter Hørby. Men flere af børnene blev dog gårdmænd eller gårdmandskoner, hvilket tyder på, at de selv kom fra en gård.

Hørby var en lille by, der hørte under Trinderup hovedgård, som efter Frederik Christian von Mudersprachs død i 1745 var ejet af hans enke, Anne Helvig Marsvin, indtil hun døde i 1763, og herefter af deres søn, Carl Christian von Muderspach. Det vides ikke hvilken gård, Thomas Lassen fæstede. Men en af døtrene, Maren Thomasdatter, var sammen med sin mand, Jens Christensen, fæster af omkring 2/3 af matrikel 4 i Hørby fra omkring 1755, og en ugift søster – som også hed Maren Thomasdatter – ejede 1 tønde hartkorn af samme matrikel, og det kan ifølge Karlo Hansen også pege mod, at det var denne gård, familien kom fra.

Nummer to af syv børn

Thomas og hans kone fik syv børn. De tre sønners fødselsår kendes ikke, da kirkebogen mangler. Niels var nummer to i rækken.

Den ældste var nok den Lars Thomasen, der døde i 1783, og som blev boende i Hørby. Han havde seks børn med sin kone, Maren Sørensdatter.

Nummer tre var Jens Thomasen Greve, der boede i nabosognet Hannerup, og hvis kone må formodes at være den Karen, der optrådte som fadder hos mange af hans søskendes børn.

Stue med husbonden fra gård i Den Fynske Landsby

Om morgenen den 25. december skar bonden i en loftsbjælke i storstuen 12 mærker, et mærke for hver måned i det kommende år. Omkring hvert mærke blev der med kridt tegnet en cirkel. De kommende 12 dage frem til Helligtrekonger blev der holdt nøje øje med vejret. Mærkerne blev justeret i forhold til vejret på den pågældende dag. Efter 12 dage havde bonden så dannet sig et tydeligt billede af, hvordan vejret havde opført sig. Hele spådomskalenderen virkede så på den måde, at vejrmæssigt ville de følgende 12 måneder blive på samme måde som de 12 første dage efter jul. Hermed var bonden så velforberedt på det kommende år og kunne planlægge såning og høst.

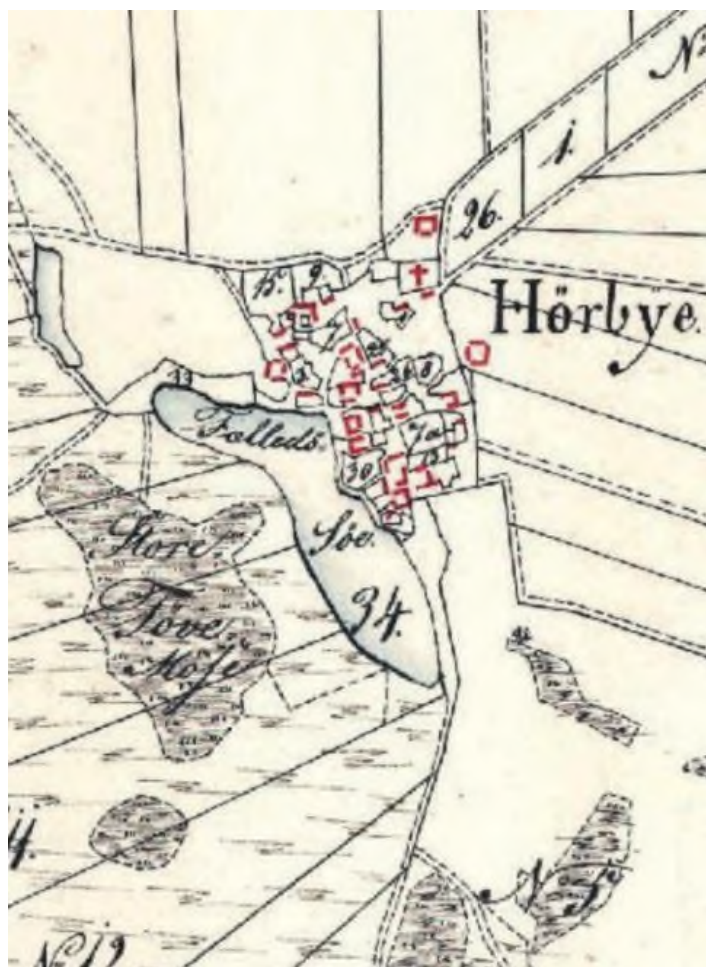
Fire døtre fulgte

Den første af de fire døtre var Karen Thomasdatter (1727-ca. 1804, som havde fem børn med sin første mand, enkemand Peder Sørensen Sommer (d. 1764, og tre med den anden, Anders Wie i Hørby.

Den anden, Maren Thomasdatter (1731-1808, fik seks børn med sin første mand, Jens Christensen (d. 1767), og tre med sin anden, Peder Poulsen (1722-1785). Endnu 1801 var hun fæster af en del af matrikel 4 i Hørby – i en periode sammen med søsteren.

Nummer tre hed også Maren Thomasdatter (f. 1737. Hun blev nævnt som selvejer i 1787 og gift tre år senere gift med Christen Hansen (f. 1747 af Stenild. Hun ses som fadder for mange af sine nevøer og niecer.

Den yngste, Kirsten Thomasdatter (f. 1741, fik fem børn med Poul Pedersen Smed i Stenild, der er nabosogn til Hørby.

Hørby (Historiske kort på nettet).

Tollestrup gennem tiderne

Dorthe Marie Mogensen var gårdmandsdatter fra den gamle selvejergård Vester Gundestrup, som hendes mors familie havde ejet i generationer.

Da moren, Kirsten Nielsdatter, giftede sig med Mogens Pedersen (1834-1889), overdrog hun, som beskrevet tidligere, gården til ham. Han havde tilbage i 1865 overtaget halvdelen af sin far, Peder Olesens gård i Tollestrup i Hvilsom Sogn. Han havde den del, der lå længst væk fra byen – nemlig matrikel 3a. Den anden halvdel, matrikel 3b, overtog hans søster, Mette Kirstines mand, Søren Andersen, og faren boede hos dem som aftægtsmand.

Før dem havde både hans far, Peder Olesen (1796-1877), farfar Ole Gundesen (1772-1834), og oldefar, Gunde Nielsen (1732-1802), haft samme gård.

Matrikel 3 i Tollestrup

Mogens Pedersen var som nævnt søn af Peder Olesen (1796-1877) og Marianne Mogensdatter i Tollestrup. Parret indgik ægteskab 1833, og året efter blev Mogens født.

To døtre

Herefter fik Peder og Marianne datteren Maren Pedersdatter (1837-1913), som først var gift med Niels Christian Nielsen (d. 1874), der var gårdmand i Hvilsom og derefter med Johannes Olsen (1843-1913), som var født omkring i Stenild ved Ålborg og sandsynligvis overtog gården i Hvilsom. Med

sin anden mand, fik hun 1875 sønnen Niels Christian Olsen.

Den næste datter var Mette Kirstine (1840-1907), hvis første mand var Søren Andersen (1838-1870). Efter hans død, var hun gift med Niels Jacobsen Vendelin, fra Hobro, som han flyttede tilbage til, da hun døde. I 1866 fik hun sit eneste barn, Birthe Marie Sørens datter, der var gift med Christen Christensen Madsen, som overtog familiegården (Matrikel 3b) efter hendes stedfar. 1916 overtog Christen Madsen Havredalsgård, hvor han kom fra. Han var efterkommer af Christen Jørgensen Smed, der omtales i kapitlet "Gårdfæstersker i Hverrestrup".

Gårdbeskrivelse fra 1844

Gården, Matrikel 3 i Tollestrup, er i beskrevet i matriklen fra 1844:

"Gaardsplads og Toft midt i Byen, en Hovedlod sydvest for Byen, en Englod norden for Byen, hvortil henhører Holmen norden for Aaen, en Kjærlod vesten for Byen, to Lodder i Møgelrose sønden for Byen, og to Hedelodder østlig i Heden, den ene norden og den anden sønden for Møgelrose.

Gaardsplads og toft 1,8 tdr. land Hovedloden 44,3 tdr. land Engloden 8,2 tdr. land Kjærloden 3,4 tdr. land Den vestre lod i Møgelrose 1,6 tdr. land Den Østre lod i Møgelrose 1,4 tdr. land Den nordre hedelod 13,5 tdr. land Den søndre hedelod 32,0 tdr. land. I alt 106, 2 tdr. land Gl. hartkorn 3•7•0•0, nyt hartkorn 3•2•2•1¼."

Tollestrup på matrikelkort fra 1800-tallet. (Historiske kort på nettet)

Endnu en generation på gården

Peder var ældste søn af Ole Gundesen (1772-1834) og Maren Pedersdatter (1765-1841), hvis baggrund ikke kendes.

De fik også døtrene Karen omkring 1799 og Kirsten cirka 1806.

Ole Gundesen var yngste søn af Gunde Nielsen (1732-1802) og Karen Olesdatter (1731-1801), som også var gårdfolk i Tollestrup.

Ved vielsen i 1759 nævnes Karen som "af Båndrup" i Simsted Sogn, men hendes baggrund kendes ikke.

Ole nævnes som "af Tollestrup", og det er ifølge Karlo Hansen sandsynligt, at han var søn af enten Niels Nielsen eller Niels Pedersen, der 1724 er opført som fæstere af en gård, som efter den gamle matrikelnummerering havde nummer 2, men som er identisk med den senere matrikel 3, hvor familien altså boede i de senere generationer.

Parrets tre ældste børn var: Niels Gundesen (f. ca. 1763), Ane Kirstine Gundesdatter (f. ca. 1764) og Else Gundesdatter (f. ca. 1772).

Om efteråret kunne der laves potpourri af tørrede blomsterblade, krydderurter osv., der kunne gøre luften indendørs lidt mere behagelig.

Slægt i andre sogne

Kirsten Nielsdatters aner beskrives i forskellige andre kapitler. Hendes far, Niels Nielsen Gundestrup, var gift med Dorthe Marie Nielsdatter fra Søgård i Snæbum, og hendes farfar,

Niels Nielsen Thomsen, var gift med Maren Nielsdatter, som døde i Vester Gundestrup i 1837.

Dorthe Marie Nielsdatters far var Niels Nielsen (1740-1804) fra Hvilsom, som var søn af Niels Nielsen, hvis baggrund ikke kendes, og hvis kones navn er ukendt.

Fæstere af annexgård

Marianne Mogensdatters aner stammede dels fra Vester Tollestrup, hvor de var gårdmænd og husmænd, dels fra Roum, hvor de i flere generationer fæstede en annexgård under præsteembedet.

Løg hænger til tørre ved hedegård på Frilandsmuseet.

ligger i Vester Tostrup Sogn, hvor han ejede et stykke jord (Matrikel 11). At dømme efter folketællingen i 1787 boede familien i et hus på Annes brors grund inde i byen (Måske Matrikel 3a eller 13 - kortet er ikke helt entydigt). Ud over Mogens havde Berthel og Anne børnene Søren Bertelsen (f. 1791) og Maren Bertelsdatter (f. 1793).

Annexbønder i Roum

Anne Christensdatter var datter af Christen Christensen Bondegaard (1713-1792) og Karin Pedersdatter (1723-1787). Karins baggrund er ikke kendt. Christens forældre var Christen Lauridsen Anneksbonde (1679-1732) i Roum, og Giertrud Nielsdatter.

Mogens Pedersens mor var Marianne Mogensdatter (1813-1893, som var tredje og yngste datter af Mogens Berthelsen (1780-1852 og Mette Kirstine Nielsdatter (1776-1832.

Mogens overtog et husmandssted i Vester Tostrup Sogn efter sin far, Berthel Mogensen (1757-1813, men flyttede på et tidspunkt til Hvilsom.

Det var her moren, Mette Kirstine Nielsdatter (1776 – 1832, stammede fra, men der kendes ikke flere detaljer om hende.

Marianne havde som omtalt to ældre søstre. Den ældste Karen Mogensdatter, som født i 1805, var gift med Thomas Jensen. Den næste, Ane Mogensdatter, der fulgte i 1810, var gift med Niels Hansen, som var søn af Christen Smeds datter, Johanne Christensdatter, og hendes anden mand, Hans Nielsen. Hun havde fire børn.

Efter Mette Kirstine Nielsdatters død giftede Mogens sig med Ane Olesdatter og fik sønnen Ole Peter Mogensen i 1836 og datteren Mette Kirstine Mogensdatter i 1841.

Bebyggelsen Ugelris

Mogens Bertelsen var søn af Bertel Mogensen og Anne Christensdatter (1749 – 1813/21).

Berthel havde et husmandssted i Ugelris, som

Pyramidehylde fra Frilandsmuseet.

Han var også kendt som Christen Lassen, og baggrunden for hans tilnavn var, at han var fæster af en gård i anneks sognet, hvor en del af produktionen gik til lønning af præsten, Foch Christensen Leech, der boede i Vester Tostrup. Hans far var Laurids Pedersen og hans mors navn er ukendt.

Annexgård og præstegård

Giertrud Nielsdatters forældre var Niels Nielsen Anneksbonde (1759-1740) og Sidsel Sørensdatter Præstegaard (1755-1729).

Anneksgården og Præstegården var sandsynligvis den samme. Og Giertrud og Christen Lauridsen/Lassen har sandsynligvis overtaget gården efter hendes forældre.

Opviklede garnnøgler enten til eget brug eller til videresalg.

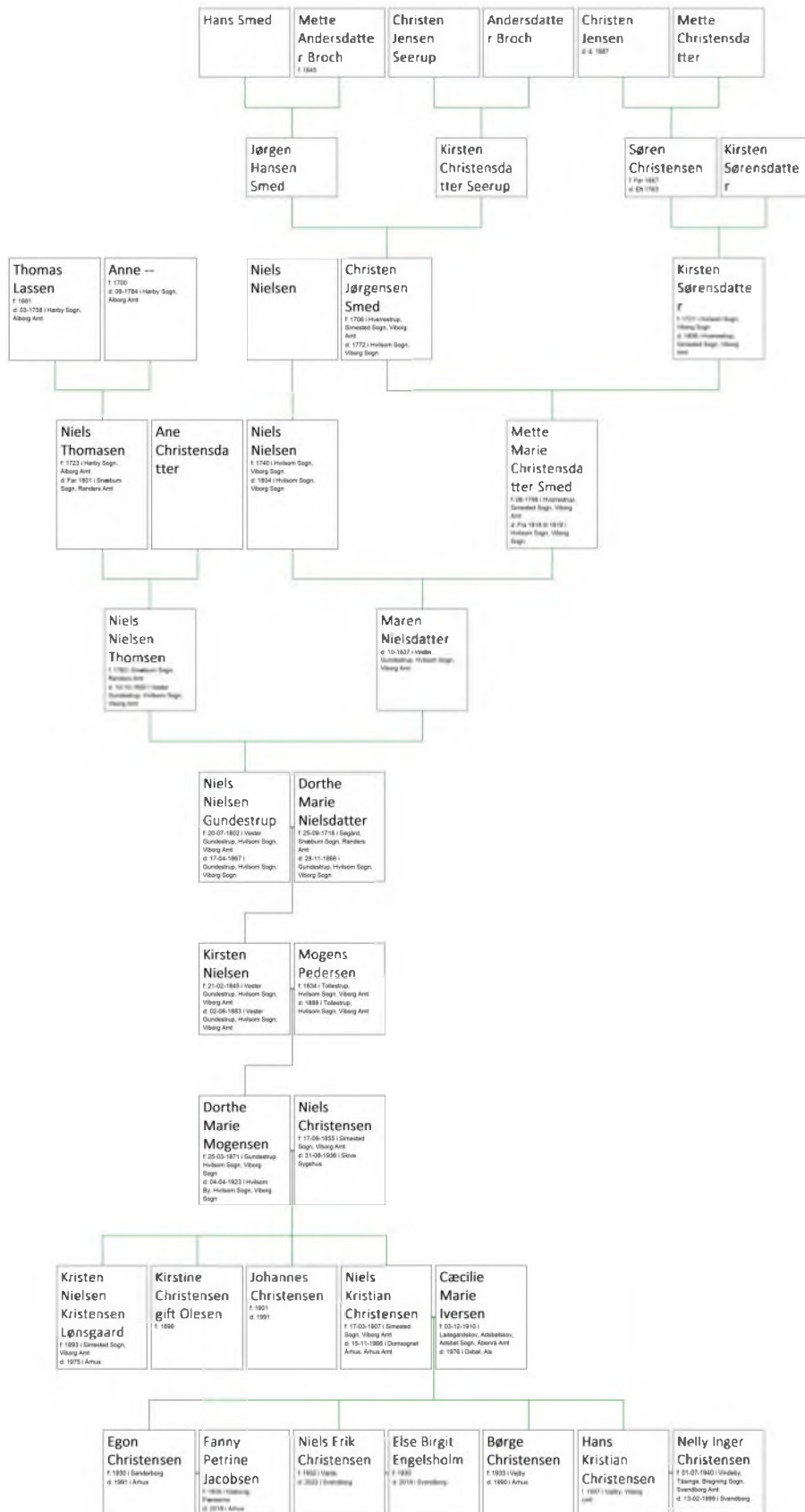

Ugeltris i Vester Tostrup Sogn på matrikelkort. (Historiske Kort på Nettet).

*Køkken i hedegård
med kål og urter.*

Niels Kristian Christensens mormors fars familie

Gårdfæstersker i Hverrestrup

Maren Nielsdatters mor og mormor var begge fæstere af gårde i Hverrestrup i Hvilsom Sogn, efter de havde mistet deres ægtemand.

Det gamle kort viser, hvordan Hverrestrup lå lige ved grænsen til heden. (Historiske kort på nettet).

Maren Nielsdatter fra Vester Gundestrups mor var Mette Marie Christensdatter Smed (1756-1818/19), som stammede fra Hverrestrup i Simested Sogn.

Marens far var Niels Nielsen (1740-ca. 1804), og det eneste, der vides om hans baggrund er, at hans far også hed Niels Nielsen.

Mette og Niels' troløvelse og vielse ses i kirkebogen: 1776 d 9 Maji. Blev Niels Nielsen af Hvilsom og Mette Christensdatter Smed af Hverrestrup Trolovede, forloverne vare Anders Christensen af Corsøe og Søren Pedersen i Hverrestrup. 1776 d 20 Octob. Blev Niels Nielsen af Hvilsom og Mette Christensdatter i Hverrestrup Copulerede.

Parret fik tre børn. Maren var den ældste og blev født i 1780. Det er forholdsvis lang tid efter forældrenes vielse, og der gik 13

år før hendes lillebror blev født, så muligvis

har der været flere døde børn mellem de to, som ikke kendes.

Nummer to var Niels Nielsen (1793-1860), der overtog morens gård i Hvilsom. Han var gift med Birthe Nielsdatter (f.ca. 1793) og far til seks børn, der blev født mellem 1822 og 1833.

Den yngste var Kirsten Nielsdatter (1796-1863), som omkring 1820 blev gift med Christen Christensen Madsen fra Hvilsommosegård i Hvilsom og fik børnene: Mette Marie, Niels, Christen, Kirstine, Niels og Niels Peter.

Fæstebrev på gården

Det fremgår af noterne under sønnerne i lægdsrullen fra 1816, at Mette Marie Smed havde en gård efter fæstebrev af 22. august 1807.

På grund af de manglende kirkebøger vides det ikke præcist, hvornår Niels Nielsen døde. En oversigt over hartkornet i 1804 nævner ham som fæster, mens en indberetning over hartkorn 1805 nævner "Niels Nielsens enke", og han er altså død mellem disse to datoer.

I lægdsrullen 1810 og 1813 oplyses det desuden, at sønnen er "begjæret af Faderen" (til hjælp på gården), men det må være stedfaren, der menes.

Øverste foto er fra stue i hedegård på Frilandsmuseet, hvor gårdboerne både sov, spiste og i det hele taget levede det meste af deres liv. Det nederste billede viser fletningen af en kurv i Den Fynske Landeby, som blev brugt i den daglige husholdning.

Mette Marie Christensdatter, som ved vielsen og folketællingerne kun kaldes Mette, blev altså enke ca. 1804, men har sikkert hurtigt giftet sig igen, som det var skik og brug. Hendes nye ægtemand var Søren Pedersen Tollestrup, der muligvis var søn af gårdmand Peder Vognsen.

Enke anden gang

Man kan som nævnt læse i lægdsrullen fra 1816, at Mette Christensdatter havde fæstebrev af 22. august 1807 på gården. Dette fæstebrev er sikkert udstedt til Mettes nye mand, men det kunne let trække ud med underskrivelsen af sådanne overenskomster.

I en hartkornsspecifikation fra 1809 blev Søren Pedersen Tollestrup omtalt som fæster af gården. På matrikelkortet fra 1815 er for nr. 14 anført "Søren Pedersens Enke", hvilket er overstreget og ændret til "Niels Nielsen Damgaard".

Matrikelkortene blev brugt gennem mange år – i Tollestrup frem til 1860'erne – og ændringer i ejerforholdene blev markeret ved at de tidligere ejere blev streget over og nye påført.

Mette Marie blev altså enke for anden gang omkring 1815. Simsted kirkebogs oplysning fra 1818 må opfattes på den måde, at Mette stadig levede på dette tidspunkt. I lægdsrullen 1819 oplyses det i ligeledes, at sønnen Niels er gårdmand på fødegården, og at hans mor er død. Mette er derfor sikkert død i tiden juni 1818 til maj 1819.

Gårde i Hverrestrup

Også Mette Marie Smeds mor, Kirsten Sørensdatter (1721-1808), var gårdfæster i Hverrestrup i Hvilsom Sogn efter hendes mand, Christen Jørgensen Smed eller Seerups død i 1772. Christens baggrund er omtalt i kapitlet "Bondeslægter og rådmandsfamilier".

Christen Smed fæstede sandsynligvis nogle år farens gård i Hvilsom under godset Korsørgård, der fra 1745 til 1775 var ejet af militærmanden Peder Rosenørn, som også ejede Hersømgård. Det mest sandsynlige er, at Christian overtog gården, da han blev gift omkring 1745.

Familien flyttede Hverrestrup på et tidspunkt mellem den 23. januar 1752 – hvor han nævnes som ”af Hvilsom”, da han var fadder hos sin bror, Hans Smed i Hærup – og den 30. december året efter, hvor Kirsten nævnes ”i Hverrestrup”, da hun var gudmor hos Anders Ladefoged i Korsø.

I Hverrestrup havde Christen overtaget fæstet på matrikel 2, som var på hartkorn 5 tønder, 6 skæpper og 1 album, hvilket er betydeligt mere end den fædrene gård i Hvilsom, som var på 1 tønne, 5 skæpper, 2 fjerdingkar og 1¾ album.

Ved udskiftningen 1792 af Hverrestrup by blev hartkornet for gården ændret til 5 tønder, 4 skæpper og 1 fjerdingkar, og i den nye matrikel fik den nummeret 5 og blev ved den lejlighed vurderet til 4 tønder, 7 skæpper og 1 fjerdingkar.

Enken drev gården videre

Som omtalt fortsatte Kirsten Sørensdatter fæstet af gården efter Christens død.

Hun nævnes i hartkornsspecifikationer i 1773 og igen 1775. Ved sidste lejlighed er det noteret, at hun var fri for hoveri, men betalte 10 rigsdaler i landgilde.

”Christen Jørgensens enke” nævnes endnu i en oversigt over hartkornet i 1778, men senest 1783 overtog sønnen Søren Christensen Smed fæstet af gården. Og hun fik aftægt hos ham, indtil han omkring 1796 afstod gården. Herefter flyttede hun over til datteren Maren og svigersønnen Thomas Christensen i Båndrup i Simested Sogn.

Gården i Hverrestrup blev overtaget af et barnebarn af Christen Jørgensen Smed og Kirsten Sørensdatter, Christen Thomsen Smed (1774-1837), som var søn af Thomas Christensen i Båndrup, der 1834 købte gården til selveje.

Ud over at være fæster af matrikel 2 Hverrestrup havde Christen Smed købt herligheden i Bjerregaard i Hverrestrup, åbenbart for at sønnen Jørgen Christensen skulle overtage den, hvilket han da også gjorde i nogle år.

Herlighed var oprindelig en form for overejendomsret til bondejord, der udløste en afgift – eventuelt en årlig ydelse – ved tiltrædelse af brugen. Bondejord kunne ofte sælges med forbehold af herlighedsretten, hvilket fx skete, når staten solgte fæstegods til selveje. Herligheden kunne konkret være jagt og fiskeri, en vis ret til tilsyn med driften og tidligere også birkeretten.

Landbokonen har en egnsdragt fra Salling på. Salling er nabo til Himmerland, hvor jeg pt. ikke har fundet egnsdragter fra. (F.C. Lund (1826-1901, Danske Nationaldragter, 1864).

Otte børn

Mette Marie var Christen Smed og Kirsten Sørensdatters femte barn. De fik i alt seks døtre og to sønner. Parrets ældste datter, Kirsten, blev født i 1749 og døde 1835. Hun var gift med Morten Jensen i Klejtrup og fik mellem 1767 og 1783 otte børn.

Harve ophængt på staldbygning på Frilandsmuseet.

Døbefonten i Hvilsom Kirke stammer fra 1200-tallet. Her blev børnene døbt. (Foto: Hideko Bondesen, nordenskirker.dk, Wikipedia Commons)

Christen og Kirsten næste barn var Jørgen Christensen Smed kaldet Seerup (1750-1809) som en reference til familiens forfædre i Viborg, som der er mere om i et senere kapitel. Han var fæster af Bjerregård i Hverrestrup fra omkring 1773 til 1779, hvor han blev gift med Ingeborg Munch fra Østerbølle og flyttede til Ålestrup. Herefter må han have afhændet gården og nævnes 1791 som beboer af et jordløst hus i Ålestrup under Restrup Gods. Hans anden kone var Kirsten Jensdatter, og begge hans ægteskaber var barnløse.

Herefter fulgte de fem yngste døtre. Den første, Karen Christensdatter (1752-1781), blev gift med Thomas Christensen (f. ca. 1731) i Båndrup og fik fire børn med ham. Efter hendes død blev han gift med hendes lillesøster, Maren Christensdatter.

Nummer to, Mette Marie Christensdatter, blev begravet 4 måneder gammel den 29. april 1755. Den næste datter fik også navnet Mette Marie, og det er hende, som er nævnt oven for.

Den nævnte lillesøster, Maren Christensdatter (1758-1823), var altså hende, der blev gift med storesøsterens enkemand og fik ni børn med ham mellem 1782 og 1796.

Den sjette i datterrækken var Johanne Christensdatter (1760-1838). Hun var gift med to mænd fra Hvilsom. Første gang i 1780 med Niels Jensen og anden gang med Hans Nielsen. Hun fik i alt 10 børn mellem 1779 og 1802.

Den sidste af døtrene, Dorthe Christensdatter (1762-1788), var gift med Søren Pedersen (1728-1785) i Hverrestrup, som hans anden kone. Efter hans død blev hun gift med Hans Sørensen i Korsøgård (fra Vøvelholm). Med Søren fik hun to børn.

Efter fem døtre fulgte to sønner

I 1764 fulgte endnu en søn, Søren Christensen Smed. Han overtog gården efter moren, men overlod den til søstersønnen Christen Thomsen Smed omkring 1796, som nævnt tidligere i dette kapitel. Ved folketællingen i 1787 var han gift med Anne Catrine. Han nævnes ikke i skiftet 1809 efter broren Jørgen Smed, og det formodes, at han døde i København. Han var far til tre børn, hvor de to menes at være blevet voksne.

Christen og Kirstens ottende og yngste barn, Anders Christensen, blev begravet 29. september 1766 kort efter fødslen.

Familiens skeer af ben blev placeret under loftet at være brugt i det fælles grødfad, eller hvad man ellers have fået at spise (Foto: Twdk, via Wikimedia Commons).

Grovsmed og bolsmand

Jørgen Smeds forældre var fætter og kusine, da deres mødre var søstre.

Smedje som gengivet på træsnit fra 1568 af Jost Amman (via Wikimedia Commons).

Christen Jørgensen Smed var søn af Jørgen Hansen Smed og Kirsten Christiansdatter Serup, som var fætter og kusine, da deres mødre var søstre.

Jørgen Smed var grovsmed i Hvilsom fra senest 1705, hvor han og hustruen nævnes regnskaberne over ekstraskatterne. En del af skatten skulle betales til Randers amtstue, hvilket sandsynligvis betyder, at familien var tilflyttere fra Randers amt, men der er ikke fundet noget spor af ham i de nærmeste sogne under Onsild Herred i det daværende Dronningborg amt.

I 1720 og 1721 kunne han som vitterlighedsvidne skrive sit eget navn, hvilket ikke var særlig almindeligt blandt almuefolk på daværende tidspunkt.

Han var fæster af et gadehus under Nøragergård gods, som i perioden var ejet af Adam Ernst von Pentz. Som alt andet bøndergods i Hvilsom kom huset senere til at høre under Korsøgård gods, som fra 1702 til 1718

var styret af Anna von Meulengracht (1656-1723) og dødsboet efter hendes mand, Niels Benzon, der ud over at være gehejmeråd, generalprokurør og vicepræsident i Kommercekollegiet, ejede en lang række gårde. I 1718 overtog hans bror, Hans Benzon, godset.

Fæstede hus og bol

Jørgen Smed var endnu 1708 fæster af gadehuset, men fra senest 1711 var han fæster af et bol – sandsynligvis samme sted som nævnes i 1713, hvor han var fæster af fjerdeparten af matrikel 2, der var en mindre gård. Han havde stedet til sin død – formentlig sidst i 1740'erne.

Omkring seks børn

Udover Christen havde Jørgen Smed i hvert fald fem andre børn.

Den eneste datter, Mette Jørgensdatter, stod fadder i 1736 til Christen Madsens søn Christen i Korsø og var gudmor 1755 til Christen Jørgensen Smeds datter Mette Marie i Hverrestrup. Hun skulle være død i Lynderup 1777, men begravelsen er ikke fundet indført i sognets kirkebog.

Sønnen Hans Jørgensen Smed (ca. 1715-1777) var smed og gårdfæster i Hvilsom og gift med Jytte Hansdatter (1718-1785) af Roum. De havde i hvert fald syv børn.

Anna von Meulengracht var først gift med direktør i Ostindisk Compagni Heinrich Schupp, og året efter hans død med Niels Benzon. Hun døde i København. (Udsnit af epitafium i Sct. Petri kirke i København).

Endnu en søn, Vitus Jørgensen, døde i 1759. Han blev konfirmeret 1738 i Hersom. Det var sandsynligvis ham, der som Vittrup Jørgensen af Hersomgård i 1747 var fadder hos broren Andreas Jørgensen i Trængsel. Denne Vitus Jørgensen blev desuden gift 1754 med Maren Thomasdatter fra Korsø, som var enke efter Hans Nielsen, og overtog samtidig fæstet af matrikel 9 i Korsø. Året efter fik han datteren Kirsten Vitusdatter.

Sønnen Jens Jørgensen er kun kendt som fadder hos Hans Jørgensen 1743 under navnet Jens Jørgensen af Hvilsom.

Og endelig var der Andreas Jørgensen (d. 1786), som 1746 blev viet til enkekvinden Anne Andersdatter af Trængsel i Roum sogn. Året efter fik de datteren Kirsten Andersdatter.

Smedjen i Den Fynske Landsby i sommeren 2020. Håndværket har ikke forandret sig meget gennem de knap 300 år, der er gået siden Hans og Christen var smede og gårdmænd.

Nedlagt og lagt sammen

Efter Jørgen Christensen Smed død var gården antagelig i nogle få år beboet af sønnen Christen Jørgensen Smed, hvorefter det ser ud som om den blev nedlagt, og senest 1770 lagt sammen med halvdelen af matrikel 1.

Bondeslægter og rådmandsfamilier

Ud over jyske bønder og håndværkere var der forbindelser til købmænd, rådmænd og præster i Viborg.

Flere slægtsforskere mener samstemmende, at Jørgen Hansen Smed var søn af Mette Andersdatter Broch og hendes anden mand, der må have heddet Hans Smed, men som der ikke vides mere om.

Det bygger på, at Jørgens søn Christen havde en søn ved navn Jørgen, der, da han blev gift i Østerbølle i 1779, blev nævnt med tilnavnet Seerup. Desuden hed en af Jørgens sønner Vitus, som vi har set i det tidligere kapitel, og det var et meget sjældent fornavn, der kunne tyde på et slægtskab mellem Jørgen Hansen Smed og Jørgen Jensen Serup, som blandt andet var gift med Mette Andersdatter Broch, hvis mor var søster til Vitus Bering. Hertil kommer, at Jørgen Smed kunne skrive og havde en søn, der blev døbt med det på egnen usædvanlige navn Andreas, hvilket peger i retning af en lidt ualmindelig afstamning.

Mettes første ægteskab

Mette Broch (f. 1630/1650) var første gang gift med Jørgen Seerup, der konsumptionsinspektør var Sct. Michelsport i Viborg. Han var også gift med Ellen Jensdatter.

Jørgen Seerup havde følgende kendte børn: Jens

Jørgensen Seerup (1670-1736), som Jørgen Seerup havde følgende kendte børn: Jens Jørgensen Seerup (1670-1736), som havde flere høje stillinger, og 1728 blev etatsråd; Anders Jørgensen Seerup (1674-1741), som var købmand, bedemand og stadskaptajn for Gråbrødre sogn samt Bodil Jørgensdatter Seerup (f. 1677), der var gift med sadelmager Henning Erichsen i Viborg.

FPå Det Nationalhistoriske Museum Frederiksborg hænger et billede af Arvehyldningen 1660, der er et af de bedste malerier, der viser danske borgere og deres klædedragter i 1600-tallet. (Maler: Wolfgang Heimbach, 1666).

Kromand i Hvam

En kroman, der ejede en hovedgård, købmænd, rådmænd og en borgmester i Viborg. De var blandt Christen Smeds mødrende aner.

Krostue fra Hjerl Hede.

Christen Jørgensen Smeds mor, Kirsten Seerup, var datter af Christen Jørgensen Seerup (ca. 1640-1677) og en datter af Anders Jensen Broch, hvis fornavn ikke kendes, men som ses i genealogierne som Andersdatter Broch. Det er gennem Anders Brochs to døtre, at Kirsten og Jørgen var kusine og fætter.

Christen Seerup var kromand i Hvam. Han ses i kilderne, da han den 3. april 1686 udstedte skøde på sin part af Lille Restrup til sin svoger, licentiat juris Enevold Brochmann på Kollerup, som var gift med hans søster, Maren Jensdatter Seerup.

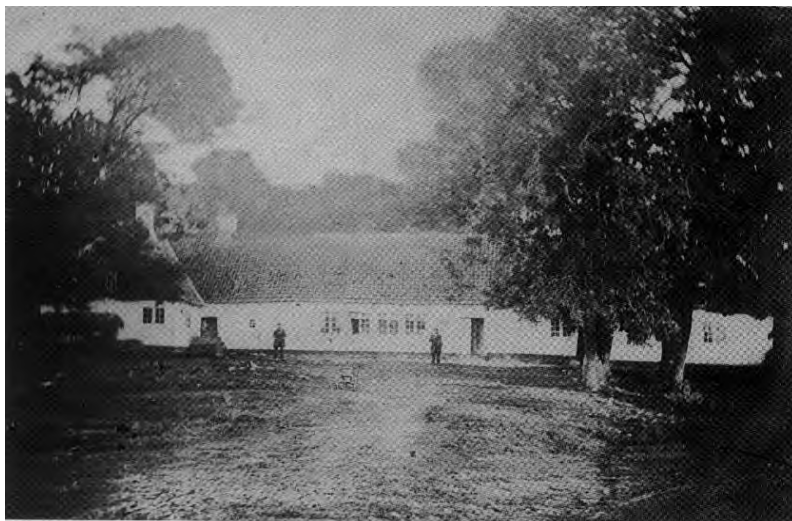
Christen var søn af Jens Jørgensen Seerup (1610-85), der 1637 blev gift med Kirsten Lauritsdatter Aagaard (1618-1665). Hun havde adelige aner, som der kan læses mere om i de følgende kapitler.

Lille Restrup

På trods af hans fremtrædende position, er Jens Seerups baggrund også ukendt, men i årene fra 1643 til 1668 var han byfoged, og han var desuden rådmænd i Viborg.

Herudover fik han skøde på godset Lille Restrup og Hvam kro af Karen Andersdatter Schytte, ”salig Alexander Romors, boende i Nykøbing Falster”, der blev betegnet som Kirsten Aagaards moster, men i virkeligheden var en ret fjern slægtning – det er der mere om i kapitlet ”Præsteslægt med rødder i Viborg”.

Efter hans død blev godset delt mellem arvingerne.

Lille Restrups tidligere hovedbygning, som blev opført 1738 og revet ned i 1867. (Fotografiets oprindelse er ukendt, via Wikimedia Commons).

Lille Restrup i kilderne

Markbog nr. 1399 Hvam sogn.

Specifikation over Restrup hovedgård. Dateret 14/8 1683 Jens Jørgensen Sierup: Huanbs Kroe. Beboes af Peder Pedersen.

Beliggendes Inden Gaardens Markskiel og under des taxt, Underlagt og for Undt Efter følgende Oubrøtt Heede Jord Udaf Gaardens Heede, Huilken Brugis i 5 og Huiler i 5 Aar, og udi 10 Smaa Giør Fordeelte, Som Staais(?), Een Kierv Biug, Tou Kierv Rug, Tou Kierv Haure, Huile i 5 Aar, ? till Rug.

Denne gaard ehr efter Matrikulen icke uden gaardsen taxt mens atter befindis dens situation oc beskaffenhed saaledis som her opført oc angifven ehr.

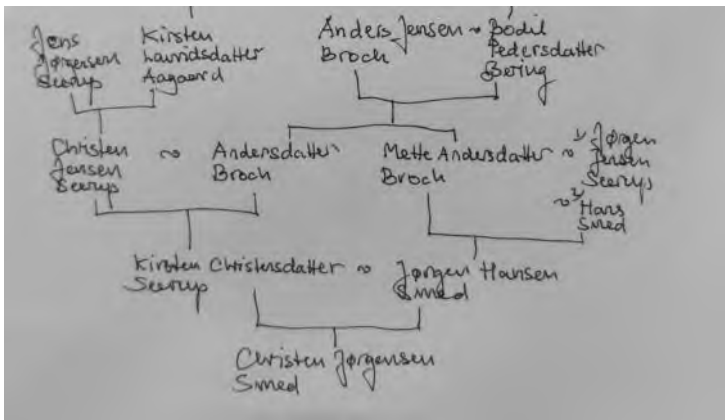
Matr. 1688. S 6410 nr. 1832 fol. 166 Hvam sogn

Hvam kro. Ejer sal. Jens Jørgensens arvinger. Beboer Christen Jensen. Gl. hartkorn 2-5-1-1, nyt hartkorn 1-4-3-2.

Amtsregnskaberne 1682-1688. M 19.771, bog 62. Hvam fol. 108. Kop-og kvægskat til 30/3 og 11/6 1687.

Hvam kro. Christen Jensen Sierup.

Jeg (præsten) ved icke hvad der er paa Steden, uden Armod, saa Sandelig der er ? att Saa, eller af(?) ædelse(?). Skat 1 rdr. Dateret 19/4 1687.

Slægtsforbindelser

Ud over Christen og Maren, havde Jens Seerup og Kirsten Aagaard også sønnen Jørgen Jensen Broch, som blandt andet var gift med Mette Andersdatter Seerup, og altså var søster til Christens kone, som omtalt i kapitlet "Bondeslægter og rådmandsfamilier", og havde flere børn sammen.

Rådmand med ukendt baggrund

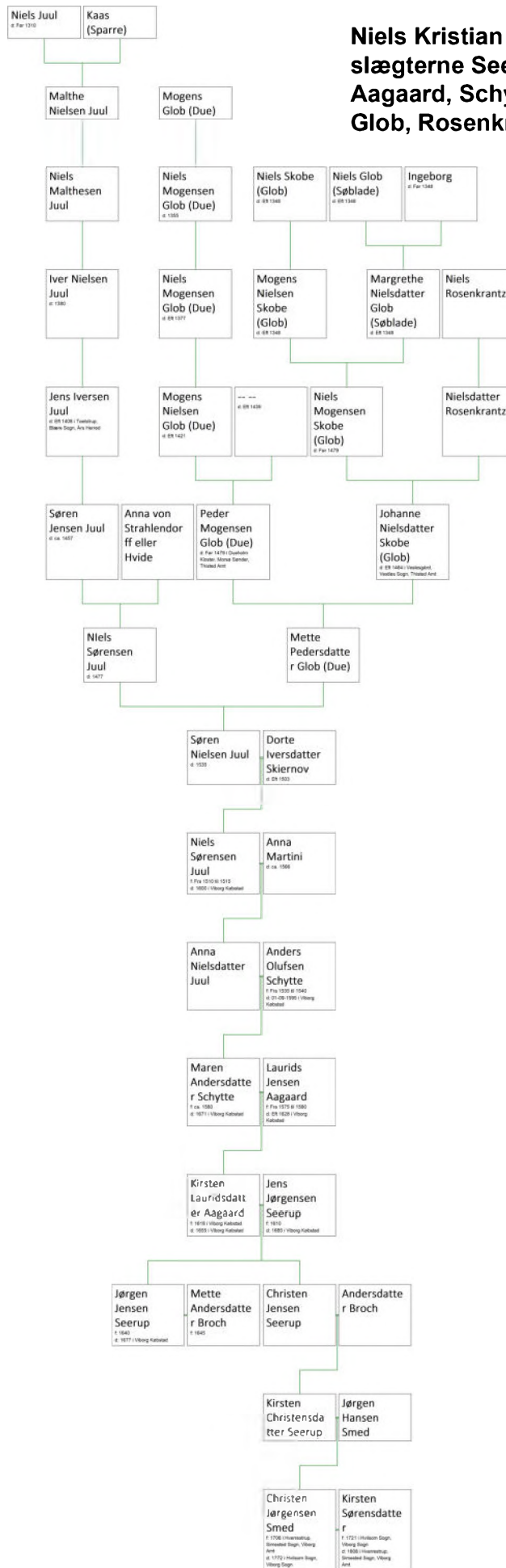
De to Broch-søstres far var som tidligere nævnt Anders Jensen Broch (1610-1660), der var købmand og rådmand i Viborg. Hans baggrund kendes heller ikke.

Nogle slægtstavler – blandt andet på Myheritage – gør ham fejlagtigt til søn af Jens Senius Broch fra Århus, nok på grund af en Anders Jensen Broch i Århus, som havde sønnerne Anders, Lyder, Mourids og Jens og nævnes i et skifte efter en søster i 1686. Denne Anders havde desuden en bror ved navn Christen, der var præst i Hammelev og havde mange efterkommere. Men den "formodede" far og søn var i virkeligheden jævnaldrende - også på online-slægtstræerne.

Niels Kristian Christensens aner i slægterne Seerup, Broch, Aagaard, Schytte, Juul, Skiernov, Glob, Rosenkrantz og Kaas

Vigtige folk i Viborg

Bodil Pedersdatter Berings slægt stammede fra Viborgeggen, hvor den talte mange købmænd og rådmænd samt et stort antal gejstlige. Og så var hun i slægt med berømt heder som opdagelsesrejsende Vitus Bering og en kongelig historiograf, der også hed Vitus Bering.

Anders Brochs kone, Bodil Bering, var yngste barn af købmand og borgmester i Viborg, Peder Pedersen Bering (1580-1655), og Maren Vitusdatter Brun (1591-1626).

Ud over Bodil havde Peder Bering og Maren Brun to ældre sønner.

Kendte slægtninge

Den ældste var Peder Pedersen Bering (1616-ca. 1659), som var magister samt sognepræst og provst i Øster Snede. Den ældste af hans to døtre, Anne (f. ca. 1645), var gift med Jonas Svendsen, som var toldembedsmand og kirkeværge i Horsens. Deres søn, Vitus Jonassen Bering, var en berømt søfarer. Som marineofficer i russisk tjeneste foretog han flere opdagelsesrejser i Nordhavet, og fik Beringstrædet opkaldt efter sig. Han havde muligvis børn i Rusland, men deres skæbne kendes ikke.

Pastor Peder Berings anden datter, Mette, var gift med Jens Pedersen Welling, der var sognepræst i Hjarup-Vamdrup. De fik to sønner, som begge hed Peder Jensen Bering med tilnavnene "den ældre" og "den yngre". De var begge præster og fik i alt tre døtre, der fik adskillige efterkommere i flere danske præsteslægter.

Vitus Pedersen Bering (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Den mellemste af Peder Bering og Maren Bruuns tre børn var Vitus Pedersen Bering (1617-1675), der først var professor i poesi og siden historie, inden han i 1650 blev kongelig

historiograf og efter enevældens indførelse medlem af Skatkammerkollegiet og desuden assessor i Højesteret. Han havde to børn. Datteren, Jytte Vitusdatter Bering (1654-1684), som ingen børn havde med sin mand, Bolle Luxdorff. Sønnen, Peder Vitusen Bering (1665-1715), var militærmand og far til en datter, Vita Bering (1708-1771), som blev gift med præsten Holger Rørdam. De havde adskillige efterkommere.

Tømmerhandler og borgmester

Den ældre Peder Pedersen Bering (1580-1655)

var ud over købmandshvervet også rådmænd og senest i 1632 borgmester i Viborg. I 1653 søgte og fik han sin afsked, men inden, havde han via lensmanden fået tilkendegivelse fra kong Christian den 4. på, at han havde "betjent og administreret sin øvrigheds bestillingberømmeligen", ligesom han selv og senere hans enke blev "fritaget for borgerlig og byens tyngde."

Peder Berig handlede blandt andet med tømmer og bygningsmaterialer, og blandt hans kunder var i flere år lensmændene på Hald, som 1637-1648 var Jørgen Enevoldsen Seefeld,

Buste af Vitus Bering. (Foto: Russian Academy of Sciences, CC BY-SA 4.0, via Wikimedia Commons).

Han leverede i 1642 tømmer til et tag over Bytinget, "som ingen tilforn haver været" - det vil sige, at det havde været holdt under åben himmel. I 1655 havde han af Gråbrødre Kirke lejet en bod, der stod ved kirkegårdsmuren.

Han var meget velhavende og lånte penge ud til fattige adelsmænd. Blandt hans skyldnere var Mogens Nielsen Munk til Ørnhoved og Ingeborg Skeel til Voerborg, men gældsforholdene blev først afgjort efter hans død, og det jordegods, der blev udlagt, tilfaldt derfor børnene.

Andet, tredje og fjerde ægteskab

Efter Maren Bruns død i 1626 blev Peder Bering gift med Maren Justdatter Saxe, men hun døde året efter. Hun var datter af sognepræst Just Pedersen Saxe og hustru Apelone Sørensdatter. samt enke efter Jens Smed og århusborgmesteren Hans Grønbech. I 1627 blev Peder gift for tredje gang med Margrethe Pedersdatter (1574-1631), og efter hendes død indgik han sit fjerde ægteskab, denne gang med Margrete Frandsdatter. (d. ca. 1660), som han fik fire kendte børn med.

Det ældste af disse var Frants Pedersen Bering (1632-1695), som var rådmand og byfoged i Viborg og i 1675 blev beskikket at være "Tredje Borgmester med Rådmands Løn", 1681 auktionsdirektør i Nørrejylland og fik samtidig "Gang og Sæde, som da han var Borgmester" af kong Christian 4., året efter blev han udnævnt til landstingshører. Som så mange andre mistede han sin formue efter Svenskekrigene. Han fik seks børn med borgmesterdatteren Mette Gregersdatter Huid, som døde i 1703.

Ingeborg Skeel (ca. 1545-1604) ejede herregårdene Voergaard, Ullerup, Drastrup, Gårdbogård, Rævkærgård, Bangsbo, Knivholt og Dybvad. (Hans Nikolaj Hansen, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Bryllupsopdrag fra 1646, hvor to brude og to brudepiger har brudekroner på hovedet som tegn på deres jomfruelighed. Disse brudekroner kunne man leje af kirken, der som regel havde to til rådighed. En til velhavende og en til de fattige. Maleriet, der kan ses på Nationalmuseet, stammer muligvis fra Bremen

*1600-tals
kvindedragt
i en borgestue med
paradeseng i Den
Gamle By.*

Den næste af Peder Bering og Margrete Frandsdatters sønner, Jacob Pedersen Bering (1640-1690), studerede oprindelig teologi, men blev officer og deltog som løjtnant i den skånske krig, 1685 blev han borgmester i Viborg og ejede Gården Paradis i Nytorvgyde. Han var ugift og sad også i dårlige kår, hvorfor arvingerne fragik arv og gæld.

Nummer tre i rækken, Dorthe Pedersdatter Bering (1646-1715), var gift med skåningen Mogens Willumsen, som var amtsforvalter, borgmester i Ålborg og assessor i Commercekollegiet. Hun fik flere børn med ham.

Den yngste af børnene, Maren Pedersdatter Bering (død 1713), var gift med Jacob Povlsen Thisted, der var sognepræst i Vor Frue i Ålborg og magister. De fik sønnerne Peder Jacobsen Paulin og Ove Jacobsen Paulin.

Den Gamle By i Århus giver et indtryk af, hvordan en dansk købstad har set ud for 300-400 år siden.

Rådmand og borgmester i Viborg

Peder Berings forældre var købmand og rådmand i Viborg, Peder Jensen Bering (1550-1590) og Kirsten Christensdatter Høeg, hvis far og farfar også var borgere og rådmænd i Viborg.

Peder og Kirsten havde to andre kendte sønner, nemlig Jens Pedersen Bering (død 4. maj 1591), der var købmand og rådmand i Viborg, og havde også en kendt søn, Peder Jensen

(ca. 1615/20-1703), der var sognepræst. Dennes to sønner med Mette Jensdatter Hee blev også præster og hans datter blev gift med en godsforvalter.

Værtshusholder i Bjerring

Ifølge en række slægtsforskere hed Peder Berings far enten Jens Andersen eller Madsen, og hans mor var Inger Christensdatter.

Parret var gårdfolk og værtshusholdere i landsbyen Bjerning i sognet af samme navn, som ligger uden for Bjerringbro. Men der findes ikke flere detaljer om dem.

Krostue fra 1500-tallet i Den Gamle By.

Det uopklarede mord

Vitus Bruun blev myrdet i omkring 1598, men mordet på ham blev tilsyneladende ikke opklaret, selvom kong Christian 4. greb ind i sagen.

Maren Bruns far var Vitus Bruun. Hendes mor var måske Marinne Lauridsdatter, men det fremgår ikke klart af kilderne. Marinne kunne også være hendes farmor eller måske faster.

Vitus Bruun nævnes i to domme af Viborg Landsting 4 november 1587 og 7. april 1588 som en *"erlig och welfomuftige mand Vittus Broen"*.

Viborg 1821-1822 (Farvelagt radering: Søren Lange, open.smk.dk)

Han var på det tidspunkt fuldmægtig for adelsmanden Christen Nielsen Munk til Gjessinggård i Tvede Sogn ved Randers Fjord og dommene omhandlede begivenheder i Gerlev og Nørhald Herreder i det, der senere blev Randers Amt.

Ingen af gangene blev det omtalt, hvor Vitus Bruen, som han underskrev sig selv, boede, men han nævnes som en *"ærlig*

og förnumstig mand" i syv dokumenter som blev udfærdiget i perioden fra 12. marts 1594 til 29. september 1597. Hans navn er noteret som Vithus/Vittus Brouen, Broen eller Brun i Møllerup.

Sagerne kan findes i Viborg Bispearkivs kaldspakker for Sønderlyng Herred, og de fleste af gangene omtales han som fuldmægtig for Laurids Pedersen, der var sognepræst for Ørum-Vejrum-Viskum og provst i Sønderlyng Herred fra 1563 til sin død i 1592 og blev efterfulgt af Christen Jensen Schive ell. Bruun, som Vitus nok ikke var i familie med.

En af sagerne var en strid om tiende, som Laurids Pedersen havde med nabopræsten Niels Christensen Lee i Bjerring-Mammen.

Christian 4. griber ind i mordsagen

Mordet på Vitus Bruun på Middelsom herredsting omkring 1598 er omtalt i Kancelliets Brevbøger.

Den 5. marts 1600 skrev den unge Christian 4. nemlig i et brev til Eske Brock, lensmand på Dronningborg ved Randers, følgende: *"Hoslagt sendes ham en supplikats fra disse brevisere, Poul Jensen og Marinne Lauridsdatter, hvori de klage over, at Vitus Brun i Mollerup for nogen tid siden er bleven myrdet på herredstinget: Kongen kan ikke noksom forundre sig over, at der ikke er sket nogen alvorlig eksekution på de mordere, der have bedrevet en sådan uhørlig bedrift og gerning på herredstinget, hvor lov og ret*

Christian 4. på maleri fra 1604. (Wikimedia Commons)

fredsommelig skulle handles, da jo nogle ere bievne svorne fredløse, og der er svoret åråd (voldsgeming) over andre. – Da kongen på ingen måde vil have, at en sådan morderisk gerning skal gå ustraffe hen, skal Eske Brockmed største flid og alvor lade undersøge, hvem og hvor mange der have gjort håndgerning på den døde og ynkelig myrdet ham, og hvis nogen findes i hans len, lade alvorlig eksekution ske over dem, så en sådan uhørlig gerning kan blive tilbørligt straffet. Han skal med flid undersøge, om der, som det fortælles, har været en præst blandt morderne, og om han har gjort håndgerning på den dræbte, og siden sende kongen fuldstændig beretning om sagen."

Den 9. december oplyses det, at der var vidnet falsk i sagen. Men sagen er ikke fundet senere i tingbøgerne, og det tyder på, at den aldrig blev opklaret.

Hvem var Vitus Bruun gift med?

Det er der ingen informationer om, hvad Vitus Bruuns ægtefælle hed.

På nogle hjemmesider kan man se, at han var gift med Marinne Lauridsdatter, og det er klart en mulighed, at det er derfor, hun nævnes i klagen over den manglende fremdrift i sagen mod Vitus' mordere. Men hun kunne også have været hans mor eller søster - det fremgår ikke af skrivelsen.

På andre hjemmesider angives Vitus desuden med patronymet "Christensen", en information, der efter sigende stammer fra en slægtsbog fra forlaget Nordisk Slægtsforskning, men der nævnes ingen yderligere kilder.

Hvad lavede Vitus Bruun?

Det fremgår mange steder, at Vitus Bruun var herredsfoged i Sønderlyng Herred, men det er forkert, for Esben Sørensen i Hvidding nævnes første gang i den rolle i 1571 og optræder mange gange i kilderne frem til 1595.

Men en helt almindelig bonde kan Vitus Bruun dog ikke have været. Først og fremmest blev datteren gift ind i den rige Bering-slægt, og som fuldmægtig i retssager kunne han både læse og skrive.

Det viser fx hans det referat han selv skrev fra retssagen den 29. september 1597, som var led i "Laurids Pedersens tiendesag".

Nedstammede Vitus fra den adelige Vitus Brun?

Der findes en ældre person ved navn Vitus Brun, som tilhørte den fattige lavadelsslægt, der tidligere blev kaldt Kongstedlund-Brun'erne, hvilket er påvist som en fejl. Slægtsforskeren Anton Blaaberg peger på, at der måske kunne være en forbindelse mellem ham og "vores" Vitus Bruun. Denne Vitus Brun nævnes første gang 1536 i Christian 3's store forfatningsreces ved slutningen af Grevens Fejde og Reformationens indførelse. Her var han blandt de adelige indbyggere i Ribe Stift.

Det eneste man ellers ved om ham er, at han under Ditmarskerkrigen i 1559 var skibshøvedsmand i flåden. Krigen undervang de lokale bønder i området, som i århundreder havde holdt på deres selvstændighed, og modsat sig forskellige forsøg på at sikre sig overherredømme fra forskellige herskere. Fra 1559 blev området underlagt hertugerne af

Eske Brock (1560-1625) en meget rig godsejer, rigsråd og lensmand. (Maleri på Gl. Estrup).

Vitus Bruun var blandt andet fuldmægtig for pastor Laurids Pedersen. Her skrivepult fra Den Gamle By.

Brusk Herred på kort fra Generalstabens Topografiske Afdeling omkring 1900.

Slesvig-Holsten. Desuden var det 1563 også planen, at Vitus skulle føre et orlogsskib, men hans navn ses senere slettet, så muligvis er han død i perioden mellem 1559 og 1563.

Denne Vitus Brun var søn af væbneren Oluf Vedtsen (før 1490-1529/1536, som boede i Håstrup i Smidstrup Sogn i det senere Vejle Amt. Oluf optrådte i flere dokumenter som adelsmand i perioden mellem 1511 og 1525, men i 1529 fremstår han nærmest som bonde som den første af de Otte Mænd i et tingsvidne af Brusk Herredsting. Det var ikke ualmindeligt på den tid, at en adelig person "faldt tilbage" i bondestanden af økonomiske eller andre grunde.

Oluf Vedtsen var igen søn af væbneren Weyt Pedersen (senest 1440-måske omkring 1496/1501,

der også boede i Håstrup. Han nævnes i kilderne i perioden 1465-1496 og var blandt andet en tid herredsfoged i Brusk Herred, som senere kom under Koldinghus Len og efter det Vejle Amt. Men om der er en forbindelse til den yngre Vitus Brun, er altså usikkert.

Detalje fra Braunius kort over København fra 1582 med fokus på tre krigsskibe. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Præst med beskyttelsesbrev

Kirsten Høegs ældste kendte forfar var præst lige efter reformationen og udstyret med et kongeligt beskyttelsesbrev. Hendes far og farfar var rådmænd og borgere i Viborg. Navnene på hendes mor og andre kvindelige aner kendes ikke.

Peter Berings mor var Kirsten Christensdatter Høeg (1555-1635). Hun nævnes som ejer af en gård i Høgild, der ligger 8 kilometer nordvest for Karup.

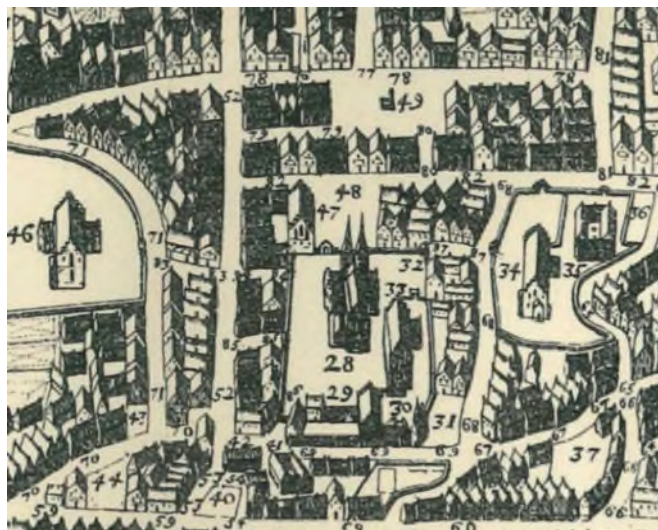
Efter at Kirsten Høegs første mand, Peder Jensen Bering, døde i 1590, blev hun gift med Jacob Lauridsen Skriver i Viborg (død 1611) og tredje gang med Villads Nielsen Brøns (død 1637), der var læsemester og kannik ved domkapitlet i Viborg. Hun blev begravet i den nu nedrevne Gråbrødre Kirke, hvor Peder Bering, Villads Brøns og Kirstens fælles ligsten lå i altergulvet.

Borger i Viborg

Kirsten Høeg er eneste kendte barn af Christen Jensen Høeg (eller Høg). Der findes ikke mange informationer om ham, men han nævnes som borger i Viborg, og døde den 23. februar 1583 i Ribe. Hendes mors navn kendes ikke.

Christen Høeg var søn af rådmand i Viborg, Jens Nielsen Høeg, der boede i Sct. Hansgade, og blev omtalt i 1538.

Jens Høeg var også far til Anna Jensdatter Høeg (død 22. oktober 1580, der var gift med Jens Nielsen Bloch, som var præst ved Domkirken i Viborg. Blandt deres efterkommere var et meget stort antal præster og ledende embedsmænd - blandt andet i slægterne Paludan og Blichfeldt.

Viborg Domkirke på Resens Atlas fra 1677, viser dog nok situationen fra nogle årtier før, hvor byen var lidt større. Fx var en del af de viste kirker nedlagt. (Resens Atlas, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Niels Høeg var sognepræst lige efter reformationen. En alterbordsforside fra 1561 i Torslunde Kirke viser de lutherske kirkelige handlinger. Her ses desuden, hvordan præsterne og menigheden var klædt. (samlinger.natmus.dk).

Præst efter reformationen

Jens Høeg var søn af Niels Jensen Høeg, der omkring 1537 var sognepræst i Vindum, som ligger syd for Viborg, tæt på Bjerringbro. Det var altså lige efter reformationen, hvor præstens rolle ændrede sig, og forventedes også at blive gift, men Niels Høegs kones navn kendes ikke.

Han fik i 1547 kongeligt beskyttelsesbrev af Christian 3. sammen med Jens Høeg, Thøger Høeg og Peder Høeg, som det formodes var hans brødre, men de nævnes ikke i andre kilder. Det vides ikke, hvorfor de havde søgt og fået kongens beskyttelse.

Præsteslægt med rødder i Viborg

Karen Aagaard, der var gift med Jens Jørgensen Seerup, stammede fra en slægt, som fra årene efter reformationen besad en række gejstlige embeder i Viborg og omegn.

Torvedag Viborg omkring 1830, men det har nok mindet om situationen, da Seerup familien var købmænd, toldere og rådmænd. (Kunstner: Martinus Rørbye, (1803 – 1848) open.smk.dk).

Christen Jensen Seerup var søn af Jens Jørgensen Seerup (ca. 1610-1685) og Kirsten Lauridsdatter Aagaard (1618-1665).

Jens Seerup var byfoged 1643-1668 og efterfølgende rådmand i Viborg.

Han fik den 21. januar 1669 skøde på Restrup Hovedgård, som var på 24 tønder hartkorn, og Hvam Kro, der havde et jordtilliggende på 4 tønder hartkorn. Skødet var udstedt af hans kone, Kirsten Aagaards moster, Karen Andersdatter Schytte "*salig Alexander Romors*" (Rumohrs), som boede i Nykøbing Falster. Hende kan man læse mere om nederst i dette indlæg. Hovedgården og kroen blev i familien i nogle generationer, som nævnt tidligere.

Hans baggrund kendes ikke, mens Kirsten Aagaard var datter af Laurids Jensen Aagaard, (1575/1580-efter 1628), og Maren Andersdatter Schytte (ca. 1580-1671).

Tre sønner

Laurids Aagaard og Maren Schytte havde også tre sønner.

Den ældste, Anders Lauridsen Aagaard (1609-1661), var sognepræst i Ørum, Viskum og Vejrum og far til tre døtre med sin kone, Mette Pedersdatter Ostefeld. To af døtrene blev gift med præster, hvoraf den ene blev biskop i Norge, og den tredje var gift med en embedsmand.

Den anden søn, Niels Lauridsen Aagaard (1612-1657), var ugift og havde en meget omfattende karriere. Han var præst i Faxe, professor, filosof, forfatter – blandt andet til digte græsk og latin, rektor for Herlufsholm samt bibliotekar ved Sorø Akademi.

Prædikestolen og altertavlen i Vejrum Kirke er i renæssancestil fra begyndelsen af 1600-tallet. (Foto: Calvin, via Wikimedia Commons).

Præst og menighed i 1600-tallet, via Wikimedia Commons).

Den yngste af sønnerne, Christen Lauridsen Aagaard (1616-1664), var digter, provst ved Universitets-kommunitet i København, rektor i Ribe og far til Søren Aagaard, der var præst på Rømø. Og også blandt hans efterkommere var der mange præster.

Generationer af gejstlige

Laurids Aagaard var først residerende kapellan ved Viborg Domkirke – det vil sige, at han var sidestillet med kirkens sognepræst og delte kirken med ham. Derefter var han sognepræst ved Viborg Gråbrødre Kirke fra 1608 til 1628.

Hans far var Jens Aagaard (død 1590/99), som var sognepræst i Langå-Tårup-Vinge. Hans mor, Kirsten Lauritsdatter Libbert, var datter af Laurits Christensen Libbert.

Begge forældres baggrunde er også ukendte, og man kender heller ikke årstallene for deres fødsler eller død. Eller

hvilket erhverv, Laurits Libbert havde.

Præst i Viborg

Marens forældre var var Anders Olufsen Schytte (ca. 1535/1540-1592) og Anna Nielsdatter Juul.

Anders Schytte nævnes som residerende kapellan ved Viborg Domkirke 1567, ligesom sin svigersøn. Senere efterfulgte han sin far, Oluf Nielsen Schytte, som hjælpepræst – eller compastor – ved Gråbrødre Kirke i perioden fra 1577 til 1592.

Anna Nielsdatter Juul blev efter Anders Schyttes død gift med Ambrosius Hansen, der var sognepræst ved Ålborg Vor Frue Kirke til sin død i 1601 eller 1602. Se mere om hendes familie i kapitlet “Gejstlige med adelige aner”.

Slægt i Jylland og Norge

Anders’ far, Oluf Nielsen Schytte, havde desuden været rektor i Viborg 1540-1554 og nævnes som kannik i 1553. Han var stamfar til en stor jysk præsteslægt og til slægten Schytte i Norge. Oluf Schytte havde to sønner ud over Anders. Den ældste var Peder Olufsen Schytte.

Nummer to, Niels Olufsen Schytte (ca. 1530-1601), var præst i Kobberup-Feldingbjerg og havde to sønner med sin kone, Karen Kjeldsdatter Trane, som begge hed Anders, og for at skelne mellem kaldes de to mænd for “den ældre” og “den yngre”.

Den gamle Gråbrødre Kirke fik våbenhus i 1572, tårn 1760 og blev solgt og revet ned i 1830. (Det Kgl. Biblioteks Billedsamling).

Den ældre Anders havde en søn, der blev præst og begge den yngre Anders' to sønner var præster. Mange af deres efterkommere førte traditionen med præstegerningen videre.

Bror i Brorstrup

Oluf var formentlig bror til præsten i Brorstrup i Himmerland, Mads Nielsen Schytte. Hans søn, Christen Madsen Schytte, efterfulgte sin far som præst i Brorstrup.

Også blandt Christen Schyttes efterkommer var der mange præster. Hans oldesøn, Anders Nielsen Schytte (1583-1631), var dog læge og hofmedicus for enkedronning Sophie af Mecklenborg på Nykøbing Slot, hvor han døde af pest. Det var hans datter, der var den "moster", som nævnes som udsteder af skøde til hendes slægtning, Kirsten Lauridsdatter Aagaard (Datter af Maren Schytte) og hendes mand, Jens Jørgensen Seerup. Den Karen Andersdatter Schytte (ca. 1605-1697), der var tale om, var gift fire gange. Med købmand og rådmand i Nykøbing, Oluf Nichelsen Lundt (1600-1738), borgmester i Nykøbing, Knud Bentzen (d. 1660), Alexander Pedersen Ruhmor (d. 1662/1664), som blandt andet var konstitueret amtmand over Møn og endelig med Casper Wichmann.

Til venstre: Anders Schytte og Gertrud Henriksdatter i Nykøbing Falster kirke. Til højre: Karen Andersdatter Schytte (ca. 1605-1697) og to første mænd: Oluf Nichelsen Lundt og Knud Bentzen samt børn. (Ancenstry.com).

Baggrund i Løgstør

Om Mads og Olufs far, Niels Schytte, vides det kun, at han stammede fra Løgstør.

Byen ved Limfjorden havde udviklet sig fra et fiskerleje, der i 1523 fik rettigheder som toldsted. Ålborg bekæmpede byens bestræbelser på at få købstadsrettigheder og 1598 blev der fx nedlagt kongeligt forbud mod Løgstørs spirende handel med kornvarer og isenkram. Byen fik købstadsrettigheder i 1900.

Gejstlige med adelige aner

Præsteslægt og gammel dansk uradel samlede sig i Maren Schyttes aner.

Universitetet i Wittenberg i 1600-tallet, via Wikimedia Commons.

Maren Andersdatter Schyttes mor, Anna Nielsdatter Juul, var datter af Niels Sørensen Juul og hans første kone, Anna Martini.

Det fremgår af Anna Martinis ligsten, som blev indmuret i væggen i det sydlige vesttårn på Viborg Domkirke, at hun døde i 1566. Hendes baggrund kendes ikke.

Marens far, Niels Juul var i 1533 blevet immatrikuleret i Wittenberg som magister.

I takseringen i 1543

nævnes han til Willestrup, og han svarede 193 mark i skat. Han fik den 23. september 1558 et kannikedømme i Viborg, det vil sige, at han var præst ved domkirken. Og han fik desuden Sime præbende, som *“mester Splid Fasti havde opladt for ham”*. Et præbende var en indtægt af jordegods, som tilhørte en institution (kirke, universitet eller lignende), og det var altså herfra han fik sin indtægt, mens han var i embedet. To år senere blev han rektor ved Viborg skole og var senere lektor samme sted frem til 1574.

Strid med Karen Krabbe

Niels Juul nævnes 1569 i en strid, som han førte på kapitlets vegne mod Christian Sael. Sagen handlede om skellet mellem Limegård og Bavns gård. Det var også på kapitlets vegne, at han samme år førte sag mod Karen Krabbe, Niels Skeels enke, om fiskeriet i Ørregårds Å.

Han fik 4. marts 1570 kongelig stadfæstelse på et mageskifte, hvorved han erhvervede sin anden kones fars mere eftertragtede præbende, og blev 1574 forlenet med kronens part af kongetienden af Hjerck Sogn i Harre Herred – han fik det altså som indtægt.

Niels Juul var blevet gift anden gang 19. september 1568 med Anne Kjeldsdatter Juul, som var datter af viborgbispens Kjeld Juul. I det andet ægteskab fik Niels sønnen Søren Nielsen Juul, som var rektor på Ålborg Latinskole og efterfølgende sognepræst i Nibe. Han var far til to sønner.

Adelige aner

Niels Juuls forældre var Søren Nielsen Juul, hvis mor var den adelige Mette Pedersdatter Glob Due og hans mor var Dorthe Skiernov, som også var af adelig familie.

Karen Globsdatter Krabbe med døtrene Ingeborg og Dorthe Skeel på den ene halvdel af hendes og manden, Niels Skeels epitafium i Vinderslev Kirke fra 1564.

Danmark i middelalderen - opløsning og genopbygning

Bagtæppet for historierne om de adelige familiers ageren og involvering i det politiske og økonomiske liv i det danske kongerige, var interne magtkampe i kongefamilien, kampe med kirken og kampe mod udenlandske magter.

Middelalderens Danmark var et landbrugsland præget af store godsejerslægter. Det var disse godsejere, der i løbet af middelalderen blev kaldt herremænd, det vil sige, at de gjorde krigstjeneste for kongen og til gengæld kunne råde over deres godser uden at betale skat til kongen.

Slaget ved Grathe Hede nær Viborg i 1157. (Illustration: Lorenz Frølich (1820-godser uden 1908) i Nordens Historie, af Niels Bache).

Ligeledes havde adelen de ledende poster i kongens administration, men også inden for den katolske kirke. Og fra middelalderens begyndelse var de danske adelsfamilier - stormændene - en del af den europæiske elite.

De følgende kapitler handler om de adelsfamilier, som Niels Kristian Christensens aner tilhørte. Indtil starten af 1500-tallet var adelen en relativt åben gruppe, hvor kongen kunne adle folk, som havde gjort sig fortjent til det. Først fra 1671 blev der indført titler som grever og baroner i Danmark, og mange af de gamle uradelsfamilier var enten uddøde i mandslinjen eller var ikke på god fod med enevoldskongerne. Familier som Friis, Juul, Thott og Rosenkrantz, var blandt dem, der fik titler.

Magtkampe og drab i kongefamilien

De danske stormænds drab på Knud 4. den Hellige i 1086 satte et foreløbigt punktum for udbygningen af den danske kongemagt. Kongerne måtte herefter sørge for at tilgodese stormændenes og gejstlighedens interesser for at beholde magten.

Frem til midten af 1100-tallet blev kongemagten yderligere svækket af strid i Svend 2.

Estridsens efterslægt. I 1131 dræbte kongesønnen Magnus sin rival Knud Lavard, og voldsperioden afsluttedes først 1157, da Knud Lavards søn, Valdemar 1. den Store, overvandt sine konkurrenter og besteg tronen.

Valdemars segl tegnet af Karl Georg Jensen (1851-1933), via Wikimedia Commons).

Opløsning fra 1241

Efter kong Valdemar 2. Sejrs død i 1241 fulgte næsten 100 år med nye stridigheder og opløsning af riget.

Rivaliseringer inden for kongehuset førte til to kongemord. Det første var i 1250, hvor hertug Abel af Sønderjylland, lod sin bror Erik 4. Plovpenning dræbe på øen Slien.

Erik Menved og Ingeborgs gravplade i Ringsted. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Det andet skete i 1286, da Erik 5. Klipping blev myrdet af sine egne mænd i Finderup Lade i Jylland.

Samtidig lå kongeslægten i bitter kamp med de to ærkebiskopper Jakob Erlandsen og Jens Grand, som også var involveret i kampen om magten i rigerne.

Ekspansion slog fejl

Under Erik 6. Menved omkring år 1300 førte forsøgene på ekspansion i Nordtyskland sammen med tyngende udgifter til hof og borgbyggeri til, at kongen optog store lån. Det var svært at få inddrevet skatter, så eneste alternativ blev pantsættelse af len og land.

Allerede i 1325 var omkring halvdelen af lenene pantsat, og i de kongeløse år mellem 1332 og 1340 var hele riget under holstensk eller svensk herredømme.

Kongemagten var en skal uden indhold.

Stænderdelt stat

Samtidig blev det danske samfund i denne periode opdelt i tydelige stater: Adel, gejstlighed, borgere og bønder.

Herremændene blev en veldefineret militær og jordejende klasse med skattefrihed, der gradvis tog den europæiske høviske ridderkultur til sig.

Gejstligheden skilte sig også ud, og det samme gjaldt byerne. Men i statens styre var det fortsat kun højadel og kirkeledere, der gjorde sig gældende. Det skete først og fremmest på de rigsmøder, der kaldtes hof (danehof). Her blev skatter bevilget og tiltrædende konger måtte underskrive håndfæstninger, der garanterede adelens og kirkens privilegier.

Genrejsning fra 1340

Pesten kom til Danmark i 1350 og kostede en meget stor del af befolkningen livet. Pesten kom igen i 1360 og fra 1368 til 1369 og udløste krise og sociale forandringer – blandt andet lå mange marker og gårde øde på landet. Samtidig arbejdede Valdemar 4. Atterdag på at samle de pantsatte dele af riget.

Margrethe I. og efterfølgere

Efter Valdemars død i 1375 blev hans datter Margrethes søn, Oluf, valgt til konge i Danmark, og hun overtog styret i hans navn. 1387 lod Margrethe sig hyldes som hersker over Danmark og året efter blev hun valgt til regent i Norge og Sverige.

Niels Kristian Christensens aner blandt adelsfamilierne kan følges fem til slutningen af 1500-tallet, hvor de "overgik" til gejstlige slægter og købmand og rådmandsfamilier i Viborg. Og det handler de følgende kapitler om.

Kobbertryk af Doctor Schnabel, en pestlæge i Rom, via Wikimedia Commons).

Hedegårdslinjen af slægten Juul

Den såkaldte Hedegårdslinje af adelsslægten Juul havde i 1400- og 1500-tallet flere godser på Djursland og i Østjylland.

Niels Sørensen Juul, som vi sidst så i kapitlet ""Gejstlige med adelige aner" var søn af godsejeren Søren Nielsen Juul (d. 1535) og Dorte Iversdatter Skiernov.

Søren Juul havde arvet tre herregårde fra sine forældre, Niels Juul og Mette Pedersdatter Glob (Due), hvis familie omtales i ”Aner på i Thy og på Mors”.

De to af gårdene lå tæt ved hinanden i det nordlige Djursland, nemlig Hedegård i Glesborg Sogn og Østergård i Fjellerup Sogn. Den tredje lå noget længere væk, nemlig hovedgården Hoved i Ørridslev Sogn nord for Horsens.

Slægten Juuls våben. (Anders Thiset – Danmarks Adels Aarbog 1890, via Wikimedia Commons).

Samlede herregårde

Desuden ser det ud til, at Søren Juul ejede forskellige andre

herregårde. Fx underskrev han sig med ”til Volby” – som sandsynligvis er Voldbygård i Voldby Sogn – da han den 29. april 1476 var vidne for Axel Jepsen Thott til Støvringgård. Og den 22. juni 1500 fik han vidne af Djurs Nørre Herredsting på, at han havde besiddet Hedegård og godset i Skærbæk ”ulast og ukiert”. Ligeledes købte han samme år gården Hodsager i sognet af samme navn.

Et af Søren Juuls godser var Villestrup, som ses på maleri fra midt i 1800-tallet (Rasmus Henrik Kruse, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

To år senere fik han lovhævd på gods i Hindsted Herred – heriblandt Nørre Villestrup.

Herudover købte han samme år ejendom i Hoved og udstedte 1507 pantebrev på to gårde samme sted. I 1530 pantsatte han alt sit gods i Hoved til biskoppen i Århus, Ove Bille.

Otte Krumpen var marsk og medlem af rigsrådet.

Han skiftede 13. april 1491 på sin kones vegne med hendes halvbror, Markvard Iversen Skiernov, i forhold til den del af Mejlgård, som hun ejede.

Samme år tog han lovhævd på sin ”påboende hovedgård Østergård”. Lovhævd var en måde at bevise, at man ejede jord eller ejendom ved hjælp af edsvorne mænd.

Desforuden var Søren Juul tingsvidne på Nørre Djurs Herredsting flere gang. Han nævnes den 12. september 1492 samt 1505 og 1507. Herudover vidnede han den 4. August 1515 på Viborg Landsting og var i 1520 granskede han i Udbyover Kirke sammen med en række andre godsejere sagen mellem Otto Krumpen og mænd i Gjerlev Herred nær Randers. Sagen handlede om en vejstrid i forbindelse med hans anlæg af en ny borg. Otto Krumpen. Han var bror til den sidste katolske biskop, Stykke Krumpen over Børglum Stift.

Tingsmand og foged

Sørens forældre var Niels Sørensen Juul, til Hedegård og Hoved, og Mette Pedersdatter Glob Due, til Østergård.

Niels Juul lå 1458 i strid med biskop Jens Iversen Lange i Århus om en mark i Hoved, og samme år lod han ”læse beseglede breve på Hoved og Hoved mark”. Desuden vides det, at han den 28.

januar 1459 beseglede fru Karen, Esge Hops enkes gælds-brev til Erik Ottesen Rosenkrantz. Tre år senere var han foged på Kalø for rigshofmester Otte Nielsen Rosenkrantz (død 1477), og samme år fik han overdraget en gård i Hoved fra Anne Mogensdatter Munk til Boller. I 1464 var han tingmand på Hald Herredsting og tingsvidne på Voer Herredsting, hvor han blandt andet bekræftede, at Niels Sørensen “som kaldes Juul”, med kongens og Anne Munk på Bygholms “vilje og minde” havde købt gods i Hoved.

Nogle år senere ejede han Hedegård, og endelig var han den 22. oktober 1467 til stede på Mols Herredsting som Erik Ottesens embedsmand.

Niels Juul var blandt andet foged på Kalø på Djursland. (Foto: Old Dane, Wikimedia Commons).

Stifteren af hedegårdslinjen

Niels Juuls far var Søren Jensen Juul (d. ca. 1457), der regnes for stifteren af Juul-slægtens Hedgårdslinje, som fik sit navn efter en lille for længst forsvundet hovedgård, Hedegård i Glesborg Sogn i Mols. Hans mor var ifølge Danmarks Adels Årbog Anna von Strahlendorff eller Hvide, Hendes fars navn er ukendt men hendes mor var muligvis et medlem af slægten Krummedige.

Hans to brødre, Jens og Christen, kendes, fordi de efter farens død solgte al deres ejendom i Hoved til ham. Det samme gjorde søsterens mand, Anders Henriksen.

Søren Juul var søn af Jens Iversen Juul, som døde efter 1408. Hans mors navn kendes ikke, men måske var hun årsagen til farens tætte forbindelse til slægten Munk?

Juul-slægten havde godser i Fjellerup og Glesborg sogne, som ses side om side på kortet over Djurs Nørre Herred. (Kort: Svend-Erik Christiansen, via Wikimedia Commons).

Kaas-Sparres våben.
(AndersThiset – Danmarks Adels Aarbog 1899, via Wikimedia Commons)

Tingsvidne

Jens Juul var den 23. september 1391 vidne på Gislum Herredsting – sammen med en række medlemmer af slægten Munk – for Peder Andersen Munk Tornekrandts til Hedegård i forbindelse med, at Vide Videsen og hustru Elisabeth (tidligere gift med Torkil Pedersen) havde pantsat gården Hessel til ham.

Året efter var han vidne på Slet Herredsting for Anders Glob til Brøndumgård og Povstrup sammen med flere medlemmer af slægterne Munk og Lange. Den 17. september 1394 ses han igen i kilderne som vidne – igen sammen med medlemmer af slægterne Munk og Lange. Det var på Slet Herredsting, hvor de bevidnede, at Anders Glob overdrog Peder Andersen Munk alt sit Pantsatte gods. To år senere var han vidne på Slet Herredsting, og han vidnede igen samme sted i 1397 for Peder Munk. Sidste gang han ses i kilderne, var da han i 1408 skrev til vitterlighed.

Vitterlighedsvidne

Jens Juuls far var Iver Nielsen Juul til Troelstrup, som døde efter den 26. marts 1386. Han satte den 26. marts 1380 sit segl under et pantebrev på gods i Djørup, som Niels Jensen Panter af Klæstruplund havde udstedt til Peder Andersen Munk Tornekrandts til Hedegård. På det tidspunkt kaldes han "Yuari Nicolai de Truelstorp".

Kun kendt af navn

Iver Juuls far og farfar, Niels Maltesen Juul og Malte Nielsen Juul, er kun nævnt af navn, og det vides ikke, hvad der var afgørende for, at slægten i deres tid var faldet tilbage til lavadlen. Malthe Juul var søn af Niels Juul og sandsynligvis en kvinde fra Kaas Sparre-slægten, hvis fornavn

Malte Nielsens sejl 1355.

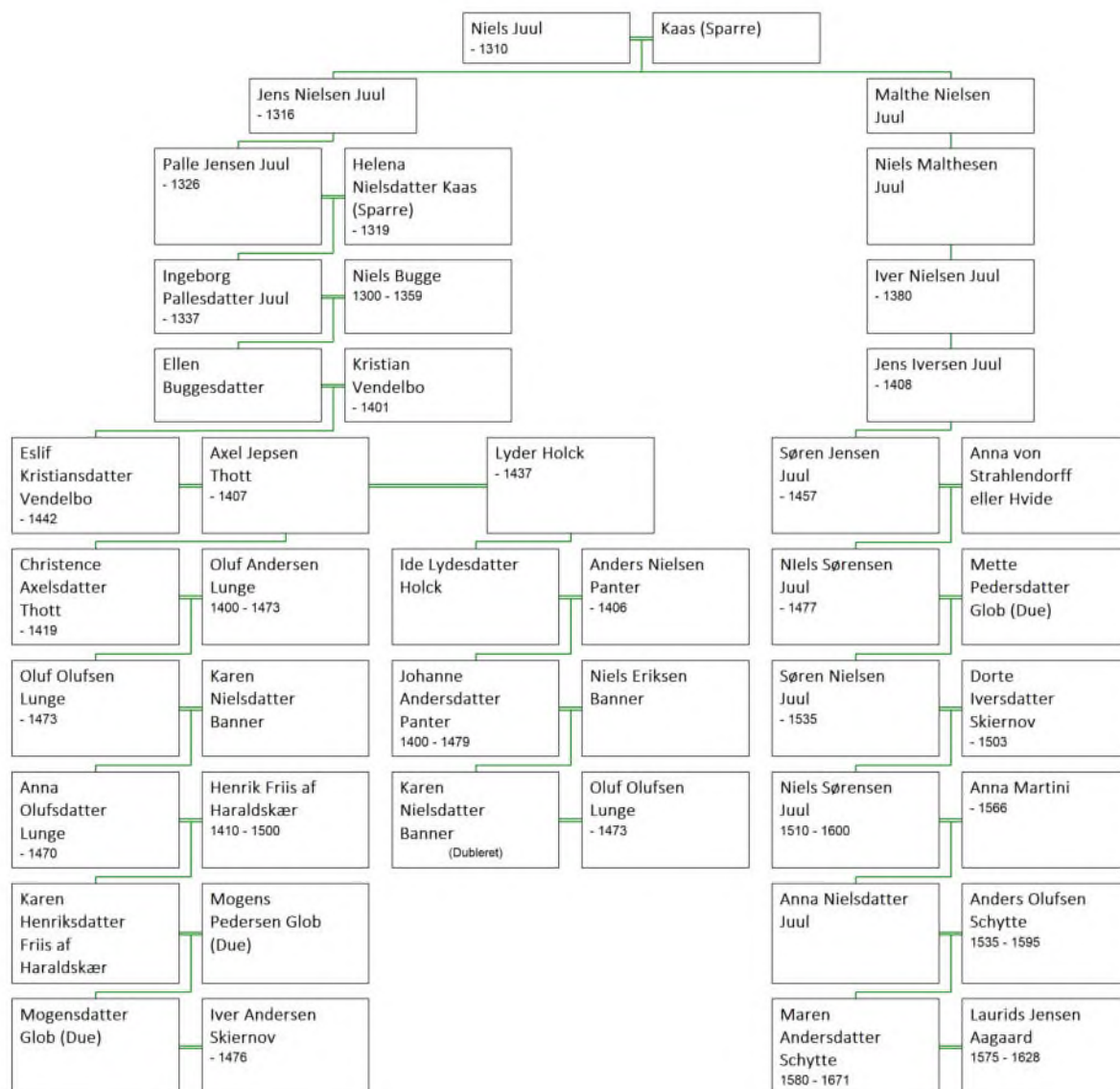
ikke kendes. Niels Juul af Jylland nævnes 1285 blandt de ti af landets fornemste mænd, der beedigede, at Als hørte til kongeriget.

Hans søn, Esger Juul (død 1325), var kannik i Ribe, stod på Erik Menveds side i striden med Jens Grand, blev 1306 biskop af Århus og 1310 ærkebiskop i Lund og deltog året efter i koncilet i Vienne. Efter et åbent brud med kong Erik flygtede Esger 1317 til Hammershus, hvorfra han lyste kongen i band, og sidst på året rejste videre til Pommern. Han sluttede fred med Christoffer I, som han dog heller ikke kom til at stå i noget godt forhold til.

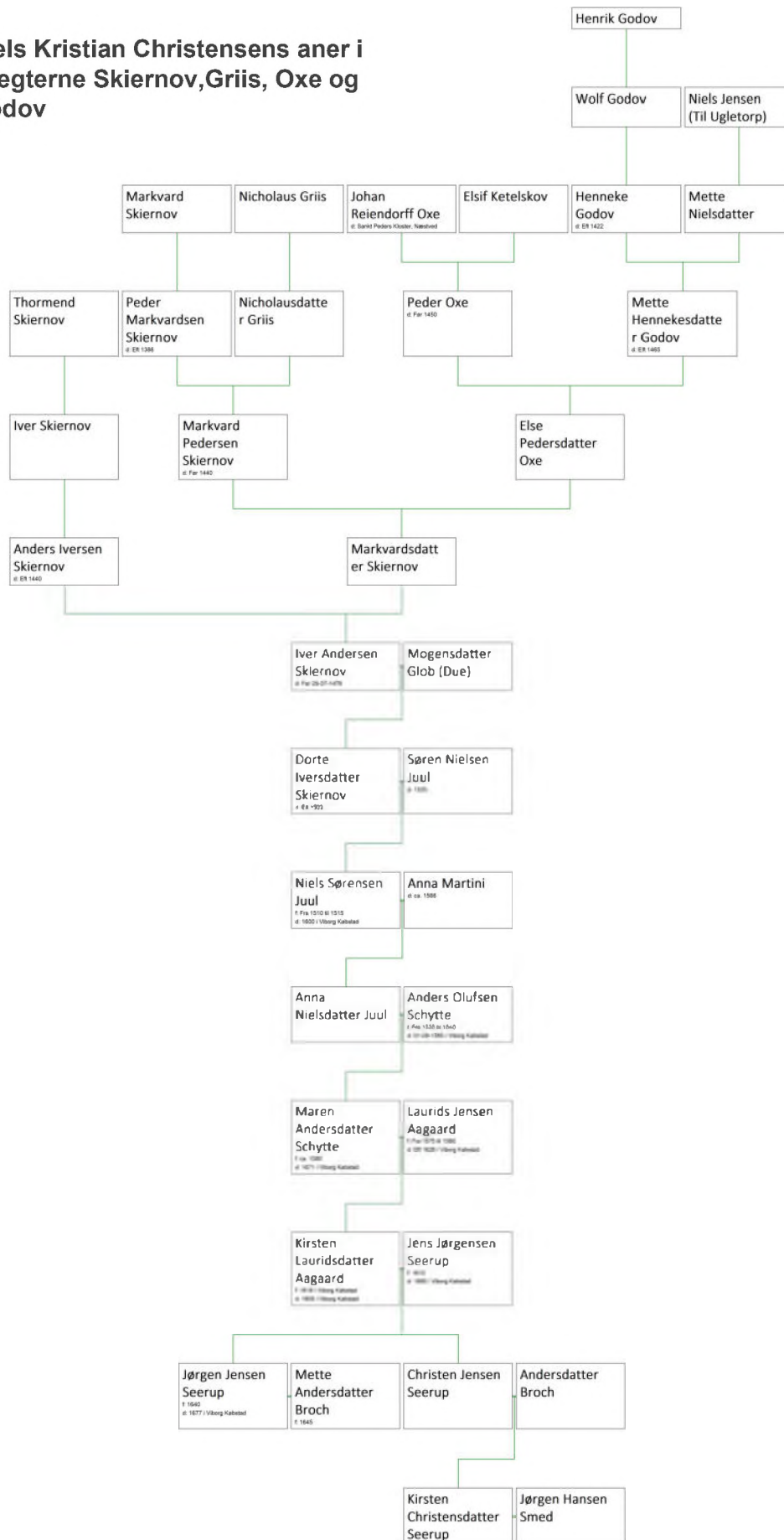
Esger Juul som biskop.

Efterkommere efter Niels Juul

Niels Kristian Christensens aner i slægterne Skiernov, Griis, Oxe og Godov

Høvedsmænd i hele landet

Dorthe Skiernovs fars aner var en typisk landadelsfamilie, hvor man giftede sig med andre adelsfamilier fra hele landet. De ses i kilderne, når de bevidnede juridiske akter på herredstingene, selv besejlede eller købte nye jorder. En enkelt gren – Oxerne – var høvedsmænd og deltog altså i landets administration.

Dorthe Skiernov, som var gift med Søren Juul, var datter af Iver Andersen Skiernov til Mejlgaard, der døde den 26. juli 1476.

Hendes mors navn kendes ikke, men ifølge Danmarks Adels Årbog var hun muligvis datter af en mand ved navn Mogens Glob Due eller Mogens Pedersen Glob og Kirsten Henriksdatter Friis af Haraldskær.

Velbyrdig svend

Iver Skiernov overtog blandt andet Mejlgård efter sin far. Han nævnes i 1440 som foged på Mariager Kloster og kaldes en "velbyrdig svend".

Han var 1453 med til på Smørum herredsting at bekræfte, at Albrecht Barfod af Alsted havde gods i Herlev samt at samme Albrecht og Erik Persen havde ret i, at der aldrig var blevet gjort indsigelse mod skiftet mellem Niels Jensen, Per Jensen og deres søstre.

Herregården Mejlgård kom han i besiddelse af som følge af skiftet efter sin mulige morfar, Marvard Skiernov.

Tre år senere købte han en gård i Hemmet af Jørgen Krumpen og gav den 1467 til Mariager Kloster.

Iver var i live den 25. november 1468 men var død 29. juli 1476, da Erik Pedersen af Fjellerup gjorde lovhævd på Dybkjærs eng på vegne af Axel Jepsen Thotts børn. Det vil sige, at de ved hjælp af edsvorne vidner, fik bekræftet, at Thotts børn havde ejendomsret til engen.

Skiernov II

Iver var søn af Anders Iversen af linjen Skiernov II. Anders døde efter 1440, og var som sin søn ejer af godset Mejlgård. Han ses i kilderne, da han ved flere lejligheder skrev til vitterlighed ved at besejle dokumenter.

Slægten Skiernovs våben. (Illustration: Danmarks Adels Aarbog 1916, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

Første gang var i 1417 sammen med biskop Peder af Ribe, 1432 gjorde han det sammen med sin svoger Barfod og Terkel Pedersen af Føvling, og 1440 bekræftede han sammen med sin svoger det gavebrev, som Markvard Skiernov havde udstedt til Domkapitlet i Århus.

Ivers mor var muligvis en datter af Markvard Pedersen Skiernov og Else Pedersdatter Oxe.

Griis fra Djursland

Markvard Skiernov var søn af Peder Markvardsen Skiernov, som døde efter 1386, og en datter af Nicholaus Griis, til Mejlgård, der må være død efter 1386.

Ifølge Danmarks Adels Årbog var der tale om "En ældre Niels Griis, som før 1345 ejede Mejlgård på Mols". Der opstilles desuden en teori om, at der måske er tale om samme slægt som Griis af Slagelse.

Mejlgård ligger på den nordlige del af Djursland, hvor naturen er langt barskere, end det bakkede og frodige Syddjurs.

Den nuværende hovedbygning er fra 1880'erne og ligger lidt nordligere end den middelalderlige gård, hvor der endnu er et gammelt voldsted bevaret.

Griis-slægtens våben. (Danmarks Adels Årbog, 1895, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

Oxe fra Asserbo

Tilbage til Else Oxe, så boede hun 1471 på Mejlgård, og skødede på det tidspunkt gods til Mariager Kloster. Men de samme informationer findes om barnebarnet, Else Pedersdatter Skiernov, så måske er der tale om en forveksling mellem de to.

Else Oxe var datter af Peder Oxe til Asserbo, der døde før 1450, og Mette Hennekesdatter Godov til Asserbo i Nordsjælland. Mette døde efter 1465.

Helsingborg Slot på en detalje på Georg Bauns kort over Helsingborg by fra 1589. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Peder Oxe ses 1420 som rigsråd og to år senere som høvedsmand – det vil sige en slags lensmand – på Søborg Slot. Desforuden var han 1425 og 1435 høvedsmand på Helsingborg og året efter på Krogen - en borg, der senere blev bygget om til Kronborg.

I 1436 var han ligeledes anfører for den hær, der blev sendt mod Engelbrecht Engelbrechtsson, som

ledede et oprør i Darlarne i Sydsverige. Peder var en tro tilhænger af Erik af Pommern og opgav først i juli 1440 slottene Krogen og Helsingborg til kong Christoffer.

Oxe eller Reindorff

Peders far var Johan Oxe, som i Adelsårbogen også ses som Johan Reindorf og Johan I. Reindorff Oxe. Hans mor var Eslif Ketelskov, om hvem det eneste man ved, er, at hendes våben var en ugle. De blev begge begravet i Sankt Peders Kloster i Næstved, men tidspunktet er ukendt.

Ifølge nogle teorier var slægtens oprindelige navn Reindorff, som blev skiftet ud, efter den var indvandret fra Franken. Men navnet Reindorff er hverken fundet i samtidige kilder i Danmark eller Tyskland. Derimod menes det, at der levede en slægt med navnet Oxe i Franken. Det sidste medlem af denne linje var Jørgen Pancratz Oxe til Guntzendorf, som døde i 1564.

Hertil kommer, at der ifølge Dansk Adels Årbog, er flere ting, som peger i retning af, at den danske Oxe-slægt var en linje af den frankiske slægt. For det første var deres våben ens. For det andet gjorde rigshofmester Peder Oxe på egne og sin bror Albrechts vegne krav på Jørgen Paneratz Oxes godser, som var len under biskopperne af Würzburg og Bamberg.

Peder Oxe kaldte desuden Jørgen sin *"lieber Vetter und Schwerdt-magen"*, og denne erklærede før sin død, at han ingen nærmere arvinger havde end Peder Oxe. Men arvekravet blev ikke imødekommet.

Slægten Oxe menes at have taget sit navn efter sit våben, som var en gående rød okse i sølvfelt og på hjelmen en halv opspringende rød okse. (Danmarks Adels Årbog, 1907 Anders Thiset (d. 1917), Via Wikimedia Commons).

Godov-våbenskjoldet (Kilde: Danmarks Adels Årbog 1894, Anders Thiset d. 1917, via Wikimedia Commons)

Else Oxes mor, Mette Godov, var datter af Henneke Godov (død efter 1422 og Mette Nielsdatter.

Henneke kom 1362 til Lolland, hvor han 1394 sammen med sin svoger, Jens Jakobsen Skave, holdt skifte over deres hustruers gods. Henneke og Mette fik ved den lejlighed hovedgården Ugestorp, der havde tilhørt hendes forældre.

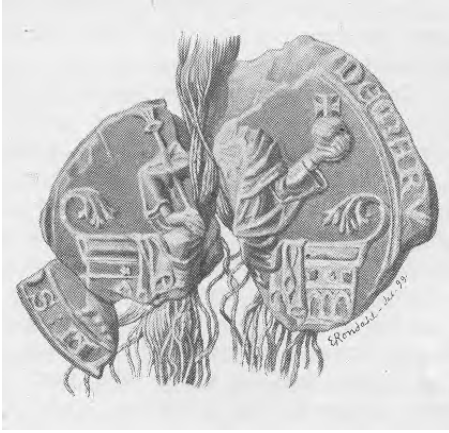
Han solgte 1398 godset i Åmose på Fyn til sin svoger. Den 14. oktober samme år blev han betegnet som ridder, da han var til stede på kongens retterting på Ingestofte. Sidste gang han ses i kilderne, var da han i 1422 satte sit segl under et dokument, der var udfærdiget på Søborg Slot i Nordsjælland.

Hennekes far, Wolf Godov, stammede fra Reinfeld i Stormarn, der ligger i hertugdømmet Holsten.

Wolf nævnes 1342 i de holstenske grevers fejde med kong Valdemar. Hverken Wolfs kones eller mors navn kendes, men hans far var Henrik I. Godov, der var ridder i Reinfeld. I 1320 var Henrik til stede ved arvedelingen mellem grev Johann 3. af Holstein-Kiel (Død 1359) og hans fætter grev Adolf 7. af Holstein-Schauenburg i Schaumburg og Pinneberg (1297-1353).

Johan af Holsten-Kiels segl (via Wikimedia Commons)

Kong Valdemar 3. Eriksen var hertug af Sønderjylland, da han 1326 blev indsat som konge i stedet for Christoffer 2. 1329 blev Christoffer genindsat på tronen og Valdemar igen hertug. (Eriks segl som konge tegnet af E Rondahl (1858-1914)).

Johann støttede sine halvbrødre Erik 6. Menved og Christoffer 2. – som var hans mor, Agnes af Brandenburgs sønner med hendes første mand, Erik 5. Klipping.

Men senere valgte han at støtte hertug Valdemar i de interne stridigheder i kongefamilien. Efter Erik Menveds død lykkedes det efterhånden Johan sammen med sin fætter, grev Gerhard, gennem forskellige intriger at sikre sig pantebrev, først på Lolland og efterfølgende på Sjælland og Skåne. På det tidspunkt var alliancen mellem Johan og Gerhard gået i stykker, og sidstnævnte havde erhvervet den vestlige del af Danmark. Johan på sin side havde udstykket sine pantelen i mindre dele og pantsat blandt andet Skåne til andre nordtyske adelsmænd.

Griis af Lolland

Mette Nielsdatter var en af to kendte døtre af Niels Jensen Griis og Mette Madsdatter Kettelhut, som døde i 1386. Forældrene ejede hovedgården Ugestrup – den moderne version er Uldstolpe – som fra 1474 kom til at hedde Nørregård.

I nogle slægtstræer på nettet er hun opført som datter af Mads Ketelhod og efterkommer af en meget gammel mecklenborgsk slægt, men på disse slægtstræer er hun jævnaldrende med både sin mulige farfar og oldefar. Med andre ord, så kan det ikke lade sig gøre.

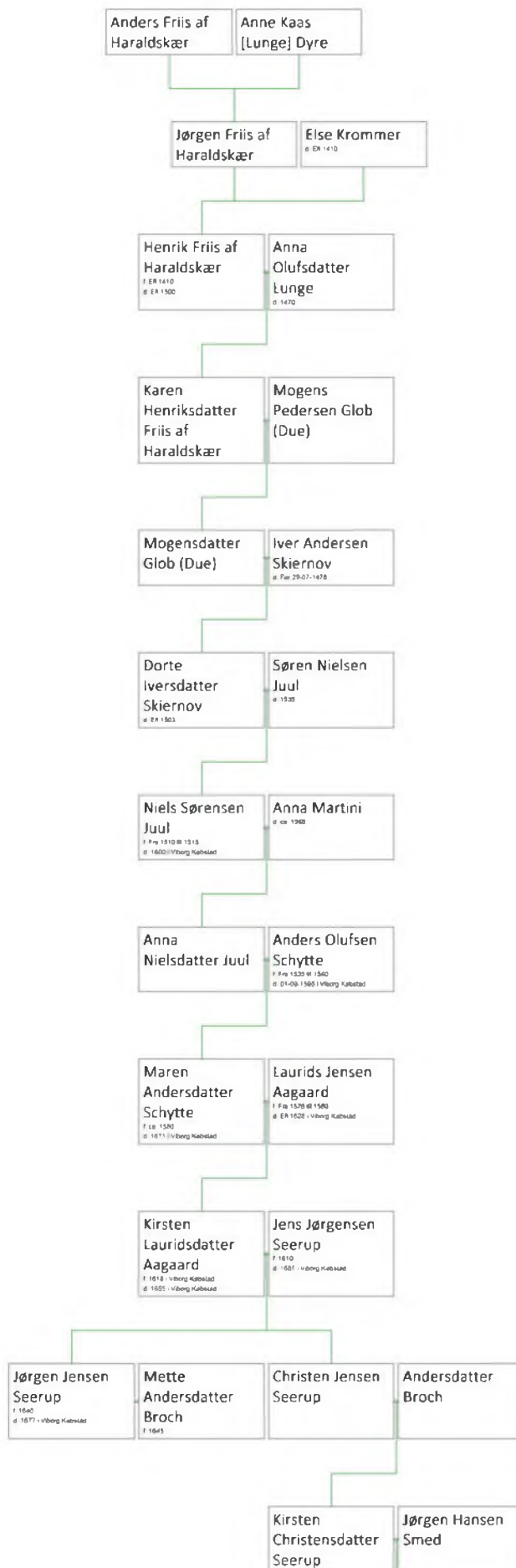
Der er også træer, hvor Niels Griis er medlem af Griis af Slagelse-slægten, men der ses ingen kilder. Det mest sandsynlige er dog, at han var medlem af den familie, der blev kaldt Griis af Lolland, hvis våben var et var et gående vildsvin i skjoldet og et halvt vildsvin på hjelmen. Mette Nielsdatters søster, Christine, var gift med Jakob Skave, og det menes, at hun var identisk med den Kirsten Skave i Ugestrup, som 1417 gjorde indførsel i en part af Ellehavegård i Karltofte.

Lolland på kort fra 1670 af Frederick de Witt med titlen "Insularum Danicarum ut Zeelandiæ, Fioniæ, Langelandiæ, Falstriæ, Fembræ, Monæ aliarumq. in Mari Balthico sitar" (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Niels Kristian Christensens aner i slægterne Friis, Krommer og Kaas med videre.

Aner i Thy og på Mors

Dorthe Skiernovs aner blandt de nørrejske adelsslægter Glob, Friis af Haraldskær, Skobe Due, Rosenkrantz og Glob Due, kan med sikkerhed føres tilbage til 1300-tallet og der er desuden tråde tilbage til 1200-tallet.

Mogens Glob ejede blandt andet Vesløsegård i Thy (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Dorte Iversdatter Skiernovs mor der i genealogierne ses som "Mogensdatter Glob", var nemlig muligvis en datter af Mogens Pedersen Glob, til Vesløsegård og Kirsten Henriksdatter Friis af Haraldskær.

Mogens Glob stammede fra en familie, der nævnes første gang omkring år 1200, men slægtsforbindelserne kendes først fra omkring 1300-tallet.

Han ejede Vesløsegård, som ligger i Vester Han herred i Thisted Amt. Herregården nævnes første gang i 1348, da den tilhørte en mand af adelsslægten Glob, som ejede meget jordegods i Thy – blandt andet herregården Øland og den nuværende præstegård Rosholm i Haring Sogn.

Ses tit i kilderne

Mogens Glob optrådte ofte i kilderne. Første gang, da han i 1466 pantsatte noget af sin ejendom i Hillerslev Sogn til Dueholm Kloster på Mors.

I 1487 deltog han ligeledes i hyldningen i Lund af Kong Hans' søn, Christian (1481-1559), som tronfølger. Christian blev senere konge af Danmark og Norge 1513-1523 og af Sverige 1520-1521, og kendt som kong Christian 2.

Mogens Glob var også i besiddelse af herregården Lynderupgård i Rinds Herred, som han muligvis havde som len fra biskoppen af Viborg, et embede hans bror, Niels Glob, havde fra 1478 til 1498.

Biskop Niels Glob af Viborg.

Der findes ingen illustrationer af hyldningen, men kong Hans og Christine af Sachsen ses på deres ligsten i Skt. Knuds Kirke i Odense med deres yngste søn, Frans af Danmark, der døde af pest som 13-årig i 1511.

Desuden afsagde Mogens i 1495 sammen med broren og en række andre mænd dom i en sag mellem biskoppen i Børglum og abbeden i Vitskøl Kloster.

Mor fra Vesløsegård

Mogens var søn af Peder Mogensen Glob, som døde før 1478 på Dueholm Kloster på Mors, og Johanne Nielsdatter Skobe Glob til herregården Vesløsegård ved Limfjorden. Hun døde efter 1464.

Peder Glob ses også i kilderne, hvor han skrev under på en række officielle dokumenter ved at sætte sit segl på eller under dokumentet. Det kaldte man at besejle, og i denne sammenhæng er det interessant, da det kan være med til at afdække slægtsforhold og andre tætte forbindelser, da man ofte var garanter og vidner for slægting.

Han ses som besejler følgende gange: 1419 til vitterlighed sammen med Jes Frost, 1430 med Else Pedersdatter Due, 1439 med Mogens Pedersen Due, 1440 og 1442 til vitterlighed sammen med Mette Jonsdatter Due samt 1447 og 1452. sammen med Mogens Pedersen Due.

1439 og 1464 gav han herudover gods til Dueholm Kloster – sidste gang sammen med Johanne. 1452 skrev han sig til Toftum i Refs

Herred og i 1464 til Oddegaard i Kels Herred. "At skrive sig til" betød, at han ejede godset.

Skobe, Glob, Due og Rosenkrantz

Johanne Skobe Glob var datter af Niels Mogensen Skob Glob og en datter af Niels Rosenkrantz, hvis navn ikke kendes – morforældrene er der heller ikke flere informationer om. Niels Skobe Glob ejede også Vesløsegård, og han var i 1386 en af udstederne af et vidne på Han Herreds Ting ved Haverslev Kirke. Ligeledes satte han i 1393 sit segl under en aftale sammen med Anders Glob af Søblade.

Niels Mogensen Skob Globs forældre var Mogens Nielsen Skobe Glob og Margrethe Nielsdatter Glob Søblade, som begge var døde efter 1348.

Som sine efterkommere var han også ejer af Vesløsegård, og var 1348 medudsteder af et vidne om skiftet efter hans svigermor "fru Ingeborg, hr. Niels Globs" og hendes to andre børn Laurens Glob og Christine Nielsdatter.

Det vil sige, at Margrethes forældre var Niels Glob og Ingeborg.

Skobe-Globslægtens våben.
(Danmarks Adels Arbob, 1916,
Anders Thiset (d.1917), via Wikimedia
Commons).

Våben for Rosenkrantz-slægten. (Danmarks Adels Årbog, 1906, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

De ældste generationer af Glob Due

Tilbage til Peder Mogensen Glob, så levede hans mor efter 1439, men hendes navn er ikke fundet i bevarede kilder.

Hans far var Mogens Mogensen Glob Due, der døde efter 1421.

Mogens Glob Due satte 1371 sit segl under et vidne af Nørre herredsting på Mors og gjorde det samme i 1389 til vitterlighed med sønnen Peder Mogensen Due. Desuden nævnes han igen 1402 og 1421 sammen med flere af slægten i vidner ved Nørre Ting.

Den ældre Mogens

Mogens Mogensens far var Mogens Nielsen Glob Due og også hans mors navn er ukendt. Den ældre Mogens var muligvis identisk med den person af samme navn, som 1377 gav gods i Redsted på Mors

til Vestervig Kloster. Den ældre Mogens var søn af Niels Mogensen Glob Due, som var død før 1355. Også hans mors navn er ukendt.

Niels Glob Due nævnes som ridder. Han udstedte 1321 sammen med Oluf Lunge og flere andre et vidne af Sjællands landsting, hvorunder hans segl endnu er bevaret, 1343 fik han gods i Thy i Pant af Peder Vendelbo, og 1344 deltog han på Viborg landsting.

Landstingets opgaver

I ældre tid var landstinget domstol og lovgivende forsamling for de enkelte landsdele. Omkring 1200-tallet blev landstingene i Viborg, Ringsted og Lund anset for hovedting med vigtige beføjelser i forhold til lovgivning og kongevalg. I det meste af middelalderen blev ting afholdt under åben himmel. I 1522 overdrog kong Christian den 3. Johanitternes klosterkirke i Viborg som domhus til landstinget med den begrundelse, at man

Segl for Morsø Nørre Herred fra 1610. (Tegning af J. Th. Hansen (1848-1912), via Wikimedia Commons).

så kunne forhindre, at dokumenterne blev ødelagt af regn, sne og andet dårligt vejr. Landstingene fungerede som domstole indtil retsreformen i 1805.

Der findes ingen billeder af et dansk tingsted, men det gamle træsnit fra Olaus Magnus: Historia om de Nordiska Folken fra 1555, kan give en idé om, hvordan det har foregået.

Haraldskærlinjen af slægten Friis

Af de adskillige adelige slægter med navnet Friis var slægten af Haraldskær den mest fremtrædende i Danmarks historie fra 1400-tallet til 1600-tallet. Udover Nordjylland havde slægten rødder i Sønderjylland og på Femern.

Dorthe Iversdatter Skiemovs sandsynlige mormor, Karen Henriksdatter Friis af Haraldskær, blev begravet i Viborg Domkirke, Danmark, men det vides ikke, hvornår hun døde. Dorthes mor kendes som nævnt i tidligere kapitler som "Mogensdatter Glob", da Karen var gift med Mogens Pedersen Glob Due.

Karen Friis' forældre var Henrik Jørgensen Friis af Haraldskær (efter 1410-efter 1500) og Anna Olufsdatter Lunge.

Henrik Friis ejede herregårdene Strolliggård i Sønderjylland og Odden i Nordjylland. Han nævnes som "*farbrodersøn af hr. Anders Friis på Haraldskær*", og var 1474-1483 slotsfoged på Ålborghus og 1480-1483 foged på Sejlstrup. Det vides, at han endnu i 1500 levede på herregården Odden, som fik sit navn, fordi det dengang lå å en odde ved Limfjorden.

Slægten Friis af Haraldskærs våben. (Danmarks Adels Årbog, 1886, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

Uenighed om hvem moren var

Henrik Friis' far var Jørgen Friis af Haraldskær, men forskellige anerækker er uenige om, hvem der var hans mor. Der er tre forskellige bud. Det ene er Else Krommer – hvis våben var tre hjortevier. Det andet var Anne Kabel. Det tredje en kvinde, hvis våben var en rød hane.

Jørgen Friis var søn af Anders Friis af Haraldskær og Anne Kaas Lunge Dyre, som der ikke vides mere om.

Anders Friis regnes for en efterkommer af Niels Friis af Strolliggård, der nævnes i 1361, men forbindelserne mellem denne Niels og de følgende generationer er usikre. Strolliggård ligger i Løjt Sogn i Åbenrå Amt, og her foretog 1361 "*Nicholaus Friis de Stolley*" et mageskifte i 1361 med

klostret i Løgumkloster. Det betød, at han byttede sine besiddelser i Bredevad i Bylderup sogn og i Burg på Femern mod alt det gods, som klostret havde i landsbyen Genner i Øster Løgum Sogn i det senere Tønder Amt. Hermed fik både Niels og klostret samlet deres jordbesiddelser.

Blandt de godsrigeste og mægtigste herrer

Fra en beskeden start i 1200-tallet som fogedadel og bypatriciat nåede slægten Lunge i løbet af Valdemar Atterdags regering op blandt rigets godsrigeste og mægtigste herrer, og familiens politiske indflydelse kulminerede under dronning Margrethe I og Erik af Pommern.

Oluf Olufsen Lunge ejede den nordjyske hovedgård Odden, som ligger i Mygdal Sogn, 11 kilometer nordøst for Hjørring (Foto: Lena Dyrdal Andersen, via Wikimedia Commons).

Karen Henriksdatter Friis' mor, Anna Olufsdatter Lunge, til Odden (d. 1470) var datter af Oluf Olufsen Lunge og hans anden hustru, Karen Nielsdatter Banner.

Oluf Lunge ejede herregården Odden, og døde som slægtens vistnok sidste mandlige medlem den 13. juni i enten 1473 eller 1475. Han gav 1469 sin kære "svoger" Christoffer Lykke og sin kære "søster" Margrethe (Høg) tilladelse til at

sælge deres gods i Himmer- eller Ommersyssel. Tre år efter solgte han sammen med sin far noget gods til Johan Oxe. Og den 13. juni 1473 gav han Axel Lagesen en kvittering for en fjerdedel af, hvad herregården Knivholt stod i pant for.

Med til at afsætte Erik af Pommern

Oluf Lunge var søn af Oluf Andersen Lunge (før 1400-efter 1473), og Christence Axelsdatter Thott.

Den ældre Oluf Lunge ejede hovedgården Odden og desuden herregården Mygdal i Hjørring Amt. Sammen med sin bror Jep Lunge indgik han i 1420 en kontrakt med biskop Jens af Roskilde om gods i Venslev.

Efter at have været med til at afsætte kong Erik, var Oluf Lunge en af de tætte rådgivere for den nye konge, Christoffer af Bayern, der ses her på samtidig illustration, hvor han var klædt i den nyeste mode. (Ukendt kunstner).

Oluf er sandsynligvis identisk med den væbner Oluf Lunge, der 1423-1424 beseglede til vitterlighed for Anders Jakobsen Lunge sammen med Jakob Lunge.

Oluf satte desuden sit segl under afsættelsen af kong Erik af Pommern i 1439, og året efter satte han i Kolding sit segl under lensbrevet til hertug Adolf af Holsten (1401- 1459, som den nye konge, Christoffer af Bayern, havde udstedt til ham.

Herudover blev han i 1442 omtalt som ridder og høvedsmand (lensmand) på Skivehus, og 1449 var han muligvis rigsråd og deltog sammen med sin bror i kong Christoffer af Bayerns rejse til Gulland, der skiftede navn til Gotland, da øen blev Svensk nogle hundrede år senere.

I de samtidige kilder

1454 forærede Oluf Andersen Lunge gods i Fers Herred til ærkebisp Tue, og nævnes samme år blandt de slægtninge, der udvirkede et forlig mellem fru Gerver, Niels Eriksen og Oluf Axelsen Thott.

Oluf Lunge ejede 1457 herregården Knivholt og var to år senere en af værgerne for Jep Axelsen Thotts børn. 1464 var han lensmand på Korsør.

1467 satte han sit segl under den sjællandske adels hyldningsakt, 1471 skødede han med sin søns samtykke gods i Skåne til Johan Oxe. Godset havde hans hustru havde arvet efter sin far Axel Jepsen Thott. Og 1473 stadfæstede han sin søsters gave på en gård i Rinds Herred til St. Hans Kloster i Viborg.

Oluf Andersen Lunge var lensmand på Korsør Slot, der ses på en model. I dag står kun tårnet tilbage. (Kopperstik af Paul Isac Grønwald (1717-1760), Det Kgl. Biblioteks Billedsamling)

Slægten Lunges våbenskjold. (Danmarks Adels Årbog, 1902, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

Medlem af rigsrådet

Oluf Lunge var søn af Anders Olufsen Lunge, til Toksværd og Eslif Pedersdatter Grubbe. Anders Lunge ejede herregårdene Toksværd og Næsby i nærheden af Næstved.

Anders Lunge optrådte første gang i kilderne i 1381, da han satte sit segl under en vitterlighedsdeklaration sammen med sin far. I 1386 skødede han sammen med sin bror Jens gods i Voldborg Herred til Ove Steeg. Godset havde deres far i sin tid pantsat til Niels Knudsen.

Ligeledes deltog Anders Lunge i 1390 i skiftet efter sin kones far, Peder Grubbe, og to år efter overdrog han hele hendes arvepart i Skullerupholm med mere til sin svoger, Henneke Olsen (Bjørn), og Anders beseglede ved den lejlighed blandt andet sammen med ham samt ridderne Folmer og Anders Jakobsen, Jens Grubbe foruden hans bror Jens Olufsen.

Den 6. december 1394 blev Anders nævnt som væbner og 6. juli 1397 som ridder. Året efter var han rigsråd, og solgte tilsyneladende samme år en part i Kyse Hovedgård til Jens Andersen Brok.

1399 solgte han sammen med sin bror deres ret i Gyrstinge gods til biskoppen i Roskilde på kronens vegne. Desuden var han 1401-1402 i strid med Hans Podebusk om Gryde Mølle. 1401 satte han i Helsingborg sit segl under stadfæstelsen af dronning Margrethes testamente, og to år efter beseglede han til vittterlighed med hr. Folmer og Anders Jakobsen, der kaldte ham deres "*patruus*".

Anders Lunge blev begravet i Roskilde Domkirke i 1408.

Skånsk slægt

Anders Lunge var søn af Oluf Olufsen Lunge (død før 7. oktober 1386) og Cecilie Gødikesdatter Drefeld, der var datter af Gødike Mogensen Drefeld, som døde efter 1352.

Gødike Drefeld stammede fra en gammel skånsk slægt, hvis slægtsnavn åbenbart er dannet efter deres våben, som er delt tre felter. Men da det ikke lader til at have været brugt af slægten selv, er det muligvis en slægtbogs- opfindelse. Slægten sidste mandlige medlem døde i 1520.

Gødike satte 1334 sit segl under en vittterlighederklæring sammen med Trugils Ingemarsen. Næste gang han blev nævnt, var da han i 1350 pantsatte sit gods i Kastelev til Peder Beger, der senere samme år afstod godset til kongen. 1352 afstod Gødike Drefeld sin arveret efter Elne Nielsdatter Krok og efter sin bror, Niels Mogensen, til sin svigersøn Oluf Olufsen Lunge.

Gødike Drefelds far var Mogens Mogensen Drefeld, og hans farfar hed også Mogens Drefeld, men der er ikke flere informationer om dem.

Slægten Drefelds våbenskjold. (Danmarks Adels Årbog, 1891, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

Fik gods fra svigerfar

Anders Lunges far, Oluf Olufsen Lunge til Mosegård på Lolland, optrådte første gang i kilderne i 1346, da han deltog i Sjællands Landsting, og da svigerfaren Gødike Mogensen Drefeld i 1352 overdrog en arv til ham, kaldte denne ham for "*genoro mero*" – det vil sige "*min slægtning*".

Valdemar Atterdag på et kalkmaleri i Sankt Peders Kirke i Næstved.

1356 var Oluf Lunge opført som væbner, og året efter var han taget til fange ligesom sin bror. Da han i 1360 satte sit segl under en aftale, blev han endnu omtalt som væbner og 1363 nævnes han også som ridder og solgte to år efter gods i Haleby til kong Valdemar 4. Atterdag. På trods af det patronym, han er kendt med, kunne Oluf Olufsen ifølge Danmarks Adels Årbog muligvis være identisk med den Oluf Madsen Lunge, der 1363 indløste gods i Majbølle fra Niels Knudsen Manderup til Svanholm, som han fik med sin hustru Cecilie og 1367 solgte videre til Axel Mogensen Gøye.

Oluf var gift anden gang med Marine Nielsdatter Manderup og skiftede 1381 sammen med Jens Falster og Niels Manderup noget gods, som var tilfaldet deres hustruer og disses søster, Christine Nielsdatter, efter deres mor "fru Gertrud, Niels Manderups efterleverske". Og tre år senere ses han som arving efter sin svigerfar, Niels Knudsen Manderup. Hans segl fra samme år viser et kors imellem liljerne.

Tilknytning til Sankt Claras Kloster

Oluf Olufsen Lunges mors navn kendes ikke. Hans far hed sandsynligvis Oluf Olufsen Lunge (og ikke Mads Lunge).

I 1302 pansatte han gods i Ølby og Vidskølle til Sankt Claras Kloster for den gæld, som hans mor og bror havde stiftet. Og han stod for sine to søstres optagelse i klostret.

Den ældre Oluf Olufsen Lunge skænkede gods til Sankt Claras Kloster, som her ses på kort over Roskilde, som stammer fra 1600-tallet.

Sankt Clara Kloster blev oprettet i 1256 som det fjerde af Roskildes i alt fem klostre og lå lige uden for Roskildes befæstning. Klosteret var viet til Sankt Clara, og det tilhørte franciskanernes søsterorden Clarisserne. Klosteret i Roskilde var et af ordenens første nord for Alperne. Pengene til etablering af klostret kom fra den rige grevinde Ingerd af Regenstein, der var datter af tidens største jordejer, Jakob Sunesen af Møn, som 1257 modtog pavelig tilladelse til at indtræde i ordenen uden at aflægge fattighedsløfte.

Klosteret brændte i 1302, men blev genopbygget. Der boede 40 nonner, og det var ved reformationen rigt på grund af store testamentariske gaver og medgifter for adelsdøtre, som skulle forsørges i klostret. I 1561 blev klostret og en del af dets jordegods givet til Københavns Universitet.

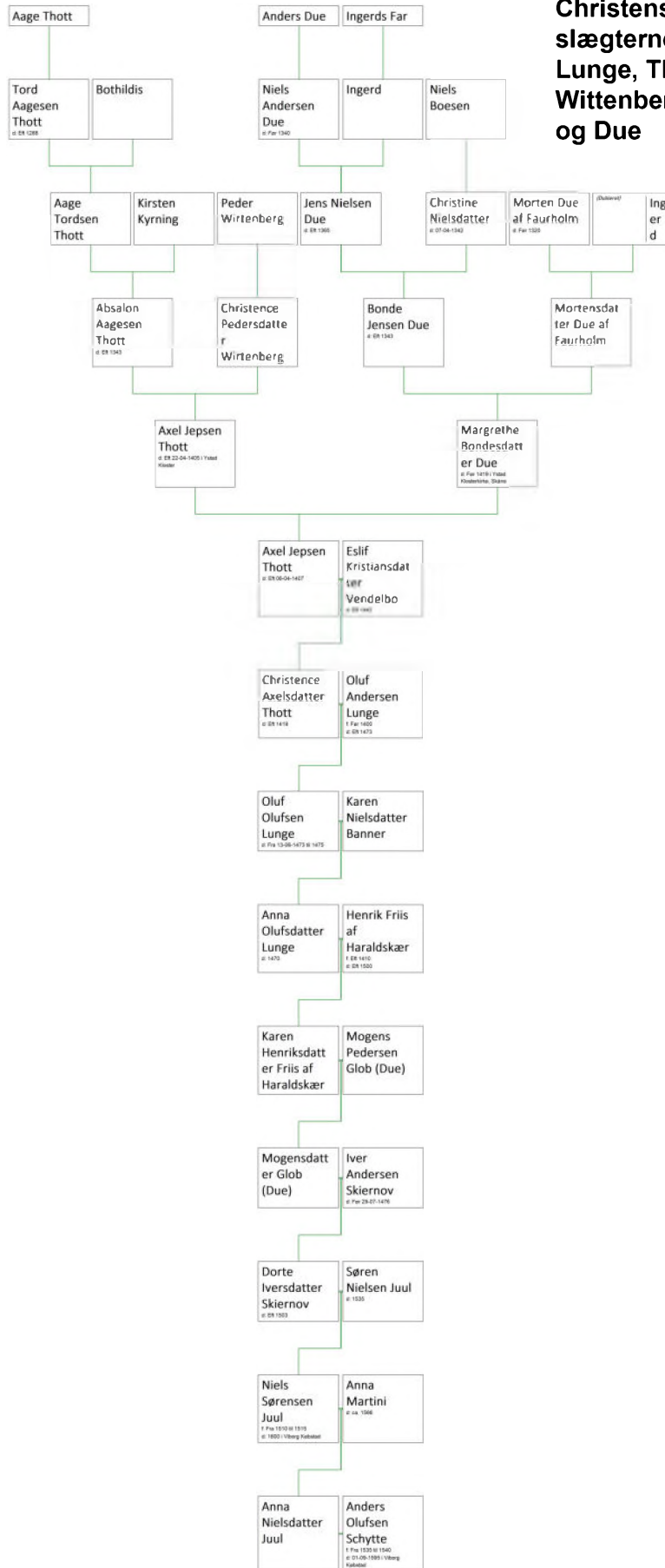
Forældre døde før 1303

I 1316 beseglede Oluf Lunge til vitterlighed sammen med Oluf Fleming, og fik samme år tildømt gods i Kjelleklinte ved Tissø syd for Kalundborg, Saltofte nord for Sorø og andre sjællandske lokaliteter, som Anders Nielsen og Svenning Truelsen havde pantsat til ham. Endelig var han i 1321 med til at udstede vidne af Sjællands Landsting.

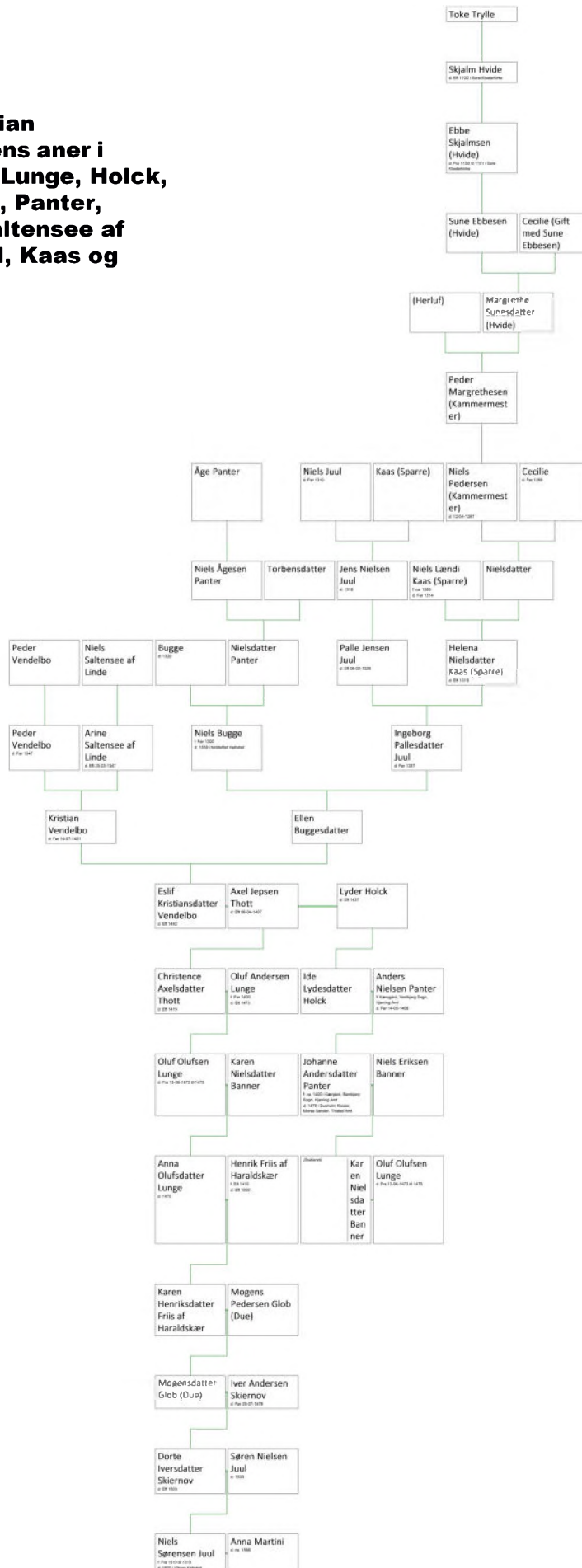
Det fremgår af kilderne, at begge Oluf Olufsen Lunge den Ældres forældre døde før 1303. Det giver sig selv, at hans fars navn var Oluf Lunge, mens hans mors navn er heller ikke nævnt i bevarede kilder.

Niels Kristian Christensens aner i slægterne Friis, Lunge, Thott, Wittenberg, Kyrning og Due

**Niels Kristian
Christensens aner i
slægterne Lunge, Holck,
Vendelboe, Panter,
Banner, Saltensee af
Linde, Juul, Kaas og
Hvide**

Skånsk uradel

Thott er en uradelsslægt med udgangspunkt i Skåne. Det enkle, firdelte våbenmærke tyder ifølge Danmarks Adels Årbog på, at familien er meget gammel. Mange af dens medlemmer havde høje stillinger i den danske og svenske administration og samlede en stor mængde gods.

Christence Axelsdatter Thott (død efter 1419), som var gift med Oluf Lunge, var datter af Axel Jepsen Thott, til Sørup (død efter 6. april 1407) og Eslif Kristiansdatter Vendelbo, til Støvringgaard (død efter 1442).

Thott-slægtens våbenskjold (Danmarks Adels Årbog, 1900, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

Axel Thott ejede herregården Sjörup i Skåne, og i 1401 købte dronning Margrethe I. gårdene Brøndum og Kartorp af ham, hans svigermor, Ellen Buggesdatter samt hans svogre i fællesskab. Samme år satte han sit segl under kong Eriks stadfæstelse af dronning Margrethes testamente i Helsingborg. Desuden solgte han alle sine rettigheder i Johannes Brandsens gods til dronningen i 1406.

Ud over Christence havde Axel og Eslif sønnen Jep Axelsen Thott. Ligeledes havde de efter traditionen to sønner, der druknede i Ørslev Å, og to døtre, som omkom ved at *"træde en fjæl sønder"* (et langt bræt). Axel Thott arvede alle disse fire børn.

Allieret med Albrecht af Mecklenburg

Axels forældre var Jep Axelsen Thott, som døde efter 22. april 1405, og Margrethe Bondesdatter Due til Krogsholm,

som ejede herregården Sørup i Skåne. Jep Thott blev nævnt, da han i 1366 sammen med sin bror, Aage Axelsen, satte sit segl under et dokument, der var udsendt for fru Margrethe. Aage var medlem af det svenske Rigsråd.

Herudover tiltrådte Jep i 1376 det gavebrev, som hans brors efterleverske, Juliane Pedersdatter, gav til Lund domkirke. Året efter besejlede han kong Olufs håndfæstning.

Hvor sønnen Axel var tæt forbundet til Dronning Margrethe, var Jep allieret med hendes modstander, den svenske konge Albrecht af Mecklenburg. Han fik i 1378 Gärds Härad i Skåne i pant af den svenske konge og dennes far, hertugen af Mecklenburg, som også hed Albrecht. Ved den lejlighed lovede han at tjene mecklenburgeren "med al sin magt".

Både Jep Thott og Margrethe Due er begravet i klosterkirken i Ystad, og der blev holdt skifte efter dem i 1419.

Jep Thott var ridder og rigsråd, da han i 1397 deltog ved Kong Eriks kroning i Kalmar. (Askuelstevle fra omkring 1890).

Næste gang Jep Thott blev optrådte i kilderne, var da han 1381 var en af de stormænd, der satte deres segl under våbenstilstanden med kong Albrecht af Sverige.

I 1395 optrådte han som besejler to gange: første gang ved forliget på Lindholm mellem Margrethe, Hasestæderne og Mechlenburgerne om den Stockholm. Anden gang skrev han til vitterlighed sammen med Jens Due og Peder Due.

Endelig vides det, at han i 1401 solgte sin hovedgård i Bollerup, som han i sin tid havde købt af Anders Pæp. Køberen af gården var Stig Pedersen Krognos.

Thotti Skåne

Jep Axelsen Thotts far var Absalon Aagesen Thott (død efter 1343. Hans mor var Christence Pedersdatter Wirtenberg, hvis far kun kendes af navn, og hvis mors navn er ukendt.

Absalon Thott, som ejede herregården Herlev, fik 1343 en gård i Haragerlille af Mogens Skaaning (Galen. I det dokument, der blev udfærdiget i forbindelse med overdragelsen, kaldte Mogens Galen Absalon Thott for sin "*gener*" - det vil sige slægtning.

Hans far var Aage Tordsen Thott og Kirsten Kyrring, hvis baggrund er ukendt. Aage Thotts far var Tord Aagesen Thott, til Löddeköping i Skåne. Hans mor hed Botildis, og hendes baggrund er ikke kendt.

Tord Thott blev 1283 betænkt i sin slægtning, ærkedegn Hakon Karlson i Lund Domkirkes testamente. 1288 satte han sit segl som vitterlighed under et dokument sammen med Peder Withadrson. Ifølge Danmarks Adels Årbog var han muligvis en efterkommer af den Tord Thott, der grundlagde Bosø Kloster omkring 1181.

Bosjökloster,
(Foto L.G. Foto, via Wikipedia Commons)

En udbredt og magtfuld slægt

Slægten Grubbe var en meget udbredt og magtfuld slægt, der særligt var koncentreret på Sjælland.

Henrik 3. af Mecklenburg blev gift med Ingeborg af Danmark, med Peder Grubbe som en af garanterne. Deres søn Albrecht fik senere stor betydning i kampen med Dronning Margrethe I. om magten i Danmark, Norge og Sverige. Billedet af Heinrich stammer fra domkirken i Bad Doberan nord for Rostock (Via Wikimedia commons.).

Oluf Andersen Lunges mor, Eslif Pedersdatter Grubbe, var datter af Peder Johannesen Grubbe og Ingeborg Saxesdatter.

Peder Grubbe ejede herregården Ordrup, blev nævnt 1330 og pantsatte tre år senere gods til Antvorskov kloster. I 1346 blev han kaldt "*Petrus Jønsson dictus Grubbe*", da han besejlede til vitterlighed sammen med sin svigerfar, Saxe Pedersen.

I 1349 lejede han gods i Lundby i Flakkebjerg Herred af Eslif Pedersdatter (Grubbe og Cecilie Nielsdatter, der var nonner i Sankt Agnete Kloster. Og han satte 1360 sit segl under hertug Christoffers håndfæstning, da kong Valdemar 4. Atterdag udnævnte denne til hertug af Lolland. Og pinsedag samme år afgav både Peder og hans far deres kongelige ord ved det store rigsmøde i Kalundborg på, at de ville holde "*gammel lov og hver mands ret*". Peder var på det tidspunkt ridder.

Han blev næste gang omtalt i 1362 som en af garanterne for medgiften til kong Valdemar Atterdags datter, frøken Ingeborg, som blev gift med Henrik 3. af Mecklenburg. Dette pars søn, Albrecht, var sandsynligvis blevet lovet, at han ville efterfølge sin morfar som konge af

af Danmark, men efter Valdemars død handlede Ingeborgs lillesøster, Margrethe, hurtigt, og det lykkedes hende derfor at få sin søn, Oluf af Norge, installeret på tronen med sig selv i spidsen for regeringen.

Besejlede håndfæstning

Og Peder satte også sit segl under kong Olufs håndfæstning i 1377. (som Per Glop) på Danehoffet i Nyborg: "*Ffor thi at thæt ær giort aff allæ oc huær særdelæs wælbyrdiche mænts, prelaters, Ridderes, Riddermæntsmæn, oc allæ Danmarks rikes inbygdemæn, som nu æræ samæn komnæ i Danæ hoff, som holdet war i Nyborgh, wor almennæligæ iæt oc endræchteligæ skicket, met alles there eth, at allæ oc huær Danmarks rikes inbygdemæn, i huat som helst rikens land the æræ boændæ, schulæ nytæ stadich freth, oc skulæ glædhæs aff ræt logh oc there frihet, oc vsmittæligh stadichet.*", som dokumentets indledning lyder.

Riddersalen på Nyborg Slot.

Ingeborgs to mulige fædre

Det vides, at Ingeborg Saxesdatters far hed Saxe Pedersen. Men det er dog ikke helt klart, hvilken Saxe der var tale om, for der levede to af samme navn på den tid - Saxe Pedersen den Ældre og Saxe Pedersen Galen. Uanset hvem faren var, så kendes hendes mors navn ikke. Det er nærmest umuligt at afgøre hvilken Saxe Pedersen hun var datter af. Saxe Pedersen (Galen) beseglede med hendes svigerforældre, men på den anden side tilskrives hun godset Skullerup(holm), som går videre i Grubbe-slægten.

Saxe Pedersen den Ældre og Peder Saxesen

Ingeborgs ene mulige far, Saxe Pedersen den Ældre, var allerede 1320 medlem af kong Christoffer 2.'s råd, men først 1330 nævnes han som ridder og på det tidspunkt skyldte han 120 mark sølv væk.

Denne Saxes mors navns kendes ikke. Hans far var Peder Saxesen, som i 1291 indgav sine døtre i Sankt Clara kloster, og som betaling for gav han klosteret gods en pant til en værdi af 200 mark. Døtrenes navne er ikke kendte. Ud over Saxe havde han sønnen Anders Pedersen, der kendes med tilnavnet Uldsax, som menes at have slægtens våben.

Grubbe og Saltensee

Ingeborgs anden mulige far, Peder Grubbe, var søn af Johannes Grubbe, som var død før 1330 og Elisabeth Olafsdatter Saltensee af Tystofte, der døde efter 1332.

Elisabeth forærede i 1330 sit gods i Torslundelille i Reerslev Sogn til Sankt Agnete Kloster, som var et stort og mægtigt kloster, der lå uden for Roskilde. Og at give jord eller penge, var en måde at sikre sin egen eller sine afdøde slægtnings frelse og sjælefred på.

Johannes Grubbe solgte 1332 sin gård i Fårdrup Sogn samt 10½ ørtug jord til Antvorskov Kloster. Ørtug var både en møntenhed, svarende til 1/24 mark og samtidig en måleenhed. Sønnen nævnte desuden i 1349, at moren i sin tid havde skænket Sankt Agnete klostret et bol i Lyngby i Eggeslevmagle Sogn.

Slægten Saltensee af Tystoftes våbenskjold. (Illustration: Danmarks Adels Årbog 1914 (Anders Thiset d. 1917), via Wikimedia Commons).

Kong Eriks håndfæstning

Johannes' far, Peder Grubbe, var i 1282 med til at besegle den håndfæstning, hvor kong Erik Klipping forpligtede sig til regelmæssigt at rådføre sig med stormændene. Det, der senere blev til Rigsrådet, blev hermed ligestillet med kongen som den øverste myndighed i landet.

De følgende par år blev dette samarbejde mellem konge og stormænd fulgt op af et stort lovgivningsarbejde, der skulle stoppe voldsomme uro og lovløshed i landet, som var en konsekvens af de foregående årtiers urolige forhold, som beskrevet i kapitlet "Danmark i middelalderen - opløsning og genopbygning".

Våbenskjold for Grubberne

"Ordrup-Grubberne"

Peder Grubbe var den første af de såkaldte "Ordrup-Grubberne", der også havde udgangspunkt i egnen vest for Roskilde, hvor han 1296 satte sit segl under et gavebrev til Sankt Clara Kloster i Roskilde. Han nævnes igen 1298 sammen med Niels Mandrup. Hans fornemme placering i de to breve skyldes høj alder.

Peder Grubbe (1313-1341) og Jens Grubbe (1313-1320) var formentlig hans sønner.

Peder Grubbe var søn af Johannes Grubbe, der 1280 var medudsteder af et vidne om en gave til Løgum Kloster. Fire år efter satte han sit segl under en dom, der var afsagt mellem kongen og kong Erik Plovennings døtre, og var samme år til stede, da hertug Valdemar 4. af Sønderjylland stadfæstede Flensborg bys privilegier. Det ser ud til, at han på det tidspunkt arbejdede for hertugen.

Af højeste adel

Hvis vi går ud fra, at Ingeborg Saxesdatters farmor var Elisabeth Saltensee, så havde hun rødder i nogle af landets højeste adelsslægter, nemlig Saltensee, Glug og Hvide.

Erik 5. Klipping var dansk konge 1259-1286, de første år under regentskab af sin mor, Margrete Sambiria. Han blev myrdet i Finderup lade (Via Wikimedia Commons).

Elisabeth Saltensee var datter af Olaf Saltensee af Tystofte og en datter af Niels Peck og Kirstine Gummesdatter, hvis mor igen var af Hvide-slægten.

Olaf Saltensee var 1266 arving og medsælger for sin mor, Margrethe Olafsdatter, og var 1272 noteret som medgarant på kong Erik 5. Klippings lån fra Hansestaden Lübeck.

I 1279 gjorde han krav på sin afdøde søster Cecilies godsgave i Luderup i Rislev Sogn i Tybjerg Herred, men blev fradømt godset samme år. Desuden ses han som vidne på en slægting, Olaf Haraldsen, der testamenterede en donation til Esum Kloster, og 1280 var han medbesejler for Æbelholt Kloster.

Da kong Erik Klipping og dronning Agnes af Brandenburg i 1282 holdt hof i Vordingborg, købte han 12 mark skyldjord i Ledøje i Smørum Herred for 330 mark sølv. De kongelige hoffer fungerede også som domstole, og var det sted, man fik bekræftet handler og retsakter.

Herudover var han vidne for flere monarker ved en række lejligheder: 1284 i Nyborg for Erik 5., 1289 i Søborg for Agnes af Brandenburg, der regerede i sønnen Erik 6. Menveds navn. Og endelig fire gange for Erik selv i 1293, 1295, 1297 og 1298, hvilket foregik flere forskellige steder

landet.

I 1299 blev Olaf Saltensee pantnaver på gods i Stenkelstrup i Ejby Sogn i Ramsø Herred - et pant, som han omkring 1310 testamenterede til Sorø Kloster. Herudover delte han patronatsretten til Tjæreby med sin halvbror, grev Henrik 3. von Gleichen. Det vil sige, at de havde retten til at ansætte præsten. De overdrog i fællesskab denne ret til Næstved Sankt Peder og blev måske derfor efterfølgende noteret i klostrets broderliste. Samme år var han med til at stille garanti for Jon Lilles gave til Esums kloster -den såkaldte Esumgave.

I 1300 købte han to gårde i Sønder Bjerge i Vester Flakkebjerg Herred af sin bror. Og endelig bekræftede han sammen med sin bror den gave, som Niels Stig Andersens overdrog til Antvorskov Kloster i 1305.

Agnes af Brandenburg var dansk regent 1386-93 og giftede sig derefter med grev Gerhard 2. af Holsten og fik sønnen Johan af Holsten-Pløn. Illustrationen er et kalkmaleri fra Sct. Bendts Kirke i Ringsted.

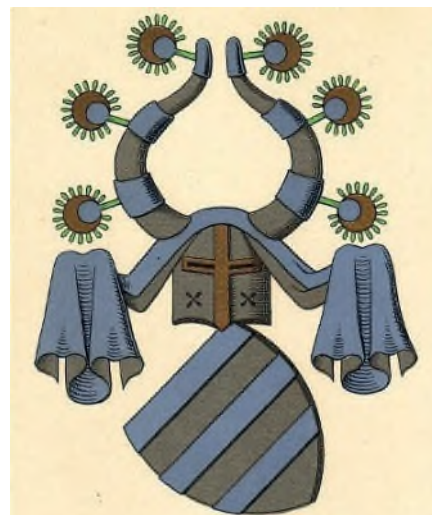

Olafs forældre og farforældre

Olaf Saltensee var søn af Tyge Saltensee af Tystofte og Margrethe Olafsdatter, hvis anden mand var grev Ernst von Gleichen. Tyge Saltensees baggrund kendes ikke.

Margrethes far var kongelig mundskænk Olaf Ebbesen Pincerna, der var død omkring 1247. Hendes mor var Margrethe, hvis baggrund ikke kendes.

Olaf Pincerna forærede på kong Valdemar 2. Sejrs tid Sorø Kloster nogle jorder i Seerdrup i Gerlev Sogn "for sin fars hovedlod". Både Olaf og sønnen Andreas blev tituleret i den danske Rydårbog som "Pincerna", som betyder skænk, det vil sig mundskænk. Af denne grund bruges udtrykket "Pincerna- slægten" som regel om denne linje.

Pincerna-Galen-Hvide-slægtens våbenskjold. (Illustration: Danmarks Adels Årbog 1893, Anders Thiset (d. 1917), uden ophavsret).

Mundskænk

Embedet hørte til et af de betroede hofembeder. Funktionen som mundskænk kendes tilbage fra Biblen, hvor faraoens mundskænk nævnes i forskellige passager. Det blev videreudviklet i Det Hellige Romerske Rige og var et ansvarsfuldt job, hvor man havde ansvaret for herskerens helbred og samtidig havde direkte adgang til landets leder. I Danmark til kongen.

Middelalderlig illustration af et kongeligt hof og mundskænnen. (Via Wikimedia Commons).

Tilnavnet Glug

Olaf Pincernas far var Ebbe Olafsen Glug, som døde efter 1199.

Sammen med en række af sin mor Gyde Ebbesdatters slægtninge skænkede Ebbe Glug fra 1191 til 1199 dele af Haverup Ore til Sorø Kloster. Det fremgår af klostrets gravkatalog, at han ejede Haseltorp. Der er to muligheder for, hvor det lå. Enten var det i Hastrup i Terslev Sogn i Ringsted Herred. Eller også i

Beldringe Sogn i Bårse Herred. Han lovede Sorø sin halve hovedlod - altså halvdelen af sin arv - et løfte som hans søn senere opfyldte. Et sted i Sorø Gavebog kaldes han Glug, et andet betegnes han som søn af Glug og et tredje sted ingen af delene. Sandsynligvis viser det, at det er hans fars tilnavn, der i senere kilder er blevet tillagt ham.

Måske nævnt af Saxo

Ebbe Glug var søn af Oluf Glug, der døde efter 1148, og Gyde Ebbesdatter (Hvide), som døde før 1199.

Oluf var en af kong Svend 3. Grathes betroede mænd fra 1147 til 1148. Og måske er han identisk med den Olaf, som Saxo nævner som anfører på flere Vendertog.

Det vides, at Gyde Ebbesdatter døde før 1199, for det år var hendes søn i besiddelse af hendes arvepart.

Danorum Regum heroumque Historia, Paris 1514.

Gyde skænkede i anden halvdel af 1100-tallet en del gods til Sorø Kloster. Det drejede sig om 14 mark skyldjord og en halv mark af Ornum i Sigersted Sogn samt ½ bol eng ved Vrangstrag, som blev kaldt Gydemade.

De gamle slægtsbøger nævner kun sønnen Ebbe, men Olaf Glug havde ifølge Gravkataloget herudover børnene Asser, Gumme, Niels og Margrethe. I Broderlisten optræder "brødrene" Asser, Gumme og Ebbe lige under Olaf Glug, hvilket synes at bekræfte Gravkataloget. Kun Ebbe er med sikkerhed Gydes søn, de øvrige kunne alternativt være Olaf Glugs børn af et muligt andet ægteskab.

Slægten var tæt knyttet til Sorø Kloster, der her ses på Resens Atlas i 1600-tallet. (Det Kgl. Biblioteks Billedsamling).

Fire døtre

Inden vi går videre med Gyde Ebbesdatter (Hvides) aner, skal vi omkring Elisabeth Saltensees mødrende familie, da hendes mormor også var af Hvide-slægten. Det udredes i det følgende. Som nævnt i indledningen til dette kapitel, så kendes Elisabeths mors navn ikke, men i Danmarks Adels Årbog er hun angivet som datter af Niels Peck og Kristine Gummesdatter. Det eneste, der vides om dette par er, at de var forældre til fire døtre, hvoraf en anden af dem muligvis også var ane til Niels Kristian Christensen gennem en anden linje. Det er der mere om i kapitlet "Skiftende alliancer".

Vidne for kong Christoffer 1

Niels Pecks baggrund kendes ikke, men Kristine Gummesdatters forældre var Johannes Gummesen og Margrethe Stigsdatter (Hvide).

Johannes var vidne for kong Christoffer I. i 1255 og 1259.

Sorø Klosterkirke på (Tegning C.O. Zeuthen, 1851, samlinger.natmus.dk)

Margrethe gik i kloster

Da Margrethe Stigsdatter i 1263 trådte ind i Sankt Clara, gjorde hun op med sine arvinger og opgjorde sit gods til 9 mark gulds jord i Vinke, der ligger i Vink Sogn i Middelsom Herred, jord til 18 mark guld i Rindsmark i Rind Sogn i Middelsom Herred, jord til 5 mark guld i Skovrup (som man ikke ved, hvor er), jord til 2½ mark guld i Romlundsmark i Romlund Sogn i Nørlyng Herred, jord til 6 mark guld i Breezrijsmark, jord til 1 mark guld samt 2 mark sølv i Kirkebækmark i Romlund Sogn.

At Margrethe på den måde gjorde sit bo op, og gik i kloster, skyldes sandsynligvis, at Johannes var død.

Nævnes i Sorø Gravkatalog

Margrethe Stigsdatter var datter af Stig Galen (Hvide), der ifølge gravkataloget i Sorø Kloster var gift med Kristine.

Ud over Margrethe havde de sønnerne Niels, som var biskop i Roskilde, og Juris. I Næstved velgørerliste nævnes roskildebispens Niels med brødrene Tyge og Sune – og de skulle altså eventuelt også være sønner af Stig, men de kendes ikke fra andre kilder.

Halv hovedlod

Stig Galens far, Toke Ebbesen (Hvide), skænkede en halv hovedlod til Sorø Kloster bestående af 10 øre skyldjord i Hesselrød, som lå i Karlebo Sogn i Lynge-Kronborg Herred samt ½ mark sølv skyldjord i Lerelte – i Lillerød eller Blovstrød Sogn i samme herred.

Hel- eller halvsøskende

Toke Ebbesens far var Ebbe Skjalmsen Hvide. Hans mor var enten Regnhild, som det fremgår af Gavebogen, eller Gyde som det er noteret i Gravkataloget, men ellers ikke ses i kilderne.

Også Gyde Ebbensdatters far var Ebbe, mens hendes mor med sikkerhed regnes for at være Regnhild.

Slægten Hvide

Ebbe Skjalmsen (Hvide) døde mellem 1150 og 1151. Regnilds baggrund er ukendt, men hun blev nævnt i kilderne, da hun skænkede Sasserbro Mølle i Alsted Sogn til Sorø Kloster ved sin død.

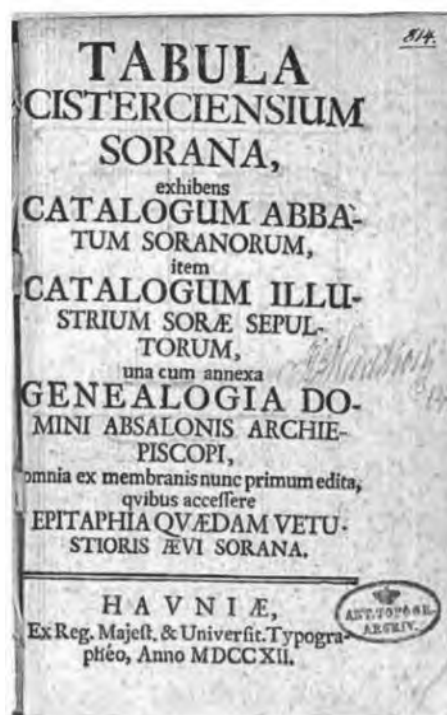

Ebbe Skjalmsen var blandt andet rådgiver for kong Svend 3. Grathe. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling)

Ebbe Skjalmsen må have ejet en stor del af Haverup Ore i Pedersborg Sogn, som arvingerne ses at have andele af i 1190'erne. Han havde formodentlig også gods i Bjernede Sogn, hvor han fik bygget en trækirke.

Han var vidne for kong Erik 3. Lam, og stod sammen med sin bror Asser for stiftelsen af Sorø Kloster. Senere var Ebbe Skjalmsen en vigtig rådgiver for kong Svend 3. Grathe.

Ifølge Saxo gjorde kongen intet uden at rådføre sig med Ebbe, og hans rolle er fremstillet på samme måde i den islandske Knytlingasaga. Ved borgerkrigens start blev han sat til at vogte Roskilde for Svend og holdt her byen mod kong Knud 5. Magnussen, som var blevet valgt til konge i Jylland, mens Svend 3. Grathe blev valgt på Sjælland og i Skåne. Senere brændte Knud hans hus i byen af som led i borgerkrigen og kampen om magten i kongeslægten. Baggrunden var den, at da Svend efter nogle år i Tyskland vendte tilbage til Danmark i 1157, tvang stormændene de tre tronkrævere til at dele riget: Svend fik Skåne, Knud Sjælland og Valdemar Jylland. Da forliget skulle besegles i Roskilde den 9. august 1157, forsøgte Svend at dræbe de to andre. Knud blev dræbt, men Valdemar undslap, og i oktober besejrede han Svend på Grathe Hede, og denne blev dræbt umiddelbart efter.

Sorø Klosters Gravkatalog i en udgave af Joachim Wielands fra 1712, via Wikimedia Commons.

“Absalons bedstefar Skjalm ligger her”

Ebbe Skjalmsen var søn af Skjalm Hvide, som døde efter 1102, og oprindeligt var begravet i Fjenneslev, inden han blev flyttet til Sorø Kirke.

Han havde formodentlig gods i Jørlunde Sogn og i Haverup Ore i Pedersborg Sogn. Begge steder ejede flere grene af efterkommere gods gennem flere generationer. Han havde muligvis også gods i Fjenneslev, hvor han ifølge Gravkataloget oprindeligt var begravet, men ellers vides der meget lidt om tilknytningen hertil.

Omkring 1100 stod han bag opførelsen af Jørlunde Kirke, som derved er en af landets ældste kirker. Den har lignet kirken på Hjerl Hede, som er bygget efter stilen midt i det 12. århundrede.

Blyplade med tekst fundet i Sorø Klosterkirke, som fortæller at “Absalons bedstefar ligger her”. Teksten er på latin: HIC IACET SCELMO AV DONI ABSALONI ARCHIEPI. Gravpladen kan ses på Nationalmuseet.

1100-tals-kirke på Hjerl Hede. Med malet døbefont, kalkmalerier og murværk af kampesten.

Opdragelsen af Knud Lavard

Omkring år 1100 rejste Skjalm Hvide efter drabet på hans bror Aute sjællænderne til hævn tog mod Rygen, som var hjemsted for venderne, der drev sørøveri. Det var måske i denne forbindelse, at han gjorde øen "skatskyldig", som det senere nævnes hos Saxo. Han blev herefter udnævnt til foged af øen af Erik 1. Ejegod. I en senere passage hos Saxo omtales det, at Skjalm skulle have tilvejebragt fred mellem vendere og danskere og en gang have styret venderne. Ifølge Saxo skulle Skjalm Hvide også have været foged over Sjælland - henholdsvis befalingsmand over troppebuddet - men betydningen af denne omtale er omdiskuteret.

Kalkmaleri i Vigersted Kirke ved Ringsted af Knud Lavard.

Skjalm Hvide var i sine senere år nært knyttet til kong Erik Ejegod, hvis søn Knud Lavard, jarl af Jylland, fra 1102 i nogle år blev opfostret sammen med hans egne sønner, Asser Rig og Ebbe Skjalmsen Hvide. Ud over de nævnte fik han med sin hustru Signe også børnene Magga Skjalmsdatter, Cecilie Skjalmsdatter (Hvide) og Toke Skjalmsen (Hvide).

Skjalm Hvide stod ifølge tradition for opdragelsen af Knud Lavard efter, at dennes far, kong Erik I. Ejegod, døde på Cypren under sin pilgrimsfærd til Jerusalem. Knud Lavard var hertug af Sønderjylland fra 1115 til 1131 og Vendernes fyrste fra omkring 1128

Skjalm Hvides sønnesøn, biskop Absalon, fortalte mere end hundrede år efter begivenheden, at Skjalm deltog på Svend Estridsens side i kampen mod kong Harald Hårderåde omkring 1065 og udviste stor personlig tapperhed. Skjalms deltagelse her er kronologisk mulig, men der er muligvis tale om en legende.

Kristen stormand

De nævnte medlemmer af Hvide-slægten var sønner af Toke Trylle, der var en sjællandsk stormand, som levede i det 1000-tallet (samt muligvis slutningen af det 900-tallet).

Hans fars navn angives som Slag eller Slau, men ellers vides intet sikkert om hans forfædre. Han er den ældste sikre stamfar til stormandsslægten, som i eftertiden blev kendt som Hvideslægten, og han var den første mand i sin familie, der lod sig døbe.

Vikingebebyggelse fra Vikingemuseet Sagnlandet Lejre ved Roskilde.

Jyske godssamlere

Slægten Vendelbo samlede en stor mængde godser og i de ældre generationer var et medlem af familien kongens marsk og drost

Eslif Kristiansdatter Vendelbo ejede blandt andet herregården Støvringgård. (Det Kgl. Biblioteks Billedsamling).

Hermed er vi tilbage ved Christence Axelsdatter Thott, hvis mor var Eslif Kristiansdatter Vendelbo, til Støvringgård, som døde efter 1442.

Ud over Christences far, Axel Thott, var hun gift med Lyder Johannesen Holck, og de havde datteren Ide Lydersdatter Holck, der blandt andet var gift med Anders Nielsen Panter.

Eslif Vendelbo nævnes flere gange i kilderne. Fx da hun i 1438 skødede Riene Mølle til

Alling Kloster, da hun i 1440 lod læse et brev fra 1428 vedrørende gods i Gjerlev Herred på Randers Rådhus samt da hun to år senere gav to gårde til kirken. Gården i Kastbjerg – som muligvis var udskilt fra farens nærliggende gods Trudsholm – forærede hun til Helligkors lav i Randers, og gården Kalstrup i Veggerby Sogn gav hun til Helligåndshuset i Ålborg.

Beseglede håndfæstning

Eslif Vendelbos far var Kristian Pedersen Vendelbo, som døde før 16. juli 1401. Hendes mor var Ellen Buggesdatter. Hans navn staves både som Kristian og Christian. Kristian Vendelbo købte 1363 Peder Jensens andel i Odsgaard i Middelsom Herred og var 1367 medbesegler af et skøde, som Peder Munk af Holbek havde udstedt. Han var høvedsmand – eller lensmand – på Skanderborghus og medlem af kong Valdemars råd, da han fra 1369 til 1370 deltog i fredsforhandlingerne med Hansestæderne.

I 1373 var han desuden en af garantistillerne for Lydike Arildsen, da denne overdrog kong Valdemar gården Diernæs i Hundborg, som han havde pansat til Grenne Jensen. Tre år senere satte han sit segl under den håndfæstning, dronning Margrethe I havde udstedt på vegne af sin

Kristian Vendelbo var medlem af kongens råd og høvedsmand på Skanderborg slot. Den gamle middelalderborg blev revet ned i 1720. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

søn, kong Oluf, med hende selv som regent. Det efterfølgende år var Kristian med til at besegle den landefred, der blev vedtaget på Danehoffet i Nyborg.

Samlede godser

Næste gang Kristian Vendelbo optrådte i kilderne, var 1381, da Mogens Jensen afstod godset Trudsholm i Gjerlev Herred til ham for, at han skulle udløse ham og hans staldbrødre af deres fangenskab. Som led i aftalen fik Kristian lov til at beholde godset, indtil han havde fået sit udlæg tilbage, men det lykkedes aldrig Mogens Jensen at betale sin gæld, og da Kristian Vendelbo seks år senere fremviste sine brevregnskaber på Trudsholm på Landstinget i Viborg, var der ingen, der gjorde indsigelse mod hans ret til at beholde herregården.

I 1393 fik han også Ingvar Petersen Tranekærs gods i Vinkel sogn i pant. Herudover var han 1394 i besiddelse af den befæstede borg Lunholm i Skagens landdistrikt, som han havde arvet med sin hustru.

Han deltog desuden i fredsmødet på Lindholm, og efter Erik af Pommern var blevet valgt til konge i 1396, udpegede dronning Margrethe ham til landshøvedsmand og "rettere" i Jylland. På det tidspunkt var han det ældste medlem af rigsrådet.

Året efter købte han Brøndumgaard af Lene, der var enke efter Anders Glob. Sidste gang han blev omtalt, var den 12. juli 1400, da han var til stede på rettertinget. Men han var død 16. juli 1401, da hans enke – "*Elnæ Bugges datter hr. Christiern Wendelboes efterleverske*" og hendes tre svigersønner: ridder Hans van Podebusk, ridder Predbjørn Podebusk og Axel Jakobsøn –

Kristian Vendelbo blev i 1396 udpeget af dronning Margrethe til landshøvedsmand og "rettere" i Jylland. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Christoffer 2. fra hans gravmæle i Sorø Klosterkirke.

"antvordede Dronning Margrethe gården Karthorp", som de sammen med Ålborg havde fået i pant af kong Valdemar.

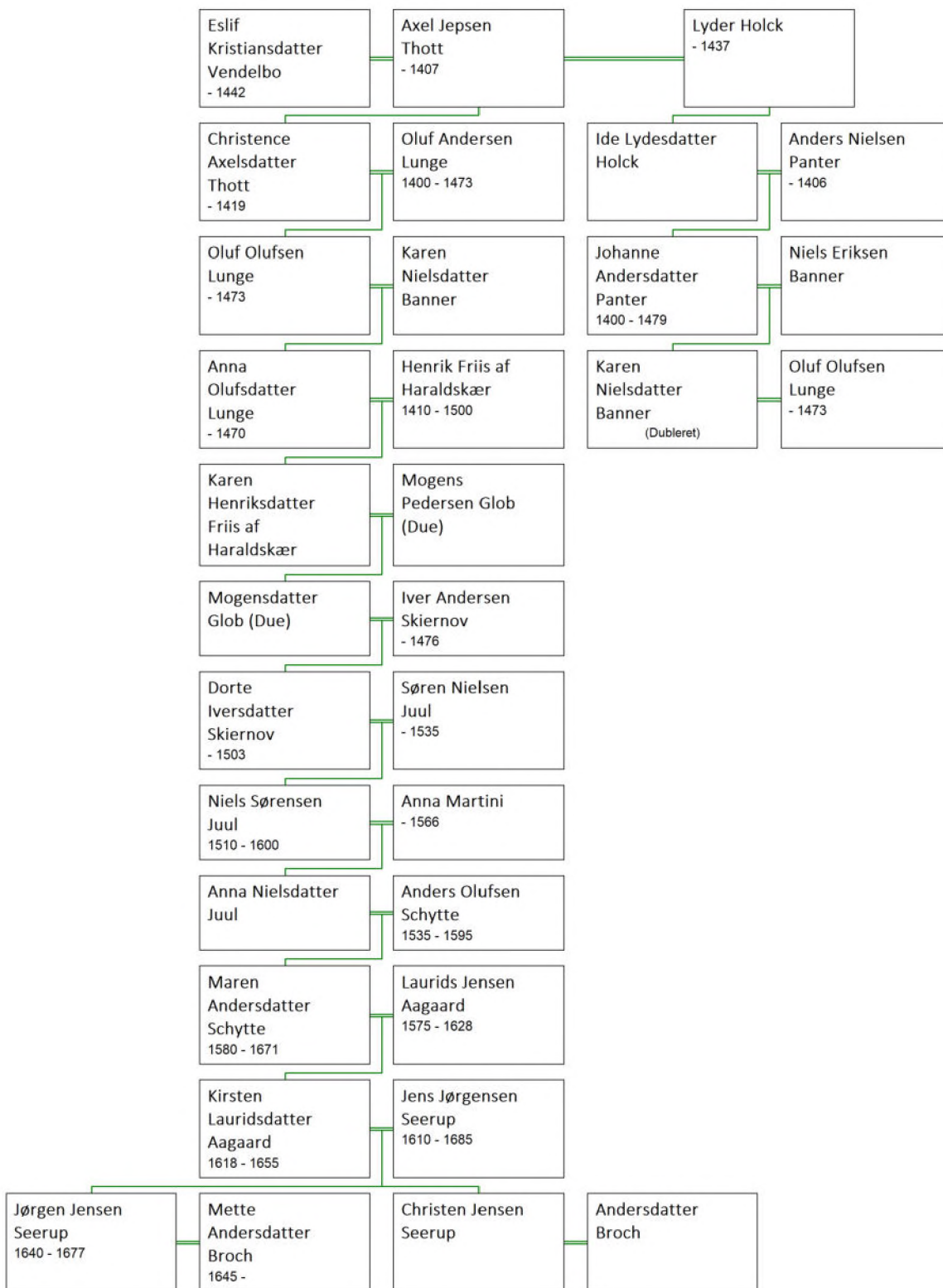
Den 29. august samme år var Ellen Buggesdatter ("*Dn. Elena relicta Dn. Vendelbo*") blandt dem, der satte deres segl under det afkaldsbrev, som Johan Skarpenberg havde udstedt til Predbjørn Podebusk på sit gods i Utterslev i Lolland.

Marskal og drost

Kristian Vendelbos forældre var Peder Vendelbo (død før 1347) og Arine Saltensee af Linde (død efter 25. marts 1347), der var datter af Niels Saltensee. Peders farhed muligvis også Peder. Begges mødre er ukendte.

Ligesom Saxe Pedersen var han i kong Christoffer 2.s tjeneste fra starten og var 1317 marskal. I den egenskab blev han udsendt mod sin oprørske forgænger i embedet, Ludvig Albertsen von Eberstein, der havde erobret Hammershus.

Eslif Vendelbos efterkommere med to mænd.

Det lykkedes Peder Vendelbo at indtage borgen, men da kong Christoffer året efter blev fordrevet, mistede han sit embede. I stedet gik Peder over til kong Valdemar 4. Atterdag og blev i 1328 medlem af hans råd. I kilderne ses han på det tidspunkt som *"Pæther Wendelbo fordum Danerkongens Marskalk"*.

Det var også i 1328, at han fik tildømt gården Kragelund i Vindblæs sogn samt gårde i Haderup og Åmølle i Gjerlev Herred. Og da kong Christoffer vendte tilbage i 1329, blev Peder Vendelbo udnævnt til drost, og dermed kongens nærmeste rådgiver. Han deltog 1333 på Viborg Ting.

Efter at kong Valdemar havde genoprettet kongedømmet, var Peder igen drost et enkelt år og optrådte den 17. januar 1341 i et dokument som *"Petrus dictus Wændelbo dapife"*. Men han vedblev at indtage en høj og betroet stilling hos kongen.

1343 fik Peder overdraget Karætorp og Karætorp Fang i Korrup Sogn af Andreas Pedersen af Grandeslef og pansatte samme år halvdelen af Gjær Herred til Iven Rostrup. I 1344 kaldte kongen ham som *"Justitiarius noster"*, og sidste gang han blev nævnt i kilderne, var, da han den 17. juni 1345 pantsatte sin gård i *"Langhgu"* til Jens Aagesen.

Arine udstedte erklæring

Peder Vendelbos arvinger blev nævnt 1346. Og den 25. marts året efter udstedte hans enke Arine en erklæring sammen med sin søn Peder - "Petrus Pætherfz dictus Wendelbo" - og Niels

Eriksen Saltensee af Linde (sandsynligvis hendes bror) - hvor de garanterede, at de ville holde væbneren Mikkell Pedersøn skadesløs for det tab, der måtte ramme ham for den forpligtelse, han havde indgået sammen med dem overfor den danske konges drost Erik Nielsøn Gyldenstjerne og Peder Povlsøn Munk. De tre mænd var gift med Peders døtre af første ægtekab.

Aftalen handlede om alle de ejendomme i Grensten sogn i Middelsom Herred, som tilfaldt de førstnævnte sammen med Peder Vendelbos øvrige arvinger, som altså skulle overgå til svigersønnen Niels Eriksen. Det fremgik ligeledes af aftalen, at svigersønnen Mikkell Pedersen også skulle holdes skadesløs for den forpligtelse, han havde indgået, om at, at alt gods i Fjends Herred ved Viborg tilfaldt alle Peder Vendelbos arvinger. Endelig blev det bestemt, at Bo Falk og Ludvig Albertsen Eberstein skulle have del i borgen Skjerne, og at denne ikke måtte afhændes til andre uden Erik Nielsens og Peder Pedersens samtykke, men at den med jordtilliggende skulle overgå til sidst anførte og hans fire kødelige brødre.

Arine førte det våben, der hørte til hendes slægt, Saltensee af Linde. (Illustration: Danmarks Adels Aarvog 1914, Anders Thiset d. 1917).

Skiftende alliancer

I Bugge-slægten kostede det Niels Bugge livet, at han flere gange skiftede sit allianceforhold mellem de forskellige stridende parter i den magtkamp, der foregik i Danmark i den tidlige middelalder. Han blev nemlig myrdet i 1359.

Eslif Vendelbos mor var Ellen Buggesdatter, som døde efter 1402. Hun var datter af Niels Bugge til Vosborg (død 1359) og Ingeborg eller Lisbeth Palnesdatter Juul til Støvringgård (død før 1337).

Da hendes far blev myrdet, og hendes bror Knud døde kort efter uden at have fået børn, arvede hun og søsteren Elisabeth Buggesdatter farens meget store godsbesiddelser, og de to søstre blev begge meget rige og indflydelsesrige. Det viser blandt Elisabeths seglstampe, der blev fundet i 2018.

Ellen Buggedatters søster, Elisabeths seglstampe blev fundet i 2018, og det viser, at hun var en person med stor ejendom og handlede på egen hånd – ikke som nogens datter, kone eller mor. (Tegnet efter seglstampe på Vardemuseerne)

Alliance medgrev Gerhard

Familien Bugge – og især Niels Bugge – er en kendt del af Danmarkshistorien i 1300-tallet, og han optræder i sagn og folkeviser.

Hans far er ukendt, men hans mor tilhørte efter al sandsynlighed den slægt, som kaldes Panter – muligvis var hun var hun datter af Anders Nielsen Panter.

Niels Bugge var tilsyneladende gift to gange, blandt andet med en kvinde fra den ligeså fremtrædende slægt Eberstein, som egentlig var en tysk greveslægt. Og det ser ud til, at det var via denne slægt, at han kom i besiddelse af borgen Hald ved Viborg sammen med sin kone.

Derudover ejede han blandt andet Spøttrup i Salling og (Nørre) Vosborg ved Nissum Fjord i Vestjylland. Alt i alt ejede han otte borge eller herregårde med et godstilliggende, som kan

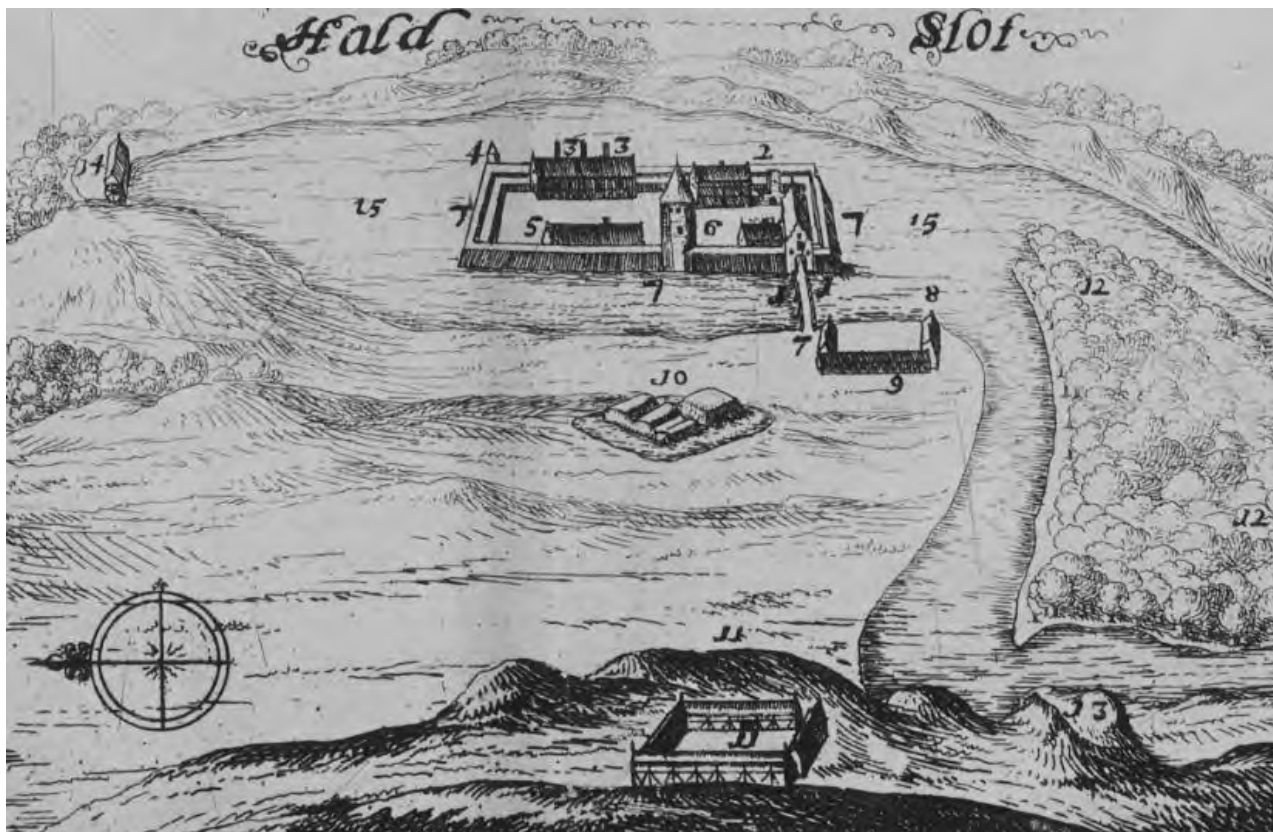
Meget senere maleri af, hvordan man har forestillet sig, at Niels Bugge så ud. Det blev i 1842 kopieret af Rasmus Henrik Kruse fra Fur. (Via Wikimedia Commons).

opgøres til minimum 500 bondegårde. Sandsynligvis var der tale om langt mere.

Det menes, at Niels Bugge anlagde den anden af tre middelalderlige borge ved Hald, som der stadig findes rester af. Derudover har arkæologiske undersøgelser vist, at han i 1341 anlagde en af periodens største kendte privatborge i nærheden af nuværende Nørre Vosborg.

Første gang Niels Bugge ses i kilderne var i 1332, da han støttede den holstenske grev Gert, som på det tidspunkt havde hele Jylland nord for Kongeåen i pant.

Men han deltog muligvis i det herremandsoprør, som kostede Grev Gert livet og banede vejen for, at Valdemar 4. Atterdag kunne blive dansk konge i 1340 - i hvert fald optræder Niels ikke længe efter som én af kong Valdemars faste støtter. I 1347 drog Valdemar Atterdag på pilgrimsfærd til Jerusalem – angiveligt til hest – og meget tyder på, at Niels ledsagede ham. Senere var han én af kongens vigtigste hjælpere i hans indblanding i nordtysk politik.

Hald slot med tidligere bygninger og borge. Niels Bugges Hald lå formodentlig ved nr. 10 midt i billedet. (Resens Atlas, 1677, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Myrdet i Middelfart

I 1351 opstod der imidlertid en stærk koalition mod Valdemar 4. Atterdag bestående af de daværende holstenske grever, hertugen af Slesvig og en lang række jyske stormænd – herunder Niels Bugge, som altså endnu engang havde skiftet side. Årsagen var kampe om dele af Danmark, som kongen endnu ikke havde sikret sig magten over.

I 1353 kunne der igen sluttet fred. Et led i fredsslutningen ser ud til at have været, at kongen overtog kontrollen med Riberhus Slot og hele Vestjylland, som administreredes derfra. En del peger i retning af, at kongen som led i forsoningen overdrog administrationen af Riberhus til Niels Bugge.

Få år efter, i 1357, samledes igen den samme koalition mod kongen. De jyske stormænds motiv var denne gang nok især kongens åbenlyse appetit på adelens gods. Undervejs i fejden blev der afholdt forskellige forhandlingsmøder, og den 23. december 1358 mødtes lederne - deriblandt Niels Bugge - med kongen i Slagelse, ”og så foreslog han dem nogle vilkår, som aldeles ikke behagede dem”, står der i en samtidig krønike. Herefter drog de jyske stormænd hjem. Man må antage, at de var frustrerede.

Mens de i Middelfart ventede på at blive sejlet over Lillebælt blev Niels Bugge og i hvert fald to andre myrdet den 29. december 1358. Oprøret fortsatte til 1360.

Kongen fralagde sig ethvert ansvar for det bejlelige drab og et par lokale fiskere blev dømt for forbrydelsen. Helt frem til 1874 blev der fra Middelfart betalt såkaldte Buggespenge som bod for drabet.

Grev Gert 3. af Holsten, som kæmpede om magten i Danmark. (, via Wikimedia Commons).

Bugge-slægtens våbenskjold.
(Illustration: Danmarks Adels Årbog 1890, Anders Thiset (d. 1917), via Wikimedia Commons).

Anerække

Det er ikke helt sikkert om Ellen Buggesdatter mor hed Lisbeth eller Ingeborg, men det regnes for sikkert, at hun var datter af Palle Jensen eller Palne Jonsen Juul, af Støvring (før 1391-efter 6. februar 1328) og Helena Nielsdatter Kaas Sparre, som døde efter 1319.

Helenas far var Niels Lændi Kaas, og hendes mor en datter af Niels Pedersen Kammermester, der også var af Hvideslægten (Omtalt i kapitlet "Slægten Hvide, som ikke kaldte sig Hvide") eller af Niels Peck og Kristine Gummesdatter, hvis mor var af Hvideslægten. (Omtalt i kapitlerne "Af Højste Adel" og "En magtfuld og udbredt slægt").

Niels nævnes i 1292, og i 1296 var han ridder og stiftede 1300 et alter i Ribe Domkirke. Han "*udsatte sit gods for sin broders fængsel*", og fire år efter skulle han sammen med flere andre påligne skat i Ribe Stift. Sidste gang han ses i kilderne, var da han i 1307 besejlede hertug Christoffers forlening med Sønder Halland.

Paven involveret i dansk strid

Palle Juul var muligvis identisk med den person, der 19. april 1314, forpligtede sig til at gå i fangenskab sammen med 26 andre mænd, hvis ikke hans farbror, ærkebiskop Esger Juul af Lund, overholdt det forlig, han havde indgået med kong Erik Menved.

Esger havde deltaget i et paveligt koncil i den franske by Vienne, og her fået paven til at udstede en del buller, der gik ud på at skaffe ham og andre danske biskopper deres gods tilbage. Selvom kongen ikke var nævnt, blev det opfattet som om, erklæringerne var rettet mod ham. Det betød, at alle landets biskopper hver for sig måtte erklære deres

troskab over for kongen og love ikke gøre brug af pavens buller. Og Esger Juul måtte overgive sig fuldstændig.

Overdragelse af godser

Omkring 22. juli 1319 overdrog

Palle Juul en gård i Trollerup i Skivholme Sogn til kannikken Broder i Århus for 500 mark penge, som Helenas far, Niels Lændi, tidligere havde ejet. Samme dag underskrev han en garanti på, at hans kone ville få en erstatning for godsets værdi, hvis deres ægteskabet forblev barnløst.

Kryptkirken under Vor Frue Kirke i Århus
(Foto: Nico-dk, via Wikimedia Commons).

Pave Clemens 5, havde 1311-1312 indkaldt konciliet i Vienne i Frankrig.
(Wikipedia Commons).

Handelen blev bekræftet den 22. november samme år, hvor Palle Jensens "*nepos*" Knud Jonsen besejlede.

Han pantsatte 11. juli 1324 sin ejendom i Borring i Hvirring Sogn til Niels Brok for 50 mark penge. Og den 6. februar 1328 blev han kaldt ridder og nævnt i forbindelse med overdragelsen af Jacob Flæbs gods i Gerlev Herred til Peder Vendelbo, da førstnævnte havde siddet fire kongebreve overhørig – og derved altså tabt sin ret til ejendommen. Peder Vendelbo har vi mødt i flere andre kapitler.

Jysk ridder

Palle Juul var søn af Jens Nielsen Juul. Det formodes, at han var død før 1316, da Palle nemlig var vidne for biskop Esger Juul på denne dato. Mere vides der ikke om ham.

Jens Juuls forældre var Niels Juul og et medlem af slægten Kaas-Sparre, som der heller ikke er flere informationer om.

Niels Juul var jysk ridder, og mødte 28. maj 1285 på Danehoffet i Nyborg, hvor han som én blandt 12 af "*rigets bedste mænd*" skulle dømme i striden mellem kong Erik Klipping og hertug Valdemar af Sønderjylland om, hvilken landsdelen øen Als skulle høre under.

Den 4. marts 1299 var han vidne i forbindelse med kong Erik Menveds lejdebrev for ærkebiskop Jens Grand. Han var ligeledes blandt de riddere, der skulle gå i fangenskab i Odense, hvis lejdebrevet blev brudt.

Han var død før 1310, da sønnen, Esger den Ældre, skænkede alt sit gods i Skast sogn

Bayersk ridderturnering på illustration fra middelalderen (Wikimedia Commons)

til kannikkerne i Ribe mod bøn for sine forældres sjæle. I middelalderen mente man, at sjælen efter døden skulle renses i Skærsilden. Man kunne afkorte sit ophold, hvis man gjorde bod ved at gøre gode gerninger - aflad. Men i stedet for selv at gøre bod, kunne man betale sig fri, og derved blive fritaget for et antal år i Skærsilden

Jens Juuls forældre var Niels Juul og et medlem af slægten Kaas-Sparre, hvis navn ikke kendes. Hendes families våben ses her. (Illustration: Danmarks Adels Årbog 1899, Anders Thiset (d. 1917)).

Tætte forbindelser til kongefamilien

Slægten Due havde flere vigtige embeder og var tæt forbundne til kongefamilien i 1300-tallet.

Margrethe Due blev begravet i Ystad Klosters kirke. (Det Kgl. Biblioteks Billedsamling).

Margrethe Bondesdatter Due (død før 1419), som var gift med Jep Axelsen Thott til Sørup var datter af Bonde Jensen Due, der døde efter 1343.

Hendes mor var datter af Morten Due af Faurholm og hans kone Ingegerd, men hun kendes kun som ”Mortensdatter Due”.

Margrethes

mormor, Ingegerd, var også gift med Niels Andersen Due og med ham havde hun sønnen Jens Due, der var far til Bonde Due. Det vil sige, at Ingeborg var Margrethes mors mor og hendes fars farmor. Og Margrethes mor var altså gift med sin halvnevø.

Konges foged

Bonde Due, blev første gang nævnt i 1303. Han var kongens foged i 1314 og året efter en af garantstillerne ved forliget i Nyborg mellem en række af deltagerne i borgerkrigen.

I 1315 købte han en stor mængde gods på Lolland af hr. Erik Valdemarsen, som var hertug af Sønderjylland og oldesøn af kong Abel af Danmark. Året efter deltog han i kong Erik Menveds mislykkede forsøg på at erobre Stralsund i Pommern. Krigen var dyr, og regeringen måtte udskrive nye skatter. Udmøntningen blev indstillet, og de penge, der var i omløb, var værdiløse. I 1317 blev Fyn pantsat for tre år til de holstenske grever, Johann og Gerhard af Holstein-Renneberg. Det førte til flere oprørsforsøg både på Sjælland og i Jylland.

Året efter var Bonde Due landsdommer i Jylland og beseglede hertug Henriks forlening med Rostock. Samme år var han desuden

anfører for de hjælpetropper, der blev sendt til Birger jarl i Sverige. Og endelig nævnes han som drost – det vil sige, at han var den øverste af kongens rådgivere, og sommetider hans stedfortræder som kunne efterse

regnskaber og afsige domme på hans vegne. Bonde Due blev desforuden betænkt 1334 i ærkebiskop Karl Eriksen Galens testamente.

Omkring 1343 afstod han sammen med sine medarbejdere arven efter Jens Due til kong Magnus af Norge mod at kongen frafaldt al tiltage

Birger Magnusson var svensk jarl og rigets regent.

Slægten Due af Faurholm døde tidligt ud i mandslinjen og førte i sit våben tre pilespidser, på hjelmen en med nagler besat Mur. (Fra Danmarks Adels Aarbog 1891, Via Wikimedia)

mod arvingerne efter Morten Due og fru Inger, som i sin tid havde pantsat gods i Dalby i Faxø Herred til Offe Pedersen, hvilket bispem. af Roskilde 1407 indløste.

Bonde Due fik tre børn med Ingerd, som efter hans død fik seks børn med sin anden mand, Niels Andersen Due. Blandt hendes børn var Jens Nielsen Due til Tessebølle, der som tidligere omtalt var far til Bonde Due, Margrethes far.

Mulige slægtsforbindelser

Margrethes farfar var altså Niels Andersen Due, der muligvis var identisk med den Niels Andersen af Tubetorp i Smørum Herred, hvis segl findes på det lensbrev på Almindssyssel, som 1326 blev givet til Ludvig Albertsen Eberstein, der altså skiftede parti flere gange i kampene om magten i det danske kongerige.

Niels Dues far, Anders Due, hævdes nogle steder at være identisk med Andreas Nielsen, men ifølge Danmarks Adels Årbog menes denne ikke at have fået nogen efterkommere.

Området, hvor slægten havde sine godser, ligger mellem Kolding og Vejle, men rækker også ind til Grindsted i det midtjyske. (Af Johannes Steenstrup (1844-1935), i Danmarks Riges Historie (1900)).

Due til Tessebølle

Bonde Dues forældre var Jens Nielsen Due til

Tessebølle, som døde efter 1365 og Christine Nielsdatter, der døde den 7. april 1342 og blev begravet i Herfølge Kirke. Hun var datter af Niels Bosen, som kun kendes af navn.

Jens Due ejede gods i Tessebølle i Herfølge sogn, og var sandsynligvis identisk med den Jens Due, som efter adelsdame Jytte Gyldenstiernes beretning fra 1600-tallet *"ligger begravet i Herfølge Kirke"*, og som efter hendes oplysninger også digtede folkevisen:

Jeg ved, hvor en Lind hun står / bær Blomster så bold / hun skjuler de andre for frost og sne / den vinter så kold / det volderden alene, jeg haver i mit hjerte kjær.

Den person, som visen handler om, var ifølge fru Jytte identisk med jomfru Kirsten Krummedige, der boede i Søllerup.

Sankt Agnes Kloster lå uden for Roskilde ned mod fjorden. Det blev revet ned efter reformationen, men kan ses på Roskilde Miniby, der er en model over byen i middelalderen.

Beseglede lensbrev

Jens Due beseglede 1326 det lensbrev, som kong Valdemar 3. Eriksen gav til Ludvig Albertsen Eberstein. Valdemar var omkring 11 år gammel, da han samme år var blevet indsat som konge med Grev Gert af Holsten som formynder. Valdemar nedlagde kronen i 1330 og døde som hertug af Sønderjylland i 1364. I forlængelse heraf var Jens Due i 1327 en af de 12 nævninge, der skulle undersøge hertug Erik Valdemarsen af Sønderjyllands tiltale mod Sankt Agnete Kloster. Erik var død tilbage den 12. marts 1325.

Og i henholdsvis 1363 og 1365 solgte Jens sine hovedgårde Aggarp og Thorkilstorp – begge i Oxie Herred i Skåne – til kong Valdemar 4. Atterdag

Oprørske adelsmand

Niels Banner deltog i oprøret mod Erik af Pommern. Hans forfædre var godsejere forskellige steder i landet.

Niels Eriksen Banner var blandt andet hovedsmand på Alborghus. Det nuværende slot erstattede den oprindelige borg og blev opført i perioden 1539-1553. (Foto: Rüdiger Stehn, via Wikimedia Commons).

Karen Nielsdatter Banner, der var gift med Oluf Olufsen Lunge, var datter af Niels Eriksen Banner (ca. 1380-efter 1444) og Johanne Andersdatter Panter.

Niels Banner ejede herregårdene Vinstrup og Asdal. Han blev nævnt i 1421 og 1423 som *"Nicolaus Eriki de Vinstrup"* og i 1425 som *"Nicolaus Erichson de Asdal"*. Han var rigsråd og lensmand på Skivehus, da han deltog i opstanden mod Erik af Pommern, og han var blandt dem, der indkaldte Christoffer af Bayern som kommende konge. I 1442 var han hovedsmand på Alborghus samt ridder og som sådan til stede ved Christoffers kroning til konge i Ribe.

Godsejer ved Sorø

Niels Banner var søn af Erik Thomsen Banner (død efter 1411) og Ingerd Pedersdatter Krabbe, hvis far, Peder Krabbe, der ikke vides mere om.

Erik Banner ejede herregården Vinstrup ved Sorø. Han blev i 1387 omtalt som *"Hericus Thomelz Banner"*, og han forseglede med Banner-våbnet, da han skrev til vitterlighed for Anders Jepsen Lunge. 1407 var han ridder, og 1409 gav han gods til det nærliggende Antvorskov Koster. Ved den lejlighed var han noteret som *"Erik Tammelz Banner"*.

Sønnesønner af Niels Rød

Erik Thomsens far var Thomas Nielsen Banner, som kendes, fordi hans sønner, blev omtalt som sønnesønner af Niels Eriksen Rød (død før 2. juli 1355), men flere detaljer kendes ikke. Hans mors navn er ukendt.

Niels Rød ejede herregården Jerstrup ved Bogense, hvor han ses i 1321, 1328 og 1346. Han var ridder, og det vides, at

han blev dræbt før 2. juli 1355, fordi hans to andre sønner, Erik Nielsen og Jens Nielsen (kaldet Löcke), lovede kong Valdemar 4., dennes søn Christopher og farbror grev Adolf af Holsten *"fuld sone og orfejde"* for de navngivne riddere og væbnere, der har været meddelagtig i deres fars død.

Banner-slægtens våben. (Illustration: Danmarks Adels Årbog 1885, Anders Thiset (d. 1917), Via Wikimedia Commons).

Den bortførte fæstemø

Johanne Panter var en bemærkelsesværdig kvinde. Hun var lensmand og fik et stort antal børn med sine tre mænd, hvor den første bortførte hende. Hendes aner kan føres tilbage til 1300-tallet, og havde stor indflydelse på rigets styrelse.

Karen Banners mor, Johanne Andersdatter Panter til Asdal (ca. 1400-1479), var gift tre gange og fik fire børn med den første mand og 10 med den sidste, Karens far, Niels Eriksen Banner.

Der hænger et maleri på Gavnø Slot, som er blevet tilskrevet Johanne Andersdatter Panter, men det er i virkeligheden en kopi af et maleri af dronning Anna Cathrine. (Wikimedia Commons)

I slægtsbøgerne er der tre oplysninger om hende. For det første siges hun at have arvet stor rigdom efter sine brødre. For det andet var hun den sidste af sin slægt. For det tredje skal hun have siddet i rigets råd

Hendes første mand, Bonde Due til Thorp, skal ifølge slægtsbøgerne, der var udarbejdet af hendes efterkommere, have bortført hende med vold til Ålborg, *“der hun var hans fæstemø, og hendes far var død, da hendes familie modsatte sig hendes frieri, fordi hun var eneste barn og arving til store rigdomme”*.

Med Bonde Tue havde hun to sønner og to døtre, blandt andet Mikkell, der nævnes 1455 som hendes søn, da hun på det tidspunkt satte sit segl under en aftale med ham.

1421 fik Johanne pavelig dispensation til ægteskab med Gotskalk Andersen Stenbrikke på trods af, at de var beslægtede i fjerde led. Men allerede året efter blev hun gift med sin tredje mand, Niels Eriksen. På det tidspunkt var hun altså omkring 22 år, og mor til fire. De fik 1 søn og ni døtre.

Kvindelig kongelig lensmand

Johanne Panter omtales som en meget anset og myndig kvinde, og blandt nævnes det, at hun fra 1462 til 1463 var kongelig Lensmand i Vendsyssel.

Kvindelige lensmænd var ikke ualmindelige frem til 1660, fordi lenene blev givet til adelige familier som deres personlige ejendom, selvom de stod for en række administrative opgaver på staten og kongens vegne. Kvinder fungerede ret ofte som lensmænd efter deres mænds død. Her ud over gav kongerne også adskillige betydende kvindelige godsejere len, som de holdt personligt enten i hele deres livstid eller i en begrænset periode.

Men oplysningen om, at hun skal have siddet i Kongens Råd, bakkedes ikke op af andre kilder. Danske konger, mens hun var voksen, var Erik af Pommern indtil 1439, Christoffer af Bayern 1440-1448 og Christian I 1448-1481.

Kort over den nordlige Deel af Vendsyssel, Hjørring Amt. (Trap 1873, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

I 1473 overlod hun to gårde i Vendsyssel i Sejlstrup Sogn til Dueholm Kloster, hvilket blev bekræftet af hendes børn: Niels Nielsen, Anders Nielsen af Kokkedal og Anne Skrams samt af svigersønnerne Eske Nielsen Høeg af Lyngholm, Peder Rud, Peder Friis af Irup, Jens Mortensen Sefeld samt Anders Munk af Torp, og tre år senere udstedte hun en kvittering til sin svigersøn Jens Mortensen Seefeld af Refns, som var gift med datteren Johanne Banner.

Stadfæstede Margrethe I's testamente

Johanne Panter var datter af Anders Nielsen Panter og Ide Lydersdatter Holck.

Anders Panter var født på herregården Kærsgaard i Jelstrup i det senere Hjørring Amt, og han døde før 14. maj 1406.

Han blev nævnt første gang i 1393, var med til at besegle forliget på Lindholm, hvor dronning Margrethe I og Albrecht af Mecklenborg sluttede fred, og hertugen blev frigivet efter seks års fangenskab.

En middelalderlig stue i manuskriptet "Le Ore di Torino" fra 1380. Motivet er Johannes Døberens fødsel.

Anders Pedersen Panter's segl. (Via Wikimedia Commons).

1401 satte Anders Panter sit segl under kong Erik af Pommerns stadfæstelse af Margrethes testamente. Han var desuden til stede i Helsingborg den 24. februar 1405 i anledning af Jens Jensen Broks død.

Efter sin første kone, Regitze Jepsdatter Lunges død blev han i 1402 gift med Johannes mor, Ide Lydersdatter Holck – også kendt som Ide Holck.

Gift tre gange

Ide Holck nævnes tidligst 1406 som "fru Ide af Asdal" og derefter 1408 som "Ide Luders dotter". Hun havde først været gift med Niels Slet til Gudumlund, som hun fik sønnen Johannes med. Hun var 1425 gift med Lyder Kabel til Fuglsang, der 1426 offentliggjorde, at hun havde skænket Hovedgården Gudumlund til Viborg bispedømme som sjælegave.

Ejer af Støvring Hovedgård

Ides mor, Eslif Vendelbo, er nævnt i et tidligere kapitel. Hendes far var Lyder Holck, der døde efter 1437. Han ses første gang i kilderne i 1417 som garant for Truid Has, og brugte på det tidspunkt mandehovedet i sit segl, og ses som "Lütke Holck".

Det fremgår herefter, at han ejede hovedgården Støvring, idet han skrev sig "aff Steffringhe" i 1429 og 1432.

Støvring Hovedgård på sognekort fra 1816.

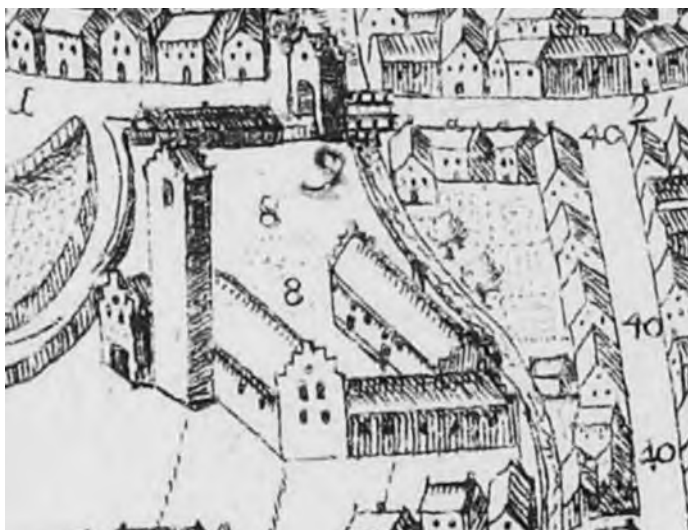

Men han var død 1440, da hans enke "fru Ælsuf af Støvring" skænkede sin gård Kalstrup og Kalstrup Mølle i Vigerby Sogn til Helligåndshuset i Ålborg for sig, sine forældres, sin husbonds og sine børns, levende og døde og alle kristne sjæles frelse. Desuden forærede hun samme år sin gård i Kastbjerg til Helligåndslavet i Randers.

Sammenflettede slægtslinjer

Ide Holcks mor var som nævnt Eslif Christiernsdatter Vendelbo af Støvringgård, som havde flere børn med sin første mand, Axel Jepsen – blandt andet Christence Thott, som blev gift med Oluf Andersen Lunge.

Deres søn blev som omtalt ovenfor gift med Ides datters datter, Karen Nielsdatter Banner, der var datter af Johanne Panter og Niels Banner. (Se slægtstavle med Eslifs ægteskaber på en af de foregående sider.).

Eslif Vendelbo skænkede som enke flere ejendomme til Ålborg Stiftshospital og Latinskolen. Kirketårnet var fra den oprindelige klosterkirke, som var del af Ålborg Helligåndshus). (Resens Atlas, 1677, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Asdal Voldsted var kæmpe stor. Og på borgbanken stod et trefløjet murstenshus med to kraftige tårne. Borgen blev delvis nedrevet i 1700-tallet. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Panter var ridder

Johanne Panters far, Anders Nielsen Panter, var søn af Niels Ovesen Panter og Johanne Andersdatter Stenbrikke, som begge døde før 1419. Deres dødsår kendes, da der i det år blev holdt skifte mellem Bonde Due og Anders Jepsen Lunge.

Trappe i borgen Spøttrup.

Niels Panter var som ridder i 1355, ejede desuden herregårdene Asdal, Skovgaard og Knivholt og havde herudover gods i Hammer og Bårse Herred.

Stenbrikke som godsejer

Johanne Stenbrikke var datter af Anders Aagesen Stenbrikke, som døde efter 1360, og må have været søn af Åge Stenbrikke, som der ikke vides noget om. Hendes mors navn kendes ikke.

Anders Stenbrikke var opført flere steder i kilderne. I 1327 var han med til at udstede et vidne af Vendsyssel Ting. Han satte 1331 sit segl under Laurens Jonsen Panters overenskomst med grev Gert 3. af Holstein, som led i de interne kampe i landet.

Ligeledes pantsatte han i 1341 gods i Ladagermagle og Kolby

i Ramsø Herred til Henneke Sylow. Samme år var han forlover for kong Valdemar. Endelig havde han 1344 lånt Peder Vendelbo en sum penge, som Johannes Kaas betalte tilbage.

Allieret med flere konger

Niels Ovesen Panters far var Ove Nielsen Panter, der døde efter 1347. Han blev også kaldt Åge og Offe i kilderne, og blev 1314 nævnt sammen med broren Henrik.

Han besejlede grev Gert 3. af Holstens forlening med Sønderjylland 1326 i Nyborg. To år senere var han samtidig en af de adelsmænd, som igen sluttede sig til kong Christoffer 2. under krigene mellem de forskellige fraktioner under kampen om Danmarks trone. Ove Panter nævnes ligeledes året efter i forliget mellem kongen og grev Gerts fætter, grev Johan 3. af Holstein-Pløn. Og han var 1332 del af forliget med grev Gert i Kiel.

Herudover satte han 1341 sit segl under en vitterlighederklæring sammen med Peder Lauridsen. Desuden besejlede han året efter den af kong Valdemar Atterdag ”ved hans regeringstiltrædelse udstedte forpligt”, og endelig var han 1343 en af kongens forlovere – støtter – ved forhandlingerne i Varbjerg.

De ældste Pantere

Ove Panters far var Niels Ågesen Panter, som efter sigende var gift med en søster til Niels Thorbensen, men hun kendes kun som ”Torbendatter”, og deres forældre kendes ikke. Det eneste, der vides om dette par, er, at de havde fem børn.

Niels Panters far, Åge eller Ove, var den første af slægten der kendes, men kun af navn.

I Danmarks Adels Årbog 1892 anføres, at: ”Den ligeså gamle som ansete adelsslægt, der i sit våben førte en af hvidt og blå skaktavlet panter i blå, efter andre i sølvfelt, tillægges ofte i slægtsbøgerne navnet Sappi, hvilket navn imidlertid tilhører en hel anden gammel slægt, hvis våbenmærke var røde søblade eller hjerter. Nyere genealoger har, vistnok alene på grund af en forveksling af våbnene, henført den til den grevelige slægt Eberstein, med hvilken den for øvrigt også synes at have været besvogret.”

Slægten Hvide som ikke kaldte sig Hvide

Slægten Hvide var den mægtigste og mest ansete stormandsslægt i dansk middelalder. Den fremtrædende position fremgår allerede af Kong Valdemars Jordebog fra 1231. På det verdslige område besatte slægten betydelige rigsejersstillinger som kansler, kammermester, drost og gældker. Men navnet Hvide er en senere opfindelse, de brugte aldrig selv navnet

Gravsten over Niels, tidligere kammermester, hans hustru Cecilie, hans søn Peter og fru Kathellug. Stenen er af hvidagtig Gotlandsk marmor, og ligger i Varpelev Kirke i Stevens Herred. Den blev aftegnet af Søren Abildgaard i 1758 (samlinger.natmus.dk).

Ellen Buggesdatters mors navn var ukendt, men hendes mormor, Helena Nielsdatter Kaas Sparre, var datter af Niels Lændi Kaas Sparre, der døde før 1314, og en datter af kammermester Niels Pedersen, som kun kendes som Nielsdatter i genealogierne, og som døde den 12. april 1267.

Helena Kaas Sparres morforældre var altså kammermester Niels Pedersen og Cecilie eller Christiana.

Morfaren kaldes også blot kammermester Niels, og han optræder i adskillige sammenhænge i midten af 1200-tallet.

I middelalderen styrede kammermesteren de kongelige pengesager. Embedet kendes i hele Europa - på tysk Kämmerer eller engelsk chamberlain. I Danmark var det var besat med fornemme mænd, der tilhørte kredsen af de såkaldte rigsejersmænd, men funktionen forsvandt i 1400-tallet.

Ifølge den gamle adelsgenealogi havde Niels Pedersen børnene Jakob, Stig, Andreas, Peder og en datter.

Cecilie nævnes i 1267 og 1268 som Cecilie eller "*Christiana uxor quondam Nicolai Camerarii*", og hun nævnes sammen med Erik, Jakob og Johannes. Ifølge Danmarks Adels Årbog er de tre nævnte formentlig sønner af den kvinde, som kammermester Niels Pedersen var gift med, men det kan ikke siges med sikkerhed. Cecilie døde 1269 eller 1270/1279.

Sag mod kloster

Niels Pedersen Kammermester var nævnt som en af Roskildekirkens velgørere, og samtidig nævntes den anden kammermester Niels som en af bidragsyderne til Næstved Sankt Peders Kloster, der senere blev kendt som Skovkloster, og som efter reformationen fik navnet Herlufsholm. Årstillene for de to Nielsers embedsperioder kendes ikke.

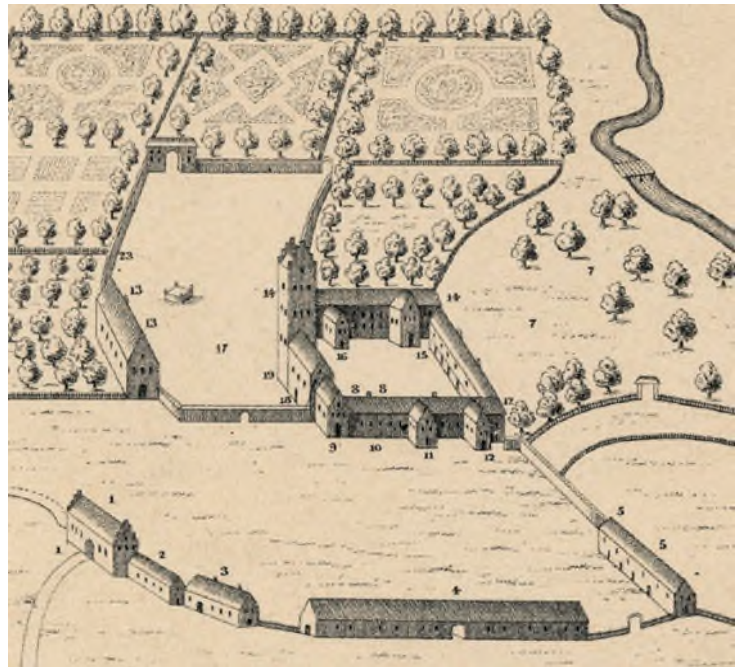
Niels Pedersen kunne desuden også være den unavngivne kammermester, som ifølge kilderne ledsagede en jysk krøbling til et mirakel i Ringsted omkring 1290.

Niels Pedersen førte omkring 1267 sag mod Sankt Clara i Roskilde, og efter hans død videreførte Cecilie eller Christina sagen. 1268 satte hun to sønner til at overføre noget gods i Herlufmagle til Sankt Clara gods – måske var det afslutningen på denne sag.

En Kristine, der kaldes enke efter kammermester Niels, skænkede 1270 gods til Dalum Kloster.

Far var også kammermester

Det vides ikke, hvornår Niels' far, Peder Margrethesen, blev født og døde, men han er nævnt i Hvide-Genealogien og Sorø Gravkatalog – begge steder med tilnavnet Kammermester.

Skovklostret blev senere til Herlufsholm, der her ses på et udsnit af Resens Atlas over Næstved By fra 1677. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Aftegning af Absalons gravsten (Illustration: I. G. Burman Becker (1802-1880), Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Han er sandsynligvis identisk med den Peder Kammermester, der nævnes i Broderlisten med den kendte bror Sune og den eventuelle bror Stig. Hans kones navn er ukendt.

Peders mor var Margrethe Sunesdatter Hvide. Hun er sandsynligvis identisk med den Margrethe, der blev betænkt med to bægere i ærkebiskop Absalons testamente. Hun angives ligeledes ofte at være den hellige Margrethe, der blev slået ihjel på stranden ved Køge omkring 1170, idet hun skulle være en nær slægtning til Absalon og Peder Sunesen. At den dræbte Margrethe skulle være Margrethe Sunesdatter kan dog ikke påvises. Det er ikke sandsynligt, og kronologisk kun lige akkurat en mulighed.

Hvem der var hendes mand, er ikke helt klart, men det menes, at hans navn var Herluf. Det er den almindelige mening, at de ret sikkert havde børnene Sune, Peder, Cecilie samt muligvis sønnen Stig.

Kredsen omkring Valdemar den Store

Margrethes forældre var Sune Ebbesen Hvide (d. 1186 og formentlig den Cecilie, der i Suneson Psaltret kaldes "Sunes kone". Det var hendes efterkommer, Jakob Sunesen (d. 1246, der bestilte den illuminerede bønnebog hos de fremmeste manuskriptforfattere i Paris.

Bønnebogen indeholder danske helgeners bønnedage, og Cecilie / Christina er nævnt for den 17. maj: "O Cecilia uxor Sunonis".

Psaltret er ekstremt kostbart og var uhyre sjældent i sin samtid. Der var ikke mange lignende bønnebøger i privat eje i Skandinavien. Det blev sandsynligvis arvet af Jakobs eneste overlevende barn, grevinde Ingerd von Regenstein (ca. 1200–1258). Manuskriptet befinder sig i dag i British Library, som del af Francis Henry Egerton, 8th Earl of Bridgewater's omfattende samling af middelalderlige manuskripter, som han testamenterede til biblioteket ved sin død i 1829. I Danmarks Adels Årbog omtales det som Egerton-Psaltret, men dem er der altså mange af.

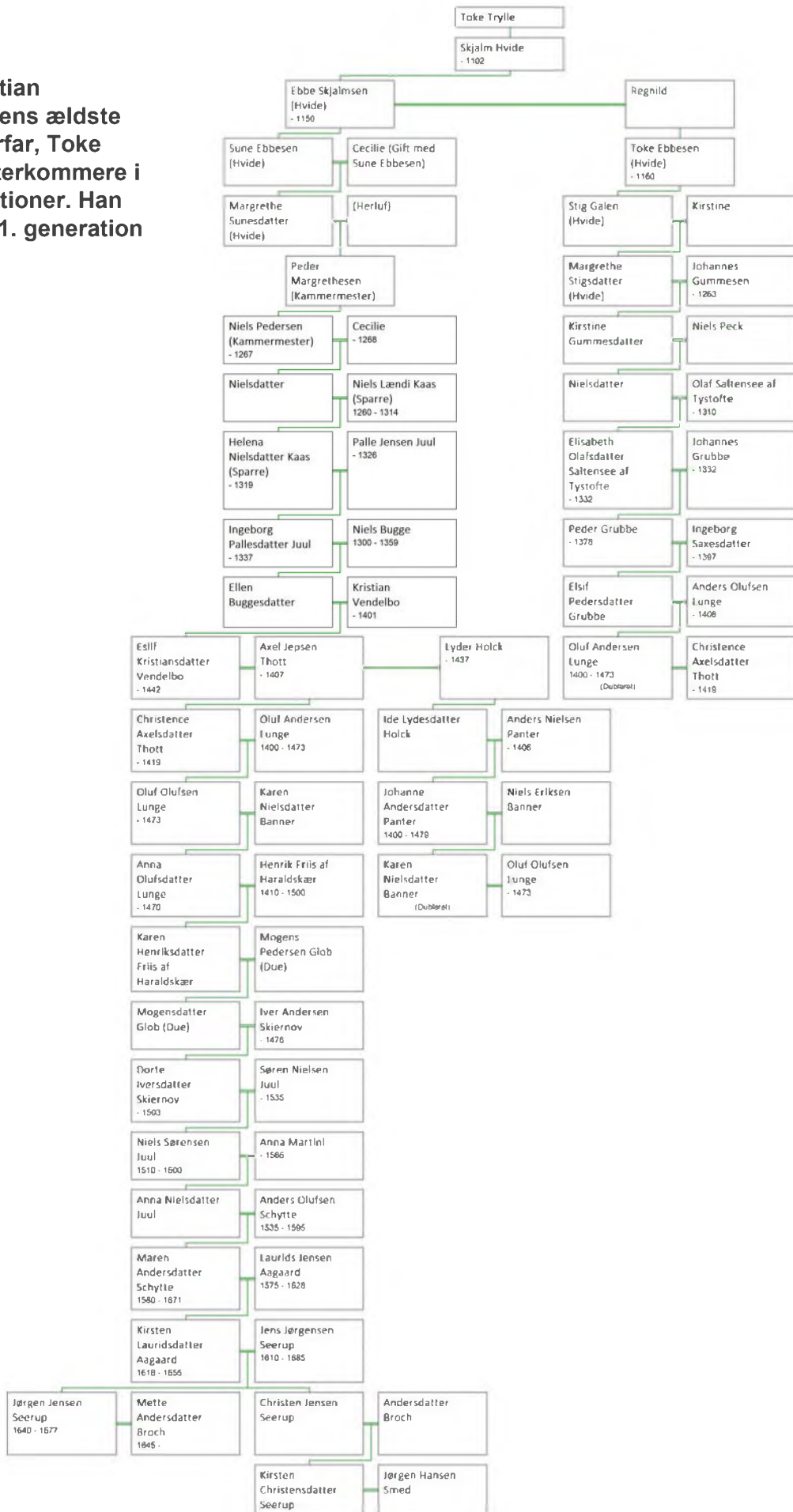

En side i Suneson Psaltret, hvor D'et indeholder en miniature med den bibelske historie om David og Tåben. Forskellige medlemmer af Hvide-slægten nævnes i psaltret – blandt andet Cecilie eller Christina. (MS Egerton 2652, British Library).

Både Sune Ebbesen og Cecilie blev begravet i Sorø Klosterkirke, der er bygget som en gravkirke for Hvideslægten. Biskop Absalon indkaldte 1161 cisterciensermunke fra Esrum Kloster til at bygge kirken og klosteret. Han blev begravet foran højalteret, og mange af Hviderne har gravplads i kirken. Det samme gælder kong Christoffer 2., dronning Eufemia og deres søn, kong Valdemar Atterdag.

Niels Kristian Christensens ældste kendte forfar, Toke Trylles efterkommere i 24 generationer. Han var selv 31. generation

Deltog i Vendertogene

Margrethes far, Eune Ebbesen tilhørte sammen med sine fætre, Absalon og Esbern Snare, kredsen omkring Valdemar den Store. Han var som sine fætre en ivrig deltager i Vendertogene.

Og sammen med sin kone erstattede han farens trækirke i Bjernede med en stenkirke, som er inspireret af Sct. Georgs kirke i Schlamersdorf ved Wagrien i det østlige Holsten.

Sune var en af de største jordbesiddere i sin tid. Det er beregnet, at han havde værdier svarende til 28.512 hektar eller 285,12 kvadratkilometer, hvilket svarer nogenlunde til Langelands størrelse.

Han var søn af Ebbe Skjalmsen Hvide og Regnild. Der mere om hans aner tilbage til Toke Trylle i kapitlet "Af højeste adel".

Vendertogene gik blandet til den tyske ø Rugen, som ses på kort fra 1608. (Af Eilhard Lubinus, via Wikimedia Commons)

Ingen beviser på kongelige aner

Indtil for relativt nyligt har det været anset for god latin, at Hvide-slægten var i slægt med kongefamilien. Kilderne var de adelsgenealogier, der blev udarbejdet i 1500- og 1600-tallet af

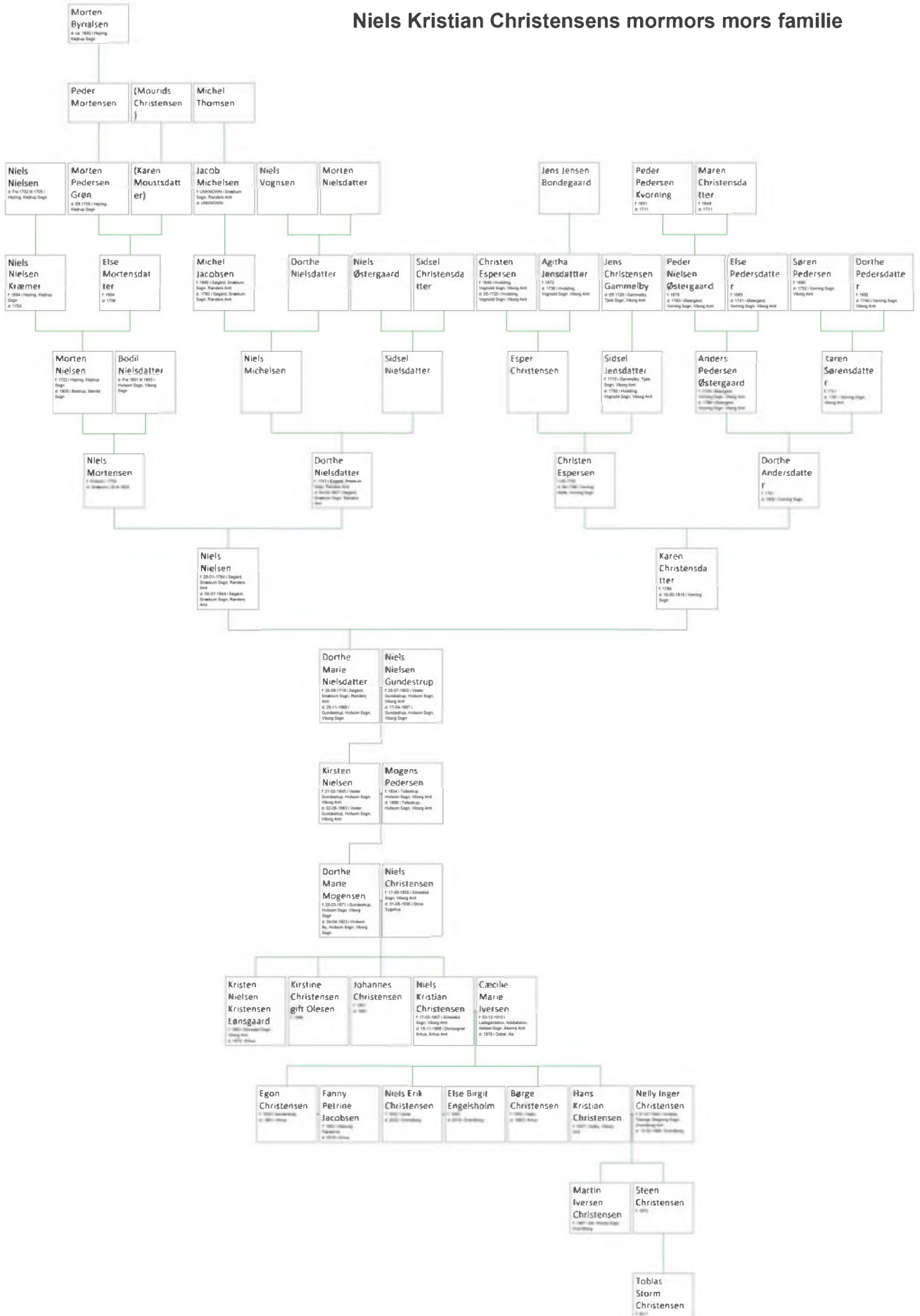

Gamle kongelige våbner. (Resens Atlas omkring 1650)

adelsfruer med slægtsforskning som hobby. De byggede deres slægtstavler på nedskrevne kilder og viden i familien. Og denne type "viden" bygger ofte på myter og rygter, der har det med at blive mere og mere rigtige. Adelsfruerne holdt sig heller ikke for gode til at opfinde forbindelser, hvis det passede ind. På den måde opstod forbindelserne til kongehuset ved at der blev "opfundet" kongedøtre, som giftede sig ind i Hvideslægten. Det er kongedøtre, der ikke ses i andre kilder.

Der er ikke usandsynligt, at der var forbindelser, men det kan ikke verificeres, og de adelsgenealogier, der har været brugt i århundreder, er i dag blevet modbevist.

Niels Kristian Christensens mormors mors familie

Hele herligheden i Hvilsom

Som gårdfæstere i Hvilsom havde Kirsten Sørensdatters far og farfar også rådighed over gårdens herlighed, som blev opgjort i skattetal og matrikler. Det kunne være fiskeri, jagt eller andre rettigheder, der knyttede sig til ejendommen.

Stue med alkover og bilæggerovn fra hedegård på Frilandsmuseet.

Kirsten Sørensdatter, hvis ægteskab med Christen Jørgensen Smed, som er omtalt i kapitlet "Bønderslægter og rådmandsfamilier" var datter af Søren Christensen (før 1687-efter 1763). Kirstens mor hed muligvis også Kirsten Sørensdatter, men hendes baggrund er ukendt.

Søren var fæster af matrikel 3 Hvilsom, og antagelig søn af Christen Jensen, der 1688 nævnes som fæster af samme gård- Han overtog gården senest 1724, hvor han nævnes i matriklen. Men at dømme efter børnenes alder, kan overtagelsen være sket nogle år før. Desuden nævnes han 1719 som vurderingsmand ved en skifteforretning, og det var en rolle, der som regel kun blev udøvet af gårdmænd.

I Simstedt kirkebog nævnes Søren Christensen af Hvilsom som fadder indtil 1763. Han efterfølges omkring 1760 af sønnen Peder Sørensen som fæster på gården.

Fire børn

Kirsten Sørensdatter (1722-1808) var forældrenes ældste barn og eneste datter. Hendes ægteskab med Christen Jørgensen Smed i Hverrestrup er omtalt i et tidligerekapitel.

Den første af tre sønner, Søren Sørensen, blev født i 1726. Han var gårdmand i Hvilsom på den senere udflyttede gård Søndergaard. Han fik fem børn med sin kone, Karen Nielsdatter (f. 1727).

Den næste, Christen Sørensen, fulgte i 1729. Han blev gift 1758 med Anne Pedersdatter af Skjedshale, som han fik syv børn med. Han var gårdmand på Matrikel 2 i Korsø.

Den yngste, Peder Sørensen (1733-1814), var oldermann, lægdsmand og sognefoged i Hvilsom. Han overtog gården efter faren omkring 1760, og overdrog den til sønnen Søren omkring 1802. Peder Sørensen fik fem børn med sin første kone, hvis navn er ukendt. Han blev gift anden gang 1781 med Anne Jacobsdatter (f.1749), og de fik en datter i 1783.

Hvilsom Kirke. (Foto: Hideko Bondesen, via Wikimedia Commons).

Fra selvejergård til fæstegård

Søren Christensen og Kirsten Sørensdatters gård betalte skat til Kalø Slot, og det er ifølge slægtsforskeren Karlo Hansen et tegn på, at gården havde været selvejergård i senmiddelalderen. Og herved har denne gård undergået samme udvikling som de fleste andre. Fæstevæsenet begyndte i midten af 1200-tallet, og omkring 1400 var knap 90 % af alt bøndergods gået over til et fæsteforhold. 200 år senere var kun omkring 6 % selvejere tilbage. Det skyldes sandsynligvis, at selvejerbønderne blev pålagt flere og flere skatter, som man kunne undgå som fæstebonde, hvor man "lejede" sig ind hos en godsejer. Først fra 1600-tallet blev fæstebønder også pålagt generelle skatter. Og derfor blev landet målt op og matrikuleret i 1664 og 1688 – og herefter løbende.

Kalø Slot hørte frem til 1690 under kronen, bortset fra 1661-1670, hvor ejeren var den uægte kongesøn Ulrik Frederik Gyldenløve. Slottet blev bestyret af kongelige lensmænd, der hørte til landets mest indflydelsesrige familier.

Benedikte Margrethe Brockdorff (1678-1739) ejede blandt andet Kalø Slot. (Ukendt samtidig maler).

1690 købte Conrad greve Reventlow slottet, og 1703 overtog hans svigerdatter Benedikte Margrethe Brockdorff (1678-1739) ansvaret. Hun var første gang blevet gift 13 år gammel med Jørgen Skeel til Gl. Estrup, som hun fik en søn med. Efter hans død styrede hun hans mange godser, og det blev hun ved med efter, at hun giftede sig med dronning Anne Sophies bror, Christian Ditlev Reventlow, der var militærmand og involveret i europæiske krige det meste af deres ægteskab. Alligevel fik de 11 børn.

Efter Benedikte Margrethes død overtog sønnen Christian Detlev greve Reventlow, til grevskaberne Christianssæde og Reventlow samt baroniet Brahetrolleborg, også Kalø Slot. Greven døde i 1775.

Tilbage i 1460'erne sad en ane til Kirsten Sørensdatters

mand, Christen Smed, i øvrigt som foged på Kalø. Nærmere betegnet var det hans 10x tipoldefar, Niels Juul, som han nedstammede via flere slægtslinjer i de gamle uradelsslægter. (Læs mere i kapitlet "Hedegårdslinjen af slægten Juul").

Særligt betroede folk

I matrikel 1688 var Søren Christensen og Kirstens Sørensdatters gårds hartkorn sat til 5•7•3. Fordelingen af hartkornet nævnes ikke, men ved forholdsvis at reducere værdierne fra 1664 fås en herlighed på 1 tønne, 5, skæpper og 1 fjerdingkar og en caløyding på 6 skæpper, 3 fjerdingkar og 2 album. Desuden var bondeskylden på 3 tønder, 3 skæpper, 2 fjerdingkar og 2 album. Alt sammen tal, der ifølge Karlo Hansen stemmer godt med angivelser i skøder og pantebreve.

Fra senest 1664 havde gården kun én fæster, men byens andre gårde havde hver to. 1688 nævnes halvdelen af gården at være øde, hvilket viser, at også den engang havde haft to fæstere. For matrikel 3 fortsatte ordningen med én fæster. Fra og med matriklen 1724 anføres gårdmændene i byen hver for sig, med hartkorn svarende til en halv eller trefjerdedele gård. Eneste undtagelse var igen Matrikel 3, der stadig havde sin oprindelige størrelse.

Det vides ikke, hvorfor gården havde denne særstatus. Måske har gårdens beboere været blandt de særligt betroede. I hvert fald var gårdmand Peder Sørensen, som tidligere nævnt, op mod år 1800 både oldermand, lægdsmand og sognefoged i Hvilsom.

Kalø Slotsruin omkring 1820 (Tegning I.G. Burman Becker, Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Hypotese i Hvilsom

Karlo Hansen har opstillet den hypotese, at Søren Christensen var søn af Mette Christensdatter og hendes første mand Christen Jensen. Mette var anden gang gift med Jens Pedersen. Det forudsættes, at hun medbragte sønnen Søren i sit nye ægteskab med Jens Pedersen.

Christen Jensen var opført i matriklerne 1664 og 1688, mens Jens Pedersen og hustru Mette Christensdatter ses 1687 i ekstraskatteregnskaberne. Navnet Christen Jensen i 1688 kan dog let være baseret på ældre data, Jens Pedersen kan følges gennem mange år via skøder og pantebreve.

Stue i gård på Hjerl Hede

Herlighed og hartkorn

Jens Pedersen og Søren Christensen blev begge nævnt for deres herlighed, hartkorn og bondeskyld i flere opgørelser og matrikler mellem 1705 og 1725. Først i en hartkornsspecifikation 1770 er der nye data for Hvilsom, da Søren Christensens søn Peder Sørensen var fæster af matrikel 3, hvis hartkorn var på 5 tønder, 7 skæpper, 3 fjerdingkar og 1 album.

Hvis Søren Christensen skal være søn af Christen Jensen, må han være født senest 1687. Det kan godt passe med, at han bliver gårdmand omkring 1720.

Studekøretøj kører gennem heden. (Hans Smidth, 1906, Wikipedia Commons)

Slægt af sognefogeder på Søgård i Snæbum

Dorthe Marie Nielsdatters aner kan følges som fæstere på Søgård i Snæbum tilbage til 1670'erne. Og flere af dem var også sognefogeder.

Hermed er vi tilbage til Niels Kristians mors familie. Hans mors mormor, Dorthe Marie Nielsdatter, som var gift Niels Nielsen Gundestrup på gården Vester Gundestrup i nabosognet Hvilsom, var datter af Niels Nielsen (1784-1844) og Karen Christensdatter (1786-1816).

Snæbum By på matrikelkort fra omkring 1815.
(Historiske kort på nettet)

Niels Nielsens familie havde i mange år været fæstere af matrikel 9 i Snæbum og samtidig haft rollen som sognefoged.

Gården, som den dag i dag ligger mellem Lille Sø og Store Sø, blev senere kendt som Søgård, og adressen er i dag Hejringvej 4.

Fik gården tilskødet

Niels Nielsen var en af de aner, der var gårdmand, sognefoged og lægdsmand (Det vil sige den, der førte lægdsrullen – oversigten over våbenføre mænd i sognet). Han overtog gården ved skøde af 2. januar 1817 for 400 rigsdaler kontant.

Det var mere reglen end undtagelsen, at der gik mange år, før man fik ”ordnet papirerne” ved fæstebreve, skøder og så videre. Derfor har han sandsynligvis reelt drevet gården fra da moren døde 1807, og han selv blev gift samme år. Det kan

man blandt andet udlede af det faktum, at han allerede ved det første barns dåb nævnes som sognefoged, et embede, som man ikke fik, hvis man ikke var gårdmand. Hans far blev nævnt som sognefoged i 1807.

Ud over Dorthe Marie fik Niels og Karen tre drenge: Niels (1808-1833), Christen som døde efter fødslen i 1810 og endnu en Christen (1812-efter 1880).

Som den eneste overlevende, blev det Christen, der overtog gården efter farens død 1844, og han blev også sognefoged. Han fik seks børn med Inger Cathrine Nielsdatter fra Sønder Onsild Sogn i Randers Amt.

Begravelse og skifte

Karen døde 1816, og præsten noterede ved hendes begravelse: *”Karen Christensdatter døde natten mellem 1. og 2. oktober 1816, begravet 10. oktober på Snæbum kirkegård. Sognefoged Niels Nielsens Kone i Snæbum, 29 Aar 5 Mdr. Hun døde efter 2 Døgns Sygdom og efterlod 4re smaa Børn, 3 Sønner og 1 Datter et Aar gammel. Hun var født i Worning Mølle.”*

Indretning i en gård (Hans Schmidth)

Det fremgår af skiftet efter hende, at de to ældste børn var hjemme, Christen var hos sin farbror, Christen Mortensen i Sdr. Onsild, og Dorthe Marie hos sin moster, Maren Christensdatter, og hendes mand, Ole Hansen, i Hvorum Vasehus.

Børnene kom nok hjem igen, da Niels giftede sig anden gang med Kirsten Michelsdatter fra Glenstrup.

Niels og Kirsten fik 1820 sønnen Mikkel Nielsen, som var hjemme på gården 1834 og 10 år senere opholdt sig i København og endelig i 1845 nævnes som tjenestekarl hos søsteren og svogeren på Vester Gundestrup. Herefter er han ikke fundet.

Søgården ved Snæbum sø i 1950'erne. Stuehuset er senere erstattet af et nybygget hus. (Foto: Sylvest Jensen Luffoto, Det Kgl. Bibliotek).

Statsbankerot og landbrugskrise

Økonomisk gik det ikke så godt for Niels Nielsen som det tidligere var gået for faren, som var ret velstående.

Niels blev som så mange landmænd ramt af statsbankerotten i 1813 og landbrugskrise, der betød en generel økonomisk krise i det danske samfund. Efter krigen indførte flere lande protektionistiske for at beskytte det hjemlige kornmarked. Fx

indførte England i en kornlov i 1815, der forbød kornimport, hvis den hjemlige kornpris faldt under et vist niveau, og Frankrig fulgte med i 1819. Også Norge, der havde øget kornproduktionen under krigen på grund af svigtende forsyninger fra Danmark, indførte told på udenlandsk korn for at forsøge at beskytte deres hjemmemarked

Allerede ved skiftet efter Karen Christensdatter 1816 blev boet erklæret fallit, og senere måtte Niels låne 200 rigsdaler af sin svoger Espen Christensen.

Niels Nielsen døde af kolik.

En rigsdalersseddel, som blev udstedt efter statsbankerotten.

Købte gården til selveje

Niels Nielsens mor var Dorthé Nielsdatter (1747-1807), som var sine forældres eneste overlevende barn, og derfor enearving til gården. Hendes slægt er der mere om i kapitlet "Skiftende Slægter på Snæbum Østergaard".

Bondepar på planche over egnsdragter fra Randersegnen fra Salomonsens Konversationsleksikon. Snæbum lå i det daværende Randers Amt.

Niels Nielsens far var Niels Mortensen (1754-1830) fra nabosognet Hvilsom, som overtog gården i 1782, efter at parret var blevet gift.

Få år senere blev Snæbum by uskiftet, og bøndergodset under Skovsgaard blev 1785 solgt. Niels Mortensen købte fæstegården til selveje for 205 rigsdaler, hvoraf 105 rigsdaler var kontant, mens der blev udstedt en panteobligation på 100 rigsdaler til sælgeren, Poul Møller af Skovsgård.

Poul Møller døde samme år. Han var godsforvalter, da han i 1777 købte Skovsgård i Skellerup Sogn ved Hobro. Han var gift med Johanne Færs, og da de ingen børn havde, overtog hans bror, Palle Møller, men denne flyttede senere til Løgstør som købmand. Der blev efterhånden solgt så meget jord fra, at Skovsgård mistede sin status som herregård i 1820.

En ret velstående mand

Niels Mortensen købte ligeledes andre gårde og landparceller, og i den nye matrikel fik gården nr. 10 og blev skyldsæt til et hartkorn på 4 tønder, 7 skæpper og 2¼ album. Dermed var Søgård den største gård i sognet.

Der står i beskrivelsen af gården, at der hørte tre gadelodder under den. Der kan være en sammenhæng med de fire jordløse huse, der er nævnt i skødet. Bymændene havde dem i fællesskab, men detaljerne om, hvordan det hang sammen, kendes ikke.

Niels Mortensen må have været ret velstående. Ud over at kunne købe 1½ gård til selveje, kunne han yde private lån, og 1816 var han i stand til at give sine børnebørn 1.000 rigsdaler hver. Han var også sognefoged, en position, hans søn overtog sammen med gården.

Sognefogedens opgaver

I Helt tilbage i middelalderen sikrede staten sig nogle udvalgte mænd, der som sognefogeder, sandemænd, bondefogeder og så videre, fik ansvar for dele af den lokale administration. Med Christian 5.'s Danske Lov fra 1683 fik hele kongeriget samme lovgivning, og der blev indført sandemænd

I 1791 blev opgaven som sognefoged institutionaliseret, da der blev etableret et formaliseret politivæsen på sogneniveau. Forordningen sagde, at der skulle beskikkes "duelige mænd af bondestanden til at være sognefogeder".

*Køkkenvindue med petroleumslampe
fra Frilandsmuseet.*

Det var ulønnet arbejde, men ofte blev sognefogederne dog fritaget fra forskelligt pligtarbejde. De fik imidlertid del i sideindtægter og salærer. Sognefogeden var som regel også lægdsmand og desuden ofte stævningsmand med ansvar for forkyndelser og fungerede som pantefoged. I princippet blev de udpeget tre år ad gangen og kunne ikke slippe for hvervet, og når man først var udnævnt, blev det ofte til betragteligt mere end tre år.

Brændevin og grænser for gæstfrihed

Sognefogeden skulle blandt andet håndhæve ro og orden og sørge for god moral i sognet. De skulle blandt andet tage sig af ulovligt brændevinsbrænderi og ulovligt krohold og se til, at sognebørnene passede deres kirkegang. Forordningen var indført af regeringslederen, Ove Høegh-Guldberg, fordi han mente, at det var blevet for svært at se forskel på rig og fattig.

Det blev forbudt for bønder at invitere mere end 32

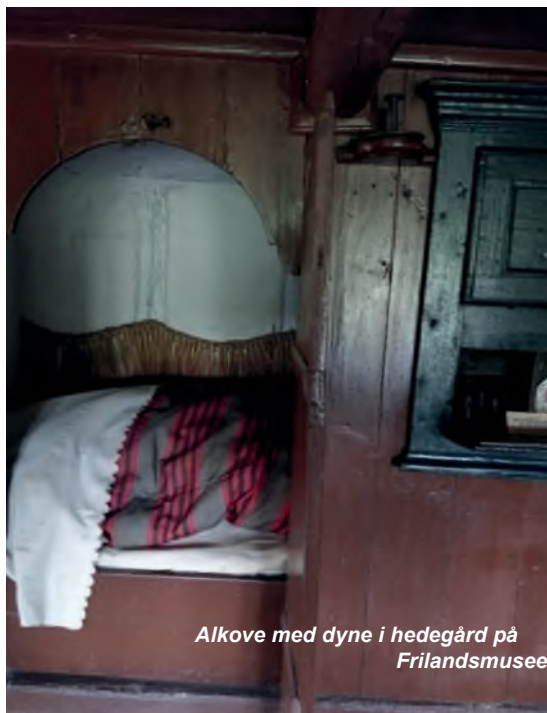
gæster til bryllupsfest. Gæsterne kunne desuden kun se frem til fire retter mad. Al vin- og kaffedrikning blev forbudt – ikke kun til fester, men også til hverdag. Kun øl og brændevin måtte man servere. Tøj af silke blev strengt forbudt, og lovovertrædelse kunne medføre bødestraf - og i særlige tilfælde en langt hårdere straf. En eventuel synder skulle forbydes at stå fadder til barnedåb. Lignende regler gjaldt for barnedåb, begravelser og barselsgilde

Landsbyting. (Landbohistoriske billeder, Rasmus Christiansen (1863-1931)).

Hvilsom ved heden

Niels Mortensens aner var gårdfolk først og fremmest i Hvilsom og Hejring. Da der mangler kirkebøger her, er kilder til slægten tingbøger, jordebøger, fæstekontrakter, lægdsruller, jordebøger og lignende.

Alkove med dyne i hedegård på Frilandsmuseet

Gården hørte under Korsøgård Gods, der, som nævnet i et tidligere kapitel, var ejet af Peder Rosenørn fra 1745.

Dens skattemæssige værdi blev opgjort til et hartkorn på 4 tønder, 7 skæpper og 3/4 album. Det vil sige, at Morten fæstede en tredjedel af matrikel 7. Gården lå lige øst for Hvilsom sø.

Landsbyen lå ved Hvilsom Hede, der var en vigtig del af sognets indtægtskilde. Ifølge Trap Danmark fra 1851 tjente man også penge ved biavl som supplement til landbruget. Nord for byen lå nemlig en engstrækning med mange blomster om foråret, og syd for byen en stor hedestrækning, hvor lyngen blomstrede om efteråret.

På aftægt

Morten Nielsen var endnu 1788 noteret som gårdmand, men 1791 var han efterfulgt af sønnen Søren Mortensen, som i 1801 havde forældrene på aftægt. Det vil sige, at han havde indgået en kontrakt om at forsøge dem efter, at de havde trukket sig tilbage som

Niels Mortensen var søn af Morten Nielsen og Bodil Nielsdatter. Hun døde 1801/1803, og hendes baggrund er ukendt.

Ifølge folketællingen 1787 var både Morten og Bodil i første ægteskab. De kan identificeres som Niels Mortensens forældre, da Mortens søster i Hvilsom var gudmor til hans to børn.

Samtidig må Niels Mortensens datter Bodil være opkaldt efter sin farmor, da mormoren hed Zidse. Også i næste generation ses der forbindelser til Hvilsom, når slægtinge stod faddere for hinanden, når børnene blev døbt.

Gårdmand i Hvilsom

Morten Nielsen var gårdmand i Hvilsom fra senest 1754, da den ældste kendte søn blev født, men blev første gang nævnt i en hartkornsspecifikation 1770. Det vides ikke, hvem der havde gården før ham. Men i 1775 betalte han landgilde på 1 tønde og 6 skæpper rug, 6 skæpper byg, 1 lam, 1 gås, 4 høns, og skulle gøre hoveri af en hel gård.

Hvilsom Sø - som Morten Niensens gård lå lige øst for ses øverst på kortet fra 1833 ved matriklerne 5 og 7a. (Historiske kort på nettet).

Stue med ovn i hedegård på Frilandsmuseet.

gårdfolk. Så at sige datidens pensionsordning.

Familien flyttede til Boldrup i Stenild sogn i 1803. Det er muligt, at sønnen først flyttede efter morens død, og at hun derfor døde omkring 1801-1803 i Hvilsom.

Fem børn

Niels Mortensen var det ældste af Morten og Bodils fem børn. I 1757 fulgte Søren Mortensen, der som nævnt overtog gården efter faren. Han fik mindst to børn med Mette Nielsdatter (f. 1773).

Datteren Giertrud Mortensdatter blev født i 1765, og havde mindst to børn med gårdmand Niels Lauridsen i Sdr. Onsild.

To år senere fulgte sønnen Christen Mortensen. Han var gårdmand i Sdr. Onsild og gift med Else Terkelsdatter.

Den yngste, Niels Mortensen (1773-1828), var gift med Kirsten Nielsdatter, ejede en gård på matrikel 3 i Støttrup og var far til to børn.

Maleriet er fra 1877, men livet på heden har ikke ændret sig afgørende fra århundrede til århundrede. Maleriet har titlen "En fremmed spørger om vej i bondegården på heden" (Maleri: Hans Smidth, open.smk.dk).

Havde hjemme i Hejring

Niels Nielsen Kræmer og Else Mortensdatter stammede fra Hejring i Klejtrup Sogn, hvor deres familier kan følges mange generationer tilbage.

Morten Nielsen var søn af Niels Nielsen Kræmer og Else Mortensdatter.

Niels Kræmer nævnes i altergangslistene både at være søn og stedsøn af Niels Miltersen (1657-1731), "*som har ophold hos Niels Kræmer*". Af de to muligheder må stedsøn nok være den mest sandsynlige, eftersom præsten sandsynligvis ikke ville skrive stedsøn om en søn. Det er formodentlig samme Niels Miltersen, der blev nævnt 1705.

At Niels Miltersen havde en stedsøn betyder antagelig, at han overtog gården ved at ægte formandens enke. Hendes navn kendes ikke. Slægtsforskeren Karlo Hansen konkluderer, at det herved kan antages, at forgængeren på gården var den Niels Nielsen, der nævnes 1702. Desuden er det

ret sandsynligt, at Niels Nielsen overtog sin halvgård omkring 1699 efter Christen Sørensen, og selv efterfølges senest 1705 af Niels Miltersen. Niels Kræmer kan da formodes at være født mellem 1694 og 1703 som søn af Niels Nielsen, hvilket tidsmæssigt godt ville kunne lade sig gøre.

Tre sønner

Niels Kræmer og Else Mortensdatter havde tre sønner.

Den første, Søren var født 1719, og blev begravet fra Klejtrup Kirke, syv måneder gammel.

Derfor fik lillebroren året efter også navnet Søren, og blev kendt som Søren Nielsen Kræmer. Han blev gift med Else Sørensdatter af Øris (f. 1726), samme år som Niels Kræmer døde, overtog gården, og fæstede også en del af matrikel 4, som tidligere var beboet af oldefaren Peder Mortensen.

Den anden søn, der blev voksen var, Morten Nielsen (1722-1805). Både han og hustruen Bodil Nielsdatter af

Landsbyen Hejring i Klejtrup Sogn (Historiske kort på nettet)

Hvilsom stod ofte fadder hos hans bror, Søren Nielsen Kræmer i Hejring. Han var fæster af matrikel 1 i Hejring, som havde et hartkorn på 5 tønder, 1 skæppe, 2 fjerdingkar og 2 album.

Klejtrup Kirke (Foto: Bococo, via Wikimedia Commons)

Flere muligheder for hvem moren var

Else Mortensdatters far var Morten Pedersen Grøn. Det er ikke helt entydigt, hvem hendes mor var.

I bogen "Slægten Seerup fra Vorning sogn" angives Morten Pedersen Grøns kone til at være Karen Christensdatter (1646-1726), men uden kilder. Ifølge Karlo Hansen skulle hun - at dømme efter børnenes navne - snarere være en Moustdatter eller en Jensdatter, og kunne være datter af Mourids Christensen, der 1673-1676 nævnes i skattelisterne med en hjemmeværende datter. Mourids Christensen blev fra senest 1655 opført som fæster af matrikel 5 Hejring.

Fæstere under kirken

Morten Pedersen fik 8. april 1674 fæstebrev på en ledig halvgård i Hejring, som hørte under Klejtrup kirke. Til vitterlighed underskrev Peder Mortensen, der nok var Morten Pedersens far.

Den tidligere fæster, Niels Jensen, havde givet op. Han var borttrømt – flygtet - og gården var meget forfalden. Derfor fik Morten en række lettelser ved overtagelsen. Kun to år senere, 23. juni 1676, fik han sammen med sin bror, Michel Pedersen, fæstebrev på en anden ledig gård, der også tilhørte Klejtrup kirke, og som også var forfalden, hvilket igen gav forskellige lempelser i forbindelse med overtagelsen.

Gården nævnes i matrikel 1688 som nummer 3 og skatteværdien var angivet til et hartkorn på 5 tønder, 5 skæpper og 3 fjerdingkar. Morten Pedersen var på det tidspunkt alene om gården, da broren Michel flere år tidligere havde fæstet en anden gård.

Fire børn

Else var forældrenes yngste barn og født i 1695. Den ældste i børneflokket var Peder Mortensen, der var gift med Anne Jensdatter af Hejring.

Den næste, Moust Mortensen, blev nævnt i en altergangsliste 1722 som bror til Peder Mortensen, og var 1723 fadder hos Jens Mortensen Grøn (1690-1767), der var gårdmand i Fristrup i Klejstrup Sogn. Han havde omkring 14 børn og tre stedbørn med sine to koner.

Morten Pedersen nævntes endnu 1705, og døde sandsynligvis før kirkebogen er bevaret fra 1722. Han blev efterfulgt i fæstet af sønnen Peder Mortensen.

Grøn-linjen

Morten Pedersen Grøn var sandsynligvis søn af gårdmand Peder Mortensen.

Dennes sønner Morten og Michel blev ofte nævnt med tilnavnet Grøn, der dog ikke er set brugt om Peder Mortensen selv.

Stuen i hedegård, som den kan ses på Hjerl Hede.

Ifølge slægtsbogen ”Slægten Seerup” er navnet Grøn gammelt på egnen, idet en Christen Grøn tilbage i 1501 nævnes som indehaver af gården Hvolris i Hersom sogn, og en Christen Grøn, der i 1543 var nævnt som ejer af hovedgården Korsøgård i Simested sogn.

Kronbonde i Hejring

Peder Mortensen optrådte fra 1645 som gårdmand i Hejring under Hald Hovedgård, som på det tidspunkt hørte under kronen og var bestyret af højadelige lensmænd – herunder to kvinder, som administrerede lenet efter deres mænds død. Den første var Hilleborg Krafse fra 1653 til 1655 efter ægtefællen Frantz Pogwisch. Den anden var Dorthe Urne fra 1660 til 1661 efter manden Ove Gjedde. I 1664 solgte kongen hovedgården til brødrene de Lima.

Peder Mortensen betalte 1688 broskat til broerne i Løvel og Simested. I matriklen i 1688 nævnes hans gård med matrikelnummeret 4 at være øde, så han døde måske samme år. I 1702 ses husmand Peder Mortensen i Hejring.

Matrikel 4 havde senest 1680 fået tillagt et hartkorn af 1 tønne, 3 skæpper, 1 fjerdingkar og $2\frac{1}{7}$ album. Den nævnte fæster, Michel Pedersen, var nok Peder Mortensens søn og identisk med den Michel Pedersen, der 1676 sammen med Morten Pedersen fæstede matrikel 3. Han var nok også identisk med Michel Grøn, som blandt andet nævnes for broskat.

Det tyder dog på, at Michel Grøn ret hurtigt afgav sin andel af matrikel 4, og i stedet fra senest 1685 fæstede halvdelen af matrikel 6 i Hejring. Gården med matrikelnummer 4 ser ud til at være blevet overtaget af svigersønnen Peder Eskesen, der var gårdens fæster fra 1698.

På et ukendt tidspunkt skete der en omfordeling af hartkornet til matrikel 3 og 4. Peder Mortensens søn, Morten Pedersen, fik ved den lejlighed $\frac{1}{2}$ tønner, 3 skæpper + $\frac{1}{2}$ tønne og 4 skæpper, Peder Eskesen fik $\frac{1}{2}$ tønne og 4 skæpper og endelig fik Niels Sørensen Bigum $\frac{1}{2}$ tønne og 3 skæpper.

Billægerov fra Frilandsmuseet.

Der blev passet godt på gårdens linned og de øvrige tekstiler, der blev gjort minutløst op i skiferne efter de forskellige gårdboere. Her linned fra Den Fynske Landsby i Odense og et skab fra Frilandsmuseet i Lyngby.

Tre børn

Morten Pedersen Grøn var den ældste af sine forældres tre børn. Hans far var Peder Mortensen og hans mors navn er ukendt.

Den mellemste Michel Pedersen Grøn, fæstede forskellige gårde, blandt andet Matrikel 6, som fra 1616 til 1636 var fæstet af Michel Christensen, der muligvis var hans morfar, og herefter af Laurids Michelsen fra 1645 til 1682.

Den yngste, Kirsten Pedersdatter (1649-1732), var gift med Peder Eskesen (1653-1729), som var fæster af halvdelen af matrikel 4 Hejring og derfor antages at have giftet sig til gården ved at ægte formandens datter. Muligvis var Kirsten Pedersdatter gift første gang med den Anders Sørensen, der 1692 betalte broskat. Peder Eskesen betalte skatten fra 1698.

Morten Byrialsen i Hejring

Peder Mortensen var muligvis søn af gårdmand Morten Byrialsen i Hejring, som det antages i "Slægten Byrialsen".

Morten ses i Klejtrup kirkes regnskaber 1650-1651 som tidligere fæster af en halvgård i Hejring. Det formodes derfor, at han må være død før 1650.

Gårdens landgilde havde været 5 skæpper rug, 6 skæpper byg og 50 skæpper havre. Men den var nu øde og forladt, og var blevet afbrændt, "*da kejserens folk var i Jylland*" – det vil sige i 1628,

Vogn på frilandsmuseet Hjerl Hede.

da Danmark var involveret i 30-års krigen. I Hald Hovedgårds jordebøger blev Morten Byrialsen i Hejring fra 1624 til 1637 nævnt for matrikel 2. I jordebog 1661 og matrikel 1662 var hans part øde. Herligheden tilhørte på det tidspunkt Hald, mens bondeskylden tilhørte Klejtrup kirke.

Ukendt fornavn

Peder Mortensens hustrus navn er ukendt. At dømme efter sønnernes navne kunne hun muligvis være datter af gårdmand Michel Christensen fra matrikel 6 Hejring.

Urter hænger til tørre om sensommeren i stald på Frilandsmuseet.

Skiftende slægter på Snæbum Østergaard

Beboerne på Søgård i Snæbum fandt gennem flere generationer deres ægtefæller på den nærliggende Østergård. Men hvor Søgård var fæstet og ejet af den samme familie gennem mange generationer, var der skiftende familier på Østergård.

Snæbum lå tidligere lige på kanten af heden. Her med dagvogn i 1913 malet af Hans Smidth. (Smk.open.dk).

I kapitlet "Slægt af sognefogeder på Snæbum Søgård" nævnes ægteskabet mellem Dorthe Nielsdatter (1747-1807) og Niels Mortensen (1754-1830). Hun var datter af Niels Michelsen (1718-1795) og Sidsel Nielsdatter (1703-1768, der også var fæster på Søgård.

Niels Michelsen fra Snæbum Østergård

Niels Michelsen var eneste søn af Michel Jacobsen (ca. 1699-1779), og Dorthe Nielsdatter (1690-1780) fra Snæbum Østergård.

Da Michel og Dorthe blev gift 1715 skrev pastor Jacob Pedersen Sinding i kirkebogen: "*D. 23 post Trinit. (24/11) hafde Michel Jacobs. og Dorethe Nielsdr. trolovelse. 1716. D. 6 Janv. hafde Michel Jacobs. oc Dorethe Nielsdaatter Bryllup.*"

Ud over Niels, der blev født i 1718, havde Michel og Dorthe to døtre: Den ene var Maren Michelsdatter (1716-1797), der havde to døtre med Nicolai Mouridsen (1734-1797), som var gårdmand på matrikel 5 Snæbum.

Den anden, Karen Michelsdatter (f. 1723), var gift med sin slægtning, Niels Nielsen Greve på matrikel 3 Snæbum, Østergaard, og mor til to sønner.

Michel og Dorthe tilbragte deres sidste år som aftægtsfolk hos sønnen, og de døde med et års mellemrum.

I 1779: "*Festo purificat Mariæ (2/2) blev Michel Jacobsen af Snæbum begravet i sin Alders 80 Aar.*"

Og 1780: "*D. 19 Decembr. blev Niels Michelsens Moder af Snæbum, navnlig Dorethea begravet i Hendes Alders 90 Aar.*"

Enkemand to gange

Michel Jacobsen far var Jacob Michelsen. Hans mors navn kendes ikke.

Jacob Michelsen nævntes 1678 som fæster på gården og var opført i matrikel 1688 som fæster under Mariager kloster. I ekstraskatteregnskaberne for 1689 står han uden hustru, der sandsynligvis allerede var død på det tidspunkt, og 1700 var han opført som enkemand, det vil sige, at hans anden kone, Maren Laursdatter, også var død.

Mariager klostres regnskaber oplister bøndernes skatterestancer, og det fremgår, at Jacob Michelsen havde oparbejdet en betragtelig gæld, som det dog senere lykkedes ham at nedbringe.

Første fæster

Jacob var sandsynligvis søn af den første kendte fæster af gården, Michel Thomasen, der ses i kilderne mellem 1664 og 1677, men som der ikke findes flere informationer om.

Ud over Niels, der blev født i 1718, havde Michel og Dorthe to døtre: Den ene var Maren Michelsdatter (1716-1797),

Alkover i stue på Frilandsmuseet.

Mindre stue i hedegård, med spinderok på Frilandsmuseet.

Sidsels baggrund

Sidsel Nielsdatter var datter af Niels Østergaard og Kirsten Christensdatter. Farens patronym er ikke kendt og det vides ikke, hvornår forældrene var født og døde. Der er ingen hartkornslister bevaret for området mellem 1688 og 1749, men på grund af tilnavnet må han have tilknytning til gården Østergård. (Snæbum Østergård), som i dag har matrikel 8 og ligger på Hvilsomsvej 9.

Udover Sidsel fik parret i 1708 datteren Maren, der døde efter fødslen, og i 1713 sønnen Niels Nielsen Østergaard, som sandsynligvis var identisk med den Niels Østergaard, der 1746 fik døbt en søn Niels med Sidsel om gudmor.

Matrikel 9

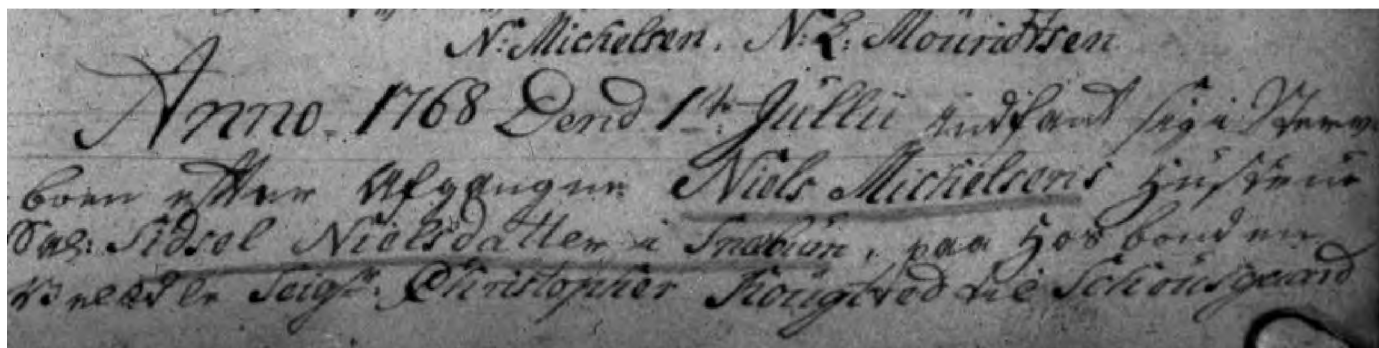
I kirkebogen er der en indførsel for året 1746: "*Den 22 Januarij bleve Niels Mortensen og Dorthe Nielsdatter i Snæbum troelovede og den 30 April sammenviede*".

Samme år overtog Niels gården, der havde matrikel 9,

som i matriklen for 1735 hørte under Overgaard, men 1742 var kommet under Skovsgaard, hvor gården også blev nævnt 1748 og 1749. Gården havde oprindelig et hartkorn på 1 tønne, 6 skæpper, 3 fjerdingkar og 2 album – måleenhedenskrives også som 1•6•3•2. Fra senest 1733 fik gården mere hartkorn, så den kom op på 2•0•2•½. Og 1749 var gårdens hartkorn 3•0•1•2¾, der var blevet samlet fra dele af gårdene på matrikel 5, 8 og 9.

Skifte efter Sidsel

Efter Sidsel Nielsdatters død i Snæbum blev der holdt skifte den 1. juli 1768. Den minutiøse gennemgang af alle ejendele viser, at der var tale om en velhavende gårdfamilie. Datteren Dorthe var eneste arving, og hun deltog sammen med sin værge. Da alt var gjort op, viste det sig, at udgifterne var større end boets værdi, men hendes far, Niels, valgte alligevel at give hende 100 slettedaler og frit ophold på gården, til hun blev gift.

Indledningen på skiftet efter Sidsel Nielsen. Gården hørte under Skovgård i Randers Amt. Herregården var ikke særlig stor, og i 1820 var så meget jord solgt fra, at den mistede sin status. Derfor findes der ikke mange informationer om den.

Anno 1768 Dend Iste Julii indfandt sig i Stervboen efter Afgangne Niels Michelsens Hustrue Sal. Sidsel Nielsdatter i Snæbum, paa Hosbonden Velædle Seigr Christopher Kougtved til Schousgaard Hans vegne udi hans lovlige Forfald og fraværelse Kongel. Majsts Byefoget Søren Langballe af Hobroe med 2de tiltagne Vurderings Mænd og Vidner nafnl. Anders Nielsen og Christen Nielsen begge af Snæbum, for i dag som rette 30te dag efter dødsfaldet at Registrere og Vurdere Boens Effecter og Løsøre til vidre paafølgende Skifte imellem Enkemanden Niels Michelsen og deres Sammen Avlede eeneste i live værende Arving neml. I Daatter Dorthe Nielsdatter ugift nu i 21. Aar hvorda som tilsyns værge for den umyndige daatter var tilstæde, Hendes tarv tillige med Faderen at observere Nicolai Mouridsen af Snæbum, og blev i samtlig deres hos og overværelse foretagen som følger og til Registering og Vurdering foreviist.

I Daglig=Stuen.

1 gammel Fyhr bord0-1-0	1 Vadmels underdyne 0-3-0
1 gl. lang Fyhr bænk 0-0-8	1 Olinerdugs hovedpude 0-2-0
1 gl. Eege kiste0-4-0	1 blaargarns lagen 0-2-0
1 brun Mahlet fyhr kiste med Nøgel og laas1-2-0	En Anden halv Sænge Sted med 2 stk. blaetavlet omhæng og en kappe samt klæder udi af lige beskaffenhed som næstmelt.
derudi	paaestod Enke Manden at beholde uvurderet som af Datteren og tilsyns værgen blev tilstanden
1 grøn Vadmels Skiørt 1-0-0	2de træe Stoele 0-0-10
1 rød Ditto0-5-0	3de gl. Hollandske fade1-0-0
1 blaae ditto0-5-0	2de tin Talerkener 0-2-0
1 Sort ditto0-4-0	12 stkr Melkkar af Leer 0-0-12
1 brun Vadmels Fruentimertrøie0-2-0	
1 grøn ditto 0-2-0	
1 blaa ditto0-1-8	

- 1 Sort ditto 0-1-8
- 1 gl. brun ditto 0-1-0
- 1 Cartuus Kaabe 0-3-0
- 1 brun Nistret Skjort af Danzigto
..... 1-0-0
- 1 brun Vadnæls Skjort 0-3-0
- 1 Sort Vadnæls Kiol 0-4-0
- 1 gl. Sort Fløiels Hue 0-1-0
- 1 gl. Silke Hue 0-0-10
- 1 Kramlærrets Fruentimmer halvklæde
0-1-0
- 3de Hørlærrets Ditto 0-1-8
- 4 blaargarns Særker 1-2-0
- 1 halv Sængested med 2 stk. blaa tavleret

Dyner og sengelinned fra Frilandsmuseet.

- omkæug og en kappe 0-3-8
- derudi
- 1 Stribet Sængeklæde 0-0-8
- 1 olmerdugs overdyne 1-0-0

I Brøgerset.

- 1 Brøgger kiedel i grue Vurderet for
8-0-0
- 2de gl. Eege kar 0-1-0
- 1 ballie 0-1-0

I Gaarden.

- 3de Biestader hvoraf Stervboen i den tilhører
1/3 0-5-0
- 2de Jern Greebe 0-3-0
- 1 træe Greeb 0-0-10
- 1 Iord Spade 0-0-10
- 1 tørve Spade 0-1-0
- 1 Øxe 0-1-0
- 1 baandkniv 0-0-12
- 3de Naver 0-1-2
- 1 liden Haand Sauge 0-1-0
- 1 Spegerbord Skaft med 3de boerer 0-0-8
- 2de Skovle 0-0-6
- 1 beslagen Vogn med Havfiel Hammel og ald

- 2de Messing lyse Stager 0-2-0
- 1 Bibel 0-3-0

Fade og tallerkner

- Den bibelske Kierne 0-1-0
- 1 gl. Psalmebog 0-0-8
- 1 gl. Forklaring 0-0-4
- 1 Lempande 0-1-8
- 1 gl. uld Sax 0-0-4
- 2de Øll halv tønder 0-5-0
- 1 liden Kierne 0-0-10
- 1 Degnetrug 0-2-0
- 1 blaa og hvid Steen Krans med tin
laag 0-2-0
- 3de Solde 0-1-8
- 1 flat 0-0-6
- 3de Halmlobe 0-0-12
- 3 gl. Hamp Sække 1-0-0
- 1 blik logte 0-0-8
- 1 Smør trug 0-0-4
- 1 Rod leer flaske 0-0-4
- 6 stkr Røde og 3de Sorte leer Kar 0-1-0

- 1 Strippe 0-0-6
- 1 gl. Tiære tønde 0-0-4
- 1 lynglee 0-1-4
- 1 Ild fork 0-0-6

Der nævnes flere vogne i skiftet, som denne fra Frilandsmuseet.

tilbehør 16-0-0
 1 Halv beslagen Vogn med tilbehør... 6-0-0
 1 gl. træe Vogn 4-0-0
 1 gl. ubrugelig Vogn 1-2-0
 1 Ploug med tilbehør 1-0-0
 1 Harvet 0-4-0
 1 Hackelse kiste med Kniv 0-2-8

2de Høfteer 1-0-0
 1 Hjulbaar 0-1-0
 1re River 0-0-8
 2de Pleiler 0-0-8
 1 Skibsteen med træ trug 0-0-8

Creaturer.

1 Sort Hoppe 9 Aar 8-0-0
 1 brun Hæst 7 Aar 10-0-0
 1 Graae Hæst 16 Aar 6-0-0
 1 Graae Hoppe 15 Aar 6-0-0
 1 Toe Aarings Hoppe Plag 6-0-0
 1 Sort Koe ungefær 10 Aar 4-0-0
 1 dito 8 Aar 4-0-0
 1 do. 5 Aar 3-0-0
 1 hviid Koe 7 Aar 4-0-0
 1 ung Nød Stud 2 Aar 2-4-0
 2de Ditto 1 Aar 2-4-0
 1 Qvie ung Nød 1 Aar 1-0-0
 1 liden Stidkalv 0-2-8

20 stkr. Faar á 4 Mk 13-2-0
 12 stkr. Lamm á 1 Mk 2-0-0
 2de galt Sviin á 8 Mk 2-4-0

Opførsel af gårdens kreaturer

.....13750

Vidre Erlærede Enke=Manden paa Skifte Rettens tilspørgende, at hand icke Vidste at kunde komme Sterfboen til beste, men om hand skulle komme i Erfaring om meere forinden dette Skiftes Endskab, lovede hand samme at ville tilkiendegive, og blev ellers med viidere Skifte holdelse efter begiæring og Skifte Rættens Samtycke opsættelse forundt i 4 uger som er til d. 29de Jully førstkommende. At saaledes i dag er forrettet tilstaaes med Hænders underskrift.

Actum Stervboen ut Supra.

Paa Velædle Sr. Christopher Kougtveds vegne i hands
 lovlige absense S. Langballe. Som Adjeterim(?) tilsyns
 værge for den umyndige datter Michelsen N.
 Mouridtsen. Som overværende Vidner Anders Nielsen
 Christen Nielsen.

Dend 29de Jullii 1768. Var efter opsættelse atter mødt i Stervboen efter Niels
 Michelsens Afgangne Hustrue Sal. Sidsel Nielsdatter i Snæbum. Paa Hosbonden Sr.
 Christopher Kougtved til Schousgaard hands vegne og i hans egen nærværelse Kongl.
 Majsts Byefoget Søren Langballe med 2de Vidner nafnl. Anders Nielsen og Christen
 Nielsen begge af Snæbum hvorda var tilstæde Enke manden Niels Michelsen og daatteren
 Dorthe Nielsdatter med tilsyns værge Niels Mouridtsen ibdm. og blev da forrettet som
 følger.

Skifte Rættens tilspurte Enke manden om hand vidste meere end ved forrige samling
 er Anført, at kunde komme Stervboen til bedste, hvortil hand svarede Nei, Men ville vente
 at Skiftet i dag om mueligt kunde vorde sluttet. Og som daatteren Dorthe Nielsdatter
 tilligemed hendes tilsyns Værge var fornøiet med den Ansatte Vurdering,

Saa bliver Alleene Stervboens Indtægt 13750, derimod bliver boens besværing og udgift, følgende

1. Enkemanden Angav at hans Sal.Hustrues begravelses bekostning efter foreviiste opteigning havde kostet Penge 1000

2. Og paastøed bemt. Enkemand, sin begravelse lige derimod gotgiort med 1000
3. Blev Gaardens brøstfældighed efterseet og af Vurderings Mændene Saaleedes til Reparation Anseet.
4. Istra huuset bestaaende af 13 fag á Faget 2 rd er 2600
5. Det Østre huus som bruges til Stald og Fæe huus 11 fag á F. 1 rd er 1100
6. Det Søndre huus som bruges til Stald og Lade bestaaer af 16 fag á fag 2 rd 1 Mk 3440
7. Det Vestre huus som bruges til Faaer Stie, Loe, Kornhuus og Vognhuus bestaaer i alt af 12 fag á fag 2 rd 2400
8. Gaards besætning
9. Tre bæster á 12 rd 3600
10. Plov med behør 200
11. En Harve 040
12. En Vogn med behør som dend forefindes i Gaarden nu 1200.
13. Skiftets bekostning og der af Dependende
14. Stempleet Papiir til Skifte brevet 048
15. Skifte brevet bekostning paa 6 Ark á 3 Mk er 600
16. Skifte Forvalteren for 2de ganges møde og Sallarium 300
17. Vurderings Mændene Erklærede Enke manden at ville fornøje

Summa Stervboens besværing og udgift 17308
 Naar derfra drages Stervboens Vurderings Summa som er 13750
 befindes udgiften at blive meere end Indtægten 3518

Men da Enke manden beholt boen efter Vurderingen og uden Auctions Holdelse da hand icke kunde nægte at om det skulle have som formeentlig efter hands ubillig gaet saa yderlig at i Stervboets Masse høiere kunde have opløben, Saa af Christelig og Faderlig kierlighed for hands Eeneste og umyndige Daatter og i henseende til hendes Skickelig goede forhold til dem i tiid og i haab om at samme fremdeles maa Continuere og i hands Enke Sæde være som føielig hørrig og lydig som det sig efter Guds og Kongens lov bør ville hand med Skifte Forvalterens Samtycke forunde sin daatter Dorethe Nielsdatter i Vahre og Penge 100 Slette Dahler hvilket Et hundrede Slette Daler i boen vorde indestaaende og det beste og Retteste Effecter af boehave og Andet tilhørende at være til forsikring indtil fornævnte umyndige Daatter nu i 21 Aar enten kommer i Ægteskab eller paa anden lovlig Maade vorde myndig giort uden Renters Svarelse, dog om saa Skeede at Enke manden imod sin tanker skulde forandre sig og komme i nyt Ægteskab og Daatteren da ei være gift eller have i saa tilfælde lyst længere, at være hiemme hos forældrene da lover Enke manden desuden af faderlig Kierlighed fra den tiid hun saaledes kommer ud iblant fremmede, at adspørge sit brød at ville af de Penge som hun ei Annammer Vahre for in Natura svarer lovlig Rente eller derfor gjør hendes fornøielse imod levtiid forsickrer Enke Manden at saa længe hands fornævnte Daatter er hos ham og viser dend tilbørlig Lydighed troeskab og flittighed vil hand hende med klæder og føde forsyne og ei forlange hendes sved og Arbeide om Sondst men derudi handle og angaaes som hand for Gud og dend Christelig Øvrighed vil være bekiendt, Og vil ellers holde Skifteforvaltere og alle Andre vedkommende for og ved dette Skiftes behandling kraves Anger og Skadesløs i alle optænkelige og paakommende tilfælde. Hvormed dette Skifte Saaledes i alle tilfælde Venlig og Kiærligen blev Sluttet og til Endebragt.

Actum Stervboen i Snæbum ut Supra.
 Paa Velædle Sr. Christopher
 Kougtved som Skifte Forvalter hands vegne
 Langballe. N. Michelsen. Dorthe Nielsdatter.

Som tilsyns Værge Nicolai Mouridtsen.
 Som overværende Vidner: Anders Nielsen,
 Christen Nielsen.

Møller på Vorning Mølle

Christen Espersen og Dorthe Andersdatter overtog omkring 1779 fæstet på Vorning Mølle efter, at det tidligere møllerpar begge var døde. Efter hans død i 1798 giftede Dorthe sig med Christen Jensen, der drev møllen til 1830, hvor hendes eneste søn overtog den.

Vorning Mølle på matrikelkortet fra omkring 1800. Her er Christen Jensen er streget ud og erstattet af efterfølgeren, Esper Christensen. (Historiske kort på nettet).

Sognefoged Niels Nielsen i Snæbums første kone, Karen Christensdatter, var den tredje af Christen Espersen (1750-1798 og Dorthe Andersdatter (1751-1823's otte døtre og ene søn.

Karens far var fæster af Vorning Mølle i landsbyen Vorning, der ligger midtvejs mellem Mariager og Viborg.

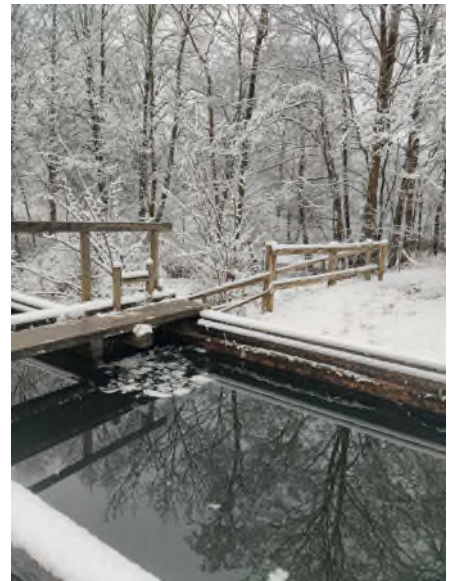
De øvrige børn var: Maren i 1780, Zidsel i 1782, en dødfødt pige i 1785, Else som døde kort efter dåben i 1789, Dorthe Marie i 1790, Christiane i 1793 og som den sidste i rækken - Esper i 1796.

Overtog fæstet på møllen

Esper Christensen overtog i virkeligheden på en måde møllen via sin kone, Dorthe, som blev omtalt som "Peder Møllers Pige", når hun fra 1772 til 1778 stod fadder i sognet. Peder Møller var nemlig hendes farbror, der havde overtaget møllen efter sin kone, Maren Sørensdatters første mand. Esper overtog nok fæstet i 1779, da både Peder og Mette døde. Muligvis har Christen Espersen også tidligere tjent på Vorning mølle – i hvert fald var en Christen Møller i 1774 og 1776 fadder i Vorning,

Christen Espersen døde efter langvarig svaghed, og i skiftet af 4. juli 1798 nævnes hans enke Dorthe Andersdatter og følgende børn: Esper Christensen 2¼ år, Maren gift med Ole Hansen i Hornum Vasehus, Sidsel 16 år, Karen 12 år, Dorthe Marie 7 år samt Christiane 5.

Mølle dam i sneen på Frilandsmuseet.

Gift igen

Dorthe giftede sig efter nogle måneder med Christen Jensen, der herved overtog møllen, som pastor Jørgen Gantzel Gudme Blicher noterede: *"Unge Karl Christen Jensen af Vorning og Enke Konen Dorthe Anders Datter i Vorning Mølle ægteviede 1798, Octbr. d. 19. NB: med Kongl. allernaadigste Bevilling uden forudgaaende Trolovelse og Tillysning ægteviede. Viet i Vorning kirke."*

Skøde

Christen Jensen havde Vorning mølle til 1830, hvor den blev overtaget af Dorthes søn, Esper Christensen. Det fremgår af skødet fra 1830: *"Skøde og aftægtskontrakt af 28/7 1830, læst 5/8 1830 fra Christen Jensen til hans stedsøn Esper Christensen på Vorning mølle af mølleskyld 2·1·1·0 med alle dens bygninger, maleværk og indretninger, såvelsom de tilhørende jordeejendomme af hartkorn 2·4·0·1¼, samt al besætning og ind- og udbo. Købesummen afgøres alene ved en nøje specificeret aftægt til Christen Jensen og Dorthe Andersdatter sålænge de lever.*

Anm. For sælgeren er under 23/9 1819 tinglæst attest for at han er ægteviet tilenken Dorthe Andersdatter i Vorning mølle, men for hende er ikke tinglæst nogen adkomst på den afhændede ejendom.

Aftægten udsløttet 30/1 1851.

Vandmøllen i Vorning

Ifølge "Vandmøller i Viborg amt" var Vorning Mølle blevet takseret i 1800 under nummer B 515 C -16, med et stuehus på fag og tre fag møllehus og vurderet til 422 rigsdaler. Møllen var af den gamle type med bindingsværk og stråtag samt møllehjul i gavlen.

Der står i protokollen: *"Stuehuset i nord med mølleværk 422 rigsdaler, Det søndre hus 56, Det vestre hus 108, Det vestre hus 240, og Det østre hus 174. I alt 1.000 rigsdaler."*

Det indre af en vandmølle på Hjerl Hede.

Ifølge beskrivelsen kan Vorning Mølle have mindet om møllen på Frilandsmuseet.

Gården Gammelby

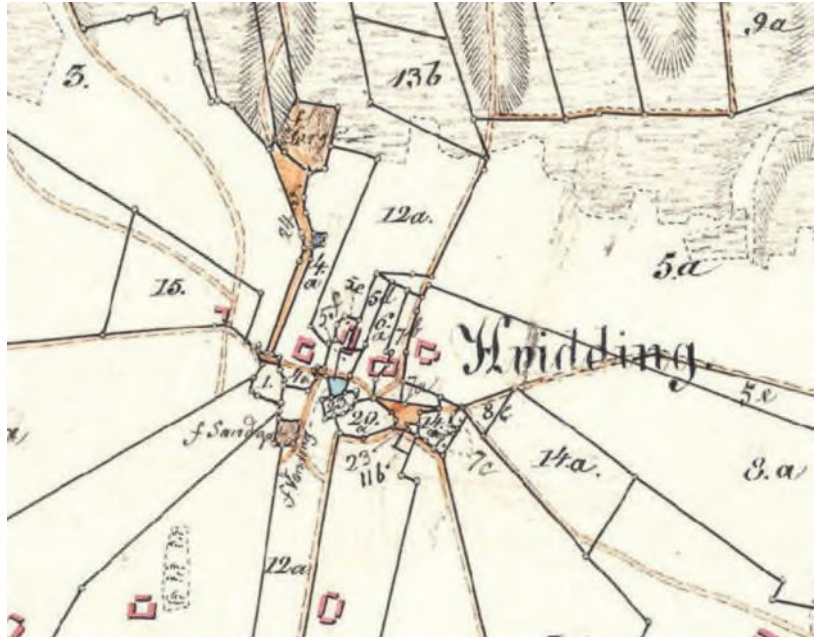
Christen Espersen, hans kone og deres aner sad flere generationer tilbage på gårde i landsbyerne Hvidding og Vorning i Vorning Sogn samt Gammelby i Tjele.

Christen Espersen, der blev møller, var søn af gårdmand Esper Christensen (1714-1763) fra Hvidding og Sidsel Jensdatter (1715-1782).

Hvidding er en lille landsby i Vorning Sogn. Byen var tidligere hjemstedet for en hellig kilde, der ligger en jættestue og der findes en tom grund efter den kirke, som blev flyttet til Vorning helt tilbage i 1500-tallet.

Sidsel var enke efter Peder Michelsen i Gammelby, der ifølge skiftet efter ham, døde den 13. april 1748. Da Sidsel og Esper blev trolovet en måned senere og gift i august skrev pastor Jens Jensen Hesselager: "*D 12 Maj Esper Christensen og Cidsel Jensdatter trolovede i Vorning. 1748. D 2 Aug. Esper Christensen og Cidsel Jensdatter copulerede i Vorning.*"

Esper overtog fæstet på gården i Vorning, der hørte under Viskum Gods, og hvis hartkorn var opgjort til 5 tønder, 1 skæppe og 1 fjerdingkar.

Landsbyen Hvidding på kortet over Vorning Sogn fra 1835. (Historiske kort på nettet).

Gårdkone ved vugge i gård i Den Fynske Landsby.

Sidsel drev gården

I skiftet 21. marts 1763 efter "*Jesper Christensen*" i Vorning står: "*Vurderingsmænd Peder Pedersen af Vorning mølle og Jens Pedersen Kier af Vorning by. Enke Sidsel Jensdatter. Deres børn: Christen Jespersen 13 år, Agita Jespersdatter 11 år, Peder Jespersen 9 år, Jørgen Jespersen 7 år, Zidsel Kirstine 5 år.*"

Lavværgen Jens Jensen af Flarup. De umyndige børns værgen er deres morbror Rasmus Jensen af Gammelby."

Efter Espers død drev Sidsel Jensdatter gården alene i tre år, indtil hun blev gift igen i 1766 med enkemanden Christen Mouritsen, der efter hendes død i 1782 blev gift med enke Kirsten Pedersdatter af Vorning.

Sidsel Jensdatters børn med Peder Michelsen

Sidsel fik i alt ni børn med sine to første mænd.

Den første i rækken var Michel Pedersen i 1741, der som 41-årig nævnes "af Gammelgård", som han må have overtaget efter Rasmus Jensen, der 1787 fik aftægt i gården. Han havde fire børn med Inger Sørensdatter.

To år senere fulgte Mette Pedersdatter, der som voksen blev gift med sin stedfars bror, Anders Mouridsen, der var gårdmand på Matrikel 14 i Vorning. De fik otte børn.

Nummer tre var Dorthe Pedersdatter, som var gift med skovfoged Otte Nielsen i Lindum.

Den yngste var Jens Pedersen (f. 1748). Han var ved skiftet i 1782 tjener hos præsten i Vorning og blev sandsynligvis gift med Kirsten Thomasdatter af Hvidding.

Sidsel og Espers børn

Det ældste af Esper og Sidsels fælles børn var Christen Espersen (1750-1798), der ved skiftet efter

Sidsel har boet med sine to mænd og ni børn i en landbostue som denne på en hedegård fra Hjerl Hede.

moren i 1782 nævnes at opholde sig på Vorning Mølle, som beskrevet i foregående kapitel.

Nummer to var Agita Espersdatter, der blev født i 1752. Hun blev gift med enkemanden Christen Andersen Smed i Kvorning. To af deres fem børn døde som små.

To år senere kom Peder Espersen til. Han var i 1782 og 1787 noteret som tjenestekarl hos svogeren Anders Mouridsen i Vorning. Og han var desuden værge ved skifte 1798 efter broren Christen Espersen.

I 1756 fulgte sønnen, Jørgen Espersen, som den 2. november 1781 fik frihedspas fra Jørgen Marqvard. Året efter var han tjenestekarl hos sin stedfar, Christen Mouridsen, og fik samme år en søn med Kirsten Pedersdatter i Vorning, som han ikke var gift med. Hvad der videre skete, vides ikke.

Den sidste i børneflokket, Sidsel Kirstine Espersdatter (1759-1832, fik to børn med Anders Sørensen Bødker, som var gårdmand på matrikel 11 i Vorning.

Stald i hedegård på Hjerl Hede. Den var bygget med forskellige rum, der blev brugt til forskellige formål, men åbent til loftet hele vejen igennem bygningen.

Mange af oplysningerne stammer fra skiftet efter Sidses død, som blev foretaget 2. april 1782, og kan ses i Viskum skifteprotokol 1752-1815, p. 305-307.

Stammede fra Gammelby

Sidsel Jensdatter – der også ses som Zidsel – var datter af Jens Christensen Gammelby, som må være død efter 1726, og som stammede fra gården Gammelby i nabosognet Tjele. Hendes mors navn kendes ikke.

Gammelby er det gamle navn for Tjele Hedegaard, og ligger formodentligt på det sted, hvor den gamle landsby Tjele tidligere lå.

I amtsregnskaberne nævnes Jens Christensen og hustru 1683, og i matrikel 1688 var Gammelby noteret med hartkorn på 4 tønder, 2 skæpper, 3 fjerdingkar og 1 album som en del af Tjele hovedgård. Hans hustru levede stadig 1726, da hun som "Jens Gammelbys kone" var gudmor

hos sønnen Søren Jensen i Hammershøj, men ingen af dem er fundet begravet i Tjele.

Seks kendte børn

Det ældste af Jens Gammelbys kendte børn var Søren Jensen (1697-1750). Han blev 1719 gift med Niels Andersens enke Anne Marie i Hammershøj. De fik syv børn, hvoraf to døde som små.

Herefter gik der 18 år, før det næste kendte barn, Sidsel Jensdatter, fulgte i 1715. Det kunne tyde på, at hendes far måske har været gift to gange. Næste i rækken var Rasmus Jensen (1717-1789, som ingen kendte børn havde med Inger Andersdatter (1690-1777, og i 1787 var han aftægtsmand i Gammelby hos søsteren Sidsel Jensdatters søn med Peder Michelsen i Vorning ved navn Michel Pedersen.

De to yngste børn var Jørgen Jensen (1720-1756 og Thomas Jensen (f. 1724. Sidstnævnte ses ikke i senere kilder.

Familien boede på gården Gammelby, som lå lige ved heden på matrikelkortet fra 1815. I dag ligger Gammelby Plantage på gårdens tidligere jorder. (Historiske kort på nettet).

Tjele Kirke
(Foto: Calvin.
via Wikimedia
Commons).

åbne hede.

Fæstere af halvgård under Mariager Kloster

Esper Christensen og Agitha Jensdatter var begge fæstere af halvdelen af en gård i Hvidding under Mariager Kloster.

Esper Christensens far hed Christen Espersen (1649-1720). Han havde omkring 1682 overtaget gården i Hvidding efter sin far, som også hed Esper Christensen, der senest 1648 var fæster af halvdelen af gården, som hørte under Mariager kloster.

I ekstraordinære skatteregnskaberne nævntes Esper Christensen og sønnen som følger: 1654 med kone og to børn 1678 enkemand med en søn og to døtre. 1682 Christen Espersen med tre søstre. 1683 Ugifte Christen Espersen med to søstre.

Enken overtog fæstet

Christen Espersen var sandsynligvis gift to gange. Hans første kones navn kendes ikke. Hans anden kone var Agitha Jensdatter (1672-1738).

Med sin første kone fik han muligvis datteren Lene Christensdatter (død 1727). Det er måske hende, der var gift med Niels Pedersen Vestergaard (1686-1755) i Hvidding. Der er dog problemer med hendes alder i forhold til kronologien for at dette skulle kunne fastslås med sikkerhed. Dette par fik 10 børn.

Kronen solgte Mariager kloster 1664 til Leonhard Marselis, herefter var hans svigersøn, Albert Baltzer Bernt var ejer til sin død 1680 hvorefter datteren Anna Berens ejede herregården til hun tre år efter solgte den til sin svigersøn Andreas Pauli von Liliencron. Efter hans død i 1700, fortsatte hans enke, (Annas datter) Elisabeth von de Wiele, driften til 1713, hvorefter herregården var ejet af kronen frem til 1720. Herefter var der skiftende ejere. (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Christen og Agithas første fælles søn var Jens Christensen (1701-1727), der blev begravet som ”Agathes søn i Hvidding”. Han var formentlig udset til at overtage gården efter moren.

Om nummer to står skrev pastor Hans Thomsen Weile i kirkebogen i 1704: ”D. 6 Aprilis som var den 2den efter paaske. Christen Espersens lille Karen i Huiding begrafuet 2 Aaringer.”

Den næste datter hed også Karen (1706-1787). Hun fik seks børn med sin første mand, Jens Christensen af Flarup i Tjele Sogn, og to med den anden, Peder Hansen (død 1761). Herefter drev hun gården videre, indtil den yngste søn overtog den i 1770.

Indbygget skab i hedegård på Frilandsmuseet.

At Christen og Agitha har fået et barn i foråret 1707 ses af, at hun blev introduceret i kirken den 6. maj. Det vil sige, at hun blev "hilst velkommen tilbage" efter fødslen. Barnet er ikke indført i kirkebogen, og var derfor formentlig dødfødt.

En gård fra heden på Frilandsmuseet Hjerl Hede.

Stort set ukendt baggrund

Agitha Jensdatter fortsatte sikkert fæstet af gården efter Christens død, indtil sønnen Jens som tidligere nævnt døde 1727.

Hendes herkomst er stort set ukendt. Der er forskellige spor, som peger mod Sdr. Onsild. For det første var en pige ved navn Agathe Jensdatter i 1690 fadder i Sdr. Onsild. For det andet var en af fadderne ved datteren Karens dåb i 1702 Birgit Tøgersdatter af Vognsild (Onsild). For det tredje fik Jens Jensen i Sdr. Onsild i 1703 døbt en datter, som blev båret over dåben af hans søster i Hvidding, og 1710 fik han døbt en datter Agitha. Dette kunne tyde på, at Jens Jensen var Agithas bror.

Hvis det holder stik, var Agitha muligvis datter af Jens Jensen Bondegaard (1647-1741), der døde i Sønder Onsild. Men direkte kilder mangler.

Tre eller fire børn

Espen Christensen havde altså en søn og to eller tre døtre. Hans ukendte hustru døde senest 1678.

Christen Espensen (1649-1720) var den, der overtog gården. Døtrene nævnes ikke direkte i kirkebogen, men kan muligvis findes via deres begravelser. Det kunne være den Ingeborg Espensdatter, der 1724 blev begravet i Vorning som "*Niels Skyttes moder*".

Hun ville efter aldersangivelsen være født i 1650. Det vil sige, at hun ville kunne være gift med Niels (Nielsen? Skytte (1645-1724 i Hvidding, der antagelig var fæster af Matrikel 6 Hvidding. De fik fire børn.

Og en Anne Espensdatter (1654-1729) nævnes også ved sin begravelse i Hammershøj kirke. Hun blev 1730 omtalt som fæster af matrikel 3 Vorning, og kunne være enke efter Søren Madsen, der 1720 stod for gården. At kronologien ikke helt passer, ville kunne skyldes, at oplysningerne ikke altid blev opdateret med det samme, men det kan også betyde, at der er tale om en anden kvinde.

Også i 1729 blev Johanne Espensdatter (1659-1729) begravet på Vorning kirkegård. Hun var gift med Peder Michelsen (1656-1715, som nok var gårdmand på Matrikel 8 Vorning. Denne Johanne fik syv børn.

Døbefonten i Vorning Kirke.

Østergård i Vorning

Dorthe Andersdatters forfædre kan følges mange generationer tilbage på Østergård i Vorning. Desuden stammer nogle af hendes aner fra nabobyen Kvorning at dømme ud fra deres tilnavn.

Christen Espersens mor, Dorthe Andersdatter, var datter af gårdmand Anders Pedersen Østergaard (1679-1763) og Karen Sørensdatter i Vorning. Forældrenes gård hørte under Viborg Domkirke og havde matrikelnummer 1 og ef.

Østergård med matrikelnummer 4 nederst på kortet (Historiske kort på nettet)

Julij. Anders Østergaards Dat. i W. døbt Dorthe og baaren af Dorthe Andersdat. Mandfad. Christen Søren., Christen Peders., Povel Christens, Maren Pedersdat., Maren Christensdat."

To år senere fulgte Else, der døde som barn, og søsteren Maren (f. 1754) blev gift med enkemand Jacob Jensen Timian, hvis første kone var Else Pedersdatter Bøgh (1750-1788). De fik fire børn.

Den ældste søn, Peder Andersen, blev født i 1756, og fik fire børn med sin første kone, Anne Frederiksdatter (1764-1787), og to med sin anden, Mariane Frederiksdatter (f. 1766), som begge var døtre af Frederik Knudsen i Klejtrup.

Året efter fulgte Søren, der døde i en alder af syv.

Julemad på Frilandsmuseet (Foto Anker Tiedemann, via Wikipedia Commons).

Hendes far havde som landsoldat fået et uægte barn med Inger Christensdatter i Vorning i 1742.

Ni år efter blev han altså viet til Karen Sørensdatter (1721-1781) i Sønderbæk Kirke:

"Torsdagen d 16 April trolovet Søfren Pedersøns D. Karen og Anders Østergaard af Vorning. Fredagen d 10 July copulered Anders Østergaard og Karen Søfrensd."

Otte børn

Dorthe blev døbt nogle få dage efter forældrenes bryllup i 1751 som det første af deres otte børn: *"Den 25*

I 1759 fik Anders og Karen datteren Sidse, som blev gift med Hans Jørgensen i Holme. Hun fik fire børn, herunder et sæt tvillinger.

De to yngste, som blev født i henholdsvis 1762 og 1763, nemlig Else og Søren, ses ikke i senere kilder.

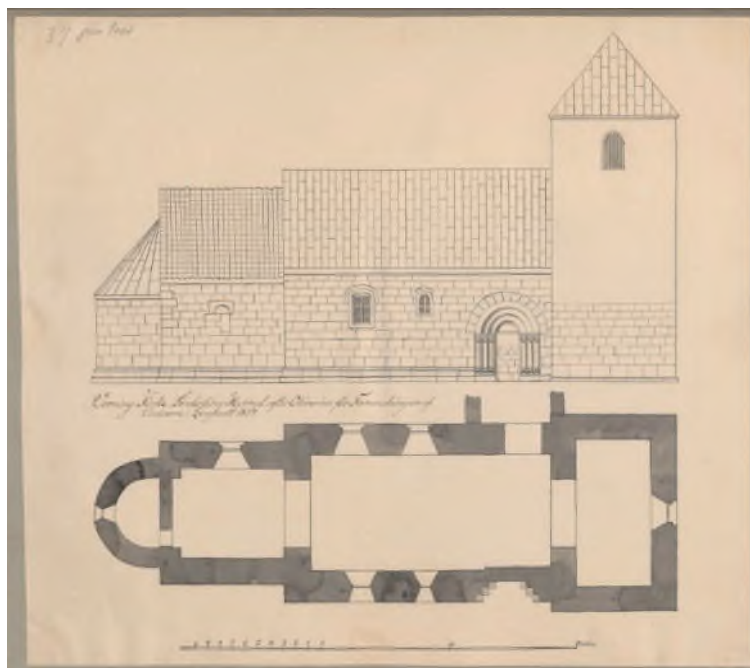
Forældre med ukendt baggrund

Karen Sørensdatte var født i Sønderbæk Sogn som datter af Søren Pedersen af Vorning og Dorthé Christensdatte. Parret blev gift i Sønderbæk kirke, men begges baggrund er ukendt.

Flere generationer

Anders Østergaard havde i 1748 overtaget fæstet på halvdelen af Østergård efter sin far, Peder Nielsen Østergaard, der må have overtaget gården omkring 1708, hvor han

blev gift. Anders overdrog selv gården til sin søn, Peder Østergaard, ved fæstebrev af 28. marts 1781.

Tegning af Vorning Kirke fra 1800-tallet (Det Kongelige Biblioteks Billedsamling).

Interiør fra en bondestue (Tegning af Poul S. Christiansen omkring 1860, open.smk.dk).

Østergårds hartkorn

Anders Pedersen Østergaard var søn af Peder Nielsen Østergaard og Else Pedersdatte (1685-1741). Pastor Peder Jørgensen Marquard noterede om dåben i 1715: "*D. Septuagesima (17/2). Peder Nielsen Østergaards Søn Anders døbt i Vorning, som Jens Skyttes Kone i Hvidding holdt. Faddere Niels Kvorning, Michel Pedersen, Anders Jacobsen.*"

Østergaard var navnet på matrikel 1 Vorning og havde et hartkorn på 9 tønder, 5 skæpper, 1 fjerdingkar og 1 album.

Gården hørte under Viborg domkirke, og var i 1688 beboet af Christen Andersen og Espen Andersen, og i 1717 af Espen Andersen og Peder Nielsen.

Peder Nielsen må have overtaget Christen Andersens gårdpart mellem 1688 og 1708 – sandsynligvis kort tid før vielsen.

Peder og Elses børn

Anders var forældrenes fjerde søn og var opkaldt efter en to år ældre bror, der var død før ham.

Den ældste var Niels Pedersen Østergaard (1709-1790), som havde fire børn med Maren Simonsdatte (1689-1768). Han var muligvis gift anden gang med Else Jensdatte Mørch.

Nummer to var Peder Pedersen Møller (1710-1779) som i 1751 blev gift med enken Maren Sørensdatter (1708-779) i Vorning Mølle og de fik en søn, som det ikke vides, hvad der blev af. Efter hans død blev fæstet af møllen overtaget af Christen Espersen, der var gift med Dorthe Andersdatter, som var datter af hans bror Anders Østergaard. Det er beskrevet i kapitlet "Møller på Vorning Mølle".

Den femte søn, Christen Pedersen (f. 1717), blev gift med Maren Andersdatter, hvis første søn døde efter fødslen og den næste fik navnet Anders efter sin storebror.

Datteren Maren Pedersdatter (1719-1789) var gift med Christen Jensen Smed (1721-1789), som var gårdmand i Vorning. De fik syv børn.

I 1723 fulgte endnu en søn, der hed Jens, og blev fem år gammel.

Den yngste af børnene var Kirsten Pedersdatter (1730-1788), som var gift med Søren Andersen Bødker (1712-1771), og Ole Christensen (1744-1779), der begge fæstede matrikel 11 i Vorning, som hendes morfar, Peder Pedersen Kvorning, tidligere havde fæstet. Hun fik fem sønner – hvor af tre fik navnet Anders – med sin første mand, og en datter i 1773 med mand nummer to. Kirsten drev selv gården videre, indtil hun giftede sig igen. Hendes tredje ægtemand var enkemand Christen Mouridsen på matrikel 8 i 1782. Hans steddatter, Sidsel Kirstine Espersdatter, blev samme år gift med hendes søn Anders Sørensen Bødker, der overtog forældrenes gård.

Anden kone hed også Else

Efter Else Pedersdatters død i 1741 giftede Peder Nielsen Østergaard sig igen med en kvinde, som også hed Else Pedersdatter. Hun døde 1745.

Fårehold, uld og bearbejdning af uld var en vigtig indtægtskilde for bønderne. Her nyafklippet uld på Hjerl Hede. Den færdige uld blev brugt til at strikke forskelligt tøj, der også var med til at give gårdene indtægter.

Vorning by blev udskiftet 1785, og gården blev flyttet ud på marken nord for byen og fik navnet Christiansgård. Og i den nye matrikel fik gården nummer 3. Den anden halvdel af Østergård beholdt det oprindelige navn og blev liggende sydøstligst i Vorning.

Ukendt baggrund

Peder Østergaards baggrund er ukendt, da der mangler kilder, som kan bruges til at komme længere tilbage i tiden.

Men hans søster – hvis navn ikke kendes – var gift med Jens Olesen Smed i Vorning
Herudover var han fadder hos svogrene Jens Skytte og Niels Olesen Smed - Jens Skytte i Hvidding var gift med hans kone, Else Pedersdatters søster Johanne Pedersdatter.

Gårdfolk i Vorning

Else Pedersdatter var datter af Maren Christensdatter (1649-1713) og gårdmand på matrikel 11 i Vorning, Peder Pedersen Kvorning (1632-1711). Begge forældres baggrunde er ukendte. Men at dømme efter tilnavnet, har Peder – eller hans forfædre – nok været fra Kvorning.

Hedegård på Frilandsmuseet med brønd midt på gårdspladsen

Mulig mor måske gift før

At Maren Christensdatter (ca.

1649-1713 havde været gift før, fremgår af, at hendes

ældste søn blev nævnt i et skifte efter en halvbror, og at datteren blev kaldt Peder Kvorning's steddatter, da hun blev gift i 1702.

Marens første mand var muligvis Niels Christensen Østergaard, der var fæster af Matrikel 11 Vorning, som var opgjort til et hartkorn på 5 tønder og 2 skæpper, og som hendes anden mand altså efterfølgende overtog.

To børn med første mand

Med den første mand fik Maren to børn. Den ældste var sønnen Christen Nielsen (1676-1750), der blev hjulmand i Bigum og som optrådte i et skifte efter sin halvbror, Las Pedersen. Det andet af Marens børn i første ægteskab var Maren Nielsdatter (1679-1757), der 1702 blev gift med Jacob Jørgensen, som boede i Nørbæk, der ligger syd for Hobro.

Fire børn i andet ægteskab

Maren og Peder Kvorning's første fælles barn var Johanne Pedersdatter, der var gift med enkemand Jens Skytte (1667-1727 i Hvidding. De fik syv børn.

Efter "vores" Else Pedersdatter fulgte den første søn Niels Pedersen Kvorning (1690-1749), som fik fem børn med sin første kone, Dorthe Nielsdatter (d.1729).

Derudover fik han syv – herunder et sæt tvillinger – med sin anden, Kirsten Jepsdatter (1702-1757), der året efter hans død giftede sig med Søren Andersen, som herved overtog gården.

Den yngste søn, Las Pedersen (1687-1734), boede i Tjele Gammelby og havde ingen børn med sin kone, Mette Rasmusdatter.

Interiør fra Frilandsmuseet.

Litteratur og webkilder

- Blaaberg, Anton, "Vitus Berings stamfar myrdet", i Slægten, Forum for Slægtshistorie, 1991 i dis-danmark.dk/bibliotek/907989.pdf
- Bøgh, Andersen, Henningsen, Helle og Dalsgaard, Kristian "Nørre Vosborg i tid og rum, bind 1. Borg og herresæde". Aarhus Universitetsforlag 2014, Vosborgs adelige ejere i middelalderen, Niels Bugge og arvinger ca. 1330-88.
- Christensen, Hans Kristian "Barndomserindringer" 2004.
- Christensen, Martin Iversen "Familiens Historier" på hjemmesiden familienshistorier.wordpress.com/category/farfars-familie
- Clausen, Morten, "Morten Clausens Slægtsside", www.mortenclausen.dk
- Danmarkshistorien.dk (danmarkshistorien.dk)
- Det Kongelige Biblioteks Billedsamling, kb.dk
- Det Kongelige Bibliotek – Danmark set fra Luften, kb.dk/danmarksetfraluften Rigsarkivet – Statens Arkivalier
- Online, sa.dk (Kirkebøger, skifter og så videre).
- Egholk, Kirsten, "Kost på landet – fra selvforsyning til andelsproduktion, Undervisningsmateriale fra Greve Museum," april 1999.
- Gjedsted, Hans, "Et Par Stokkesten til Gislum og Vognsild Sognes Historie", 2002.
- Heiberg, Steffen, "Christian 4 – Monarken, mennesket og myten", 1988
- Historiske Kort på nettet, hkpn.gst.dk - Geodatastyrelsen, Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering
- Holbek, Finn: Stamtavler over danske adelsslægter, samt familierne
- Holbek, Bruun og Santasilia, www.finnholbek.dk
- Iversen fra Knudstrup, Nordisk Slægtsforskning, Skals: Slægten 1992.
- Karlo Hansens Arkiv (Ålestrups lokalhistoriske arkiv)
- Kragh, Jens Poulsen "Slægtshistorie", kragh2.dk
- Langholz, Carl "Anetavler for berømte" – 1. samling: Digtere og forfattere, Dansk Historisk Forlag, Nationalmuseet på natmus.dk og samlinger.natmus.dk
- Olsen, Olaf, red. "Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie," Bd. 8, 1993 Skovhus Christian og Skovhus, Lars "Skovhus - en slægt"
- Slægten Rosenstand, aroseo.dk/doc/Slagten%20Rosenstand.pdf
- Slægten Bering Paa Viborg-egnen i Tiden indtil begyndelsen af det 18. Aarhundrede Slægten fra Nedergaard i Foulum (Tjele Sogn)".
- Nordisk Slægtsforskning, Skals 1993 Slægten Seerup fra Vorning sogn. Nordisk slægtsforskning (1989).
- SMK.open.dk på open.smk.dk
- Steen Thomsens side "Gamle og store danske adelsslægter"
- Steenstrup, Joh mfl., red "Danmarks Riges Historie", 1897
- Thorshøj, Finn, "Dansk skolehistorie i 1700-tallet", thorshoj.dk.
- Thiset, Hiort-Lorenzen, Bobé, Teisen, Danmarks Adels Aarbog. Dansk Adelsforening, DAA, 1891, 1891, 1892, 1894, 1900, 1916, 1942
- Ullits bønder i 300 år
- Viborg bispearkiv i Viborg Landsarkiv. Pakke indeholdende breve fra præsterne i Rinds herred til Viborg biskop. Heri fæstebreve af 8/4 1674 og 23/6 1676 til Morten Pedersen i Hejring. Afskrevet af Karlo Hansen
- Østergård, Niels "Simsted Østergård", 2014.

Webkilder:

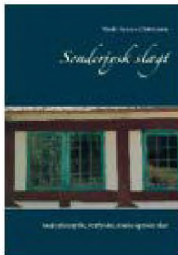
www.5.kb.dk (Danmark set fra luften samt billed- og kortsamlinger) www.alf-inge.com/slekt/familygroup.php?familyID=F3003&tree=01 www.bibliotek.danmark.dk (Slægtsforskernes bibliotek) www.danmarkshistorien.dk www.dendanskelex.dk [www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_-_historie/Danmark_-_historie_\(1100_Middelalderen\)](http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_historie/Danmark_-_historie/Danmark_-_historie_(1100_Middelalderen)) www.detgodeliv.design-it.dk/udstolpes-oprindelse/ www.danskeherregaarde.dk www.historielab.dk www.historiskatlas.dk <https://hkpn.gst.dk> (Historiske kort på nettet) www.klarskov.org/humble/uldsaxe-slaegt.htm www.ordnet.dk www.open.smk.dk www.roskildehistorie.dk www.ronlev.dk (Scannede slægtsbøger) www.samlinger.natmus.dk www.slaegtsbibliotek.dk www.slaegtodata.dk/forum/index.php?topic=100063.0 www.snaebumsogn.dk www.thyrashm.blogspot.com/2018/02/odden-manor-region-nordjylland.html www.trap.lex.dk/Himmerland www.tidsskrift.dk/historisktidsskrift/article/view/54649/73750 www.bl.uk/catalogues/illuminatedmanuscripts/record.asp?MSID=8598&CollID=28&NStart=2652 www.pure.kb.dk/en/publications/devotion-remembrance-and-identity-the-hagiographic-entries-and- www.vesthimmerlandsmuseum.dk www.navn.ku.dk/maanedens_navn/vitus www.da.wikipedia.org/wiki: opslag om blandt andet Asser Rig, Niels Eriksen Banner, Johan af Holsten, Christoffer 2, Sune Ebbesen, Thott, Erik Menved, Hede, Erik Klipping, Margrete Sambiria, Niels Bugge, Konzil von Vienne, Lunge (adelsslægt), Grubbe, Vitus Bering digter, Vitus Bering.

Bind i serien Familiens Historier

Bondeslægt med aner blandt rådmænd, præster og uradel

En slægtshistorie fra Himmerland
Familiens Historier, bind 1
Første udgave 2021, anden udgave 2023/2024

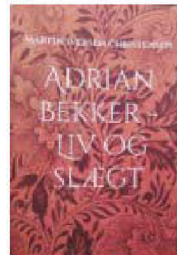
Sønderjysk slægt
Med sydvestjyske, vestfynske, ærøske og tyske islæt
Familiens Historier, bind 2
Første udgave 2021, anden udgave 2023/2024

Slægten fra Vindeby
Del 1 Af historien om en familie om en familie med rødder på Tåsinge, Fyn, Langeland, Jylland og Tyskland
Familiens Historier, Bind 3
Første udgave 2022, anden udgave 2023/2024

Tråde til Tåsinge
Del 2 Af Historien om slægten i Vindeby med rødder på Tåsinge, Fyn, Ærø, i Jylland og Tyskland samt blandt Hollænderbønder
Familiens Historier bind 4
Første udgave 2022, anden udgave 2023/2024

Adrian Bekker - Liv og Slægt
Herredfogeden fra Hollænderbyen
Familiens Historier, Bind 5
Første udgave 2022, anden udgave 2023/2024

Gårdfolk, Husfolk og Byboere
Aner fra Vestsjælland, Langeland, Als og Tyskland
Familiens historier, bind 6
Første udgave 2024

www.familienshistorier.wordpress.com

Denne slægtshistorie tager udgangspunkt i Niels Christian Christensen, der blev født i 1907 i Simested i Himmerland og døde i Århus i 1966.

Hans aner var næsten alle sammen fra Himmerland med ganske få undtagelser fra områder, der støder om mod Himmerland: Ålborg og Østjylland. Desuden havde hans slægt rødder tilbage til rådmandslægter og gejstlige familier i Viborg og derigennem til meget store dele af den danske uradel, der kan føres tilbage til Toke Trylle omkring 1000.

Martin Iversen Christensen er cand.mag i historie og arbejdede som redaktør i en årrække i ind- og udland og har idag skiftet spor og arbejder som folkeskolelærer.

"Bondeslægt, Rådmænd, præster og uradel" er resultatet af mere end 10 års slægtsforskning, og er første bind i en serie med titlen "Familiens Historier", hvor andre aner og deres historie bliver beskrevet.

